

2001/4
ISSN 1300-7319
Üç ayda bir yayınlanır

PLANLAMA

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YAYINI
Journal of the Chamber of City Planners
UNION OF CHAMBERS OF TURKISH ENGINEERS AND ARCHITECTS

İçindekiler

Sunuş...	2
Ekonomik Kriz Herşeyi Geçerli Kılıyor! <i>TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu</i>	3
Depremzedelerin Konutlandırılmasında Sorunlar <i>Murat BALAMİR</i>	4
1939 ve 1992 Erzincan Depremleri Şehircilik Düzenimizde Hasar Yarattı mı? Sivil Şehircilik Reformuna Doğru <i>Ömer KIRAL</i>	11
Deprem Güvenliği ve Ulaşılabilirlik <i>Canan CANARAN</i>	19
Afete Duyarlı Kentler ve Yeni Bilgi Teknolojileri <i>Özge YALÇINER</i>	27
Sınırlandırılması Mümkün Olan Afet: Yangın <i>Figen KARS</i>	31
1998 Yılında Yaşanan Batı Karadeniz Sel Felaketinden Üç Yıl Sonra Neredeyiz? <i>Ömit ÖZCAN</i>	39
Afet Sonrası Yeniden Yapılaşmada Yerleşim Süreci <i>Binali TERCAN</i>	43
Afet, Kent ve Örgütlülük <i>Bülent TANIK</i>	50
Kentsel Yenileme Olgusu ve Gelişim Süreci <i>Tan YIGİTCANLAR</i>	55
Kentsel Gelişim Yönetimi Konusunda Yenilikçi İki Sınır Yaklaşımı <i>Yavuz DUYARCI</i>	59
İmar Mevzuatı	67
Dergilerden Seçmeler	78
Kadıköy Meydanı-Haydarpaşa-Harem Yakın Çevresi Kentsel Tasarım Projesi Yarışması Tez Özetleri	81
Basın Açıklamaları	97
	102

Dergiyi göndereceğiniz yazıların ve görsel malzemelerin basılı kopyası ile birlikte olanaklı ise bilgisayar ortamında hazırlanmış bir kopyasını da iletiniz.

- Yazı ile birlikte, kısa bir özgeçmişinizi de göndermeyi unutmayınız.
- Yazınızda yer alacak görsel malzeme ve şekillerin; kolaylıkla basılabilecek nitelikte fotoğraf, dia veya baskılı kopya olmasına özen gösteriniz.
- Çeviri yazılar ve fotoğraflar için kaynak belirtmeniz zorunludur.
- Yayın Kurulu, gönderilecek yazıların yayına ilişkin kararını yazı ile bildirecek; gönderilen yazılar iade edilmeyecektir.
- Yayın Kurulu, gönderilen yazılarda, yazım kurallarına uygun gerekli düzeltmeleri yapma ve dil yanlışlarını gidermeye yetkilidir.
- Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlerine aittir. Şehir Plancıları Odası sorumluluk kabul etmez.

**TMMOB Şehir Plancıları
Odası Adına Sahibi**
Necati Uyar

Yayın Sorumlusu
Osman Balaban

Yayın Kurulu
Şennur Aldemir
Osman Balaban
Nevzat Can
Aynur Çakır
Erhan Demirdizen
Serdar Karaduman
Çağatay Kaskınok
N.Tunga Köroğlu
Ü.Nevzat Uğurel

İstanbul
Sırma Turgut
Ebru Küçükler

İzmir
Tan Yiğitcanlar

Basım Tarihi
Aralık 2001

Dizgi ve Tasarım
PLİR

Tel: (0312) 432 01 83-93
Faks: (0312) 432 54 22
e-posta: plir@lsbank.net.tr

Baskı
Odak Ofset
Tel: 312 230 02 49

Dağıtım
TMMOB Şehir Plancıları Odası
Tunus Cadesi No:50A/13
Kavaklıdere,06680/ANKARA
Tel: 467 84 43
Faks: 467 54 08
e-posta: spo@spo.org.tr
Web Adresi: www.spo.org.tr

SUNUŞ...

Planlama dergisi bir önceki sayımızda duyurduğumuz gibi bu sayıda yine "Doğal Afetler" konusunu tartışmaya devam ediyor. İkinci ayırdığımız dosya konusunun ikinci bölümünü "Doğal Afetlerin Afete Dönüşmesi ve Planlama-II" olarak yayımlıyoruz. Sizlere söz verdiğimiz gibi 2001 yılının dördüncü sayısını da planımıza uygun olarak bu yıl içinde yayınlamış oluyoruz.

Yeni yılın ilk sayısının dosya konusunda "İmar Mevzuatında Yapılması Gerekli Düzenlemeler"i tartışacağımızı sizlere duyurmuştuk. Meslek alanımızda bugüne kadar yapılan yasa çalışmalarının hazırlanmasında çok etkili olamadık, sevimizi duyuramadık. Bundan sonra daha etkin olabilmeniz, görüşlerinizi biçimlendirmemiz ve bu görüşler doğrultusunda baskı unsuru olmamız hepimizin çabalarına bağlı. Bu konudaki görüş ve çalışmalarınızı bekliyoruz. Ocak ayının 15'ine kadar yazılarınızı bize iletmeniz gerekiyor.

Bir önceki sayımızda başladığımız yarışmalar ve bu yarışmalarda başarılı olan meslektaşlarımızın çalışmalarını yayınlamaya devam ediyoruz. Bu sayıda "Kadıköy Heydanı, Haydarpaşa, Harem Yakın Çevresi Kentel Tasarım Proje Yarışması" bereceye giren çalışmalarını inceleme fırsatı bulacaksınız. Bu bölümde kullanılan proje fotoğraflarının bazıları "İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hizmet Binası, Kadıköy Heydanı Haydarpaşa Harem Yakın Çevresi Kentel Tasarım Proje Yarışmaları Ağustos 2001" kitabından alınmıştır.

Klasik bölümlerimiz yine görüş ve katkılarınızı bekliyor.

YAYIN KURULU

Ekonomik Kriz Herşeyi Geçerli Kılıyor!

Son yaşanan ekonomik krizden kurtuluşa ilişkin geliştirilen politikalar ile bunların toplumsal ve mekansal alanlara yansımaları neoliberal politikaların doruk noktası oldu adeta. Ekonominin başatlığı ve belirleyiciliği sosyal yaşam ve çalışanlar üzerinde bu denli acımasızca kullanılmamıştı. Ekonomik krizin herşeyi geçerli kıldığı ve piyasa odaklı yaklaşımların, "yenil" ekonomik politikalar karşısında direnç göstermeye çalışanların gıyotini olduğu, bir dönemden geçiyoruz; saldırılara ve hiçe saymalara uğrayarak. Gerek mesleğimiz gerekse mesleği uygulayan bizlere yönelen yoğun hiçe saymalara ve baskılara gün geçmiyor ki yeni bir tanesi daha eklenmemiş olsun. Bir yandan planlamanın etki alanı daraltılmaya çalışılıyor diğer yandan ise planlılar, mühendisler ve mimarlar gibi meslek adamlarının onurlu yaşam hakkı ellerinden alınmak isteniyor, direnci kırılmaya çalışılıyor.

Ekonomik krizlerin sorumluluğunu ücretli çalışan kesimlerin sosyal hak ve kazanımlarına bağlayan IMF reçeteleri ile gelir dağılımı adaletsizliği giderek derinleşiyor ve buna direnç gösterenlere ise sürgün adres gösteriliyor. İnsan onuruna yakışmayan ücret politikaları ile tüm meslek adamlarının yaşam koşulları kötüleştiriliyor. Karar alma ve üretim süreçleri meslek adamlarına kapalı bir hale getirilmeye çalışılıyor ve karşı çıkışları önlemek için sendikalaşmanın ve örgütlenmenin önüne engeller çıkarılıyor. Kamusal denetim alanlarının özelleştirilmesi çalışmalarını, rekabet ve piyasa gerekçe gösterilerek meslek odalarının kamusal denetim alanındaki etkinliğini azaltma çabaları izliyor.

Ekonomik krizden çıkış yolunun üretime dönük yatırımlar yapılması biçiminde savlanması "yatırım yapılırsa da nereye ve nasıl yapılırsa yapılırsa" mantığının dayatılmasını da beraberinde getiriyor. Yerli ve yabancı sermayenin mekandaki hareketliliği ve konumlanışı sürecinde planlamanın devre dışı bırakılmasını sağlamaya dönük yasal düzenleme çalışmalarının giderek hız kazanması bu dayatmanın ciddiyetini gösteriyor. Oysa ekonomik krizin derinleşmesine neden olan etkenlerden birisinin de hiçbir kurala tabi olmadan ülkeye giren yabancı sermayenin hızla ve yine kuralsız bir biçimde ülkeden kaçması olduğu unutturuluyor. Tıpkı sermayeye hareket ve yerleşme serbestisi getirmenin 1999 yılındaki depremlerin sosyal ve ekonomik maliyetlerini kat be kat arttırdığı deneyiminin unutturulmaya çalışılması gibi. Oysa doğal bir olay olan depremin büyük bir felakete dönüşmesinin en önemli nedenlerinden birisinin; sanayi yatırımlarının planlama ve şehircilik ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmemesi ve birinci sınıf tarım arazilerinin sanayi yatırımlarına mesken edilmesi, olduğu gerçeği gün ışığına çıkmıştı. Ne var ki şimdi bu gerçeği hatırlatmak isteyenlerin karşısına sözde-bilimsel çalışmalar ile içi boş söylemler çıkarılıyor.

Planlama dergisi olumsuzlukların bu denli yoğun olduğu böylesi bir ortamda; toplumun ve mesleğimizin hafızası olma, retorik ile realite arasındaki uyumsuzlukları gösterme, sözde-bilimsel açıklamaların söylem analizini yapma ve anlamsal arka planını açıklama çabalarıyla yoluna devam ediyor ve edecektir.

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YÖNETİM KURULU

Depremzedelerin Konutlandırılmasında Sorunlar

Prof. Dr.
ODTÜ Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü Öğretim Üyesi

Murat BALAMİR

Genel Yaklaşımında Değişiklikler

Afetlere ilişkin politikalarını 'Yara Sarma' ilkesine dayandırmış bulunan Türkiye'nin başlıca etkinliği, deprem sonrasında 'hak sahiplerini' belirlemek ve kamu kaynaklarını, depremzede hanehalklarına yeni konutlar kazandırmak üzere kullanmaktır. Her deprem sonrasında yoğunluk kazanan yasal düzenlemelerin ve alınan yeni kararların, 1999 afetlerine çatıncaya kadar genelde iki özelliği olmuştur: karar alma erki her afetle bir adım daha merkezileştirilmiş, kamu kaynaklarından yararlandırılan hak sahipleri yelpazesi biraz daha genişletilmiştir.

İlk kez geçtiğimiz yıl içinde bu tutumda kimi değişiklikler olmuş, 'Yara Almama' stratejisi adını verebileceğimiz bir yaklaşımın bazı araçları gündeme alınmış, hatta yürürlüğe sokulmuş bulunmaktadır. Zorunlu Deprem Sigortası, Yapı Denetimi ve Mesleki Yetkinlik konularında yapılan düzenlemeler ve bunlar yanı sıra oluşturulan yeni organlarla, deprem sonrasına ilişkin kurtarma ve yardım çalışmaları kadar deprem öncesi önlemlere de yer verilmiş olması ilk kez farklı bir bakış açısı sağlamıştır¹. Söz konusu düzenlemelerin henüz ciddi yetersizlikleri ve eksikleri bulunmasına karşın, Türkiye'de depremlere karşı hazırlıkların artık yalnızca 'Afet Yönetimi' anlayışı kapsamında bırakılmayıp 'Risk Yönetimi' yaklaşımının gerektirdiği işleyiş ve kurumlaşmaları da baş vurulmuş olması, gelecekte daha akılcı stratejilerin geliştirilmesi olasılığına ilişkin umutlar beslenmesine yol açmıştır. Genel yak-

laşım değişiklikleri, gelecekte depremzedelerin konutlandırılmasında da yeni yöntemlerin geliştirilmesine neden olacaktır.

Depremzedelerin Konutlandırılması

Akılcı tutumun, yerleşme planlaması ve konutlandırma girişimlerini de yönlendirmesi beklenir. Ne var ki, depremzedelere konut sağlama yöntemleri her defasında kendi içinde sorunlu süreçler ve sonuçlar göstermiştir. Bu kez de farklı olmadı. Önce 'ivedi barınma', 'geçici konut', 'kalıcı konut' aşamaları ve çeşitlenmeleri, hepsi birden ve her biçimiyle başgösterdi. İvedi barınma için stoklanan çadırların büyük ölçüde kullanışsız olduğu kanıtlanınca ikinci bir yöntem olarak nüfusun geçici dağıtımına başvuruldu. Yeni tamamlanmış Toplu Konut birimleri ve kamu kampları devreye sokuldu. Ancak hanehalklarının acıları, ilgileri ve çıkarları nedenleri ile afet alanından uzaklaşmada zorluklar çektikleri görüldü. Birlikte olmaya en fazla ihtiyaç duydukları bir dönemde, kimi ailelerin bir de bu nedenle parçalanmaya katlanamayacakları açıkta. Dolayısıyla yine büyük ölçüde çadır kentler kurulması kaçınılmaz oldu. İvedi barınma birimlerinden doğrudan kalıcı birimlere geçebilme hüreri gösterilemeyince büyük ölçüde geçici barınak üretimi gündeme alındı. Ancak bununla ilgili olarak da bir hazırlık bulunmadığı için bu birimlerin ivedi tasarlanması ve üretimi gerekli. Öyle ki, optimal çözümü aranan denklemin en az sayıda depremzedenin barınaktan yoksun bırakılmaması mı, yoksa en fazla sayıda ihale dağıtılması mı olduğu anlaşılmadı.

İlk iki yöntem, belki yalnızca kalıcı konut yapımı için harekete geçmekte acele etmemeyi sağladı. Yerbilimsel incelemelerin yapılması, arazi belirleme, kamulaştırma ya da tahsislerin yapılması, kısmi yerleşim planlarının hazırlanması, hak sahiplerinin belirlenmesi, konut tiplerinin ve gruplamaların kararlaştırılması, yatırım kaynaklarının belirlenmesi, altyapı hazırlıkları, yatırım paketlerinin belirlenmesi ve ihalelerin yapılması, önceden hazırlığı bulunmayan bir kurumsal yapılanma içinde ciddi zaman gerektiren işlerdi. Türkiye gibi bir deprem ülkesinde bu tür ön hazırlıkların neden elde bulunmadığı, yukarıda sayılan işlerin herbirinde, yüksek riskli yerleşmelerimiz için neden 'sakinim planlarının' geliştirilmediği,

neden bu işlerin kamu yönetimlerimizin asli sorumluluklarından olduğu anlayışına kavuşamadığımız, üzerinde çalışmalar yapmamız gereken konulardır².

Bugün çok sayıda (yaklaşık olarak Türkiye'nin yıllık olağan üretim hacmi kadar) 'kalıcı konut' tamamlanıp hak sahiplerine teslim edilmiş bulunuyor. Bu performansın küçümsememesi gerekir. Ancak bu deneyimden öğrenilecek ve geliştirilecek çok şey olduğu, irdelenmesi gereken çok konu olduğu da doğrudur. Bu konuda henüz kapsamlı görgül bilgi biraraya getirilemedi. Gerek yaşanan süreç, gerekse sonuçları bir veri tabanı olarak derlenebilmiş değildir³. Ancak kısmi bilgilenme ve yakınlardan edindiğimiz izlenimler, bu araştırma alanının çok yönlü ve zengin olduğunu gösteriyor⁴:

(a) *Çarpıcı bir bilgi, hak sahiplerinin yalnızca bir bölümünün başvuruda bulunduğu, ayrıca yerleşmelerimizde kaybedilen stokun ancak bir bölümü kadar hak sahibinin belirlenmiş olduğudur. Bundan anlamamız gereken, birden fazla konut sahipliğinin yaygın olduğu, oldukça geniş bir kiracı hanehalkı varlığı bulunduğu ve nüfusun yar değiştirmekte olduğudur.*

(b) *İkinci bir konu, orta hasarlıların onarımı için 6 milyar TL, ağır hasarlılara ise kalıcı konut hak sahipliği tanınması, ancak her hanehalkı için kaç konutu yıkılmış olursa olsun, yalnızca bir konut hak edişinin bu yasal olanaktan yararlanabilmesidir. Kat mülkiyeti altındaki apartmanlarda yapılan hasar tespitlerinin yüksek oranlarda itirazlara konu olması bu nedene bağlıdır. Kiracıların önemli bir oran oluşturduğu (yani taşınmaz sahiplerinin birden fazla konutları olduğu) yapılarda 'ağır hasarlı' tespitlerin taşınmaz sahiplerince 'orta hasarlı'ya, buna karşılık kendü evinde oturanların çoğunluk oluşturduğu apartmanlarda ise 'orta hasarlı' tespitlerin 'ağır hasarlı'ya çevrilmesi için büyük çabalar gösterilmektedir.*

(c) *Kiracı hanehalklarının önceki ve şimdiki durumları ayrı araştırmalar yapılmasını gerektiren özellikler göstermektedir. Kiracılar büyük oranlarda bugün de geçici konut birimlerinde oturmaya devam etme çabasındadırlar. Bunların ancak çok küçük bir bölümü, kalıcı konutlarda yerleştirilebilmişlerdir. Kocaeli Valiliği'nin uygulama fırsatı bulduğu kiracı konutlandırma girişiminde, dış yardım ile üretilen konutlar, çok uygun koşullar ve ek yardımlarla*

Akılcı tutumun, yerleşme planlaması ve konutlandırma girişimlerini de yönlendirmesi beklenir. Ne var ki, depremzedelere konut sağlama yöntemleri her defasında kendi içinde sorunlu süreçler ve sonuçlar göstermiştir.

kiracılara tahsis edilmiştir. Bu uygulamada, kiracı adaylarının seçimi ve yerleştirilmesine ilişkin ilk kez bir yönerge hazırlanmış bulunmaktadır¹. Buna göre, kiracı hanehalkının aile bireylerinden kayıpların bulunması, hiçbir konutları bulunmaması ve düşük gelir sahibi olmaları, öncelik kazandıran nedenler olarak tanımlanmıştır.

(d) Yasada öngörülmemiş olmakla birlikte, yasada öngörülenlerden daha geniş yararlanma haklarının tanınabildiği konularda, uygulama birliğinin sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Yukarıda değinildiği gibi, kiracılara tanınan kısmi haklar bunun bir örneğidir. Bir başka örneği, aynı apartmanda ve aynı (ebeveyn) taşınmaz sahibine ait olan farklı dairelerde oturan ve aynı ailenin evli çocuklarından oluşan hanehalklarına kimi kez tanınan 'hak sahipliği' statüsüdür. Bu durumda tek taşınmaz sahibinin, kaç konutu yıkılırsa yıkılsın ancak bir konut için hak sahibi olabileceği koşulu aşılmaktadır.

(e) Bir başka önemli konu, yapılan ihalelerin, taşarondan taşarona el değiştirmeler sonucunda yapım işindeki olağan karlılığı daraltan ve kimi durumlarda yapımcıların iflaslarına yol açan biçimlerde sonlanmasıdır. Bu durumu kimsenin başarısının göstergesi sayılmaz.

(f) Konutlandırma yatırımlarının bölgenin kalkınması hedefleri ile bağdaştırılıp bütünleştirilebilmesi, öncelik taşıyan bir konudur. Yeni konut alanlarının düzenlenmesinde yerel işgücü ve girişimcilikten yararlanılması gerekir. Konutların tasarımı ve uygulama kararlarında yerel eğilim ve görüşlerin katkılarından yararlanacak yaklaşımları dışlamada, yürütülen işlerin iyedilliği ve ciddiyetini bahane etmek kolaylığı her zaman vardır. Ancak beceriler asıl bu konuya odaklanmış olmalıdır. Depremzede topluluğunu seyirci durumundan çıkarıp, eylemlerin içine çekmek önemli bir ekonomik ve toplumsal taktik sayılmalıdır.

(g) Tamamlanan kalıcı konut birimlerinin hak sahiplerine dağıtılmasında ayrı sorunlar bulunmaktadır. Belediyelerin kendi becerilerine dayanarak konut yapma isteklerinin yaygın olduğu, Bakanlığın kaynak tahsis etmesinin yeterli olacağı düşüncesinin yaygın olduğu gözlenmektedir. Ancak Bakanlık bu yetkilerinden vazgeçmeye yanaşmamıştır. Bu nedenle belediyeler, kalıcı konutlar için Bakanlığa yer gösterme konusunda çok istekli davranmışlar, bunun sonucunda da genellikle belirli bir yerleşmede, oradaki hak sahibi sayısından daha az sayıda konut üretilebilmiştir. Bu durumda, yerinde bitirilen konut

siteleri hak sahipleri sayısı karşısında yetersiz kalmış, hak sahiplerinin bir bölümüne başka yerleşmelerde konut verilmiştir. Hak sahiplerinin 'becayıp', yani kendilerine düşen konutları Noterlik'lerde anlaşarak takas etmeleri yolu açık tutulmakla birlikte (ki bu konuda toleranslı davranıldığı, yasada öngörülen süreleri aşan süreler verildiği anlaşılmaktadır), geniş bir hak sahibi kesimi yeni konutlarında önceki çevrelerinden uzaklaştırılmış ve yüksek ulaşım maliyetleriyle başbaşa bırakılmışlardır.

(h) Öte yandan, depreme uğrayan yerleşmelerimizin merkezi alanlarında kat indirimi kararları alınmıştır. Bu kararların getirdiği yasal, teknik sorunlar yanı sıra, uygulamada 'yıkılma' ya da 'ağır hasar' tespitleri nedeniyle konutlarını kaybedip yalnızca arsadaki hissesi ile kalan hanehalkları verilen yeni imar hakları karşısında, 'zıyımın izalesi' kararlarının alınmasını gerektiren durumlara itilmiş bulunmaktadır. Bu hanehalkları 'hak sahibi' olarak başka yerde konutlandırılmış olmakla birlikte, yıkılmış ya da yıkılacak taşınmazlardaki imar haklarının planlı biçimlerde başka noktalara kaydırılması (imar hakkı aktarımı) için örnek bir durum oluşturmakta ve bir kamu sorumluluğu alanı olarak konu örnek çözümler beklemektedir.

Konutlandırmada Kaynak Kullanımı

Türkiye afet politikası kapsamında depremezdelere konut edindirme yöntemi 7269 sayılı 'Afetler' yasasında tanımlanmaktadır. Ancak günümüzde değişen yaklaşımların bu süreci etkileyeceği görülmektedir. Geliştirilen yöntemler ile bugüne kadar başvurulmuş bulunan yöntemler arasında hangi farklılaşmalar söz konusudur? Bu farklılaşmaları öncelikle kaynak kullanımı açısından inceleyecek olursak, depremezdelere tanınan olanakları da kapsamak üzere başlıca dört ayrı konut edindirme modelini karşılaştırmak yerinde olacaktır. Bunlar,

- piyasa koşulları,
- Toplu Konut İdaresi olanakları,
- 7269 sayılı 'Afetler Yasası'nda öngörülen model,
- yeni önerilen Zorunlu Sigorta sistemi

açlarından konut edindirme biçimleridir. Bu yöntemlerin kaynak kullanımı açısından karşılaştırılabilmesi için burada başvurulmuş varsayımlar faiz oranları, enflasyon hızı ve yapım maliyetlerini kapsamaktadır. Karşılaştırmalı bir çözümleme yapılması nedeniyle bu değişkenlerde kriz

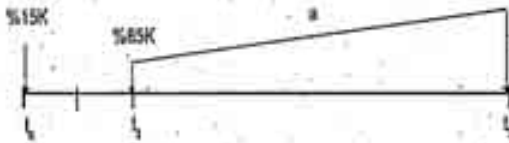
öncesi değerlerin kullanılması görece sonuçları etkilemeyecek, yalnızca daha uzun vadeli ödeme planlarına sahip modellerin hanelhalkı açısından daha üstün koşullar sunmasına yol açacaktır.

1. Piyasa koşulları içinde, konut maliyetlerinin tamamının etkin talep sahibi tarafından ödenmesi söz konusudur. Bu maliyetler içinde bir ortalama kar oranı yer aldığı gibi, yapım süresince bağlı tutulan sermayenin 'fırsat maliyeti', arsa ve altyapı maliyetleri, ayrıca vergi, resim harç gibi süreç maliyeti etkenlerini paylarının da fiyatı yansıtılması kaçınılmazdır.

2. Toplu Konut İdareleri konutlandırma programlarından 'kira öder gibi' bir yöntem oluşturduğu ileri sürülen modele göre, maliyetin %15-40'ı peşin ödenmekte, kalan ise 75-240 ay vadeli bir programa bağlanmaktadır. Ayrıca, vade süresi boyunca kalan borç, her yıl Ocak ve Temmuz aylarında menmuur maaş artış oranı (a) ile düzeltilmektedir. İki yıl üretin süresi ve en elverişli koşul olan %15 peşin ve 240 ay vade seçeneği varsayılırsa, %20-30 değer artışları ve %5-15 ortalama düzeltme katsayıları ve eşit ödemeler ile aşağıdaki güncel değerler hesaplanabilmektedir. Bu modelde, en kötümser koşullar altında yürütülen ödeme planlarında bile, %30'u aşan sübvansiyonlar bulunduğu, geri ödemelerin gerçek maliyetlerin %30-40 gibi oranlarında kaldığı görülmektedir.

3. Afetler yasasında (7269) tanımlanan konutlandırma yönteminde ise (40. Md), faizsiz 20-30 yıllık eşit taksitler ile ödemeler öngörülmektedir. İlgili ödemeler ve işlemler vergi resim ve harçlardan muafur (42. Md). İlk taksit, ipotek kurulmasından veya

TOPLU KONUTTA ÖDEME PLANI

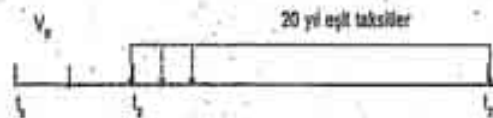
$$V_0 = 0.15K + \frac{0.0425K}{(1+i)} (1+a) / (1-a) [1 - (1+a)/(1+i)^n]$$

Burada: V_0 = ödemelerin güncel toplam karşılığı
 a = ödemelerde uygulanan düzeltme katsayısı
 i = piyasa faiz oranları (fırsat maliyeti)
 n = yıl sayısı ile vade programı
 K = gerçek yapım maliyeti

n/i	0.20	0.25	0.30	0.26
0.05	0.38	0.32	0.29	0.20
0.10	0.47	0.38	0.32	0.29
0.15	0.61	0.47	0.38	0.32
0.20	-	0.61	0.47	0.38

borç senedinin imzalanmasından 2 yıl sonra ödenmektedir. Burada konut maliyetlerine altyapı ve arsa maliyetleri yansıtılmadığı gibi (26. Md), afet öncesi sahip olunan taşınmaz değeri de borçlardan düşülmektedir (27. Md). Bu kez, 20 yıllık dönemde eşit taksitlerle toplam maliyetlerin bir ödeme planı içinde karşılanacağı varsayımıyla bulunan değerler %1 mertebelerindedir. Bu durum, sembolik bir borçlandırma ile kamu tarafından tüm maliyetlerin karşılandığı (sübvansiyon edildikleri) anlamındadır. Devletin 'afetler yasası' ile yaptığı bu taahhüt ile, kamu kaynaklarının nasıl tüketilmekte olduğu; bu taahhüt altında büyük ölçeklerde dış ve iç borçlanmalara gidilmek zorunda kalındığı ve enflasyona ciddi katkılar sağlandığı açıklık kazanmaktadır.

TOPLU KONUTTA ÖDEME PLANI

$$V_0 = (0.05K) / [(1+i)^n - 1] / (1+i)$$

Burada: V_0 = ödemelerin güncel toplam karşılığı
 i = piyasa faiz oranları (fırsat maliyeti)
 n = yıl sayısı ile vade programı
 K = gerçek yapım maliyeti

4. Büyük yıkınlara neden olan 1999 depremleri sonrasında, 'onarılabilir hasar' görmüş konut sahiplerine 2 milyar TL, konutu 'ağır hasar' görmüş olup bölgeden ayrılanlara ise toplu olarak 6 milyar TL ödenmiştir. Yukarıda belirtilen sübvansiyonlara konu olan kalıcı konutların yapılması ile, hak sahiplerine 7269 sayılı yasa da öngörülen oranlarda olmasa da, edinilecek bir yeni konutun maliyetlerinin ortalama değerlerle yaklaşık 2/3'ünün geri ödeneceği, ancak bunun da zaman içinde eriyeceğini söylemek olanaklıdır. 1999 depremleri sonrasında getirilen Zorunlu Afet Sigortası ile ise bu durum bütünüyle değiştirilmektedir. Sigortası düzenli

Gözden kaçırılmaması gereken bir başka nokta, afetzedelerin can ve işgücü kayıplarının karşılanmaksızın, bu sigorta kapsamı dışında tutulmasıdır.

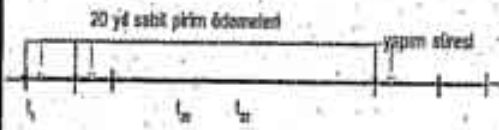
Türkiye'nin, afetler sonrasında Devlet Bütçesi'nden harcamalar yapılması alışkanlık ve yüklerinden kurtarılması alkışlanacak bir strateji değişikliği olarak görülebilir.

olarak yapılmayan taşınmazların afetlerde uğradıkları zararlar karşılanmayacak, Devlet bu taşınmazlara ilişkin (7269 sayılı yasa da yer alan değişikliklerle) herhangi bir taahhüt altında bulunmayacaktır. Sigorta primlerini düzenli ödeyen hanehalklarının afetle uğramaları durumunda, kayıpları karşılanmış olacaktır. Bu teminat miktarı şimdilik 20 milyar TL olarak belirlenmiştir. Bunun yıldan yıla değiştirilmesi beklenir.

Yukarıdaki örneklerle karşılaştırabilmek amacıyla bu kez, 20 yıllık prim ödeme dönemi sonunda yapılabilecek birikim düzeyini sorgulamak, ya da güncel 20 milyarlık teminatın farklı faiz rejimleri altında kaç yıllık dönemler içinde gerçekleştirileceğini aramak anlamlı olabilir. Öte yandan, yıllık ortalama primlerin konut birimleri için 30-35 milyon TL kadar olacağı varsayımı ile hangi faiz oranlarının yeterli birikimi sağlamış olacağı sorgulanması da yapılabilir. Görülen şudur ki, konutlandırma sistemleri arasında %30-35 enflasyon, 20 yıl bekleme, 20 milyar TL konut bedeli gibi ortalama değerler kullanıldığında, TOKİ %35-40, 7269 sayılı yasa %99, Zorunlu Sigorta ise yok denebilecek ölçülerde kamu sübvansiyonları sağlamaktadır.

Zorunlu Bina Sigortası kapsamında, ortalama bir prim düzeyi ile herhangi bir taşınmaz sahibinin, öngörülen teminat tutarını 20 yıllık bir süre içinde kendi tasarrufu ile sağlayabilmekte ise, bugün prim ödeyen tüm konut sahibi hanehalklarını, herhangi bir zorunlu tasarruf programı ile bu süre sonunda ikinci bir konut sahibi yapmak olanaklı demektir. Yirmi yıllık arահıklarla, afetlerde kaybe-

ZORUNLU DEPREM SİGORTASINA GÖRE BİRİKİMLER

$$K \approx V_2 = (0.038)(1+i)^{-1}V_2/i$$

Burada: V_2 = ödemelerin güncel toplam karşılığı
 i = piyasa faiz oranları (fiyat maliyeti)
 n = yıl sayısı ile vade programı
 K = gerçek yapım maliyeti

	0.2071	0.2075	0.2079	0.2073
2536 milyar TL TL Primer 20 yıllık birikim miktarı TL7-1	5.2	5.4	5.6	25.3
2536 milyar TL TL Yıllık ortalama primler 2030 milyar TL TL birikim miktarı (yıl 20) 2030 milyar TL TL maliyetleri TL TL Birikim miktarı güncel 20 yıllık birikim miktarı (yıl 20 TL TL-1)	28.70	24.74	20.53	16.81
	10033.11	5876.14	3176.70	17.327

dilmesi olası konut oranının, toplam stokun %2-3'ü kadar olacağı varsayılırsa, bu birimler kendilerini finanse edebildiğine göre geride kalan stokun %95'i üzerinde bir kesimin ödediği primler ile büyük bir birikimin nemalandırılarak dev ölçüklere erişmesi yüksek olasılık taşımaktadır. Bu durumda aklı gelen, 'sigorta neden gerekli görülmektedir?' ya da 'bireyler neden sigorta yaptırıyor?' soruları olabilir. Öyle ki, özellikle risk düzeyi daha düşük bir yerleşmede oturan kişiler, sigortaya prim yatırmaktansa prim tutarlarını bir tasarruf hesabında biriktirmeleri durumunda yirmi yıldan kısa bir dönemde ikinci bir konut sahibi olabilmekte. Başka bir deyişle, kendi özel sigortalarını yapabilmektedirler. O halde 20 yıldan kısa bir süre içinde, konutlarını yıkacak şiddette bir deprem yaşayacaklarını olası görmeyenlerin, sigortayı yalnızca bir ek yük ve bir çeşit vergi olarak değerlendirmelerine fatmamak gerekir.

Bu büyük kapasiteli birikim ile Sigorta tarafından öngörülen, yalnızca afet sonrasında ağır ve orta hasarlı yapı sahiplerinin (o da sigortalı olmaları ve yapıda projesine aykırı herhangi bir değişiklik yapmamış olmaları koşulları ile), en fazla 20 milyar TL tutarında bir teminatı hak etmeleridir. Bugün afet alanlarında yapılmakta olan kalıcı konutların yapım maliyetlerinin 9-9.5 milyar TL kadar olduğu da göz önüne alınırsa, bu tutar kendi içinde yeterli görülebilir. Bu bedelin, sigorta yaptırılmış olması koşuluyla taşınmaz sahiplerinin tüm konutları için uygulanması yolu açıktır. Bunun ne ölçüde bir sosyal politika oluşturduğu irdelenmek zorundadır. Gözden kaçırılmaması gereken bir başka nokta, afetzedelerin can ve işgücü kayıplarının karşılanmaksızın, bu sigorta kapsamı dışında tutulmasıdır. Ayrıca artık söz

konusu olan, kamu kaynakları ile yapılan bir sübvansiyon değil, bir çapraz finansmandır. Tüm taşınmaz sahiplerinin katkılarıyla yaratılan bu dev kaynaktan afete uğrayan hak sahiplerinin yararlandırılması yanısıra, gelirlerin %15'inin sigorta şirketlerinin masraflarına, ayrıca belki bir bu kadarının kimi araştırma çalışmalarına ve işletme giderlerine harcanması olasıdır.

Türkiye'nin, afetler sonrasında Devlet Bütçesi'nden harcamalar yapılması alışkanlık ve yüklerinden kurtarılması alışkanlık bir strateji değişikliği olarak görülebilir. Ancak iki önemli açıdan, getirilen önlemleri yeterli bulmak olanaksızdır. Öncelikle, olağanüstü ölçeklerde bir fon oluşturduktan sonra, bunun yalnızca afet sonrasında ortaya çıkan zararları tazmin edecek teminat ödemelerine hasredilmesi, etkin bir afet politikası ve verimli kaynak tahsisi ile bağdaşmamaktadır. Bu tutum, kayıpları baştan bekleyen ve kabullenen, özellikle can kayıplarına razı olan pasif bir yaklaşım ve kaynak dağıtımdır.

İkinci olarak, bu harcamaları yükleneyecek halk kesimlerinin geniş bölümünün yaptıkları tasarruflardan doğrudan yararlandırılmamaları savunula-

bilir bir durum değildir. Ne var ki, bu tasarrufların kamu eliyle 'afet zararlarını azaltmak', yani 'yara almama' stratejisine uyarak afet öncesi hazırlık ve sağlamlaştırma amacıyla kullanılması yoluyla, söz konusu birikimin varlığı daha meşru bir zemine çekilmiş olabilir. Sigorta Fonu'nun yıllık gelirlerinin %20-25 gibi bir bölümünün düzenli ve öncelikleri belirlenerek aşağıda sıralanan yatırımlara yönlendirilmesi, kamuoyunda bu Fon'un hakkı ve yerinde görülmesine ve gönüllülüğü arttırmada önemli katkılar sağlaması beklenmelidir:

1. Yerleşmeler ölçeğinde zemin koşullarının belgelenerek, 'Bütünleştirilmiş Tehlike Haritaları'nın ve 'Mikro Bölgeleme' analizlerinin elde edilmesi;
2. Yüksek riskli yerleşmelerin öncelikli olarak inar planlarını, gerek yerbilimsel bulgulara, gerekse 'kentsel kusur' analizlerine dayanarak yeniden gözden geçirmeleri *;
3. Altyapı verilerinin birleştirilmesi ve gereken sağlamlaştırma, ağı ve güzergah düzeltme yatırımlarının yapılması;
4. Hastane ve okul gibi, özellikle afet sonrası acil durumu ortamında kullanılan başlıca kamu yapılarının sağlamlaştırılması;

Konutlandırma yalnızca bir finans sorunu değildir. Konutlandırma, aynı zamanda bir sosyal proje ve bir tasarım kültürü konusudur.

5. Yerel yönetmelere, yukarıdaki işler ve diğer önerileri ile ilgili olarak proje geliştirerek kredi kullanmaya hak kazanmaları;

6. Konut sahiplerine, risk düzeylerine göre yapı sağlanlaştırma kredileri verilmesi.

Konutlandırma yalnızca bir finans sorunu değildir. Konutlandırma, aynı zamanda bir sosyal proje ve bir tasarım kültürü konusudur. Afet sonrası kaos ortamına bırakılmaması gereken konutlandırma, geçici/kalıcı konut tartışmaları, rezerv alanlar belirleme, tip konut, yapı ve yerleşme birimleri, araç-gereç tasarım işleri ve bunlara ilişkin araştırmalar ve tasarım projeleri üretimi yine bu kaynaktan yararlanılarak yürütülmesi gereken işlerdir. Farklı iklim, zemin, diğer doğal ve sosyal veriler ile farklı malzeme ve taşıyıcı sistemler için proje ve yapıım sistemlerimizin hazır tutulması ve araştırmalar ve yarışmalar yoluyla bir bilgi havuzunun elde edilmiş olması gerekir. Güncel uygulamalar, açıkça göstermektedir ki, bir deprem ülkesi olan Türkiye bu konuda henüz bir birikim sahibi değildir.

Notlar

1. Söz konusu değişikliklere ilişkin toplu değerlendirmeler için bakınız: Balamir (2000a, b; 2001).

2. 'Sakınım Planlaması' terimini 'Contingency Planning' karşılığında kullanıyorum.

3. Türkiye'nin 1999 depremleri üzerine yerine getirmiş olduklarının toplu bir değerlendirmesi, ODTÜ Şehir Planlama Yüksek Lisans Programı 'Şehir Planlama Stüdyosu' 2001-2002 çalışmaları kapsamında yapılmaktadır.

4. Burada özetlenmekte olan bilgiler, 18 Ağustos 2001 tarihinde Mimarlar Odası tarafından İstanbul'da düzenlenen bulunan toplantıda Düzce, Sakarya, Yalova, Kocaeli, Bolu, Bakırköy oda değerli temsilcileri Hayrettin Günal, Faruk Türk-yolu, Sibel Kalpakoğlu Gönül, Savaş Dinçer, Nadir Gariboğlu, Ranan Kalyoncuoğlu ve depremzedeler adına konuşan Tuncay Aydın için tarafından iletilenlerden derlenmiştir.

5. Bu bilgi ve ilgili yönerge, Kocaeli Vali yardımcısı Sayın Caner Yıldız tarafından sağlanmıştır.

6. Kentsel-Kusur Analizleri, yerbilimsel özellikler dışında yerleşim bilim tespitlerini kapsamaktadır.

Bursa için hazırlanan bir araştırmada Bademli (2000), kentin depreme karşı dirençliliğini belirlemede başvurulabilecek çok yönlü bir yöntemi geliştirmiştir. Bu çerçeveye afet dönemi etkinliklere kentin kolaylaştırıcı katkıları ya da engeller oluşturması özellikleri de eklenebilmektedir:

• makroform kusurları

• kentsel doku kusurları (parsel ve ada biçimlenmeleri/yollar ağı/yoğunluklar dağılımı)

• kullanım kusurları (birbirine olumsuz etkiler/tehlikeler yaratan komşu kullanımlar)

• yapı kusurları (proje ve üretim yanlışları)

• altyapı kusurları (ağ/güzergah/malzeme/kapasite/üretim)

• yönetim/iletme/denetim kusurları (sorumluluklar/yetkiler/yaptırımlar/cezalar)

• acil durum koşullarında işleyiş kusurları (erişim/dasğıtım ve toplanma/yığılma koşulları)

Kaynaklar

Bademli, R. (2000) Afet Güvenli Kent: Bursa, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Lisans programı 4. Yıl Şehir Planlama Stüdyosu yayımlanacak çalışmaları, ODTÜ Mimarlık Fakültesi.

Balamir (2000a) 'Kadereci Toplumun Yeniden Üretimi', Kentsel Yerleşmeler ve Doğal Afetler, derleyen E. Komut, UIA-Mimarlar Odası, Armoni Matbaası, Ankara, 100-125.

Balamir, M. (2000b) Türkiye Yeni Bir Deprem Stratejisi mi Geliştiriyor? 17 Ağustos 1999 Sonrasında Mevzuat ve Kurumlaşma Değişiklikleri ve Güncel Öncelikler, Mimarlık (295) 44-47.

Balamir, M. (2001) Recent Changes in Turkish Disasters Policy: A Strategical Reorientation? in Mitigation and Financing of Seismic Risks, P. R. Kleindorfer, ed., NATO Science Series (IV/3) Earth and Environmental Sciences, Kluwer Academic Publishers, 207-234.

1939 ve 1992 Erzincan Depremleri Şehircilik Düzenimizde Hasar Yarattı mı? Sivil Şehircilik Reformuna Doğru

Ömer KIRAL

Şehir Plancısı

1939 Erzincan Depremi ve Bir Kentin Bütün Olarak Yer Değiştirmesi

26 Aralık 1939 tarihinde 7.9 mag büyüklüğünde meydana gelen deprem, Erzincan ve yakın çevresindeki yerleşmelerde büyük hasarlar yapmış, bunun sonucunda 100,000 in üzerinde yapı ağır hasar görmüş ve 33,000 kişi hayatını kaybetmiştir.

Demiryolunun güneyinde bulunan Erzincan kenti birkaç yapı dışında tamamen yıkılmıştır. İkinci dünya savaşı ortamı içinde bulunan Türkiye, Erzincan kenti'nin yerleşme sorunlarını, ülke ölçeğinde depremlerin yarattığı sorunları çözmeye mekanizmaları bulunmayışı nedeniyle, Erzincan kentine özel yasal önlemler geliştirerek çözmek yoluna gitmiştir.

Deprem sonrası geçici iskan alanları demiryolunun 1 kilometre kuzeyinde kurulmuştur. Daha sonra kentin bir bütün olarak taşınmasını kurar verilmiş ve yeni kent geçici konutların bulunduğu demiryolunun 1-1.5 kilometre kuzeyine taşınarak planlı bir biçimde yeniden inşa edilmiştir. Yeni kentin kurulmasında inşa edilen prefabrik yapıların önemli bir miktarı Avusturya'dan getirilmiştir. Bu evler 400-600 m² büyüklüğündeki arsalar üzerinde 2-3 odalı ve 1 katlı olarak inşa edilmiştir. Devlet eliyle haksahiplerine 1948'de çıkan yasayla kredili olarak verilen ev sayısı daha sonraki yıllarla birlikte 2,000 civarındadır. Kentteki yapıların büyük bir bölümünün 1-2 katlı ve çok az bir kısmının 3 katlı olması ve depreme dayanıklı bina yapılması ve bu kuralların dışına çıkılmaması gibi planlama kararları Yeni Kentin

planlama anlayışını ortaya koyuyordu (Deprem ve Erzincan, 1992).

Erzincan örneği, deprem sonrası şehircilik müdahaleleri tarihi açısından üzerinde çok az araştırma yapılmış olmasına rağmen, bugün için bile şehir planlama konularında yararlanılabilecek çok önemli bilgiler ve deneyimler sunmaktadır.

Deprem sonrası şehircilik müdahalelerini gerçekleştirebilmek için bir dizi özel yasal düzenlemeler yapılmıştır. 17 Ocak 1940 tarihinde 3773 sayılı "Erzincan ve Erzincan Depreminden Müteessir Olan Mantıklarda Zarar Görenlere Yapılacak Yapılar Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Bu kanunla, kentte toplanması gereken vergiler silinmiş çalışanlara 3 maaş tutarında avans verilmiş ve evleri ağır hasar görenlere bedelsiz arsa verilmesi ve yapı malzemesi yardımı yapılması öngörülmüştür. Aynı yıl içinde demiryolunun kuzeyinde yeni kentin kurulması kararlaştırılan yerde belediyeye kamulaştırma yetkisi veren 3908 sayılı yasa çıkarılmıştır. Yapılan diğer özel yasal düzenlemelerle, mahkumlar affedilmiş, deprem bölgesine yapılacak taşımalarda ücret indirimine gidilmiş, yurt dışından deprem bölgesine gönderilen yardım malzemelerine gümrük vergisi ve diğer harçlar kaldırılmıştır. 1948 yılında ise "Erzincan'da Yapılacak Meskenler Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir (O. Ergünay, 1996).

1939 Büyük Erzincan Depremini takibeden 1940-44 yılları arasında Yozgat, Muğla, Erciş, Bigadiç, İskilip, Erbaa, Hendek, Ladik ve Gerede kentlerinde meydana gelen depremler sonucunda 11,500 kişi hayatını kaybetmiş ve 100,000 bina

PLANLAMA
2001/4

Depremlerin meydana getirdiği zararların azaltılması çabaları Dünyada 3 ülkede gündeme gelmiştir. 1924'te Japonya, 1933'te Amerika Birleşik Devletleri ve 1940'ta da İtalya ülkelerinde meydana gelen büyük depremler sonrasında kendi mevzuatlarını geliştirmişlerdir.

PLANLAMA
2001/4

ağır hasar görmüştür. 1939 Erzincan depremiyle başlayan 5 senelik dönemde kentlerde meydana gelen bu ağır kayıplar, ülkesel ölçekte depremlerin yaratabileceği zararlarının önceden alınacak yapılaşma önlemleriyle azaltılmasının gerekliliği kaçınılmaz hale getirmiştir. Depremlerin meydana getirdiği zararların azaltılması çabaları Dünyada 3 ülkede gündeme gelmiştir. 1924'te Japonya, 1933'te Amerika Birleşik Devletleri ve 1940'ta da İtalya ülkelerinde meydana gelen büyük depremler sonrasında kendi mevzuatlarını geliştirmişlerdir. Dünyada 4. ülke olarak Türkiye'de, diğer ülkelerin deneyimlerinden de yararlanarak 18 Temmuz 1944 tarihinde 4623 sayılı "Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun"u yürürlüğe koymuştur.

Deprem zararlarının azaltılmasına ilişkin olarak çıkartılan bu ilk kapsamlı yasa, ülkenin nelerinin deprem tehlikesine sahip olduğunun tespit edilmesi ve yayımlanması, bu bölgelerde yapılacak yapılar için bazı özel kuralların deprem yönetmelikleri halinde yayımlanması ve uygulanması zorunluğu, her il ve ilçede acil yardım ve kurtarma programlarının önceden hazırlanması, belediyelerin yeni gelişme alanlarında jeolojik etütler yapılmasının zorunlu hale getirilmesi gibi zarar azaltıcı önlemleri depremler olmadan önce almayı zorunlu kılmış, aynı zamanda depremler sırasında yapılacak işlemleri, yönetici ve halkın görev ve sorumluluklarını esasa bağlamıştır. Daimi işkan çalışmaları ise bu konuda yer almamış ve bu konunun çözümü için eskiden olduğu gibi, doğal afete uğrayan bölgenin sosyal ve ekonomik yapısına bağlı olarak ayrı ayrı afet yardımı kanunları çıkarma yolu tercih edilmiştir. (O. Ergünay, 1996)

Kanun gereğince merkezi idare ilk kez resmi binalar, hastaneler, okullar, toplantı binaları ve otel binalarının kapasitelerinin tahkik edilmesi ve zayıf bulunanların takviye edilmesi yükümlülüğünü almıştır. Bu yetki Bayındırlık Bakanlığı'na verilmiştir. Türkiye'de deprem zararlarının azaltılması yönünde çabalar ilk kez bu 1944 kanunu ile başlatılmıştır. 1945'te İçişleri Bakanlığı ve üniversitelerin işbirliği ile ilk deprem bölgeleri haritası hazırlanmış ve ilk zorunlu yapım yönetmeliği yayımlanmıştır. Haritada daha önce depremden etkilenmiş bölgeler ile ileride etkilenmesi olası bölgeler belirtilmiştir. Bölgelendirme de-

mel unsur geçmişte meydana gelen deprem zararları olmuştur. Yürürlüğe konan yapım yönetmeliği esasında 1937 İtalyan Yönetmeliği'ni temel almıştır. Yaptırım yetkisi belediye olan yerleşimlerde belediyelere, diğer bölgelerde ise mülki amirliklere bırakılmıştır. (P. Gülkan, 1992).

1939 Erzincan depremi, deprem şehirciliği ve deprem mühendisliği tarihi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Deprem sonrası bir bütün olarak yer değiştiren ve yeniden kurulan ilk planlı kent deneyimidir. 1939 Erzincan depremi, Türkiye'nin depremi zararlarını azaltmak amacıyla yapılaşma ve şehirleşme konularında ülkesel ölçekte yeni bir mevzuat geliştirmesine neden olmuştur.

1939-1992 Döneminde Yasal ve Kurumsal Yapıdaki Gelişmeler ve 1992 Erzincan Depremi

13 Mart 1992 tarihinde 6.8 mag büyüklüğünde meydana gelen deprem, Erzincan ve yakın çevresindeki yerleşmelerde büyük hasarlara neden olmuş ve bunun sonucunda 653 kişi yaşamını yitirmiş ve 2189 bina ağır hasar görmüştür. Erzincan kentinde ise 1821 konut ve 823 işyeri yıkılmış veya ağır hasar görmüş, 3901 konut ve 307 işyeri de orta hasar görmüştür. Deprem en çok hasarı, kent merkezindeki işyerlerinde ve 3 kattan daha fazla olan kamu binalarında ve konut apartmanlarında meydana getirmiştir.

Erzincan kentinde, 1978 yılına kadar imar planlarında en fazla 3 kata kadar yapılaşma izni verilmekte iken 1978 yılında belediye meclisi teklifi ve bakanlık onayı ile ana yollarda kat yüksekliği 4 kata çıkarılmıştır. 1990 yılında da meclis kararı ile ana yollarda kat yüksekliği 6 kata kadar çıkarılmıştır. Mevcut kent dokusu içinde kat artışları yapmak suretiyle yoğunlaşma, belediye imar ve fen işleri müdürlüklerindeki az sayıdaki teknik personelin bilgi eksiklikleri ve tecrübesizlikleri, deprem yönetmeliklerine uygun olmayan tadilatlar, müteahhitlik sektöründeki kalitesiz inşaat yapma alışkanlıkları ve ciddi bir inşaat kontrol sisteminin yokluğu gibi nedenler depremi felakete dönüştürmüştür.

1992 yılına gelinceye kadar gerek deprem zararlarının azaltılmasına ilişkin ve gerekse şehirciliğe ilişkin olarak bir dizi yasal ve kurumsal gelişmeler olmuştur.

1939 Erzincan depreminden sonra 1944 yılında yürürlüğe giren 4623 sayılı yasa ve bu yasaya dayanarak hazırlanan deprem bölgeleri haritası deprem mühendisliği alanındaki gelişmelerden etkilenerek 1949, 1963 ve 1975'te yehiden hazırlanmıştır. Yapılaşma koşullarını belirleyen 1945 deprem yönetmeliği ise 1949, 1953, 1961, 1968 ve 1975'te geliştirilerek uygulamaya sokulmuştur. Deprem yönetmeliklerinde, yapıların taşıyıcı sistemlerinin tasarımında kullanılan katsayılarda da değişiklikler yapılarak yapıların depremlere karşı daha dayanıklı inşa edilmesi öngörülmeye çalışılmıştır. 1961 ve 1968 yönetmeliklerinde birinci derece deprem bölgelerinde yatay taban kuvveti katsayısı 0.06 iken, 1975 yönetmeliğinde bu katsayı 0.10'a yükseltilmiştir (P.Gülkan, 1992).

Türkiye'de ve Dünya'da deprem mühendisliği alanındaki bilimsel ve teknolojik gelişmeler, yapıların depremlere karşı daha dayanıklı yapılabilmesini olanaklı hale getirmekte ve bu da doğal olarak deprem yönetmeliklerinde değişiklik yapmaya ya da yeni yönetmelik çıkartılmasına neden olmaktadır. Ancak bu tür gelişmeler bir başka sorunu da kendi içinde barındırmaktadır. Deprem yönetmelikleriyle tasarım ölçütlerinde yapılan her ileri adım bir önceki dönem geçerli olan deprem yönetmeliklerine göre inşa edilen yapıların(!) depremlere karşı ne kadar dayanıklı olduğu konusunu gündeme getirmektedir. Bu durumda mevcut yapı stoğunun depremlere karşı dayanıklılığının artırılması sorunsal içinde eski yönetmeliklere uygun olarak yapılmış yapılarında dahil edilmesi kaçınılmaz duruma gelmektedir.

Bu dönemde yasal ve kurumsal yapıda önemli değişiklikler olmasına karşın hızı giderek artan göç ve gecekondulaşma, kaçak yapılaşma, hatalı yer seçme, plansız bölgesel ve kentsel gelişme, etkinliği varlığı giderek azalan bölge ve kent planlama pratiği gibi olgular afetlere karşı dayanıksız bir yapı stoğu ve yerleşme dokusu oluşturmuştur.

1956'da 6785 Sayılı İmar Yasası çıkarılmış ve 1958'de şehircilik bakanlığı olarak nitendirilebilecek İmar ve İskan Bakanlığı kurulmuştur. 1959'da 7269 Sayılı "Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun" ile yasal sistemdeki dağınıklık giderilerek afetler fonu kurulmuş ve kurumsal yapıda yeni örgütlenmelere gidilmiştir.

Yeni afetler yasa 1968'de 1051 Sayılı Yasa'yla değiştirilmiş, yardımların kapsamı genişletilmiş ve sistemin etkinliği artırılmak istenmiştir. 1972'de 1571 Sayılı Yasa'yla deprem zararlarını karşılamak üzere ayrı bir deprem fonu oluşturulmuştur. Ancak 1992'lere gelindiğinde kurumsal yapı ve fon etkinliğini yitirmiş ve devlet afetler sonucu konutsuz kalan onbinlerce haksahibine borçlu duruma düşmüştür.

İmar Yasası'nda da 1972'de 1605 Sayılı Yasa'yla değişiklik yapılarak inşaatı zorlama ve inşaatı teşvik gibi bazı maddeler kaldırılmış, kırsal alanların denetlenmesi ile ilgili bazı maddeler eklenmiştir.

1980'lerin başında siyasal ortamdaki değişikliklere paralel olarak şehircilik ortamında da önemli değişiklikler olmuştur. 1983 yılında etkinliği tartışılabilir şehircilik bakanlığı olarak işlev gören İmar ve İskan Bakanlığı kapatılmış; bazı birimleri ve fonksiyonları Bayındırlık ve İskan Bakanlığı bünyesine alınmıştır. Büyük şehirlerde yetkilerin belediyelere devri anlayışıyla 1984'de 3030 Sayılı Yasa çıkartılmıştır. Aynı yıl gecekondular ve kaçak yapıları tapu dağıtmayı amaçlayan 2981 Sayılı İmar Affı Yasası çıkartılmıştır. Ancak ne yazık ki son depremlerde en çok bu 2981 sayılı yasa kapsamında affedilen yapılar yıkılmış ya da hasar görmüştür. 1985'te ise 6785/1605 Sayılı İmar Yasası yürürlükten kaldırılarak 3194 Sayılı İmar Yasası çıkartılmıştır. Artık belediyeler imar planlarını hazırlayabilecekler ve onaylayabileceklerdir. Ana yollarda veya istedikleri bölgelerdeki yapıların kat sayılarını arttırabileceklerdir. 1990 senesinde Erzincan'da anayollardaki yapıların kat yüksekliklerinin 6 kata kadar artırılması bu sürecin bir sonucudur. Son dönemlerde meydana gelen depremlerin yarattığı hasarların bir bölümü de herhangi bir şehircilik çalışmasına dayanmadan belediyelerce yapılan kat artışları sonucunda inşa edilen ilave katlardır.

1992 Erzincan depremi meydana geldiğinde şehircilik ortamı işte böyle bir ortamdır. Şehircilik Bakanlığı yoktur. Afetler fonu iflas etmiştir. Belediyelerin yetkileri artırılmıştır, ancak belediyelerin çok azı mesleki bilgi ve tecrübeye sahip teknik, idari, ve mali kadrolara sahiptir. Deprem öncesi ve sonrasında Erzincan İmar Müdürlüğü'nü bir harita mühendisi yönetmektedir. Müdürlükte İmar ve Depreme Dayanıklı İnşaat Yapma ve Kont-

rol etme işlerinden anlayan teknik personel yok denecek kadar azdır. Yatırım planlaması, fizibilite, proje yönetimi anlayışı bulunmadığından verimlilik ve etkinliktir söz edilemez. Mevcut yapı stoğu depremlere karşı son derece kırılgandır. Özetle, Erzincan gibi bir kentte 3 hastane var ve depremde bu 3 hastanede yıkılıyorsa, oturma izni verilmiş kamu veya özel sektör yapılarının bir çoğu tamamen yıkılıyorsa şehircilik sistemimizde yaşamsal önemde bir sorun var demektir.

Depremler sadece yapılarda, kentlerde hasar yapmaz, aynı zamanda şehircilik anlayışımızda, şehircilik kurumlarımızda, yasal dayanaklarımızda da hasar meydana getirir. Yeni kurumlar, yeni yasal düzenlemeler ve yeni mali kaynakların yaratılması için ortam hazırlar ve sistemi zorlar. 1992 Erzincan depremi şehircilik ve afetlerin azaltılması konularında bazı değişiklikler yapmasını sağladı. Ancak 1999 depremleri, mevcut imar düzeniyle artık ne doğal afetlere karşı dayanıklı ve güvenli kentler yaratmanın ne de sürdürülebilir ve yaşanabilir insan yerleşmeleri oluşturmamın mümkün olmadığını medyanın da yardımıyla(!) bizlere bir kez daha göstermiştir.

1992 Erzincan Depremi Sonrasındaki Yeniden Yapılanma ve Rehabilitasyon Çalışmaları

Deprem sonrasında, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın ilgili bölümlerince önce depremin meydana getirdiği hasarlar tespit edilmiş, sonra ortaya çıkan yeniden yapılanma ve rehabilitasyon işleri için gereken finansman ihtiyacı tahmin edilmiştir. Deprem hasarlarının giderilmesi için gereken finansmanın deprem fonundan ve bütçe içi kaynaklardan karşılanamayacağı ortaya çıkınca yurt dışı kaynaklardan finansman temini gündeme gelmiştir. Hazine Müsteşarlığı'nın girişimleri ile Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonu'ndan 150,000,000 ECU ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'ndan 285,000,000\$ temin edilmiştir. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı A.K. Sosyal Kalkınma Fonu'ndan elde edilen bu fonu, 3,040 adet çok katlı konut ve 3,145 adet kırsal konutu yeniden inşa edilmesinde, 3,900 adet çok katlı konut ve 4,955 kırsal konutun onarım işlerinde, 15,082 adet kırsal konutun küçük onarım işlerinde ve 350 adet eğitim tesisinin onarım

işlerinde kullanmıştır (Deprem Sonrası Erzincan, 1996).

Sosyal Kalkınma Fonu'ndan elde edilen fonun hızla harcanabilir olması ve o tarihlerdeki Fon yönetiminin harcamaların denetimine ilişkin bürokrasisinin yok denecek kadar az olması Bakanlığın, temin edilen bu kaynağı 1993 sonlarına kadar kullanmasını sağlamıştır.

Bakanlık, depreme dayanıklı inşaat ve güçlendirme işleri için ODTÜ ve İTÜ ile protokoller yaparak proje yönetim ve inşaat denetimi konularında müşavirlik hizmetlerini sağlamıştır. Üniversitelerin doğrudan uygulama sürecinin içine girmeleriyle gerek akademisyenler ve gerekse bu projelerde çalışan profesyonel teknik elemanlarda önemli bir bilgi birikimi oluşmuş ve deneyim kazanılmıştır. Daha sonra meydana gelen Dinar, Adana ve Ceyhan depremlerinde bu bilgi birikimi ve deneyimler daha da derinleşmiştir.

Erzincan depremi sonrasında ortaya çıkan sorunlar karşısında, 7269 Sayılı Afet Yasası'nın özellikle hak sahipliğinin kapsamı, orta hasarlı yapıların güçlendirilmesi, kiracıların sorunları konularında yetersiz kaldığı ve sorunları çözemediği anlaşılmıştır. Bunun üzerine 28 Ağustos 1992 tarihinde 3838 Sayılı "Erzincan, Gümüşhane ve Tunceli İllerinde Vuku Bulan Deprem Afeti ile Şırnak ve Çukurca'da Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi Hakkında Kanun" çıkarılmıştır.

Yasaya göre deprem nedeniyle hasar gören,

• *İskan ruhsatı alınmış binalara ait deprem tarihinden önce resmi şekilde düzenlenmiş satış vaadi senedine veya noterlikçe düzenlenmiş satış senedine sahip olanlara,*

• *Filten oturulmasına rağmen iskan ruhsatı alınmış konut sahipleri ile konut kooperatiflerinin üyelerine yalnız bir kooperatif ve bir tek üyelik için,*

• *Ahır ve samanlık sahiplerine,*

• *İşyeri sahiplerine,*

7269 sayılı yasa uyarınca hak sahipliği tanınmıştır.

Bir diğer önemli yasal düzenleme ile güçlendirilmesi gereken birden fazla bağımsız bölümü olan binaların sorunları çözülmeye çalışılmıştır. Yasaya göre,

• *Onarımı mümkün görülen ve birden fazla bağımsız*

bölümü olan hasarlı yapılarda, 7269 sayılı Kanun hükümlerine göre, onarım yardımından yararlanmak için kat malikleri sayı ve arsa payı çoğunluğu ile borçlanma sözleşmelerini yapmaları halinde, borçlanma sözleşmesi yapmayan veya bu imkana sahip olmayan diğer kat maliklerinin herhangi bir karar almaya gerek kalmadan Kat Mülkiyeti Kanunu gereğince yapının ortak yerlerinde yapılacak onarım giderlerine arsa payları oranında iştirakini sağlatılmaya, bunlardan tahsilat yapmaya ve yaptırmaya Bakanlık yetkili kılınmıştır.

Diğer bir yasal düzenlemeyle,

• Deprem öncesinde ticaretle iştigal eden kiracı konumundaki işletmecilere, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışması Teşvik Yakıfları aracılığıyla proje üzerinden işyeri edindirme yardımı yapılması olanaklı kılınmıştır.

Yasanın kapsamına giren alanlardaki

• Köy yerleşim birimlerindeki orta hasarlı konutlar ile merkez ve ilçe mahallerindeki betonarme olmayan konutların hak sahiplerine, kendilerinin isteği halinde ve orta hasarlı konutlarını yıkıp yeniden yapmak koşuluyla Kanunun öngördüğü borçlandırma usulleri çerçevesinde ve bir defaya mahsus olmak üzere 65 milyon lira (yaklaşık olarak 9,200 \$) kredi verilmesi sağlanmıştır.

Yasanın kiracıları ilgilendiren bir diğer maddesiyle parasal yardımlar düzenlenmiştir.

• Yasa kapsamına giren yörelerde fiilen oturdukları konutları veya fiilen kullandıkları işyerleri deprem nedeniyle, 7269 sayılı Kanun hükümlerine göre,

Ağır hasara uğradıkları tespit edilenlere 25 milyon lira,

Orta hasara uğradıkları tespit edilenlere 15 milyon lira,

Az hasara uğradıkları tespit edilenlere 10 milyon lira,

Malik veya kiracı durumunda olup olmadıklarına bakılmaksızın, hak sahipliği dışında karşılıksız olarak nakdi yardım ödemesi öngörülmüştür. Ayrıca Bakanlar Kuruluna nakdi yardımları üç katına kadar artırma yetkisi de verilmiştir.

3838 Sayılı Yasa 1995'te 4123 Sayılı Yasaya dönüştürülerek ülke ölçeğine genelleştirilmiş ve 1 Ekim 1995 Dinâr depreminden sonra 4133 Sayılı Yasayla kapsamı genişletilmiştir.

Afetler mevzuatı, afetlerin meydana getirdiği zararları gidermek amacıyla çıkartılan özel yasalar, kanun hükmünde kararname, bakanlar kurulu kararları ve genelgelerle neredeyse her deprem sonrası belirli bir sistematikle ve sorunsala dayanmadan, popülist yaklaşımlarla, anlık sorunlara anlık çözümler getirilerek mali uygulanabilirliğini kaybetmiştir. Her afet sonrası yaşanan bu tür gelişmeler sonucunda sorunların çözümü için dış finansman kaynaklarının temini kaçınılmaz bir durum haline gelmektedir. Afet öncesi yapıların ve yerleşmelerin dayanıklılığını arttırabilmek ve güvenli kentler yaratabilmek için herhangi bir düzenleme yapılmamaktadır.

Erzincan Depremi Rehabilitasyon ve Yeniden Yapılandırma Projesi'nin Yasal ve Kurumsal Yapı Üzerindeki Etkileri

Erzincan için Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonu'ndan temin edilen kredi ile işlerin ancak yarısına yakın bir kısmı finanse edilebilmiştir. Projenin gerçekleştirilmesi için gerekli finansmanın 285 milyon \$'lık kısmı için Dünya Bankası ile bir ikraz anlaşması imzalanmıştır. Dünya Bankası kredisi kullanarak iş uygulama yapma yöntemleri ile Bakanlığın organizasyon kapasitesinin nitelikleri ve alışık olduğu iş yapma yöntemleri uyumadığı için Hükümet Kredinin kullanılmasında Toplu Konut İdaresini görevlendirmiştir. Toplu Konut İdaresi, Erzincan Depremi Rehabilitasyon ve Yeniden Yapılandırma Projesi'nin (ERYYP) kapsamında bulunan ve bir çok sektörü kapsayan işler için kendi organizasyon yapısı dışında Toplu Konut İdaresi Başkanına bağlı ve bir yönlendirme kurulu ile ilişkilendirilmiş sui generis bir örgütlenme tasarımı yaparak Proje Koordinasyon Birimini kurmuştur. Proje kapsamında bulunan iş merkezleri, hastaneler, merkezi yönetimin il düzeyindeki resmi yapıları, belediye ofis binası, otobüs terminali, atölyeler, arıtma tesisi, düzenli katı atık depolama tesisi, kamu lojmanları gibi yeniden inşa edilen tüm yapıları, mevcut kentin imar planı ve makroformuyla uyum içinde mümkün olduğunca eski yerlerinde depreme dayanıklılığı sağlayan tasarım ölçütleriyle projelendirilmiş ve inşaatları denetleterek gerçekleştirmiştir. Erzincan kentinde, Adapazarı-Bolu-Düzce örneklerinde olduğu gibi daimi iskan alanları kentlerden kilometrelerce uzakta bulunan hazine

Depremler sadece yapılarda, kentlerde hasar yapmaz, aynı zamanda şehircilik anlayışımızda, şehircilik kurumlarımızda, yasal dayanaklarımızda da hasar meydana getirir.

Artık yeni bir şehircilik düzeninin, Türkiye'nin gelecek projeksiyonlarını dikkate alarak resmi kurumlar dışında sivil platformlarda da tartışılarak oluşturulması şehircilik gündemimizin ana maddesi olmalıdır.

PLANLAMA
2001/4

arazileri üzerinde ve şarapnel parçaları gibi dağılmış bir biçimde uygulamalar yapılmamıştır. Kent merkezinde orta hasarlı işyeri binalarını depreme dayanıklı hale getirmek için yapısal sistemleri işlevsellik gözönünde bulundurularak güçlendirilmiştir. Yıkılan ve ağır hasar gören işhanları için geliştirilen yeni iş merkezleri merkezin arazi kullanım özellikleri, yoğunlaşmaları da dikkate alınarak yer seçimleri yapılmış, arsalar kamulaştırılmış ve merkezi iş alanının mekansal ve işlevsel yapısı güçlendirilmiştir. Bütün bunlar yapılırken üniversitelerin deprem mühendisliği konusundaki bilgi ve deneyim birikiminden yararlanılmış ve projelere onaylar alınmıştır.

Erzincan depreminin meydana getirdiği zararları gidertmek için kurulan bu proje koordinasyon birimi daha sonra 1997'de Senirkent ve Sütçüler'de meydana gelen afetler sonrası Dünya Bankası kredisi kullanarak projelerin yönetimini yapmıştır. 21 Mayıs 1998 tarihinde Kuzey Anadolu Karadeniz bölgesinde 37,000 km² büyüklüğünde bir alanda sel ve taşkınlar meydana gelmiş ve 478 yerleşme ve 2,5 milyon kişi etkilenmiştir. Afetin yarattığı hasarlar değerlendirilirken 27 Haziran 1998'de Adana ve Ceyhan kentlerinde deprem meydana gelmiştir. Hükümet 369 milyon \$'lık bir ikraz anlaşması yaparak TEFER projesinin uygulama görevini yine Proje Koordinasyon Birimi adında kurulmuş bulunan bu birime, ismi Proje Uygulama Birimine çevrilerek vermiştir.

17 Ağustos 1999'da Doğu Marmara bölgesinde meydana gelen depremlerden sonra Dünya Bankası'ndan temin edilen kredilerin kullanımı da yine Toplu Konut İdaresi'nin bağlı olduğu Devlet Bakanı'na bağlı olarak Proje Uygulama Birimi vasıtasıyla yürütülmeye başlanmıştır. Ayrıca Avrupa Birliği TERKA programından elde edilen kredilerde yine PUB tarafından yürütülmeye başlanmıştır.

1992 Erzincan depreminden sonra ve Erzincan projesinin gerçekleştirilmesi silresince geçici bir nitelikte kurulan bu sui generis proje yönetim birimi, şehircilik düzenimizdeki yasal ve kurumsal yapının kapasitesi ve boşlukları nedeniyle neredeyse bağımsızlaşarak kurumsallaşmış ve kalıcı hale gelmiştir. Türkiye'deki şehircilik düzeninin yasal, kurumsal ve mali yapısının yeniden yapılandırılmasında doğal afetlerin şehircilik düzeni üzerindeki etkilerinin de hesaba katılması gerekecektir.

ERYYP'nin proje yönetim biriminin kuruluşundan bugüne kadar evriminin kurumsal yapıda meydana getirdiği yeni dengelerin yanında ERYYP kapsamında koordine edilen yasal ve yeni kurumsal yapılar oluşturma çalışmaları da şehircilik ve yapılaşma süreçlerini etkilemiştir. Bu bileşen kapsamında 3194 sayılı İmar Kanunu ve Yönetmeliklerinin Revizyonu Çalışması için üç üniversite ve Tubitak'tan teklif alınmış ve değerlendirme sonucunda çalışma, ODTÜ Afet Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi'ne yaptırılmıştır. İmar yasası ve yönetmeliklerinin, yeni bir yapı kontrol sistemi ve afetlere karşı dayanıklılığı sağlayacak teknik önlemleri içermek üzere revizyonu çalışması 17 Ağustos 1999 depreminden önce tamamlanarak Bayındırlık ve İskan Bakanlığına teslim edilmiştir. Bu çalışmada afetler mevzuatı ile imar mevzuatı arasında bağlar kurularak afetlere dayanıklılığı sağlayacak yapılaşma süreçleri ve denetim mekanizmaları katılımcı ve bütüncül bir yaklaşımla önerilmiştir (3194 sayılı İmar Kanunu ve Yönetmeliklerinin Revizyonu Tasarısı, 1999). Bu çalışmalar sonucunda ortaya çıkan tasarıların geniş bir katılımı bir anlamda ulusal imar kurultayının toplanarak tartışılması üzerinde anlaşmaya varılan görüşlerle geliştirilerek bir şehircilik reformu yapılabildi. Ancak Bayındırlık ve İskan Bakanlığı yapı kontrol sisteminin şehircilik boyutunu dışlayarak dar bir mühendislik anlayışıyla ele almıştır. 2000 yılının Temmuz ayında yürürlüğe giren 595 sayılı Yapı Denetimi Hakkında KHK, Anayasa Mahkemesi'nin 2001 yılının Mayıs ayında Kararnameyi iptaline kadar 10 ay uygulandı. Bakanlık iptal edilen KHK yerine tepeden imneci bir yaklaşımla Temmuz 2001'de 4708 Sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun'u yasalaştırdı. Tek boyutlu bir mühendislik çalışması niteliğinde hazırlanan bu yeni yasada meslek odalarının katılımı ve zararların tazmini için gerekli sigorta sistemi bile yer almadı. Türkiye'deki mevcut yapı stoğunun büyüklüğü ve deprem karşısındaki hasar görülebilirliğinin yüksekliği gözönüne alındığında, 4708 sayılı düzenlemenin de etkisinin marjinal olacağı anlaşılmaktadır.

Sivil Şehircilik Reformuna Doğru

Geçtiğimiz yüz yıllık dönemde meydana gelen doğal afetler, kırsal alanlardan kentsel alanlara hızlı bir göç olgusu, gecekondulaşma ve kaçak

yapılaşma süreçleri, spekülasyon gayrimenkul piyasasının oluşturduğu menfaat çevrelerinin yerel yönetimler üzerinde oluşturdukları baskılarla gerçekleştirildikleri imarlı ya da imarsız yatırımları, denetimsiz yer seçimi ve yapılaşma süreçleri, etkinliği kaybolmuş bölgesel ve kentsel planlama pratikleri ve uygulamaya sürecinin finansmanı için oluşturulan merkezi ve yerel ölçekteki mevzuatın ve idari mekanizmaların sorunları çözme kapasitelerindeki zayıflıklar gibi nedenlerle yerleşmelerimiz giderek afetlere karşı dayanıksız ve güvensiz hale gelmiş ve aynı zamanda yaşanabilirliği ve sürdürülebilirliği de azalmıştır.

Afet sonrasındaki uygulamalarla yıkılanın yerine yenisi yapmak ve bunu da kentlerden kilometrelerce uzağa sağlam yapı sağlam zeminde olur basit anlayışıyla yapmak yada afetzedelere para dağıtmakla aslında sorunlar çözüleceği yerde yerleşmelerin ve kentlerin sosyal, ekonomik ve mekansal yapıları ve dengeleri bozulmaktadır. Merkezi yönetim tarafından yerel yönetimlerin katılımı olmadan seçilmiş bazı kentlerde özel kesimin yapacağı yapılar için yürürlüğe konulan inşaat denetimi sisteminin etkisinin de kısıtlı olacağı açıktır. Yeni geliştirilen sigorta sistemiyle de tazminatını öde ver kurtul anlayışı yerleşecektir. Yeni şehircilik reformunun finansman sisteminin oluşturulmasında DASK fonu yeni fırsatlar yaratmaktadır. DASK fonunda birikecek kaynakların kentlerin rehabilitasyon ve fiziksel yapılarının güçlendirilmesi projelerinin kredilendirilmesinde kullanılabileceği olanaklı hale getirilebilir.

Bugüne kadar yukarıda sözü edilen süreçlerle oluşmuş yerleşmelerimiz ve yapı stoğunun afetlere karşı dayanıklı ve güvenli hale getirilmesi işinin, 1999 depremlerinden iki sene sonra giderek unutulmaya başlandığı ve yeni depremlerin merkezi ve yerel ölçekteki mevcut şehircilik kurumlarınınca kadere bir anlayışla beklenmekte olduğu gözlenmektedir. Bu konuda Sayıştay Risk Denetimi Ekibi'nin "İstanbul Depreme Nasıl Hazırlanıyor" başlıklı çalışmasının bulguları afetler ve şehircilik düzenini oluşturan idari ve mali yapının ve bunları oluşturan mevzuatın eksikliklerini, zayıf yanlarını sergilemekte ve yerleşmelerimizi bekleyen tehditler konusunda çok önemli uyarılarda bulunmaktadır. Sayıştay Risk Denetimi Ekibinin çalışmalarının yanında DPT tarafından hazırlanan "Deprem Ekonomik ve Sosyal Etki-

leri ve Alınabilecek Tedbirler" çalışması ile 1997 ve 1999 senelerinde depremler ve diğer afetlerle ilgili olarak hazırlanmış olan Meclis Araştırması Komisyonu raporlarında yer alan saptamalar, devletin kendisinin bile mevcut afetler ve şehircilik düzenini oluşturan yapılarının sorunları çözmede ne kadar aciz kaldığını ortaya koymaktadır.

Artık yeni bir şehircilik düzeninin, Türkiye'nin gelecek projeksiyonlarını dikkate alarak resmi kurumlar dışında sivil platformlarda da tartışılarak oluşturulması şehircilik gündemimizin ana maddesi olmalıdır.

Yeni şehircilik reformunun yada kentsel rönesansın geliştirilmesinde yerleşme sorunlarının formüle edilmesi, vizyonların oluşturulması, stratejik plan ve hedeflerin geliştirilmesi, projelendirilmesi, uygulamanın yönetimi ve denetimi aşamalarında etkilenen kesimlerin proaktif katılımı sağlanmalıdır. Mahallelere, sokaklara kadar inen bir katılım modeli yeni reformun olmazsa olmaz koşulu olmalıdır.

Yerleşmelerin stratejik gelişme planları; işsizliğin azaltılması, gelir dağılımındaki bozuklukların giderilmesi, cehaletin ortadan kaldırılması gibi sosyal ve ekonomik kalkınma programları ile bütünleştirilmelidir. Stratejik planlama aynı zamanda tematik ve sektörel master planlarla da bütünleştirilmelidir. Bu çerçevede içinde mevcut yapıların afetlere karşı dayanıklılığını sağlayacak uygulamaları da kapsayan kentsel rehabilitasyon, kentsel yenileme ve koruma projeleri gibi bugün ismi olan cismi olmayan planlama araçları da geliştirilmelidir. Binaların taşıyıcı sistemlerinin güçlendirme işleri tek boyutlu mühendislik anlayışından kurtarılmalı ve kentsel ölçekte içinde yaşayan insanların çalışma, gelir, eğitim ve benzeri sorunlarıyla birlikte çözümlenmesini sağlayacak planlama süreçleriyle gerçekleştirilmelidir.

Gerek bölgesel kalkınma stratejilerinin gerçekleştirilmesi ve gerekse doğal afet zararlarının azaltılması amacıyla yeni şehircilik sisteminin diğer uygulama araçlarının yanında sürdürülebilir "yeni kentler" kurma ve geliştirme kapasitesine sahip olması da gereklidir. Yeni Kentler mevzuatının kurumsal ve mali yapısının geliştirilmesinde Yeni Erzincan ve Yeni Gediz gibi deneyimlerinden de dersler çıkarılmalıdır.

Yeni Şehircilik Reformu ne bugün merkezi yö-

PLANLAMA
2001/4

Sivil bir şehircilik reformunun tasarlanabilmesi için önce şehircilik ortamını oluşturan tarafların katılımı ile oluşacak yabancılaşmamış bir katılımcı karar sürecinin yaratılması ve bir reform çalışma platformunun oluşturulması gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilmesinde Şehir Plancıları Odası'na ve üyelerine önemli sorumluluklar düşmektedir.

PLANLAMA
2001/4

netimin yerel yönetimler yasası ve imar yasası tasarılarında yaptığı gibi farklı bakanlıkların farklı anlayışlarla hazırladıkları yasaların aritmetik toplamıyla ne de meslektaşlarımızın çeşitli toplantılarda yaptıkları konuşmaların ve yayın organlarında yayımlanan yazıların kitap haline getirilmesiyle yapılabilir. Türkiye'nin uluslararası kuruluşlar ve Birleşmiş Milletler'in çeşitli kuruluşları ile yaptığı anlaşmalar, altına imza atarak taahhütlerde bulunduğu Habitat Gündemi ve İstanbul Deklarasyonu, AB için hazırladığı Ulusal Programı ile oluşan gelecek projeksiyonu, vizyonu reform çalışmalarının dış tanımlarını oluştururken kendi şehircilik sisteminin yapısal özellikleri, sorunları, başarılı uygulama deneyimleri ve bilgi birikimlerinde iç dinamiklerini oluşturacaktır.

Sivil bir şehircilik reformunun tasarlanabilmesi için önce şehircilik ortamını oluşturan tarafların katılımı ile oluşacak yabancılaşmamış bir katılımı karar sürecinin yaratılması ve bir reform çalışma platformunun oluşturulması gerekmektedir. Bunun gerçekleştirilmesinde Şehir Plancıları Odası'na ve üyelerine önemli sorumluluklar düşmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

"Deprem ve Erzincan Vilayeti: 13 Mart Erzincan Depreminin Öncesi, Deprem Olayı ve Sonrası ile İlgili İnceleme", sayfa: 38-42, Erzincan Valiliği, Ekim 1992, İstanbul.

Oktay Ergüney, "Türkiye'de Afet Zararlarının Azaltılması Konusunda Yapılan ve Yapılması Gereken Çalışmalar", sayfa: 8-11, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Ağustos 1996, Ankara.

Polat Gülkan, "Türk Deprem Yönetmeliklerinin Tarihiçesi", sayfa: 21, "13 Mart 1992 Erzincan Depremi Mühendislik Raporu", TMMOB, İMO Ankara Şubesi, Haziran 1992, Ankara.

"Deprem Sonrası Erzincan: 13 Mart 1992 Depreminden 1995 Yılı Sonuna Kadar Gerçekleştirilen İyileştirme ve Yeniden Yapılandırma Faaliyetleri", T.C. Erzincan İli Merkez İlçe Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayını, No:2, Ocak-1996, Ankara.

"3194 sayılı İmar Kanunu ve Yönetmeliklerinin (Yeni Bir Yapı Kontrol Sistemi ve Afetlere Karşı Dayanıklılığı Sağlayacak Teknik Önlemleri

İçermek Üzere) Revizyonu Tasarısı", ODTÜ Deprem Mühendisliği Araştırma Merkezi, Cilt I-II, 1999, Ankara.

"İstanbul Depreme Nasıl Hazırlanıyor?" Sayıştay Başkanlığı Risk Denetim Ekibi tarafından hazırlanan ve 2000 yılı sonu itibarıyla değerlendirmeleri kapsayan Risk Denetim Raporu, "Deprem Ekonomik ve Sosyal Etkileri ve Alınabilecek Tedbirler", DPT, 7 Eylül 1999.

"Ülkemizde Meydana Gelen Deprem Felaketi Konusunda Yapılan Çalışmaların Tüm Yönleriyle İncelenerek Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Anayasanın 98 inci, İç Tüzüğü'nün 104 ve 105 inci Maddeleri Uyarınca Birer Meclis Araştırması Açılmasına İlişkin Önergeleri(10/66, 67, 68, 69, 70) Üzerine Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu", 60 ıncı Birleşim, 22.2.2000, T.B.M.M. Tutanak Dergisi.

Deprem Güvenliği ve Ulaşılabilirlik*

Cansu CANARAN

Şehir Plancısı,
ODTÜ Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Araştırma Görevlisi

Giriş

Bu yazı "deprem güvenliği" konusuna kentsel planlama ve kentsel tasarım disiplinlerinin bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Her ne kadar depremin etkileri genellikle yıkılan binaların sayısıyla ölçülse de, unutulmamalıdır ki depreme maruz kalan yerleşimlerde, o kentin hayat damarları (*lifelines*) olarak tanımlayabileceğimiz altyapı sistemlerinde ve kamusal kullanım alanlarında da önemli problemlerle karşılaşmaktadır.

Genellikle, yapılaşma sürecinde rol alan aktörler, deprem güvenliği ile ilgili konularla teknik mühendislik yöntemleriyle başa çıkılabileceğini düşünmektedirler (Olshansky, 1996). Bir depremi ve etkilerini tam olarak belgelemekle ilgili ilk çalışma, büyük ihtimalle 1775'te Lizbon/Portekiz Depremi'nde yapılmış olsa da, bilimsel deprem araştırmalarının 20. yüzyılda başladığı söylenebilir. Depremin karmaşık yapısı ve çok çeşitli etkileri sebebiyle, depremi araştırmaları birçok farklı disiplini içerir. Araştırma çalışmaları; *deprem mekaniği, deprem tahmini ve kontrolü, tsunamilere ilişkin araştırmalar, depreme dayanıklı inşaat yöntemleri, sismik bina kodlarının geliştirilmesi, deprem risk ve tehlike analizi gibi konularda yoğunlaşmaktadır* (Berlin; 1980 v.1:1). Sonuç olarak, teknik mühendislik konularında oldukça fazla araştırma olsa da, kentsel planlama ve kentsel tasarım alanındaki çabalar çok da yeterli görülmemektedir (Lang, 1994:242).

Lang'in (1994: 235) de belirttiği gibi depreme dayanıklı mühendislik tasarım kuralları geliştirilmekte ve bu konudaki deneyimler ve sistematik araştırmalar her geçen gün artmaktadır. Ancak, ne yazık ki, bu çabalar depremlerle gelen hasarları önlemek açısından yine de yeterli olmayabilir.

Yapıların tasarım, yapım ve denetleme aşamasında, standartların ve kodların kullanılmasına rağmen, depremin etkileri fiziksel yapı üzerinde birtakım problemlere sebep olmaktadır (Olshansky, 1996). Bu durumun, Türkiye'deki denetimsiz ve plansız yapılaşma süreci göz önüne alındığında, kentlerimiz için kesinlikle geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Bir başka önemli noktaysa, aslında deprem güvenliği konularını sadece bir mühendislik sorunu olarak görmeye hakkımız olmadığıdır. Depremlerin etkilerini en aza indirmek için en çok çaba harcanan Japonya'da bile, depremler hala kentsel yerleşimlerin morfolojisi üzerinde ciddi hasarlara yol açabilmektedir.

Özetlemek gerekirse depremler sadece binaları değil, bir bölgenin tamamını etkilemekte ve kentsel yerleşimlerin baştan sona morfolojisi ve fiziksel yapısı üzerinde problemler yaratmaktadır. Bu sebeple, deprem güvenliği ile ilgili konular sadece inşaat standartları ya da fay hattında yapılaşmayı engellemekten ibaret olmamalıdır. Elbette yerleşimlerin depreme karşı dayanıklılıklarını arttırabilmek için, dikkate alınması gereken başka konular da bulunmaktadır. Bu anlamda

* Bu yazı, 2000 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Kentsel Tasarım Yüksek Lisans Programında sunulan Deprem Riski Olan Yerleşimlerde Kentsel Tasarım başlıklı yüksek lisans tezine dayanmaktadır.

kent planları olarak birtakım soruları kendimize sormamız ve sorumluluklarımızın neler olduğunun farkında olmamız gerekir. Acaba kent planları olarak planlama ve yapılaşma sürecinde kütle-mekan, biçim-mekan ve ulaşım-dolaşım konularına karar verirken depremi yeteri kadar göz önünde bulunduruyor muyuz? İmar planlarında ortaya koyulan açık alanlar acaba yeterli midir? Çok işlevli açık alanlar yeterli düzeyde tasarlanıyor mu? Doluluk-boşluk oranları belirlenirken depremi ve etkilerini ne derece dikkate alıyoruz? Sokakların, yolların, avluların, meydanların ulaşılabilirlik açısından yeterli olup olmadığına ne kadar dikkat ediyoruz? Ve son olarak acaba tasarım sürecine deprem ve etkileri ayrı bir katman olarak katılırsa depreme karşı daha dayanıklı yerleşimler oluşturmak mümkün müdür?

Deprem güvenlik konularının ne derece dikkate alındığına bağlı olarak, aynı şiddette bir deprem, çok şaşırtıcı bir şekilde, farklı neticelerle sonuçlanabilir. Örneğin, "1998 Ermenistan" ve "1989

Kuzey California, Loma Prieta" depremleri, yaklaşık olarak aynı şiddette ve aynı büyüklükteki yerleşim yerlerinde olmalarna rağmen, etkileri açısından aralarında çok büyük farklar olmuştur. Kuzey California'da sadece 63 kişi ölüirken, Ermenistan'da en az 25.000 kişi hayatını kaybetmiştir (<http://geohaz.org/press/szmit99.htm>).

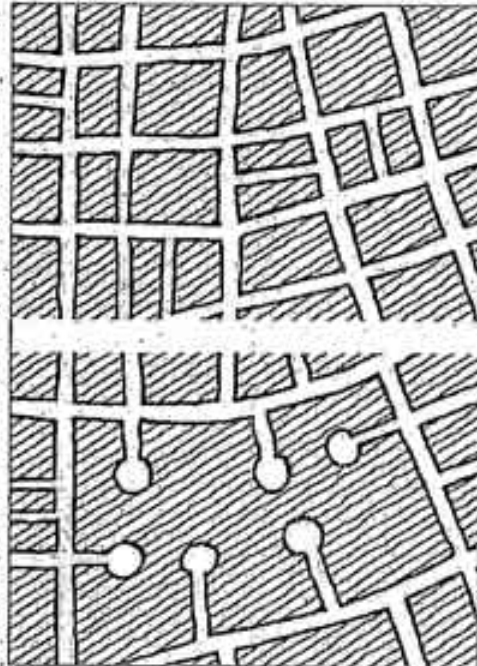
Bu tip soruların ve örneklerin sayıları artırılabilir, ancak asıl önemli olan, deprem güvenliği konularının planlama ve tasarım sürecinde dikkate alınmasının vazgeçilmez olduğunun anlaşılmasıdır. Elbette planlama çok kapsamlı ve boyutlu bir süreçtir ve deprem güvenliği ile ilgili konular ve kaygılar planlama ve tasarım sürecindeki diğer bir takım kaygılarla örtüşmeyebilir. Ancak deprem riski olan yerleşimlerde sergilenmesi gereken tutum çok yönlü bir bakış açısı içinde ayrı bir katman olarak depremi ve etkilerini planlama ve tasarım sürecine dahil etmektir. Aksi takdirde kentlerimizi 17 Ağustos 1999'da olduğu gibi büyük felaketler beklemektedir.

Aslında bu yazıda tartışılan fikirler çok yeni değildir. Amaç, "depreme dayanıklı planlama ve tasarım"ın önemini ve yukarıda anlatılan bakış açısının anlaşılmasına yardımcı olmaktır. Planlama ve tasarım sürecinde, deprem güvenliğine ilişkin dikkate alınması gereken konular 4 temel başlık altında incelenebilir:

- kullanım türü ve toplumsal faaliyetler,
- yapılaşma,
- ulaşım dolaşım,
- altyapı.¹

Bu yazıda, deprem güvenliği açısından çok önemli bir kavram olarak "*ulaşılabilirlik*" yapılaşma ve ulaşım/dolaşım konularına ilişkin fiziksel çevre özellikleri ışığında tartışılacaktır.

Ulaşım-dolaşım kentsel planlama ve tasarımın en önemli ilgi alanlarından birini teşkil etmektedir. Kentsel çevrede, fiziksel mekan örgütlü olmuş bir düzenle tasarlanmalıdır ve yol ağı bu düzenin şeklini belirleyen en önemli etkenlerden biridir (Southworth ve Joseph, 1996:2), (Hosken,

Şekil 1: Sokak dokusu ve ulaşılabilirlik: İki planı ulaşılabilirlikleri açısından kıyaslamak, üstlekinin daha fazla yol seçeneği sunduğu için daha ulaşılabilir olduğunu söyleyebiliriz. (Kaynak: Beniley, 1985:16)

1972:36). Bu sebeple sokak dokularının, kentsel gelişmenin fiziksel düzenini ortaya koyduklarını söylemek yanlış olmaz (Hosken, 1972:36). Bu yazıda ulaşılabilirlik ve deprem güvenliği arasındaki ilişki, belirli kriterlere göre, farklı planlar kıyaslanarak ve bir çevrenin ulaşılabilirliğini etkileyen faktörler ele alınarak ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Ulaşılabilirlik ve Deprem Güvenliği

Kentsel planlama ve tasarımın temel amaçlarından biri, kentsel hizmetlerle erişebilirliği sağlamaktır (Lang, 1994:222). Buna ek olarak, sokakların temel işlevlerinden biri, bir yerden başka bir yere ulaşmayı sağlamaktır. Sadece o sokak üzerindeki yerlere değil, aynı zamanda o sokağın ardındaki yerlere de ulaşımın sağlanması gerekmektedir (Jacobs,1993:302). Bu açıdan, bir çevreden geçen alternatif yolların sayısı, o alanın geçirgenliğini (permeability) ölçmek için kullanılır (Bentley,1995:10). Geçirgenlik, yazında "duyarlı" ve "tatmin edici" olarak adlandırılan bir çevrenin oluşturulabilmesi için en önemli etkenlerden biridir. Çünkü ancak insanlar için ulaşılabilir olan yerler onlara seçenek sunabilir. Dahası, farklı sokak dokularından oluşan farklı planlar, farklı ulaşılabilirlik düzeyleri sunarlar. O halde, farklı planların farklı geçirgenlik düzeyleri sunduğunu söyleyebiliriz. (Bentley, 1995:10).

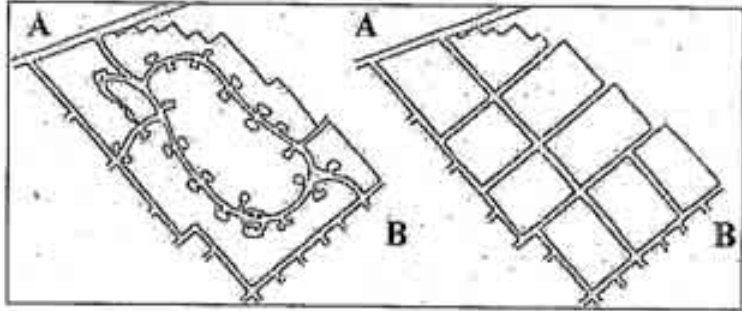
Seçeneklerin sayısı, sokakların konumları, güzergahları ve bağlantı şekilleri ulaşılabilirlik açısından çok önemlidir. Jacobs (1993, 302) çok sayıda sokağı inceledikten sonra "en iyi sokaklar" olarak tanımladığı sokakların ortak özelliklerinden birinin, bu sokakların kolay bulunması ve onlara kolay ulaşılması olduğu sonucuna varmıştır.

Ulaşılabilirlik Düzeyini Etkileyen Etkiler

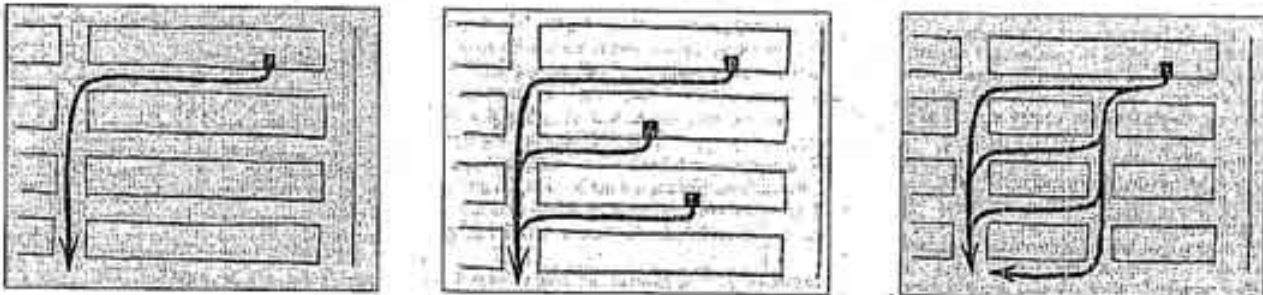
Yapı Adalarının Boyutları: Yapı adalarının büyüklüğü, ulaşılabilirlik düzeyini doğrudan etkileyen bir etkidir. Küçük yapı adalarından oluşan düzenler, büyük yapı adalarından oluşan düzenlere göre hem fiziksel hem de görsel geçirgenlik açısından daha avantajlıdır. Bir başka deyişle, küçük yapı adalarından oluşan bir çevre, büyük yapı adalarından oluşan bir çevreye göre daha fazla yol seçeneği sunar (Bentley, 1995:12).

Yapı adaları kısa olduklarında, sokak sayısı artar ve köşelerden dönme olanakları daha sıktır (Jacobs, 1961:179). Daha küçük bloklar, hem uygun seçeneklerin sayılarını, hem de algılanma düzeylerini artırır. Daha çok seçenek vardır ve bir kavşaktan diğerini her yönden görebilmek daha kolaydır (Bentley, 1985:12).

Bir başka önemli nokta ise, yapı adaları daha küçük olduğunda, ara geçişlerin ve avluların oluşturulabilmesi daha kolaydır ve bu durum o çevrenin ulaşılabilirliğinin artmasını sağlar. Ayrıca bir kentin daha kısa yapı adaları içeren bölgelerinde arka ara geçiş yolları ve avlular açılabilir.

Şekil 2: Yapı adalarının büyüklüğü ve ulaşılabilirlik: "Yukarıdaki örnekte, büyük bloklardan oluşan plan a ve b arasında, görsel yoldan geri dönmeden, sadece üç alternatif yol sağlarken, küçük bloklu planın dokuz alternatif vardır." (Kaynak: Bentley, 1985:12)

Şekil 3: Yapı adalarının boyutları küçüldükçe sokak sayısı ve seçeneklerinin nasıl arttığı konusunda bir örnek. (Kaynak: Jacobs,1961:179,181)

Deprem güvenlik konularının ne derece dikkate alındığına bağlı olarak, aynı şiddette bir deprem, çok şaşırtıcı bir şekilde, farklı neticelerle sonuçlanabilir.

(Montgomery, 1998). Öte yandan, büyük-yapılar içeren büyük bloklar, sokak ve aralık sayılarını azaltılır ve genellikle kentin ulaşılabilirliğini azaltan engeller haline alırlar (Punter, 1990).

Yapılaşmanın Ölçeği: Yapılaşmanın ölçeği kentsel çevrenin ulaşılabilirliğini etkileyen bir başka önemli etkidir. Yapılaşmanın üst bir sınırının olmadığı alanlarda, yüksek bir ulaşılabilirlik düzeyine erişmek çok daha zordur. Ayrıca, belki de küçük birimlere bölünse daha iyi işlev görebilecek olan bu tür gelişmeler, bir önceki bölümde olumsuzlukları tartışılan çok büyük yapı adaları üretirler (Bentley, 1985:12).

Sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanabilmesi için kentsel büyümenin bir sınırı olması gerektiği açıktır. Üç ya da dört kata kadar bir üst sınırın varlığının, sürdürülebilir ve ulaşılabilir kentsel çevreler oluşturabilmek için tercih edilmesi gerektiğiyle ilgili yazında geniş bir görüş birliği bulunmaktadır. Bu konu aynı zamanda, deprem güvenliği açısından da çok önemlidir.

Sokak Dokusu/Planı: Ulaşım-dolaşım ağlarını farklı ölçütlere göre ayrıntılı bir şekilde sınıflandırmak mümkündür. Hareket sistemleri açısından dolaşım ağları; bağlantılı sistemler, yarı bağlantılı sistemler ve ağaç sistemleri olarak sınıflandırılabilir. İkinci olarak ağ konfigürasyonu açısından dolaşım sistemleri, ızgara sistemler, ırsal-dairesel (radyosantrik) sistemler, altıgen ve türevi (heksagonal) sistemler olarak sınıflandırılabilir. Ve son olarak dolaşım sistemleri açısından poligonlar ve ayrıklar, koridor ve omurga ve ağaç ve yıldız olarak sınıflandırılabilir (Zorlu, 1999).

Her ne kadar çok ayrıntılı sınıflandırmalar olsa da temelde iki ana sokak dokusu olduğu söylenebilir. Bunlar:

1) **Ağaç ya da hiyerarşik doku:** Ana dalları büyük miktarda trafiğe hizmet eden ve daha dar dallarda kuramsal olarak trafiğin yok olduğu geniş gövdelli bir ağaç gibi olan dokulardır.

2) **Izgara doku:** Bütün yollar üzerinde düzenli trafik akışına izin veren, kareler, dikdörtgenler ya da üçgenler oluşturan bir yol ağıdır (Untermann, 1997: 210).

Büyük ölçüde ulaşım dolaşım sistemleri, bu iki ana dokunun türevleri ya da alternatif birleşim biçimleridir. Farklı ölçütlere göre her dokunun üstünlükleri ve olumsuzlukları olduğu söylenebilir. Deprem güvenlik konularını ele aldığımızda "ulaşılabilirlik" sokak dokularının değerlendirilmesinde en önemli etkidir. Buna ek olarak, sağlamlık (robustness), çelişki üretimi (conflict generation) ve uyum sağlayabilirlik/esneklik (adaptability/flexibility), acil durumlar için önemli olan diğer etkenlerdir. Dolayısıyla, deprem riski olan yerleşimlerin sokak planlarında, sayılan maddeler açısından daha yüksek verim sağlayan ulaşım-dolaşım ağları desteklenmelidir.

Tabloda da görüldüğü gibi, bağlantılı dokular, sözü edilen ölçütler açısından en verimli olan sokak dokularıdır. Deprem riski olan yerleşimlerde, geometrik doku ne olursa olsun, en önemli konu, sokakların ve aynı zamanda bitişik bölgelerin arasındaki bağlantıdır.

Bağlantılı dokular, her çeşit hareket sistemi için tasarlanmış karmaşık ağ gruplarıdır (Zorlu, 1999). Izgara dokular, bağlantılı hareket sistemleri açısından en uygun geometrik dokular olarak gösterilmektedir.² Öte yandan, çıkmaz sokaklardan oluşan dokular bölgeler arasındaki bağlantıların belirgin biçimde azalmasına sebep oldukları için deprem riski olan yerleşimlerde kullanılmama-

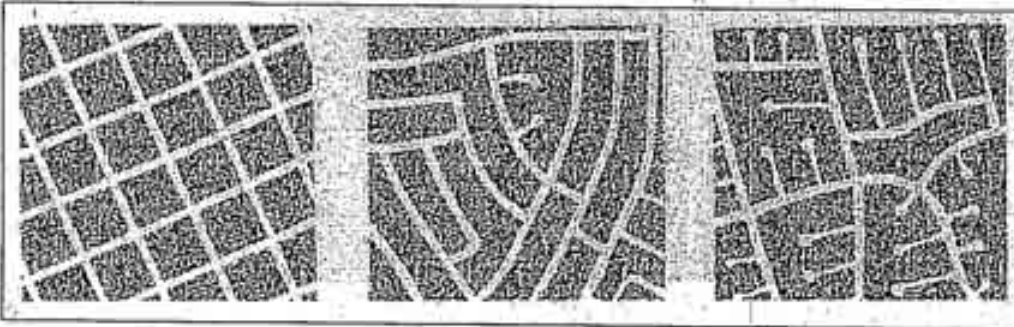
Tablo 1: Ağların Sınıflandırılması (Kaynak: Zorlu, 1999)

Ulaşım-Dolaşım Ağlarının Sınıflandırılması

Ağ Konfigürasyonu	Izgara Sistemler (Grid)
	Radyosantrik Sistemler (Radio Centric)
	Heksagonal Sistemler (Hexagonal)
Dolaşım Sistemleri	Poligon Sistemler (Polygons), Ayrık Sistemler (Spitta)
	Koridor Sistemler (Corridor), Omurga Sistemler (Spine)
	Ağaç Sistemler (Tree), Yıldız Sistemler (Star)
Hareket Sistemleri	Bağlantılı Sistemler (Interconnected)
	Yarı Bağlantılı Sistemler (Semi Connected)
	Ağaç Sistemleri (Tree)

Tablo 2: Ulaşılabilirlik, sağlamlık, çelişki üretilen, uyum sağlayabilirlik ve esneklik açısından sokak dokularının performansı

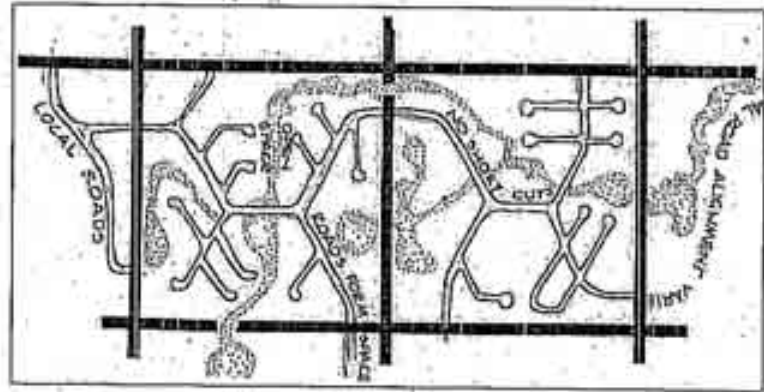
Değerlendirme Kriteri	Bağlantılı Sistemler	Yarı Bağlantılı Sistemler	Ağaç Sistemleri
Ulaşılabilirlik (Accessibility)	verimli	az verimli	verimsiz
Hareket Sistemleri açısından dayanıklılık (Resilience with respect to Movement Systems)	verimli	az verimli	verimsiz
Çelişki Üretimi (Conflict Generation)	az seviyede çelişki	orta seviyede çelişki	yüksek seviyede çelişki
Uyum Sağlayabilirlik ve Esneklik (Adaptability and Flexibility)	uyum sağlayabilen sistemler	az uyum sağlayabilen sistemler	uyum sağlayamayan sistemler

Şekil 4: Sokak Dokusu ve Ulaşılabilirlik: Soldan sağa doğru gidildikçe ulaşılabilirlik düzeyi ve sağlanan seçenek sayısının azaldığı gösterilebilir (Southworth ve Joseph, 1998:2).

malıdır. Bir başka önemli nokta da, çıkmaz sokaklarda tek bir çıkış olduğu için, tıkanıklık olacağı çok yüksektir (Untermann, 1997:212). Az sayıda toplayıcı sokak ve çok sayıda çıkmaz sokak olan bir sistem yerine, bağlantılı sokaklardan oluşan ızgara ya da ızgara sistemlerinin türevleri tercih edilmelidir. ızgara sistemi, trafiği, ana yollar üzerinde yoğunlaştırmak yerine dağıtır, bir yola düşen trafik miktarını ve ilerde olası yol genişletme gereksinimlerini azaltır.

Deprem riski olan yerleşimlerde çıkmaz sokaklar tercih edilmemelerine rağmen, çıkmaz sokaklardan oluşan bir planda, ulaşılabilirliği artırmanın bir takım yolları mevcuttur (Bentley, 1985:13). Çıkmaz sokaklı bir tasarımın en önemli olumsuzluklarından biri, bitişik bölgeler arasında ulaşılabilirliği azaltmasıdır. Arendth (1994) bu durumdan kaçınmak ya da en azından azaltmak için bağlantılı yollarının tasarlanması gerektiğini söylemektedir. Ayrıca çıkmaz sokakları ızgara dokularla birleştirmek, ızgara dokular daha fazla seçenek sunduğu ve bitişik bölgeler arasında ulaşılabilirliği artırdığı için, ulaşılabilirliği kesin olarak artıracaktır.

Şekil 5: Ulaşılabilirlik düzeyini artırmak için çıkmaz sokaklar ve ızgara dokularından oluşan plan kombinasyonu (Kaynak: Untermann; 1977, 215)

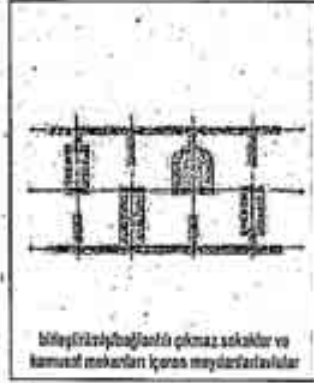
Hiyerarşik Planlar: Hiyerarşik planlar ulaşılabilirliği, sağladıkları yol seçeneklerinin azlığı yüzünden azaltır.

Dağıtıcı yollar ve çıkmaz sokaklar hiyerarşisi üzerine planlanan kentsel çevreler çok zayıf ulaşılabilirlik sağlarlar. Trafikin bu tür alanlardan geçişinde çok az sayıda seçenek vardır.

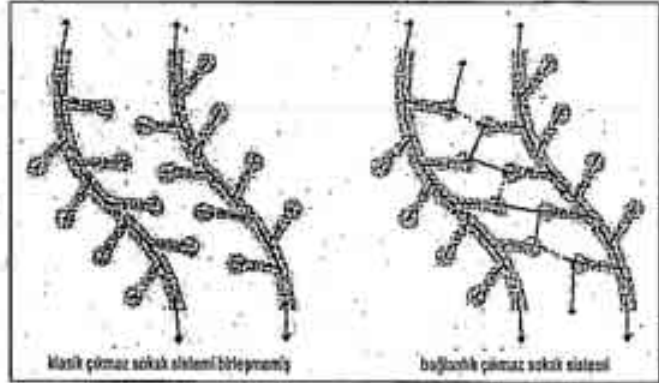
2 Sözü edilen performans ölçütlerine göre, iç köşeyli poligon dokuları en başarılı dokular oluştururlar. Ve iç köşeyli poligonlar arasında, iç köşeyli ızgara en uygun dokudur. Diğer bir taraftan, ikili ağaç dokuları, sözü edilen etkenler açısından en az verimli dokulardır. Daha ayrıntılı bilgi için bakınız (Zorlu, 1999).

Yapılaşmanın ölçeği kentsel çevrenin ulaşılabilirliğini etkileyen bir başka önemli etkidir. Yapılaşmanın üst bir sınırının olmadığı alanlarda, yüksek bir ulaşılabilirlik düzeyine erişmek çok daha zordur.

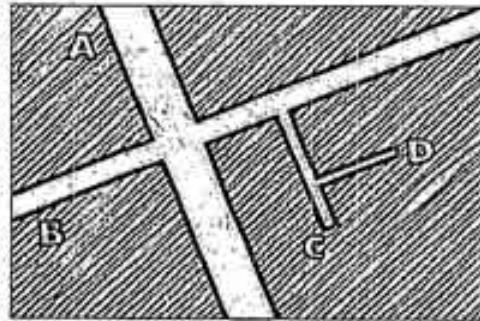
bağlantılı/bağlantısız çıkmaz sokaklar ve kamusal mekanları içeren meydanlar/avluolar

klasik çıkmaz sokak sistemi bölünmüş

bağlantılı çıkmaz sokak sistemi

Şekil 6: Geleneksel ve bağlantılı çıkmaz sokaklar (Kaynak: Southworth ve Joseph, 1996:126)

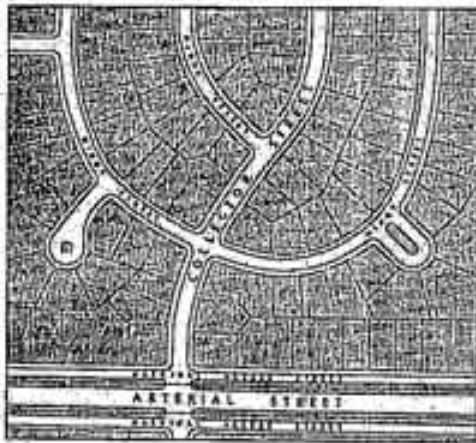
Şekil 7: Yukarıdaki örnekte A'dan D'ye tek bir güzergah seçeneği vardı. Hiçbir zaman A'dan D'ye doğrudan ya da ADCABCD olmaz ama, hep ABCD olur (Kaynak: Bentley, 1985:13)

Yaya Dolaşımı ve Taşıt Trafikinin Ayrımı: Kentsel mekanın ulaşılabilirliğini azaltan diğer bir tasarım eğilimi de, yaya dolaşımı ve araç trafiğinin ayrımıdır. Kentsel mekanı araç kullanıcılarına ve yayalar kategorileri altında ayırmak, her birini farklı dolaşım sistemleri içinde kısıtlar. Belirgin bir yaya-taşıt ayrımının olmadığı bir plana kıyasla, bu tip planlarda gerekli ulaşılabilirlik düzeyini elde etmek için gereken yol sayısı artar. Bu artış masrafları artırır ve bu sebeple de, çoğunlukla gereken düzeyde yol sunumu mümkün olamamaktadır (Bentley, 1985:13).

Sonuç

Daha önceki depremlerden gelen deneyimlerimiz, ulaşılabilirliğin, deprem güvenlik konuları açısından çok önemli bir tasarım ölçütü olduğunu göstermektedir. Deprem sonrasında belirli yerlere ulaşma güçlükleri sebebiyle, çok sayıda hayat kurtarılamamıştır. Gereken zamanda acil servisin ve tıbbi yardımın ulaşabilmesi için, kentsel çevrede ulaşılabilirlik, çok önemlidir. Bu sebeple hem mevcut, hem de yeni gelişme alanlarında, daha ulaşılabilir kentsel yerleşmeler planlamak için daha çok çaba harcanmalıdır.

Ulaşılabilirlik düzeyini etkileyen etkenleri, sokak dokusu/planı, yapı adalarının büyüklüğü, yapılaşma ölçeği, hiyerarşik planlar ve de yaya ve taşıt dolaşımının ayrımı olarak sıralayabiliriz (Bkz. Tablo 3). Ulaşılabilirlik düzeyini arttırabilmek için can alıcı konu, önceki satırlarda tartışılan bu etkenlerin ulaşılabilirlik düzeyini nasıl

Şekil 8: Çok az yol seçeneği sağlayan hiyerarşik bir tasarım örneği (Kaynak: De Chiara, 1984:348)

etkilediklerini bilmek ve de deprem riski olan yerleşimlerde, ulaşılabilirlik düzeyini azaltacak uygulamalardan kaçınmaktır.

Bentley (1985:15) ulaşılabilirlik düzeyini arttırabilmek için yapılması gerekenleri dört maddede özetlemektedir.

- *Bütün ulaşım noktalarının görece önemini tespit etmek için, alanı çevreleyen sokakların ve yapı adalarının analiz edilmesi.*
- *Alan içinde gerekiyorsa yeni güzergahların oluşturulması.*
- *Önerilen yeni yolların trafik paydalarının analiz edilmesi ve sokak genişliklerinin ve kavşak tasarımlarının trafik mühendislerince belirtilen standartlara uygun olduklarının kontrol edilmesi.*
- *Yeni sokaklarla tanımlanan yapı adalarının kullanışlı boyutlarda olduklarının kontrol edilmesi.*

Deprem riski olan yerleşimlerde, sokak ve blok dokuları, deprem güvenlik konuları göz önünde bulundurularak planlanmalıdır. Birden fazla bloğu birleştiren "rüper-blok" gelişmelerine izin verilmemelidir. Hem yeni gelişme alanlarında, hem de yapılanmış alanlarda, ulaşılabilirlik düzeyi en çoğa çıkarılmalıdır. Bu, kentsel bir çevrenin planlanmasının mevcut yol yapıları ve hareket dokularının çözümlenmesine dayanmasını ve de yeni gelişme alanlarının, o ağı tamamlayacak şekilde tasarlanırken, kendi içinde de hareket seçeneklerini en çoğa çıkarmasını gerektirmektedir. Yeni gelişmelerin, hareketlerin seçeneklerini ve kolaylığını arttırmak için fırsatlar sunması şarttır.

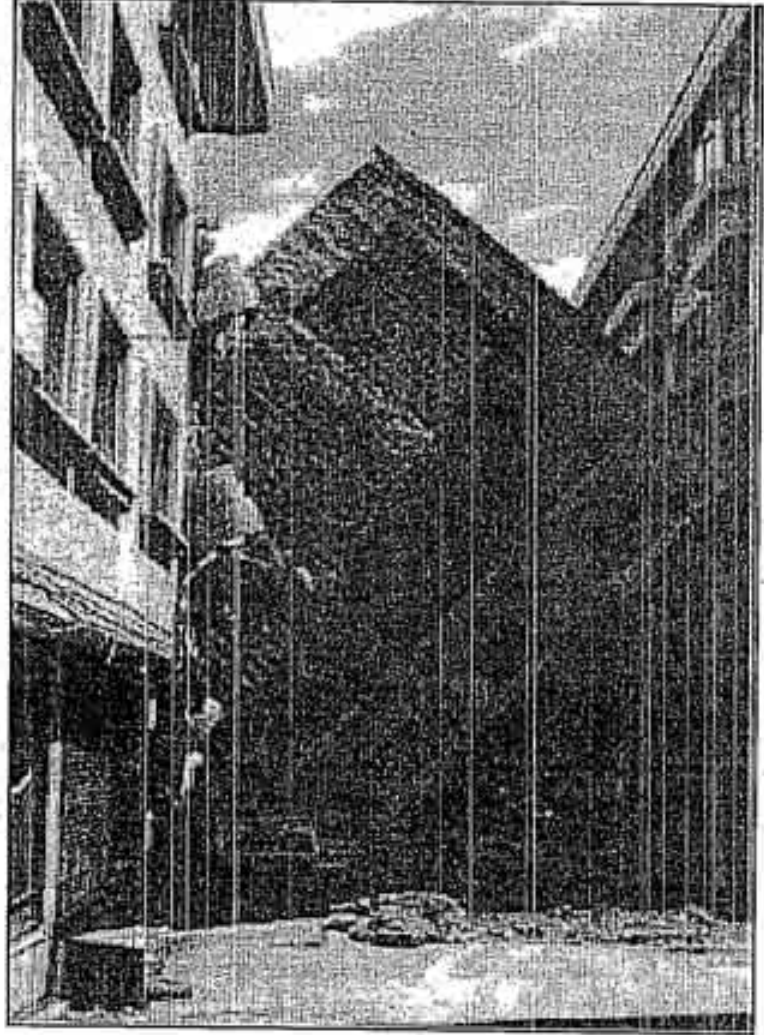
Kaynaklar

ARENDTH, R. (1994), "How to Create a Subdivision with Character" in *Planning*, vol. 60, issue 5, p.24, 4p, 1 chart, 3 diagrams.

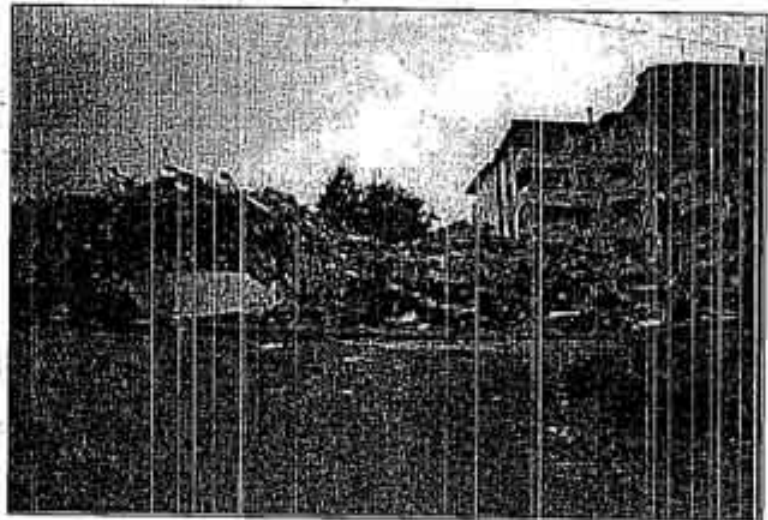
BENTLEY, I. (1985), *Responsive Environments: A Manual For Designers*, The Architectural Press, London.

BERLIN, L. (1980), *Earthquakes And The Urban Environment: Volume I-G*, Crc Press, Inc Boca Raton, Florida.

DE CHIARA, J. and KOPPELMAN, L. E. (1984), *Time Saver Standards For Site Planning*, McGraw-Hill, New York.

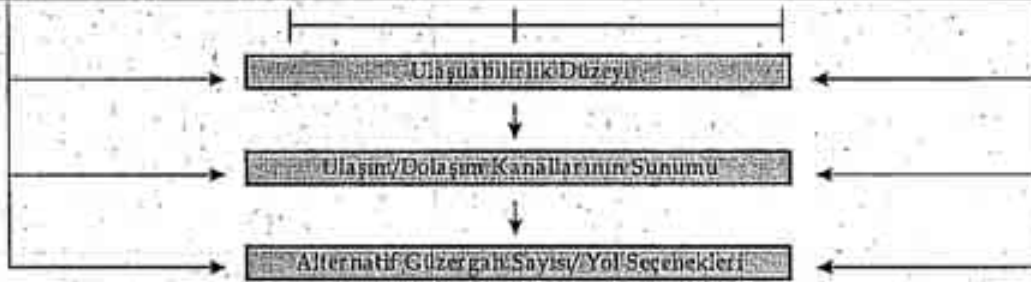
Şekil 9: 1999 Kocaeli depreminin sonu yol geçişini kapatan bir bina.
(Kaynak: Deprem CD, Şehir Planlama, COTÜ 1999).

Şekil 10: 1999 Kocaeli depreminin sonu kapanan İzzit-Gökük yolu
(Kaynak: Deprem CD, Şehir Planlama, COTÜ 1999).

Tablo 3: Ulaşılabilirlik seviyesini etkileyen faktörler

Sokak Dokusu	Hiyerarşik Planlar	Yaya-Taşıt Ayrımı	Yapılaşmanın Ölçeği	Yapı Adalarının Boyutu
Sokakların Konumları Güzergahları	Dağıtıcı yolların ve çıkmaz sokakların oluşması	Gereken yol sayısının ikiye katlanması	Yoğunluk düzeyi	sokakların sayısı
Birbirlerine nasıl bağlandıkları	Bölgeler arası bağlantı Yol seçeneklerinin azlığı		Kentsel büyüme sınırı	aralıkların sayısı kesişimlerin sayısı
				Alternatiflerin sayısı

HOSKEN, F. P. (1972), *The Language Of Cities*, Schenken Publishing Company, Inc., Cambridge, Massachusetts.

JACOBS J. (1961), *The death and Life of Great American Cities*, Random House, New York.

JACOBS, A. B. (1993), *Great Streets*, MIT Press, Cambridge, Mass.

LANG, J. (1994), *Urban Design: The American Experience*, Van Nostrand Reinhold, New York.

MONTGOMERY, J. (1998), "Making A City : Urbanity, Vitality And Urban Design" in *Journal Of Urban Design*, vol. 3, issue 1, p.93, 24p.

OLSHANSKY, R. B. (1996), "Financing landslide hazard mitigation in the United States" in *Journal of Environmental Planning & Management*, vol. 39, issue 3, p.371.

PUNTER, J. (1990), "Privatisation of the Public Realm" in *Planning Practice & Research*, vol. 5, issue 3, p.9, 8p.

SOUTHWORTH, M. and JOSEPH, E. B. (1996), *Streets And The Shaping Of Towns And Cities*, Mcgraw-Hill, Newyork.

UNTERMANN, R. K. and SMALL R. (1977), *Site Planning For Cluster Housing*, Van Nostrand Reinhold New York.

ZORLU, F. (1999), *The Role of Traffic Network Design in Circulation Systems & in the Formation of Urban Patterns*, Unpublished Ms Thesis in The Department of City and Regional Planning in Urban Design.

Deprem CD, Şehir Planlama, ODTÜ 1999.
<http://www.geohaz.org/press/izmit99.htm>

Afete Duyarlı Kentler ve Yeni Bilgi Teknolojileri

Özge YALÇINER

Gazi Üniversitesi,
Mühendislik-Mimarlık
Fakültesi Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü
Araştırma Görevlisi

Giriş

Bu yazı, afet planlaması alanında altyapısı olmayan Türkiye'nin, doğal afetlerle baş edebilecek gerekli teknik önlemleri alabilmesi için, zaman kazandıracak ve koordinasyonu sağlayacak teknoloji araçlarını tanıtmayı, bugün bazı belediyelerde kurulan ve her belediye için önerilen kent bilgi sistemleri ile afet yönetiminin entegrasyonunun gerekliliğini vurgulamayı amaçlamaktadır.

1999 yılında Türkiye'de büyük bir deprem olmuş, nüfusca zengin ve ülkenin ekonomik kalbi olan Marmara Bölgesi'ni derinden etkilemiştir. Afet öncesi hazırlıklar ve sonrası çalışmalar iyi organize olamamış, kent bilgi sistemi olmayan dokuz şehir büyük hasar görmüştür. Bunun için çalışmalar yavaş ilerlemiştir. Uzmanlara göre, Türkiye'de yakın tarihlerde bir büyük deprem daha beklenmektedir.

O halde ülke ve kent yönetimindeki karar vericiler için her an her yerde bilgiye erişebilmek şarttır. Çünkü bilgi olmadan planlama aşamasına geçilemez. Acil durumlarda, bilgi akışının ve alışverişinin gerçekleştirilmesi, eylem planlarını hazırlamada ve ekipleri yönlendirmede kritik rol oynar. Bir afeti izleyen saatler, günler, aylar ve yıllar boyunca toplanan değerli bilgiler, planlılar ve karar vericileri, riskleri azaltacak yeni politikalara ve uygulamalara götürür. Bu bilgiler, planlamanın, toplumsal bilinçlenmenin, hazırlıkların ve iyileştirmelerin daha etkin yapılmasını sağlar.

Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS)

Haritalandırma, görüntüleme ve analiz etme iş-

lemlerini bilgisayar aracılığıyla kolay hale getiren Coğrafi Bilgi Sistemleri; fiziksel çevre analizleri ve sosyal analizleri bir araya getirip sentezleyerek ve tabloları, grafikleri bu haritalara bağlayarak, günümüz bilgi çağında, mühendislerin, trafik plancılarının ve yöneticilerin kullanacağı yardımcı bir araçtır.

Coğrafi Bilgi Sistemleri, program, donanım, yardımcı araçlar ve kullanıcılardan oluşur. Bunlar yardımıyla coğrafi olarak referansı olan mekansal veriyi doğal ve yapay çevre içinde yer kaplayan sabit ve dinamik varlıkların yerlerini, konumlarını, mekansal etkileşimlerini ve coğrafi ilişkilerini belirleyerek bu verileri bilgiye çevirir. (Parr, 2000)

Coğrafi Bilgi Sistemlerinin Özellikleri

Kısaca CBS adı verilen bu sistemin getirdiği pek çok kolaylık bulunmaktadır ve bunlar mekana, haritaya bağlı çalışan çoğu branşta kullanılmaktadır.

Coğrafi Bilgi Sistemleri, otomasyonu getirir. Görüntüleme grafik anlatımını zenginleştirir, komulara ve sorgulara bağlı tematik haritalar geliştirir. Bu tematik haritalar analiz edilebilir, sorgulanabilir ve sentezlenerek sonuca ve alternatiflere götürmeye yardımcı olur. Veritabanı desteğiyle tablosal veriler, mekan ile ilişkilendirilir, coğrafi referansı, koordinatı olan bilgiler ortaya çıkar. Çeşitli sınıflamalar yaptırılabilir ve bu bilgilerin anında güncellemesi yapılır. Diğer anlatılan teknolojilerle, küresel konumlandırma sistemleri, uzaktan algılama ve internetle uyumu tamdır ve

sonuçta istatistiklere, tablolara, grafiklere ve bunlardan hazır raporlar almaya götürür. (Kim, Levine, 1997)

CBS, karar-destek sistemidir, zamandan tasarruf sağlar, kaliteyi, hassasiyeti artırır. Tekrar yapmayı, emek ziyanını önler ve karşılaştırma yapmayı kolaylaştırır.

Kent Bilgi Sistemleri ve Afet Yönetimi

Kent bilgi sistemleri, coğrafi bilgi sistemleri (CBS) tabanlıdır. Bileşenleri ise şunlardır: Kullanıcılar, mekansal analizler, bilgisayar donanımı ve yazılımı (Zeiler, 1999). Özellikle belediyelerde kurulması gereken bu sistemler, haritalar, haritalarla ilişkilendirilmiş veritabanları, kentliler ile ilgili resmi dokümanlar, tapu ve kadastro bilgilerini içerir. Değişik yönetim birimlerinde, değişik ölçeklerde ve detaylarda uygulanır. (Burtch et al., 1988)

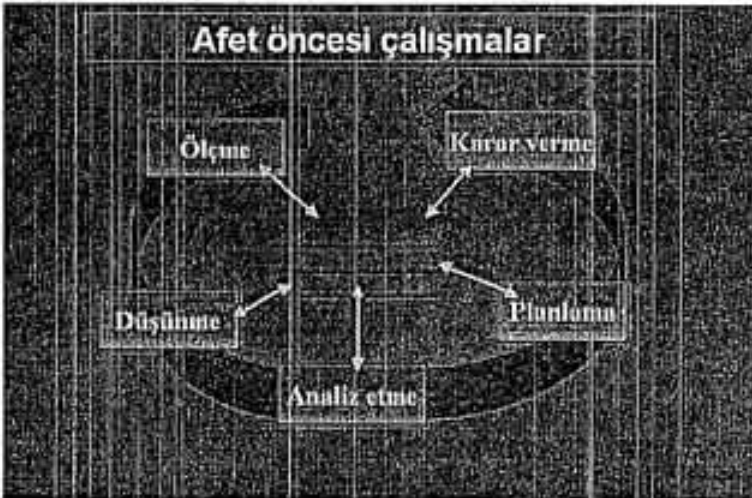
Afet hallerinde ise planlanan ya da beklenen durumdan sapma görülür. (Radke et al., 2000) İnsanlarda, mallarında ya da kentsel ve doğal çevrede tahribat olur. (Levitt, 1997) Bu yüzden zaman çok önemlidir, alınacak önlemleri şekillendirir, afet öncesi ve sonrası gibi. Afet öncesinde planlama, riskleri azaltma, hazırlık, afet sonrasında ise, yaraları sarma, iyileştirme safhaları yer alır.

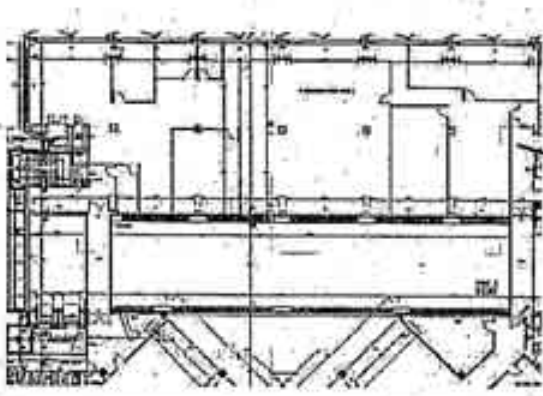
Kent bilgi sistemleri ile afet yönetiminin, her bir belediyede sistemli ve entegre bir şekilde kurulması gerekmektedir. Çünkü belediyelerin amacı halka daha iyi hizmet vermektir. Belediyeler, daha güvenli bir gelecek için, afete duyarlı şehirler yaratmak için etkin ve verimli bir yönetim ile kentsel kaliteyi artırmalıdır. Yerel ve merkezi yönetimler, halkın temsilcileri olup can, mal ve doğal kaynakların kaybını azaltmakla sorumludur. Kent bilgi sisteminin ve afet yönetiminin entegrasyonu ile birlikte harekete geçmek, hazır olmak, acil durum müdahale planları yapmak kolaylaşacak, afet öncesinde alınan tedbirlerle mukavemet artacak, afet sonrasında ise haritalar ve veritabanları yardımıyla yönlendirme yapılacaktır, koordinasyon sağlanacaktır. Çünkü o kritik anlarda bir saniye bile bir kişinin hayatına mal olabilir!

Afet Öncesi Planlama

İyi organize olmuş yönetim, mekân ön plana çıkararak ve gerekli analizleri kolaylıkla yapan coğrafi bilgi teknolojileriyle desteklenir. CBS, yönetimi daha sistemli kılar, durumu izlenir. Analizler yapılır, analizler çıkarılır. Risk bölgeleri çıkarılır, riskleri belirlemeye yönelik raporlar üretilir, metodolojiler geliştirilir. Acil durum yolları belirlenir, kontrol ve siren noktaları konulur. (Thapar, 1998)

Bina envanterleri çıkarılır. Önemli binaların kat planları, binaların yaş, kat, zemin kat kullanımı, yapı tarzı vb. özelliklerine ulaşılar. Haritalar ve veritabanı yardımıyla tahliyeler yönlendirilir. Nüfus, arazi kullanımı, altyapı vb. bilgiler için kent bilgi sisteminden gerekli bilgiler alınır. Yüksek yoğunluktaki alanlar, gecekondular alanları belirlenir. Özel önem taşıyan tesisler tanımlanır, sağlık ocakları, hastaneler, kan bankaları, okullar, parklar, açık alanlar işaretlenir. Ana boru hatları, benzin istasyonları, kritik sanayi tehlike noktaları,

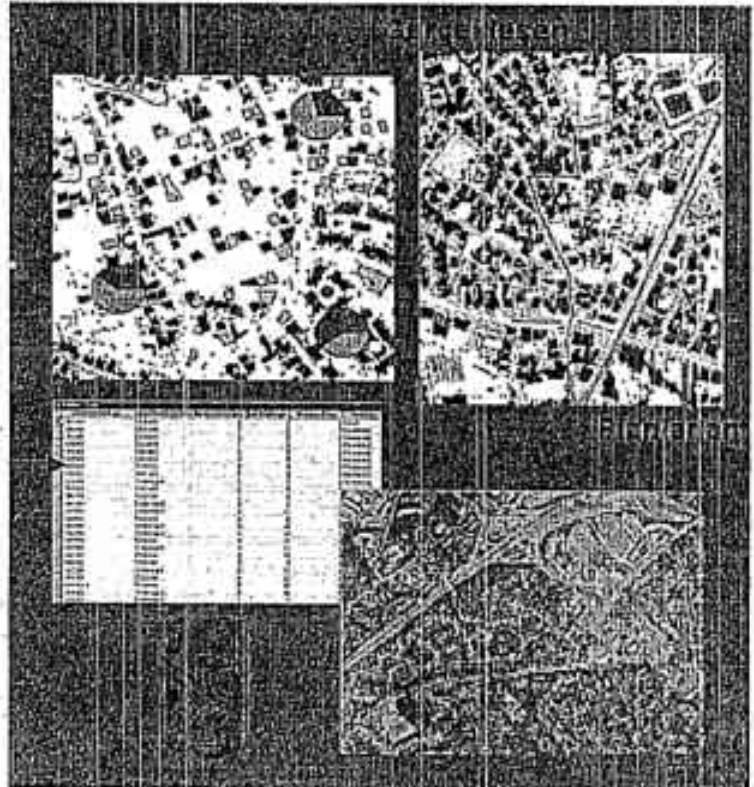
Ad	Yer	Alan (m ²)	Değer	Notlar
1	...	...	...	...
2	...	...	...	...
3	...	...	...	...
4	...	...	...	...
5	...	...	...	...
6	...	...	...	...
7	...	...	...	...
8	...	...	...	...
9	...	...	...	...
10	...	...	...	...
11	...	...	...	...
12	...	...	...	...
13	...	...	...	...
14	...	...	...	...
15	...	...	...	...
16	...	...	...	...
17	...	...	...	...
18	...	...	...	...
19	...	...	...	...
20	...	...	...	...
21	...	...	...	...
22	...	...	...	...
23	...	...	...	...
24	...	...	...	...
25	...	...	...	...
26	...	...	...	...
27	...	...	...	...
28	...	...	...	...
29	...	...	...	...
30	...	...	...	...
31	...	...	...	...
32	...	...	...	...
33	...	...	...	...
34	...	...	...	...
35	...	...	...	...
36	...	...	...	...
37	...	...	...	...
38	...	...	...	...
39	...	...	...	...
40	...	...	...	...
41	...	...	...	...
42	...	...	...	...
43	...	...	...	...
44	...	...	...	...
45	...	...	...	...
46	...	...	...	...
47	...	...	...	...
48	...	...	...	...
49	...	...	...	...
50	...	...	...	...

sı depoları, araç-gereçler ve diğer stoklar kontrol edilir, haritalanır ve veritabanına girilir, etki alanları analizi yapılır, hizmet az giden alanlar bulunur. Geçici - kalıcı faaliyetler için jeolojik etüdlere ve diğer fiziksel haritalara göre yer seçimi yapılır, alanlardan kimler sorumlu görmek için yetki sınırları haritalandırılır. Bütün bilgiler yedeklenir, korunur ve değişik noktalarda saklanır, bu noktalar haritada gösterilir. (ESRI White Paper, 1999)

Altyapı, jeoloji, ulaşım, arazi kullanımı, sosyal analizler, yetki sınırları gibi haritaları katmanlar halinde üretmek, birleştirmek, tümünü bir arada görmek, sonra da risk zonlarını çıkarmak son adımdır.

Afet Sonrası Çalışmalar

Afet sonrası çalışmalarda ise, anında görüntüleme yapılır. Yaralı ve yerinden olan insan sayısına göre ihtiyaçlar belirlenir. Kent bilgi sistemi yardımıyla ekipler hasar haritalarını küresel konumlandırma sistemleri (GPS) yardımıyla avuç içi bilgisayarlara girerler. Acil haritalar, grafikler, tablolar ve raporlar üretilir. (Levitt, 1997) Afet sonrası uydu görüntüleri ve hava fotoğrafları hasar tespiti için işe yarar, bu görüntüler arazi kullanımıyla

Yeni teknolojilerin de yardımıyla, bireyler ve yönetimler afetleri günlük hayatta doğanın bir kanunu olarak göreceklər ve tedbirleri önceden alacakları için daha rahat olacaklardır.

çakıştırlarak karşılaştırılır. İmar planlarıyla da karşılaştırma yapılır. Yeni karar ve yönetmelikler üretilmesi aşamasında yeni bilgi teknolojileri araç olur, imar hakkı olan kişiler tespit edilir. (IDNDR)

Sonuç

Afetler bir trajedidir. Fakat aynı zamanda bu afetlerin arkasında yatan fiziksel ve sosyal faktörleri anlamak için bir laboratuvar işlevi görürler. Çünkü afetlerin kısa ve uzun dönem etkileri bulunur. Her safhada dersler çıkarılmalı ve afet sonrası çalışmalar yönlendirilmelidir.

Yeni teknolojilerin de yardımıyla, bireyler ve yönetimler afetleri günlük hayatta doğanın bir kanunu olarak göreceklər ve tedbirleri önceden alacakları için daha rahat olacaklardır. Ama önce kolektif çalışmalar yapılmalı, değişik gruplar (yerel ve yerel merkezi yönetimler, profesyoneller, özel müşavirlik firmaları, uluslararası ve sivil toplum kuruluşları ve gönüllü) bu konuya eğilmelidir.

Yönetimler, inşaatla ilgili kanunları, yönetmelikleri ve güvenlik standartlarını belirlemekle yükümlüdürler. Hükümet, tedbir almak için öncelikli risk alanlarını tespit etmek, kamu ve özel sektörü bir araya getirmek, korunacak bölgeler için bütçe ayırmak gibi konuları koordine eder. Mühendisler, uzmanlar, ekonomistler, plancılar, mimarlardan oluşan komiteler kurulur ve bu komiteler acil durum müdahale planlarını tasarlarlar.

İnşaat mühendisleri, binaları kuvvetlendirmek için çalışırlar, jeoloji ve jeofizik mühendisleri, zemin yapısı ve hareketlerini incelerler. Ekonomistler, hazırlık, uzun dönem ve kısa dönem iyileştirme evrelerinde harcanacak finansal çerçeveyi belirlerler. Plancılar, insanlara gelecekləri için güvenli, yaşanabilir ve konforlu bir kent hazırlamaya çabalarlar. Mimarlara, binaları afetlere karşı dayanıklı tasarlamaya çalışır.

Özel şirketlerin yöneticileri, personelleri, binaları korumak için ve ekonomik kayıpları azaltmak için pek çok tedbir alırlar. Eğitimciler ve diğer organizasyonlar, halkın afetlere karşı bilinçlenmesi için hazırlık kitapçıkları dağıtır, nasıl davranılacağına dair eğitimler verir. Halkı bilgilendirme kampanyaları, televizyon, radyo, gazeteler, internet aracılığıyla düzenlenir.

Deprem mühendisleri matematiksel formülasyonlara dayanan ve bilgisayarlar aracılığıyla yürütülen erken uyarı sistemleri, hasar, kayıp tahminleri ve önceden belirleme sistemleri üzerinde çalışırlar.

Sonuçta, bazı doğal afetler diğerlerinden daha önce sinyal verebilir, bazıları daha büyük bölgeleri etkileyebilir. Ama hepsinin hasara yol açacağı açıktır ve bu da bizim korunmamıza ve tedbir alınmamıza gerektirir.

İnsanoğlu rahatsız da olsa bu gezegeninde yaşamaya devam edecektir. Önemli olan henüz hava güneşliken çatıyı tamir etmektir!

Kaynakça

- Burch et al. (1988) "Multi-purpose geographic database guidelines for local governments" in Hing S. (ed.), Photogrammetry Engineering and Remote Sensing, 14(3), p.1357-65
- ESRI, Environmental Systems Research Institute, White Paper, Redlands, CA, U.S www.esri.com/library/whitepapers/pdfs/emerngmt.pdf
- IDNDR, International Decade for Natural Disaster Reduction, www.disaster.info.desastres.net/idndr/idndr.htm
- Kim, K., Levine, N., (1997) "Using GIS to improve highway safety", Computers, Environment and Urban Systems, Vol.20, No.4/5 pp.289-302, Elsevier Science Ltd., G.Britain
- Levitt, A., (1997), Disaster and Planning Recovery: a guide for facility professionals, New York, John Wiley&Sons Inc.
- Parr, D.M.,(2000),GIS Glossary of Terms, Quick Study, URISA, Illinois. (www.urisa.org)
- Radke et al. (2000), "Application challenges for geographic information science: implications for research, education and policy for emergency preparedness and response", Journal of the Urban and Regional Information Systems Association, 12(2), 15-30
- Tiagar, M., (1998) "Emergency response system management for Hyderabad city", thesis report, School of Planning and Architecture, New Delhi www.gisdevelopment.net/application/disaster_management_app_disas_body.htm
- Zeiler, M., (1999) Modeling Our World: The ESRI guide to geodatabase design, California, ESRI Press

Sınırlandırılması Mümkün Olan Afet: Yangın

Figen KARS

Dr.
Karadeniz Teknik Üniversitesi,
Mimarlık Bölümü,
Öğretim Üyesi

Giriş

Farklı disiplinler tarafından farklı yorumlanan "Çevre" kelimesi, mimarlık terminolojisinde insanın çevresindeki varoluşsal yapı anlamındadır (Gür, 1996). İnsanoğlunun yaşadığı çevre psikolojik ve biyolojik gereksinimlerin yanı sıra psiko-sosyal gereksinimlere de yeterince cevap vermek zorundadır. İnsan gereksinimleri Maslow tarafından bir hiyerarşik düzen içerisinde sınıflandırılmıştır.

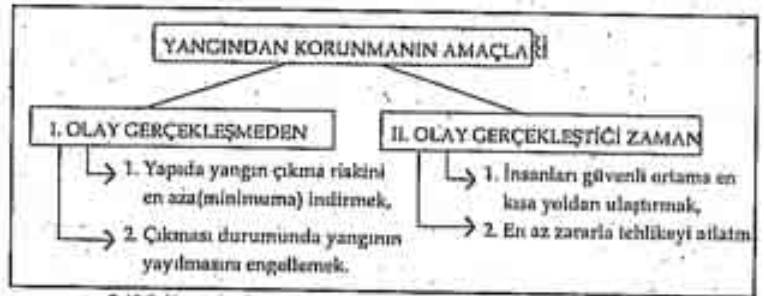
İşlevi ne olursa olsun her yapı yangın riski ile karşı karşıyadır. Yangın riskini tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmasa bile, tasarım aşamasından itibaren alınacak önlemler ile yangının yayılması, boyutlarının büyümesi, yapılar arasındaki etkileşim vs. azaltılabilir ve sonuçta oluşabilecek can ve mal kayıpları, afet durumundan çıkartılıp en az düzeye çekilebilir. Yapılarda yangın güvenliğinin sağlanmasında tasarım aşamasından itibaren mimarların büyük sorumluluklar düşmektedir. Yangın riskinin gerçekleşmesi ve neden olduğu sonuçların boyutları; yapının konumuna, işlevine, yüksekliğine, toplam alanına, taşıyıcı sistemine, kullanılan yapı malzemelerine, kullanıcı sayısına, kullanıcıların fiziksel özelliklerine, ısıtma sistemine vs. bağlı olarak değişmektedir.

Pasif Yangın Güvenlik Önlemleri

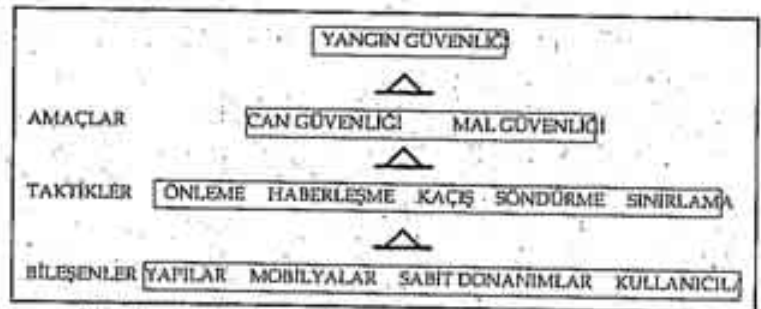
Yapılarda yangın güvenliğinin sağlanması için tasarım aşamasından itibaren alınan önlemler "Pasif Yangın Güvenlik Önlemleri" olarak adlan-

Şekil 1. İnsan gelişiminin uçları - Maslow' un Hiyerarşik Düzeni

Şekil 2. Yangından korunmanın amaçları

Şekil 3. Amaçlar - Taktikler - Bileşenler Hiyerarşisi

Kentlerdeki yoğun yerleşimler nedeniyle, farklı yangın yüklerine sahip bir çok yapı bir yangın olayında birbirini etkilemekte ve bu nedenle sık sık yaygın yangın olayları ortaya çıkmaktadır.

dırılmaktadır. Pasif yangın güvenlik önlemlerinin amaçlarını aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz:

Yapılarda yangın güvenliği tasarımını aşağıdaki hiyerarşi içerisinde özetlemek olasıdır (Stollard&Abrahams, 1991):

Mimarların tasarım kararları üzerinde etkili olan yangın güvenlik önlemlerini başlıca aşağıdaki gibi belirlemek mümkündür:

1. Yapıya ait yangın yükünün belirlenmesi
2. Konum planına bağlı alınması gereken önlemler
3. Taşıyıcı sistemin yangına karşı korunması
4. Yapı bileşenlerinin tasarım ölçütleri
5. Yapı malzemelerinin seçim ölçütleri
6. Duman kontrolünün sağlanması
7. Kaçış yollarının planlanması

Yapıya ait yangın yükünün belirlenmesi

Yangın yükü, yapıdaki tüm tutuşabilir materyal-

lerin toplam ısı değerlerinin hesaplanması ile elde edilen büyüklüktür. Yapılarda olabilecek yangın yükü, mimarlara fikir verebilmek amacıyla sınıflandırılmıştır (Stollard&Abrahams, 1991 ve Egan, 1978).

Konum planına bağlı alınması gereken önlemler

Yoğun Yerleşimler ve Yol Kapasitesi: Kentlerdeki yoğun yerleşimler nedeniyle, farklı yangın yüklerine sahip bir çok yapı bir yangın olayında birbirini etkilemekte ve bu nedenle sık sık yaygın yangın olayları ortaya çıkmaktadır. Yoğun yerleşimlerde ve kent organizasyonlarında karşılaşılan bir diğer önemli sorun da; yangın araçlarının manevraları ve yapıya yaklaşımları için yapı civarındaki yolların özellikleridir. Özellikle eski yerleşim bölgelerinde, gecekondu mahallelerinde ve trafiğe kapalı olarak tasarlanmış kent merkezle-

Tablo 1. Yapı Tiplerinin Yangın Yükü Sınıflandırması

YANGIN YÜKÜ SINIFI	YANGIN YÜKÜ (kcal/m ²)	ÖZGÜL YANGIN YÜKÜ (kg/m ²)	ÖRNEK YAPI TİPLERİ
Düşük	<271.260 (Yalıtılmış alanlarda bu sınır 542.520'ye ulaşabilir.)	<61.65 (Yalıtılmış alanlarda 123.3)	Konutlar, otoparklar
Orta	271.260 – 542.520 (Yalıtılmış alanlarda bu sınır 1.085.040'a ulaşabilir)	61.65 - 123.3 (Yalıtılmış alanlarda 246.6)	Apartmanlar, ahşap konutlar, oteller, okullar, perakende satış mağazaları, fabrikalar, atölyeler, mobilya mağazaları, ayakkabı-giyim mağazaları, dükkanlar, düşük tutuşma riski olan endüstri yapıları (metal işler, elektrik, çimento)
Yüksek	542.520 – 1.085.040 (Yalıtılmış alanlarda bu sınır 2.170.080'e ulaşabilir)	123.3 - 246.6 (Yalıtılmış alanlarda 493.2)	Büyük ticari yapılar, çok amaçlı salonlar (tiyatro, sinema...), orta tutuşma riski olan endüstri yapıları (tekstil, matbaa-baskı), sanayi yapıları, depolar, ısıtma daireleri
Çok yüksek	> 1.085.040 (Yalıtılmış alanlarda bu sınır > 2.170.080'e ulaşabilir)	>246.6 (Yalıtılmış alanlarda > 493.3)	Petrol ürünleri depoları, petrol ürünleri - mobilya - plastik üreten endüstri yapıları

rinde bu anlamda büyük sorunlarla karşılaşılacaktır.

Yapılar Arasındaki İlişki ve Yapı Yerleşiminde Tasarım Kararları

Cephelerde oluşturulan doluluk-boşluk oranları (kapılar, pencereler, ahşap yüzeyler) ve yapılar arasındaki ayırım uzaklığı yangın anında yapıların birbirlerinden etkilenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Riski artırmamak amacıyla yapılar arasındaki uzaklığa bağlı olarak cephelerde izin verilen boşluk oranları Tablo 2'de verilmiştir (EGAN, 1978).

Yapılar arasındaki yangının yayılmasında bir diğer önemli etken de, rüzgar yönüne paralel seçilen yerleşim modelleridir.

Yapılar arasındaki tehlikeden etkilenme oranını azaltmanın dört yolu vardır:

1. Cephelerde dayanıklı malzeme ve sprinkler sistemi kullanmak,
2. Yapıların arasına engeller yerleştirmek,
3. Cephe yüzeyindeki boşlukları yapılar arasındaki uzaklığa bağlı olarak oluşturmak,
4. Yapılar arasındaki uzaklık: İki yapı arasındaki uzaklık ne kadar fazla tutulursa, yapıların birbirlerinden etkilenme oranı o kadar az olur. İki yapı arasında olması gereken en az uzaklık 6-8 m, iki ahşap yapı için bu değer 10 m' dir.

Tablo 2. Yapılarda İzin Verilebilir Boşluk Oranları

YAPILAR ARASINDAKİ UZAKLIK, (m)	İZİNVERİLEBİLİR BOŞLUK ORANI, (%)
0 - 1	0
1.01 - 6	20
6.01 - 9	30
9.01 - 10	40
≥10	≥40

Tablo 3. Yapı Tiplerine Göre Olması Gereken Bölme Alanları

YAPI TİPLERİ	BÖLME ALANLARI (m ²)
Konutlar	Her bir konut kendi içerisinde bir yangın bölmesi olabilir.
Apartmanlar ve toplu konutlar	Her bir daire kendi içerisinde bir yangın bölmesi olabilir.
Hastaneler ve hapisaneler	900 m ²
Oteller ve ahşap yapılar	1600 m ²
Bürolar ve ticari yapılar	1600 m ²
Dükkanlar	1600 m ²
Çok amaçlı salonlar (tiyatro, sinema...)	900 m ²
Endüstri yapıları	400 m ²
a. Yüksek tutuşma riski olan yapılar (petrol ürünleri, mobilya, plastik üretenler)	900 m ²
b. Orta tutuşma riski olan yapılar (tekstil, matbaa - baskı)	1600 m ²
c. Düşük tutuşma riski olan yapılar (metal işler, elektrik, çimento)	
Depolar	900 m ²
Otoparklar	Sınırsız

Taşıyıcı sistemin yangına karşı korunması

Yapının taşıyıcı sistemi ve elemanları, gerek bir bütün olarak, gerekse her bir elemanı, bir yangında insanların boşaltılması ya da söndürme süresi içinde korunabilmeleri için yeterli bir zaman boyunca taşıyıcılığını yitirmeyecek şekilde inşa edilmelidir. Taşıyıcı sistemde kullanılan malzemeler yangına dayanıklı, tutuşmayan malzemelerden seçilmeli ya da yangına karşı dayanımını artıracak şekilde yahtılmalıdır.

Yüksekliği 60 m ye kadar olan yapılarda, taşıyıcı sistem en az 60 dakika, 60 m'den daha yüksek yapılarda en az 120 dakika yangına dayanıklı olmak zorundadır. Büyük yapılarda strüktürü etkileyen yangın yükünü azaltmak için yangını başladığı mekanda tutarak boyutunun büyümesini engellemek amacıyla bölmeler yapılması gerekmektedir. Yangınlar çok hızlı bir biçimde gelişebildikleri için, yayılmanın sınırlandırılmasında en büyük başarı, mimari tasarım aşamasında öngörülecek yöntemlerle sağlanır. En önemli ve etkili yöntem ise "bölümleme (kompartımantasyon)"dir. Araştırmalar ve yönetmeliklere göre yapı tiplerine bağlı olarak olması gereken bölme alanları Tablo 3'de verilmiştir (Stollard & Abrahams, 1991).

Yapı Elemanlarının Seçim Ölçütleri

Düşey İç Bölmeler ve Yangın Duvarları: Düşey iç bölmeler ve bitişik nizanı yapıların yangın duvarları şu özelliklere sahip olmalıdır (TS 10546, 1992):

- Bölme aralıkları 40 m' den fazla olmamalıdır.
- Yangına en az 90 dakika dayanıklı olarak projelendirilmelidirler. Bölmeler deliksiz ve boşluksuz olmalıdır. Bölmelerde kapı ve sabit ışık penceresi gibi boşluklardan kaçınmak mümkün değilse, bunlar da en az bölme yangın dayanımının yarı süresi yangına dayanıklı ve kesici olmalıdır.
- Kapıların otomatik olarak kendiliğinden kapanmaları zorunludur. Bu tür yarı dayanımlı boşlukların çevresi, her türlü yanıcı maddeden arındırılmış olmalıdır.
- Duman ve zehirli gazların geçişine izin vermeyecek şekilde yalıtılmış olmalıdır.
- Eğer yangın duvarı olarak inşa ediliyorsa, kendi kendine ayakta durabilmeli, yapı yüksekliği boyunca

devam etmeli ve çatı yüksekliğinden 50 cm daha yüksek olmalıdır.

Yatay Bölmeler-Döşemeler: Bütün döşemeler yangına en az 60 dakika, bodrum döşemeleri 120 dakika dayanıklı ve yangın kesici olarak inşa edilmek zorundadırlar. Ayrık düzenlenmiş müstakil evler hariç, tutuşabilir malzemeler içeren asma tavanlar kullanılmamalıdır. Duvar - döşeme birleşim yerleri alevi, zehirli gazları ve dumanı engelleyecek şekilde detaylandırılmalıdır (TÜYAK, 1994).

Yapı Malzemelerini Seçim Ölçütleri

Yangının başlaması, gelişmesi, yayılması ve hatta sonuçta ortaya çıkacak olan hasar, yapının içerdiği malzemeye bağlıdır. Bu bilinçle malzemelerin yangın etkisi altındaki davranışları üzerine bir çok çalışmalar yapılmış ve standartlar hazırlanmıştır (TS 1263, 1983). Bu standartlara göre yapı malzemeleri 2 temel sınıfa ayrılmaktadır:

1. A Sınıfı Malzemeler - Yanmayan inorganik malzemeler

2. B Sınıfı Malzemeler - Yanabilen organik malzemeler.

Yapı malzemelerinin yanabilirlik grupları ve yanmaya dayanıklılık sınıfları bilinerek yapılacak olan bilinçli bir tasarım, yangın durumunda yapıda varolabilecek olan can ve mal kaybını en aza indireceği gibi, riski de önemli ölçüde azaltacaktır. Özellikle hastaneler, huzurevleri, yurtlar, okullar gibi bir çok insanı barındıran kamu yapılarında A1 ya da A2 sınıfı yanmaz, aynı zamanda da yangın anında zehirli gaz ve duman çıkarmayan malzemelerin seçilmesine dikkat edilmelidir.

Duman Kontrolünün Sağlanması

Duman Perdeleri (Engelleri): Tavan düzeyinden aşağıya uzanan yaprak metallar, asbest çimento ya da alçı sıvalı perdeler büyük binalarda dumanın ve sıcak gazların yayılmasını engellemek amacıyla kullanılabilir. Duman perdeleri aşağıdaki özelliklere sahip olmak zorundadırlar:

- Duvardan duvara, tabandan tavana ya da bir engelden diğerine olmak üzere sürekli olmalıdır.
- Duman engeli olarak kullanılacak duvar, taban ve tavanlardaki çatlaklar yangına en az 30 dakika dayanıklı malzeme ile kapatılmalıdır.

• Duman engeli olarak kullanılacak kapılar yangına en az 20 dakika dayanıklı malzemelerden yapılmalıdır. Duman engeli olarak kullanılacak kapılar üzerindeki camlar, telli cam olmalı ve cam kenarlarının duman sızdırmazlığı sağlanmalıdır. Kapılar kendi kendine ya da tehlike anında otomatik olarak kapanmalıdır.

• Duman engellerinin dış duvarlarla, diğer duman engelleriyle ya da yangın duvarlarıyla karşılaştığı yerlerdeki açıklıklar, duman geçirilmeyen malzemelerle kapatılmış olmalıdır.

Havalandırma (Fire venting): Havalandırmalar genellikle yangın şiddetini artırmasına rağmen, yangınla mücadele için daha uygun bir zemin sağlar. Yetersiz oksijen eksik yanmaya yol açarak daha fazla duman ve karbonmonoksit üretir ve yüksek ısı seviyelerine neden olur. Bu yüzden her mekan havalandırma olanağına sahip olmalıdır.

Havalandırma, pencereler, duman çekiş bacaları ve havalandırma bacaları yoluyla doğal havalandırma olarak sağlanmalıdır. Eğer doğal havalandırma mümkün değilse, yangından etkilenmeyen bir güç kaynağı ile çalışan mekanik havalandırma uygulanmalıdır. Deneyler sonucu önerilen havni çıkışı uzaklıkları ve hava çıkışlarının efektif ala-

nının, yangın alanına oranı Tablo 4'de verilmiştir. Etkili bir hava çıkışının herhangi bir yöndeki boyu 1.20 m'den az olmamalıdır (Egan, 1978).

Kaçış Yollarının Planlanması

Mekarlardan Çıkışlar:

• Ümumi yapıda her mekan kaçış yönüne açılan en az bir kapı ile bir koridora bağlanmalıdır. Birinden diğerine geçilen odalar yapılamaz (TUYAK, 1994).

• Salon tipi büyük hacimlerde, insan sayısı ile orantılı en az iki çıkış konmalıdır ve bunların yerleri salının hiçbir noktasından 45° ve daha dar bir açı ile görünmeyecek şekilde saptanmalıdır (TUYAK, 1994).

• Salon giriş kapılarının genişliği 100 kişiye 1.00 m, salon kapılarının genişliği 1.20 - 2.40 m, loca giriş kapılarının genişliği 1.00 m'den aşağı olmamalıdır. Koltuk sıralar arasındaki minimum genişlik 45 cm, iki taraflı çıkış olduğunda bir sıradaki sürekli koltuk sayısı 40, bir tarafa çıkış olduğunda ise 18 olmalıdır (Abdulrahimov, 1998).

• Mekarlardaki çıkışları tasarlama kriterleri aşağıdaki tabloda verilmiştir (Stollard&Abrahams, 1991 and Egan, 1978)

Tablo 4. Mekarlarda Gerekli Hava Çıkışı İçin Aranılan Koşullar

Mekanın ısı yayma düzeyi	Hava çıkışları arasında en az olması gereken uzaklık (m)	Hava çıkışının alanı/mekanın alanı
Düşük	45	0.0066 (1/150)
Orta	35	0.01 (1/100)
Yüksek	20-30	0.033 - 0.02 (1/30 - 1/50)

Tablo 5. Mekarlarda Olması Gereken En Az Çıkış Sayısı ve Kişi Başına Çıkış Genişlikleri İçin Alt Sınırlar

KİŞİ SAYISI	MİNİMUM ÇIKIŞ SAYISI	KİŞİ SAYISI	ÇIKIŞ GENİŞLİĞİ (m)
Bodrum katı	2	1 - 50	0.80
1 - 50	1	51 - 110	0.90
51 - 500	2	171 - 220	1.00
501 - 1000	3	221 - 240	1.20
1001 - 2000	4	241 - 260	1.30
2001 - 4000	5	261 - 280	1.40
4001 - 7000	6	281 - 300	1.50
7001 - 11000	7	301 - 320	1.60
Her bir döşeme için	2	321 - 340	1.70

Koridorların Tasarım İlkeleri:

• Bütün köşeler, koridor kesişmeleri, merdiven sahanlıkları, çıkış kapıları gibi yerler görünecek şekilde, en az 10 lüks şiddetinde aydınlatılmalıdır (TUYAK, 1994).

• Özellikle büyük yapılardaki koridorlarda tek yönde kaçıştan ve tüm ortak alanları halı kaplamaktan kaçınılmalıdır.

• Alçak yapılar hariç, her katta dörtten çok konutu ve benzer büyüklükteki kullanım birimleri olan katlarda, merdiven yavaşına duman sızdırmaz ve kendiliğinden kapanan bir kapı ile bağlı bir kat koridoru oluşturulmalıdır (TUYAK, 1994).

• Koridor uzunluklarının belirleme ilkeleri Tablo 6'da verilmektedir (Egan, 1978):

Düşey Kaçış Yolları - Yangın Merdivenleri:
Yangın merdiveni zorunlu olan yapılar şunlardır (TUYAK, 1994):

• Özellikle insan yoğunluğunun fazla olduğu topluma açık yapılarda, oteller, okullar, hastaneler, işyerleri, alış-veriş merkezleri, çok amaçlı salonlar, yurtlar, masa sayısı 10'dan çok olan lokantalar, fabrikalar, 100 m²'den büyük olan imalathaneler, sanayi çarşıları, düğün salonları, basınevleri, hamamlar, saunalar, kapalı garajlar, müzeler, kreşler, tehlikeli madde depoları vb.

• Konutlarda giriş katından itibaren, bir genel merdivenden, giriş katları hariç 20 veya daha fazla dairenin yararlandığı apartmanlar ve kat dedi 10 ya da daha fazla olan yapılar ile katlarının alanı 600 m² 'den daha fazla olan yapılar,

• Kat sınırlamasına bakılmaksızın birden çok katlı olan (asma katlar kat olarak sayılmaz) bütün işyeri, ticaret merkezleri ve topluma açık olan yapılar,

• Bir kattaki insan sayısının 500'ü aşması durumunda en az üç yangın merdiveni, düzenlenmesi zorludur. Birden çok yangın merdiveninin yapıldığı durumlarda, merdivenler yangın hangi noktada çıkarsa çıksın, o katta bulunan tüm insanların merdivenlerden en az birine ulaşabilmesi sağlanacak şekilde konumlandırılmalıdır.

Yangın merdivenleri, yapının içinde ya da dışında tasarlanabilirler. Özellikle yüksek katlı yapılarda, yükseklik korkusu ve baş dönmesi paniği arttıracağından ve iniş hızını düşüreceğinden yapı içinde tasarlanmalıdır. Yangın merdivenlerini yapı içerisinde tasarlayarak, hava koşullarının neden olabileceği olumsuz koşulların da (don tehlikesi...) önüne geçilmiş olacaktır. Yapı içinde konumlanan yangın merdivenlerinde, duman etkisini engellemek için havalandırmanın en iyi şekilde sağlanması gerekmektedir.

Tamamen dış ortama açık olan çelik yangın merdivenlerine, 7 katı aşmayan yapılarda izin verilmektedir. Ancak bu tip merdivenler, yapının dış yüzeyinde bulunan kapı ve boşluklardan; yangına karşı korunmuş iseler en az 1.80 m, korunmamış iseler en az 4.50 m uzaklıkta konumlanması zorunludur. Ayrıca kışın kar ve buzlanmadan korunmalı ve çok dik dönel merdivenlerden

Tablo 6 . Yapı Tiplerine Göre Katlarda Olması Gereken Kaçış Uzaklıkları

Yapı Tipi	Maksimum Kaçış Uzaklığı(m)		Tek Yönde Kaçış Uzaklığı(m)
	Sprinkler yoksa	Sprinkler varsa	
Konaklama Yapıları			
• Apartmanlar, oteller	30	45	10
• Yatakhaneler	30	45	0
Eğitim Yapıları			
• Bitişik planlanmış	45	60	6
• Ayrık planlanmış	30	---	---
Kamu Yapıları	30	45	9
Çok Amaçlı Salonlar	45	60	---
Büro Yapıları	60	90	15
Ticari Yapılar	30	45	15
Endüstri Yapıları	30	45	15
Depolar, Tehlikeli Yapılar	23	23	---
	23	23	---

kaçınılmalıdır. Bu açıdan yapı dışında tasarlanan yangın merdivenleri, tercihen hakim rüzgar yönüne konumlanmalıdır.

Yangın merdivenlerine açılan kapıların çıkış yönüne açılması, duman geçirmez ve yangına en az 30 dakika dayanıklı olması, "YANGIN KAPISI" şeklinde açıkça işaretlenmesi, kapıyı sürekli kapalı tutacak bir mekanizmanın bulunması ve kapılarda eşik bulunmaması gerekmektedir. Yangın merdivenlerine giriş genişliklerinin belirlenmesinde yatay kaçış yollarındaki giriş genişlikleri için verilen kurallar geçerlidir. Ayrıca bir yangın güvenlik hacminden geçerek yangın merdivenine girilmesi özellikle topluma açık yapıların iç konumlu yangın merdivenleri için tercih edilmelidir.

Yangın merdiveninin duvar, tavan ve taban elemanları olarak yangına en az 120 dakika dayanıklı matzemelerden seçilmelidir. Bodrum kat yangın merdiveni ile diğer katların yangın merdivenlerinin kovaları ayrı olmalıdır. Birden çok bodrum bulunuyorsa her biri için ayrı yangın merdiveni düzenlenmelidir. Yangın merdivenlerinin her iki yanında korkuluk ve küpeşte yapılması zorunludur. Aynı zamanda yangın merdivenleri, başladığı kottan güvenlik bölgesine ulaştığı kota kadar sürekliliğini korumalı, kesintiye ve yön değişikliklerine uğramamalıdır. Kaçış merdivenlerinin boyutlarında genel olarak aşağıdaki ölçüler geçerlidir (TUYAK, 1994):

Yangına Güvenli Yapı Tasarımı İçin Öneriler

Yapılarda yangın güvenliğinin sağlanması ile

sorumlu olan mimarların 3 adımdan oluşan bir model önerilmektedir:

1. Tasarlanacak olan yapının özelliklerini ve içinde bulunduğu koşulları belirlemek amacıyla "Veri Tabanı" nin oluşturulması:

Bu 10 temel sorudan oluşan bir sorgulama sürecidir.

1. Yapının işlevi nedir?
2. Yapı alanı ne kadardır?
3. Yapının yüksekliği nedir?
4. Yapının hacmi ne kadardır?
5. Yapının diğer yapılarla olan ilişkisi ve yapı çevresindeki yol kapasitesi nedir?
6. Yapının taşıyıcı sistemi nedir?
7. Yapının ısıtma sistemi nedir?
8. Yapı kaç kişiye hizmet verecektir?
9. Yapı bünyesinde kapalı otopark var mıdır?
10. Yapıda yangın için özel risk teşkil eden herhangi bir mekan var mıdır?

2. Araştırmalara, standartlara ve yönetmeliklere dayanarak önceden hazırlanmış olan ve tüm pasif yangın güvenlik önlemlerini içeren "Bilgi Tabanı" na ulaşılması

3. Veri tabanının ve bilgi tabanının mantıksal yorumlama süzgecinde yorumlanması ve tasarımı yapılan yapıya özel yangın güvenlik raporunun elde edilmesi

Mantıksal yorumlama sürecinin sonunda, değerlendirilmekte olan yapı hakkında aşağıdaki bilgilere ulaşılmaktadır:

Yapı malzemelerinin yanabilirlik grupları ve yanmaya dayanıklılık sınıfları bilinerek yapılacak olan bilinçli bir tasarım, yangın durumunda yapıda varolabilecek olan can ve mal kaybını en aza indireceği gibi, riski de önemli ölçüde azaltacaktır.

Tablo 7. Yangın Merdivenlerinin Boyutları İçin Belirlenmiş Genel Ölçüler

MERDİVEN ELEMANLARI	BOYUTLARI (m)
Merdiven genişliği (en az - en çok)	0.90 - 1.20
Küpeşterler arası genişlik (en az - en çok)	0.70 - 0.92
Basamak genişliği (en az)	0.28
• Dönüşlerde ve dar kenarlarda (en az)	0.20
Riht Yüksekliği (en çok)	0.18
Sahanlık uzunluğu (en çok)	110
Sahanlık yüksekliği (en az - en çok)	275 - 370
Basamak üzerinden tavan yüksekliği (en çok)	200
Merdiven kapısı genişliği	
• Konut ve bürolarda	0.80
• Halka açık yapılarda	120

1. Yapının yangın yükü ve buna bağlı olarak yangın oluşma ihtimalini ve oluşabilecek bir yangının yayılma hızını etkileyebilecek etkenler;
2. Yapının özelliklerine uygun bir taşıyıcı sisteme sahip olup olmadığı;
3. Yangın durumunda tehlike altında olabilecek kişi sayısı;
4. Yapıdaki kaçış yollarının kapasitesi ve kullanıcılarının yapıyı güvenli bir şekilde terk edebilme olasılıkları;
5. Çevre yapılar da bir yangın olması durumunda, yapının etkilenme olasılığı;
6. Yapı içerisinde yangın açısından risk taşıyan mekanların olup olmadığı;
7. Yapıda yangın çıkması durumunda, yapıdaki söndürme olanakları.

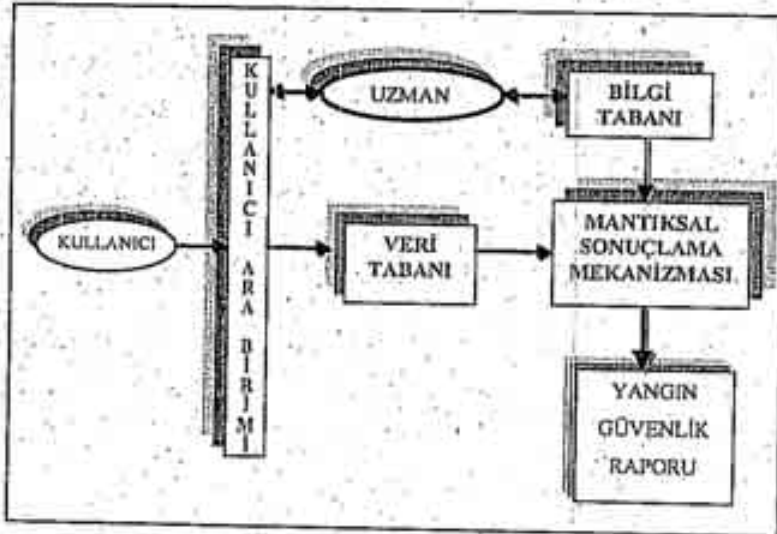
Bu kuramsal model uzman sistemler yaklaşımı ile bir bilgisayar modeli olarak hazırlanmış ve bir paket program olarak kullanıma hazır hale getirilmiştir. Bu bilgisayar modelinde, tasarımcı yalnızca değerlendireceği yapı hakkında sorular sorular için hazırlanmış olan cevaplardan yapısı için uygun olan şekli seçmekle yükümlüdür. Yapıya ait tüm bilgiler bu yöntemle yüklendikten sonra diğer işlemler modelin kendi içerisinde gerçekleşmekte ve tasarımcı kısa bir süre içerisinde kendi yapısına özel yangın güvenlik raporuna ulaşabilmektedir.

Sonuç

Özellikle günümüzde artan nüfusun ve hızla gelişen teknolojinin etkisiyle ortaya çıkan, farklı gereksinimler ve değişen mimari anlayışın sonucu olarak inşa edilen büyük ve kompleks yapılar nedeniyle, yangın olaylarında afet olarak nitelendirilebilecek kadar çok can ve mal kayıpları yaşanmaktadır. Mimari, yapı inşa yönetmeliklerinde yeterince yer almayan bu konuda büyük sorumluluk sahibidirler. İnsanlar için yaşanabilir bir çevre yaratmakla yükümlü olan mimarlar, yangın güvenliğinin sağlanması gereğinin de farkında olmak zorundadırlar. Bu bilinçle yapı tasarım süreci içerisinde işlev, estetik, ekonomik, ergonomik vs. kaygıların arasında yangın güvenlik önlemlerinin de yer alması gerekmektedir.

Kaynaklar

1. GÜR, Ş., Mekan Örgütlenmesi, Yem Kitapevi, İstanbul, 1996.
2. ARCAN, E. F., EVCI, F., Mimari Tasarım Yaklaşım 1, Bina Bilgisi Çalışmaları, Yıldız Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 1987.
3. Stollard, P., Abrahams, J., Fire From First Principles, A Design Quite To Building Fire Safety, Chapman & Hall, London, 1991.
4. Lje, T.T., Fire and Buildings, Architectural Science Series, NRCC, London, January 1972.
5. Egan, M. D., Concept In Building Fire Safety, Collage of Architecture Clemson University, John Wiley-Sons, Newyork, 1978.
6. TÜYAK, Yangından Korunma Yönetmelikleri - İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Yangından Korunma Yönetmeliği ve Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddeler Tüzüğü, Sayı 2, İstanbul, 1994.
7. TS 10546, Yangından Korunma - Yapılarda Duman Engelleri, T.S.E., Ankara, Aralık 1992.
8. TS 1263, Yapı Elemanlarının Yanmaya Dayanıklılık Sınıfları ve Yanmaya Dayanıklılık Metodları, T.S.E., Ankara, Eylül 1983.
9. Abdülrahimov, R., Salonların Akustigi ve Tasarımı, Trabzon, 1998.
10. NFPA (National Fire Protection Association), Fire Protection Handbook, NFPA No: FPH1369, Massachusetts.

Şekil 4. Mimarlar için yangına karşı güvenli yapı tasarımı modeli

1998 Yılında Yaşanan Batı Karadeniz Sel Felaketinden Üç Yıl Sonra Neredeyiz?

Ümit ÖZCAN

Dr.
Şehir Plancısı

20-21 Mayıs 1998 tarihinde Batı Karadeniz Bölgesinde, Filyos ve Bartın havzalarını içeren bölgede büyük bir sel felaketi ve sele bağlı heyelan hareketleri yaşanmıştır. Karabük'ün bir bölümü Bartın'ın ise neredeyse tamamı sular altında kalmış, Devrek, Mengen, Eskipazar, Çaycuma, Ovacuma, Gökçebey, Yenice ve Saltukova ilçeleri sellerden ciddi boyutlarda etkilenirken, Alaplı Yukarıdağ Köyünde yer altı sularını tutukleyen aşırı yağışların neden olduğu heyelan ile 40'a yakın konutun yer aldığı yeni yerleşim bölgesi yaklaşık 75 m. kayarak yerleşimin tamamı ağır hasar görmüştür.

20-21 Mayıs 1998 tarihinde yaşanan sel ve heyelan hareketinin mali bilançosu net bir biçimde açıklanmamış olmakla birlikte, yaklaşık 35.000 m²'yi aşan bir alana yayılmış olan sel sularının

çekilmesi 48 saatten daha uzun sürede gerçekleşmiş ve sel sularının etkilediği alanlarda yapılarda oluşan hasarın yanı sıra, kentin altyapı sistemi, özellikle su ve kanalizasyon şebekesinde kalıcı hasarlar oluşmuş, ulaşım ağında 1300 km. karayolu, 600 km. köy yolu ve 60 km demiryolu hattı üzerinde onarım gerektiren hasar oluşurken, 12 karayolu köprüsü 91 köy yolu köprüsü ve 6900 m. menfer ile 13.800 m. istinat duvarı ve demir yollarında tünel göçmeleri nedeniyle mühendislik yapıları hasarı saptanırken, sel nedeniyle 200'ü aşkın konut ve işyeri ağır ve orta ağır hasar heyelanlardan ise 500 kadar bina ciddi zarar görmüştür. Eylül 1998 sonu itibariyle tarımsal alanları dolan mül nedeniyle zirai kayıplar ile birlikte yaşanan afetin ekonomik maliyetinin yarım milyar ABD doları eşdeğerine yaklaşan rakamlarla ifade edilebildiği anlaşılmaktadır.

PLANLAMA
2001/4

Sel ve heyelan
afetini deprem
gibi doğal
afetlerden ayıran
en temel özellik,
günümüzde
ulaşılabilir ölçme ve
değerlendirmeye
ilişkin teknik bilgi
düzeyinin sel ve
heyelan riski
taşıyan alanları
ve bu afetlerin
olası etkilerinin
tamamını
önceden bilmeyi
gerektirecek
teknolojiye sahip
olmamızdır.

PLANLAMA
2001/4

Söz konusu afet sırasında can kaybının olmaması, sel sularının yavaş yükselmesi ve bu konuda halkı zamanında uyararak yerel yöneticilerin basiretli davranışları ile açıklanabilmektedir. Özellikle Bartın'da sel sularının 13-15 metreye kadar yükselerek pik noktaya ulaştığı sel felaketinin üzerinden üç yıl geçtikten sonra alınan önlemlerle birlikte değerlendirilerek, doğal afetler konusunda ülkemizin yaklaşımını gözden geçirmekte yarar görülmüştür.

1998'de yaşanan sel sonrası TMMOB teknik heyetince oluşturulan rapor saptamaları ve bu anlamda yapılmış diğer çalışmaları birlikte değerlendirdiğimizde yapılan tüm çalışmaların ortaklaştığı sel ve heyelan hareketlerinin gerekçeleri; su toplama havzalarında aşırı ormansızlaşma havzaların toprak yapısı, doğaya karşı mühendislik çözümleri afet risklerini göz ardı eden spekülasyon amaçlı planlama anlayışı ve bu anlayışı destekleyen temel politikalar olarak özetlenebilmektedir.

Ülkemiz 20-21 Mayıs 1998 selinin hemen ertesinde Ağustos ayından başlayarak bir dizi sel ve sele bağlı heyelan felaketi yaşamış olup, Antakya'da yaşanan son felaketinin de son olmayacağı açıktır. Ülkemiz açısından sellerin bu denli alışılmış olması Batı Karadeniz sel felaketi sonrası yapılan tespitlerin yöreye özgü olmayıp, genel nitelikli temel uygulama politikalarının ülke genelindeki sonuçları olarak algılanmalıdır.

Sel ve heyelan afetini deprem gibi doğal afetlerden ayıran en temel özellik, günümüzde ulaşılabilecek ölçme ve değerlendirmeye ilişkin teknik bilgi düzeyinin sel ve heyelan riski taşıyan alanları ve bu afetlerin olası etkilerinin tamamını önceden bilmeyi gerektirecek teknolojiye sahip olmamızdır. Yani günümüz teknolojisiyle sel ve heyelanın nerelerde olacağı bilgisine sahip durumdayız ve bu felaketlerin riskinden kaçınmanın maliyeti, deprem riskinden kaçınmak için üstlenilmesi gereken maliyetlerden çok daha küçüktür. Üstelik sel riskine sahip olan alanlar ki bunlar; genelde akarsu havzalarıdır, aynı zamanda zemin sıvılaşmasının en yüksek olduğu en genç alüvyon topraklardır, bu tür topraklar olası bir depremde en büyük risk altındaki yöreler kapsamında değerlendirilmekte olup bu alanlarda yer alan mühendislik yapılarını bekleyen riskler yalnızca deprem veya sel olarak da değerlendirilemez.

Çünkü zaten geçirimi yüksek topraklar üzerinde olan bu yapılar, aynı zamanda önceden bir sele maruz kaldıysa zeminde yer alan temel ekipman ve malzemeleri de korozyona uğrar yani önceden saptanan risklere göre inşa edilmiş olsa dahi bir kez sele maruz kalmış olan temellerde önceden hesaplanmamış olan bir korozyon yaşanır ki, bu bozulma, olası deprem riskinin zemin sıvılaşması nedeniyle artacak olan şiddetine karşı söz konusu yapıyı korunaksız bırakacaktır.

Sellerin olası deprem riskini arttırıcı etkisine de kısaca değindikten sonra 1998 seli sonrası yapılan çalışmalara topluca bakmakta, daha sonra da TMMOB Teknik raporunun önermeleri ile yapılmış olan uygulamayı karşılaştırmakta yarar görüyoruz.

Yaşanan sel felaketi ertesinde büyük ölçüde ülkemiz insanının dayanışmacı geleneği ile oluşturulan yardım kampanyaları ile bölgeye ihtiyaç duyulan malzemeler iletilmiştir. Bu gönüllü yardımların yanı sıra, bölgeye selden zarar gören konutlar için hane ve işyeri başına 250.000.000-TL.'ye varan acil yardım gönderildi ve hasar tespitleri yapıldı. Ağır ve orta hasar tespiti yapılmış konut ve işyerlerine diğer yöreler kesin olarak bilinmese de Bartın herhangi bir acil nakdi yardım da bulunmadığı bilinmektedir.

Yıkılmış olan mühendislik yapılarının onarımının bir bölümü genel bütçe kaynaklarından aktarılacak yapılar gerçekleştirilmiş, diğer bölümü için ise Dünya Bankasından acil yardım kredisi talep edilmiştir. Talep edilen kredi iki yıl içinde kullanılacak üzere planlanmış olup, bu amaçla Toplu Konut İdaresi sorumlu kuruluş olarak tanımlanarak TEFER I ve TEFER II adlı iki proje Dünya Bankasına sunulmuştur. Projenin I. aşaması özellikle Filyos vadisinde oluşan mühendislik hasarını giderilmesi amacıyla kullanılmış, proje kapsamında selden etkilenen belediyelere acil iş makinesi ve ekipman harcaması için gerekli kaynak aktarılmıştır.

TEFER I kapsamında gerçekleştirilen en önemli iş konusu Devrek çayının istinat duvarlarının ve heyelana uğrayan yol kesiminin yeniden yapımı olmuştur. Yaşanan sel felaketi sonrası TMMOB teknik heyetince yapılan yerinde incelemede, selin neden olan ve sel sırasında istinat duvarlarının ve köprünün yıkılması ile sonuçlanan olayın dere-

yatağının DSİ tarafından yapılmış olan dolgu tekniği ile daraltılarak yol ve yerleşim alanı kazanmaya yönelik işlemi nedeniyle ortaya çıkmış olduğu teşhis edilmişti. Dünya Bankası kredisi kullanılarak dere yatağı sele neden olan daraltılmış hali korunarak onarılmış durumdadır. Yani, DSİ'nin hatalı mühendislik tercihi aynen korunmakta ve gelecekte yaşanması muhtemel sellerde aynı sonuçların yaşanması için gerekli altyapı yeniden oluşturulmuş durumdadır.

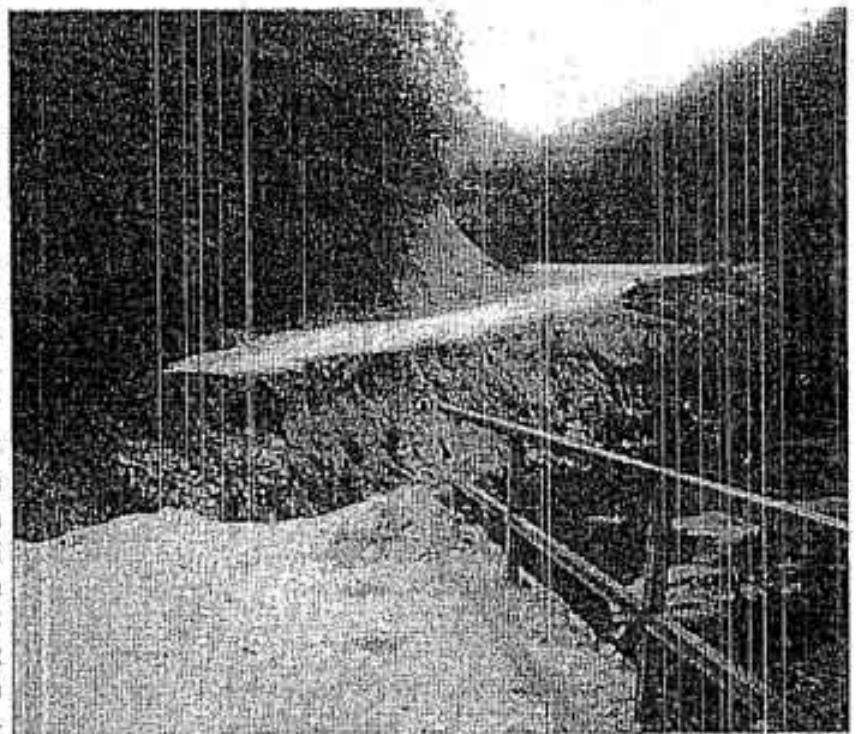
Sel sırasında ırmak kenarlarındaki ağaçların kökfenerek sel sularına kapılması ve belli noktalarda yığılarak baraj etkisi yapması üzerine DSİ tarafından ırmak kenarlarında gerçek bir ağaç katlımanı yapılmıştır. Sel sularının baraj etkisi yaratacak engellerden kurtarılması çabasının bir başka yönü ise daha da dikkat çekicidir. Özellikle Devrek ve Yenice'de dere yatağına yapılmakta olan ruhsatlı binaların ırmak içine devrildiği yerinde tespitler sırasında 1998 yılında görülmüştü. Aradan geçen dört yıl boyunca, ırmaklarda olası baraj etkilerini gidermek amacıyla ağaç kesimi yapılırken ırmak yatağına boylu boyunca uzanmış ve kaçınılmaz olarak baraja dönüşmüş 4-5 katlı yapıların temizlenmesine geçen süre içinde ihtiyaç duyulmamış durumdadır.

Dünya Bankasından Acil Yardım Kredisi talep edilen TEFER II- kapsamında ağırlıklı Bartın havzası ırmağı kalmaktadır. 1998 yılından bu yana Bartın ırmağı ıslah çalışmasının projelendirilmesi işi ancak 2000 yılında yabancı ortaklı bir konsorsyuma ihale edilmiş ve alelacele proje tamamlanmış durumdadır. Proje bilinebildiği kadar ile Bartın ırmağını yaklaşık 15 km.lik istinat duvarları ile desteklenmiş bir konuma getirirken, ırmağın menderes yaptığı noktaları düz geçiş haline getirmeyi, Kocaçay ve Kızılırmak nehirlerinin kent içindeki kavuşma noktasını kent dışına çıkarmayı ve ırmağın denize döküldüğü noktada limanı yapımı nedeniyle daralan kesimin dağ bölümü kesilerek genişletilmesini amaçlamaktadır.

Su toplama havzasının aşırı ormansızlaştırılmış erozyona açık yapısı nedeniyle sel sularının Bartın'a ulaşmadan tutulması amacıyla bir dizi su tutma kapısı ve baraja ihtiyaç duyulduğu ve ormansızlaştırılmış bölgelerin ivedilikle ağaçlandırılması gerektiği açıklıkla görülürken, kent içinde 13 m. yükselen ve kentin % 80'ini sel suları altına alabilen 1998 deneyiminin DSİ'ye öğrettik-

leri ile varılan mühendislik çözümü hayret verici olmaktadır. Risk altındaki yapıların en azından ağır risk taşıyanlarının yeni bir yer seçimine yönlendirilmesinin, yatağını kendi kapasitesini inanılmaz bir biçimde aşarak genişleten Bartın ırmağının aynı ölçüde taşmasına neden olan etmenlerin belirlenerek ortadan kaldırılmasına yönelmek yerine, sebeplere değil sonuçlara bakarak üretilmiş ve doğaya çok radikal bir müdahale niteliğindeki teknolojik çözümlerin geçersizliği bu tür radikal bir müdahalelerin öncüsü olarak tanıdığımız eski Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından da çok veciz bir biçimde 17 Ağustos depremi sonrasında şöyle ifade edilmişti: "Doğaya müdahalenin sınırları vardır."

TEFER II Projesi kapsamında Bartın ırmağının ıslahı amacıyla yapılmış olan proje ırmak yatağını değiştirerek tüm coğrafyanın köklü bir biçimde değişmesini önermesine karşın yapılması planlanan radikal değişikliklerin olası etkilerini değerlendirecek göstermelik bir ÇED'e dahi sahip olmayan bir biçimde aradan geçen üç yıl sonunda tamamlanmış olup ihalesi planlanmaktadır. Kentin tam içinde inşai faaliyet ve büyük ölçüde kamulaştırma gerektiren proje hakkında kent yönetiminin ısrarlı talebine karşın değiştirilmesi

Doğal afetlerin günümüzde erişilen bilgi birikimine rağmen "kader" olarak lanse edilmesi politikasından vazgeçilmedikçe ülkemiz daha pek çok doğal afet yarasını sarmak zorunda kalacaktır.

PLANLAMA
2001/4

planlanan coğrafyada yaşayanların proje hakkında bilgilendirilmesine de DSİ tarafından pek ihtiyaç duyulmamıştır. Ülkenin deniz ulaşımına elverişli tek akarsuyu olan ve Bartın'ın tarihi ve kültürel geçmişinde önemli bir yer tutan ve ırmak kenarları I Derecede Doğal sit alanı ilan edilmiş olan Bartın ırmağının ıslahına ilişkin olarak hazırlanan proje Dünya Bankasından süreli olarak alınmış acil yardım kredisinde süre aşımına girilmemesi gerekçesi ile tartışılmaksızın ihale edilmeye çalışılırken, sınırlı da olsa su tutma amacına yönelik Kirazlık barajı yapımı için yeterli kaynak bulunamamaktadır.

Ülkemiz sel ve sele bağlı heyelan afetiyle ilk kez 1998 yılında karşılaşmamıştır. 1941, 1942 ve 1943 yıllarında üst üste yaşanan sel felaketleri sonrasında 14 Ocak 1943 yılında "Taşkın Sulara ve Baskın Sulama Karşı Korunma Kanunu" nı bundan 60 yıl önce mevzuatına katabilmiş bir ülkenin çocuklarıyız. Kabaca su baskınlarının yaşanmaması için yerleşimlerin nereler yapılmamasının yani sel ve taşkın afetinden kaçınma amacıyla gözetilmesi gereken temel yer seçimi ölçütlerini hükme bağlayan ve bir sel ile karşılaşıldığında yapılacak çalışmaların düzenleyen bir kanun bundan 60 yıl önce düzenlenebilmişken, 1982 Anayasası ile orman alanlarını tarım ve yerleşim amaçlı kullanıma açan yer altı ve yer üstü kaynaklarının hemen her alanda talanına göz yuman yasal düzenlemelere 1984 yılında kentsel arsa spekülasyonunu özendirilen önlemlerle desteklenmiş yeni bir imar kanunu ile çerçevelenen imar ve planlama politikalarını da üç nesil sonra katabilmiş bir ulusun evlatlarıyız.

Sosyal antropologlar insanoğlunu diğer hayvan türlerinden ayıran özelliklerini sayarken "gelecek nesillere aktarılabilir bilgi birikimi" ve "aktarılmış bilgiyi kullanma yeteneği" nin altını çizmektedir. 60 yıl önce deneyimler sonucu edinilmiş bilgiyi gelişen teknoloji ve deneyimlerle zenginleştirmemiz beklenirken, önceden kestirilebilir ve önlenebilir afetler konusunda duyarsızlaşacak kadar kar güdüsü ile hareket edebilen ve bu kar güdüsüyle kendi can ve mal emniyetini yani yalnızca insana özgü değil tüm canlı varlıklar için geçerli yaşamını idame ettirme güdüsünü" yitiren yeni bir türe dönüştüğümüz gerçeğini görerek yeni gerçeklerin ivedilikle yapılması gerektiği kanısındayız.

Özetlemek gerekirse; 1998 yılındaki sel felaketinin nedenleri ile değil sonuçları ile ilgilenen ve "yaraların oluşmasını önlemeyi değil", "yaraların sarılması" politikalarını yapılacak yeni ihalelerdeki rant dağılımını yeniden düzenleme olarak benimseyen temel anlayış günümüzde aynen devam etmektedir.

Doğal olaylar karşısında teknoloji tamamen çaresiz değildir. Ancak Sayın Demirel'in de belirttiği gibi "doğaya müdahalenin sınırları vardır" Yaşananlar ve yaşanacak olanların nedenlerine baktığımızda da üretilmiş teknolojilerin ve bilginin hatalı kullanımının ortaya çıkan hasardaki payını, doğanın payından çok daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Somut bir örnek vermek gerekirse Devrek'te ırmak ıslahı adı altında yapılan dolgu çalışması ve ırmak yatağında bina yapımına müsaade eden imar planı hatasının Bartın'da da tekrarlanması için gelecek nesillerimizin borç yükünü arttırıcı kredi kullanılmaya çalışılmasının mevcut teknik bilgi birikimimizin eriştiği çerçeve içinde kalarak açıklamasını yapmak mümkün değildir.

Bir başka ifadeyle, kabaca yarım milyar ABD doları olarak tahmin edilen sel felaketinin tekrarlanma olasılığını arttıracak önlemleri almak için milyonlarca ABD doları borç kullanmayı uygun gören politikalar 1998 deneyiminde revize edilmemiş, bilakis pekiştirilmemiştir. Doğal afetlerin günümüzde erişilen bilgi birikimine rağmen "kader" olarak lanse edilmesi politikasından vazgeçilmedikçe ülkemiz daha pek çok doğal afet yarasını sarmak zorunda kalacaktır.

Kaynaklar

- Ş. İsmailoğlu, Ü. Özcan, I. Küçük, D. Çağlayan, D. Bayrak, Aşağı Filyos Vadisi, Bartın Karabük Alaplı (Batı Karadeniz) yörelerindeki Seller ve Heyelanlara İlişkin Rapor, TMMOB, Şubat 1999, Ankara
- Ü. Şorman, P. Gülkan, H. Önder, M. Yanmaz, V. Doğanoglu, vd., Batı ve Doğu Karadeniz Sel Afetleri, Araştırma Raporu, Türkiye Müttesahhiler Birliği, 1998 Ankara

Afet Sonrası Yeniden Yapılaşmada Yerseçim Süreci

Binali TERCAN

BİB, Afet İşleri Genel
Müdürlüğü, Afet Etil ve Hasar
Tespit Dairesi Başkanlığı

Türkiye, Dünya üzerindeki konumu, jeolojik yapısı, iklimi ve topoğrafik yapısı nedeniyle yüzyıllardan beri çeşitli büyük doğal afetlerle karşılaşmış, bunların sonucunda çok sayıda can ve büyük miktarlarda mal kayıplar meydana gelmiştir. Bu doğal afetlerden ülkemizde etkin olanları; deprem, heyelan, sel ve taşkınlar, kaya düşmesi, yangın, çığ, fırtına ve şiddetli yağışlardır.

Ülkemizde Devletin doğal afetlerle ilgili görev ve yükümlülükleri Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar çok dağınık bir şekilde ve çeşitli kuruluşlar eliyle (1953'te Deprem Bürosu, 1955'te Deprem - Seyilap - Yangın, 1959 sonrası Toprak ve Iskan İşleri Genel Müdürlüğü ile Türkiye Emlak Kredi Bankası ve 1965'ten beri de Afet İşleri Genel Müdürlüğü) yürütülmeye çalışılmış, 15.05 1959'da 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun (Afetler Kanunu) çıkarılıncaya kadar da meydana gelen her büyük afetten sonra sadece o olaya ilişkin özel Yasalar çıkarılarak oluşturulan kuruluşlar eliyle sorunlara çözüm aranmıştır. (Ataman, O., 1974; 33)

Doğal afetlere ilişkin Devletin görev ve yükümlülükleri, 1999 Marmara depremleri sonrası birçok kamu kurumu ve sivil toplum kuruluşları (STK) dikkate alınmış olsada, 7269-1051 sayılı Afetler Kanunu ve bu Yasalar gereğince çıkarılmış olan Yönetmeliklerle yürütülmektedir. Bu yönetmelikler;

• *Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik (1998),*

- *Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik (1988),*
- *Afetlerin Genel Hayata Etkilliliği, Temel Kurallar Hakkında yönetmelik (1968),*
- *Afet Sebebiyle Hak Sahibi Olanların Tespiti Hakkında Yönetmelik (1968),*
- *Afet Sebebiyle Yapılan ve Yapılacak Olan Binuların Borçlandırma Bedellerinden Yapılacak İndirimler Hakkında Yönetmelik (1972),*

• *Afetler Sebepyle Edinilen Bina, Arsa ve Arazilerden Artakalanların Değerlendirilmesine Dair Yönetmelik (1985).*

• *7269-1051 sayılı Kanunla Teşkil Olunan Afetler Fonunun Harcama Usullerine İlişkin Yönetmeliklerdir (1970).*

Ayrıca uygulamaları kolaylaştırmak ve yasaları güncelleştirmek amacıyla 1999 depremleri sonrası birçok Kanun Hükmünde Kararname'ler (KHK) çıkarılmıştır.

Bu yasa ve yönetmeliklerin devlete yüklediği temel görev; afete maruz bölgelerde afetlerin zararlarını azaltıcı önlemler almak ve doğa olaylarının doğal olmayan afetlere dönüşmesini önlemektir.

Doğal Afetler Sonrası Yeni Yerleşmeler İçin Yerleşimi Etüdlerinin Yapılması

Afet sonrası yeniden yapılaşma aşamasında "yerleşimi süreci" daha uygun bir planlama yapılması ve gelecekteki olası afet zararlarının azaltılması bakımından üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Yerleşimi süreci muhtemel afetlerin etüdünün ve olmuş afetin hasar tespitinin yapılmasından sonra düzenlenen raporların 7269 sayılı yasanın 1'nci maddesine göre değerlendirilerek olayın o yerin genel hayatına etkili olması durumunda nakil veya önlem konusunda etkililik onayı alınması ile başlar.

Nakil konusunda etkililik onayı alınması durumunda; nakil yeri olabilecek alanın etüdü gündeme gelmektedir.

Afete maruz bölgedeki afetzedeler için seçilecek yeni yerleşme yerinin hangi komisyon tarafından belirleneceği 7269 sayılı Yasanın 16'nci maddesinde tanımlanmıştır. Burada;⁽¹⁾ "Genel hayata etkili afetlerden önce veya sonra kesin lüzum üzerine meskun bir topluluğun bir kısmının veya tamamının kaldırılarak başka mahallere toplu olarak veyahut dağıtılarak yerleştirilmesi İçişleri, Maliye, Bayındırlık, Sağlık ve Sosyal Yardım, Tarım, Milli Eğitim, Sanayi, İmar ve İskan ve Köylerde Köy işlerine bakan Bakanlıklar mütehasıs temsilcilerinden kurulacak bir komitece incelendikten sonra Bakanlar Kurulu Kararı ile İmar ve İskan Bakanlığı tarafından yaptırılır.

Ancak bu toplu nakiller aynı belediye ve köy sınırları içinde ise Bakanlar Kurulu Kararına lüzum kalmaksızın İçişleri ve İmar ve İskan Bakanlıklarınca müştereken yapılır" denmektedir.

Yasa maddesinden de anlaşılacağı gibi afetzedelerin aktarımı iki şekilde yapılmaktadır. Birincisi afetzedelerin kendi yerleşim alanında, ikincisi ise afetzedelerin başka köy, belde, ilçe ve il sınırları içerisine yerleştirilmesi yani *İç İskan* yoluyla yerleştirilmedir.

Yerleşimlerinin Yapılmasında Gözönünde Bulundurulması Gereken Noktalar

Zamanla yapılan uygulamalarda bazı aksaklıklar ve boşluklar ortaya çıkınca karşılaşılan sorunlar genelgelerle çözümlenme yoluna gidilmiştir.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı afet hizmetlerine ilişkin yıllık programların uygulanmasında yer

(1) Bakanlıkların birleştirilmesi ile ilgili son düzenlemeye bağlı olarak Bakanlıkların adlarında değişiklikler olmuştur. Bunlar; -Yeni yerleşme yerlerinin su baskını yönünden etüdünün yapılması için Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının (Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü), yeni yerleşme yerlerinin seçiminde kamulaştırma harcamalarından mümkün olduğunca kaçınmak için hazine arazileri tercih edildiğinden, bunların arıştırılması ve öncelikle tahsislerinin sağlanması için Maliye Bakanlığının (Defterdarlık- Millî Emlak Müdürlüğü),

Tüm arazilerinin yerleşim amacı ile kullanılmasını özetlemek, köylerin afet nedeniyle bölünmesini önlemek, bölünen köylerin birleştirilmesini sağlamak ve yeni yerleşme yerine ait alt yapı hizmetlerinin götürülmesini planlamak için Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Köy Hizmetleri İl Müdürlüğü Temsilcisi) ile Tarım ve Köylüleri Bakanlığının (Tarım İl Müdürlüğü Temsilcisi),

Orman tahdit alanlarının yeni yerleşim yeri olarak seçilmemesi için Orman Bakanlığının (Orman İl Müdürlüğü Temsilcisi), temsilcisi,

Afetzedelere konulmuş köy veya belediye sınırları dışında yeni yerleşme yeri seçilmesi halinde ise yukarıda adları açıklanan Bakanlıklara ilave olarak Afet Yasasının 16. maddesi gereği, Millî Eğitim Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı Temsilcilerinin de katılması gerekmektedir.

Sit alanlarının yeni yerleşim yeri olarak seçilmemesi için Kültür Bakanlığı (İl Kültür Müdürlüğü Temsilcisi) ve Enerji tesisleri açısından Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi Temsilcisinin de yer seçimi heyetine dahil edilmesi gerekmektedir. Yer seçimi işlemlerinde bu kurumların temsil edilmesi Valiliklerce sağlanır. Ayrıca Valiliklerce kendi köy veya belediye sınırları içinde seçilen yeni yerleşim yerleri ile ilgili olarak Millî Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile ilgili kurucularına bilgi verilir.

seçimi anlaşmazlıkları nedeni ile meydana gelen aksamaların önlenmesi için, gerek Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (Afet İşleri Genel Müdürlüğü) merkez örgütü ilgili teknik elemanlarınca, gerekse 7269 sayılı Kanun'un 16'ncı maddesi hükmü uyarınca kurulan komitece yer seçimlerinde göz önünde bulundurulması gerekli temel ilkeler 26.4.1972 gün ve 8257 sayılı genelgede belirtilmiştir.

Buna göre;

- 1- Yer seçimlerinde öncelikle göz önünde bulundurulacak nokta, çok büyük zorunluluk olmadıkça yerleşme üniteleri parçalanmayacağı ve yeni yerleşme yerleri eski idari sınır dışında olmayacağı,
- 2- Bayındırlık ve İskan Müdürlüklerince, yer seçimlerinden önce yapılacak bir mülkiyet araştırması ile 7269 sayılı kanunun 21'nci maddesine göre (Hazineye, Özel idareye, Belediyeye, Köy Tüzel Kişiliğine ve Katma Bütçeli Dairelere ait taşınmaz mallar) bedelsiz olarak sağlanabilecek taşınmaz malların öncelikle tespit edileceği ve bu yerlere yer seçiminde öncelik verileceği, bu tip taşınmaz malların olmaması sonucu kamulaştırma zorunluluğu doğarsa, her imar parseline ödenecek kamulaştırma bedelinin, afetzedelere yapılacak yardım miktarlarının %20'sini geçemeyeceği (%20'sini geçen durumlarda karar Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca verilmektedir),
- 3- Seçilen alanın afetzede sayısına yeterli ve gelişmeye (inkışafı) müsait olması,
- 4- Su başkınıları ile ilgili afetler sonucunda yapılacak yer seçimlerine mutlaka D.S.İ. yetkili temsilcisinin de katılımının sağlanması,
- 5- Seçilen yerin afetzedelerin çoğunluğuna benimsenilecek nitelikte bir yer olması ve o yörenin sosyal ve mahalli özelliklerinin göz önünde bulundurulacağı,
- 6- Seçilen yerin hiçbir surette mülkiyetinin ihtilaflı olmaması ve orman ile ilişkisinin bulunmaması,
- 7- Seçilen alanda sağlık koşulları ve hakim rüzgar etkilerinin göz önünde bulundurulması gerektiği,
- 8- Mümkün olduğu kadar, topluluğun, ekonomik gücünü etkileyecek tarım arazilerinin seçiminden kaçınılması gerektiği ve afetzedelerin kendi tarım arazilerine yakınlığının gözetileceği,
- 9- Seçilen alanın içme ve kullanma suyunun olması veya su, yol gibi kamu tesisleri yapımının

en ekonomik ve en uygun olabileceği alanların seçilmesi seçilmesi,

10- Genel ulaşım şebekesi, okul ve sağlık merkezi gibi önceden yapılmış tesislerden faydalanma imkanı olan alanların seçileceği,

11- Seçilen yerlerin, fazla eğimli olan, hafriyat zorluğu olan ve özel temel sistemi gerektiren drenaj gibi inşaatı zorlaştıran ve konut maliyetini artıran nitelikteki yerler olmamasına dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir

Yukarıda belirtilen noktalar yer seçimi sonucunda düzenlenecek raporda açıkça ve detaylı olarak belirtilmektedir

Zamanla yapılan uygulamalarda da yer seçimi ile ilgili konularda yeni bazı aksaklık ve eksiklikler görülmüş, bu aksaklık ve eksikliklerin genelde; yeni yerleşme yerinin seçilmesi sırasında birçok kamu kuruluşunun da sorumluluklarının bulunması ancak bunlardan bazılarının yer seçimi heyetlerine katılmamasından kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Ayrıca, 7269 sayılı yasanın 16'nci maddesinde tanımlanan yer seçimi heyetine hangi bakanlıkların katılacağı belirtilmiş, ancak belirtilen bakanlıkların hangi birimlerince temsil edilecekleri açıkça belirtilmemiştir.

Daha sonra 1983 yılında yer seçimleri konusunda yukarıda belirtilen konulara açıklık getirmek için önceki yasa, yönetmelik ve genelgelere ek olarak, yer seçimi işlemleriyle ilgili, 28.1.1983 gün ve 715 sayılı genelgeyle yeni ilaveler yapılmıştır.

Buna göre de;

- 1- Tüm yeni yerleşme yerlerinin Valiliğinde kurulacak heyetçe, Köylerde Muhtar, Belediyesi olan yerlerde Belediye Başkanının da görüşleri alınarak ileride herhangi bir sorun yaratmayacak şekilde belirleneceği ve genelgelere uygun olarak düzenlenecek protokollerin jeolojik etütleri yapılmak üzere Bayındırlık ve İskan Bakanlığına gönderileceği,
- 2- Özellikle yangın ve deprem gibi doğal afetlerden zarar gören afetzedelerin eski konut yerlerinde; heyelan, su baskını gibi diğer afet olayları yoksa, eski konut yerlerinin yeni yerleşme yeri olarak seçilebileceği,
- 3- Çok büyük zorunluluk olmadıkça yerleşme ünitelerinin parçalanmayacağı, bu nedenle yeni

Afet sonrası yeniden yapılaşma aşamasında "yer seçimi süreci" daha uygun bir planlama yapılması ve gelecekteki olası afet zararlarının azaltılması bakımından üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

Yer seçimlerinde öncelikle göz önünde bulundurulacak nokta, çok büyük zorunluluk olmadıkça yerleşme üniteleri parçalanmayacağı ve yeni yerleşme yerleri eski idari sınır dışında olmayacağı...

PLANLAMA
2001/4

yerleşme yerlerinin eski yerleşme yerine yakın olacak şekilde seçilmesine özen gösterilmesi, kendi köy veya belediye sınırları içinde yeni yerleşme yeri bulunduğu sürece hiçbir afetzede için başka bir köy veya belediye sınırları içinde yeni yerleşme yeri seçilmeyeceği,

4- Yer seçimi heyetince yapılacak mülkiyet araştırması ile öncelikle 7269 sayılı yasanın 21'nci maddesine göre bedelsiz olarak sağlanabilecek taşınmaz malların yeni yerleşme yeri olarak seçileceği (hazineye, özel idareye, belediyeye, köy tüzel kişiliğine ve katma bütçeli dairelere ait), seçilmemesi halinde nedeninin yerseçimi protokolüne mutlaka yazılacağı,

Bedelsiz sağlanabilecek yeni yerleşme yeri bulunmadığı veya bulunan yerin eski yerleşme yerine uzak veya altyapı yönünden pahalıya mal olabileceği durumlarda, şahıs mallarının kamulaştırılması yoluna gidileceği ve köye en yakın yerlerin seçilmesine özen gösterileceği,

Hazine arazisi ile olan ilgileri nedeni ile illerde Maliye Bakanlığı temsilcisinin de yer seçimi heyetine katılımının sağlanacağı ve protokolda imzasının açılacağı,

5- Yol, su kanalizasyon gibi altyapı tesislerinin ekonomik ve en uygun yapılabileceği alanların yeni yerleşme yeri olarak seçilebilmesi için, yer seçimi heyetine Valiliklerce İl Bayındırlık ve İskan Müdürlüğünden bir inşaat mühendisinin katılımının sağlanacağı ve protokollere konu ile ilgili bilgilerin verilmesi gerektiği (İnşaat Mühendisi olmayan yerler, yer seçimi protokollerine durumu yazacak, bu yerlere merkezden İnşaat Mühendisi, Jeoloji Mühendisi ile birlikte gönderilecektir),

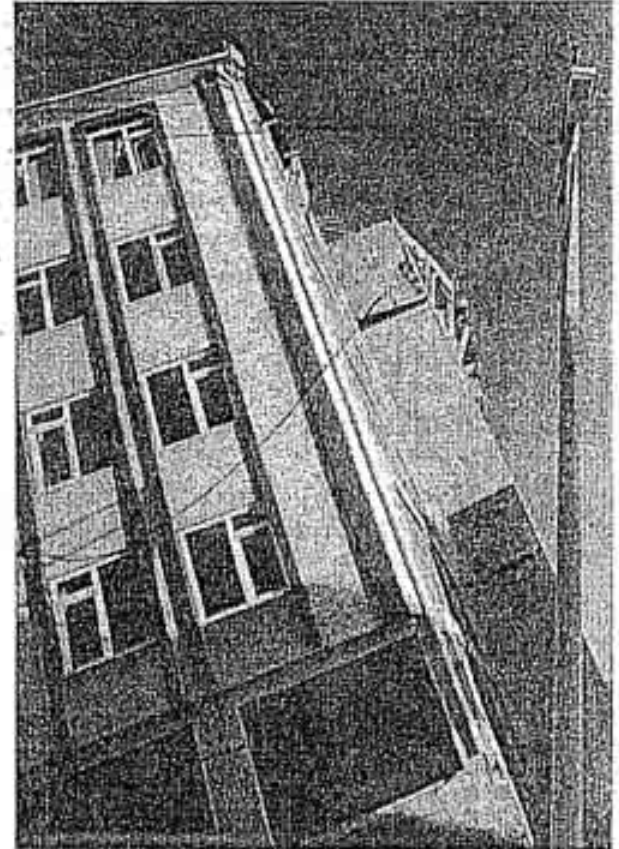
6- Mecbur kalmadıkça birinci sınıf tarım arazilerinin seçilmemesi, bölünen köylerin birleştirilmesi, gerek yeni yerleşme yerine getirilecek altyapı hizmetlerinin planlanması gerekse eski afet bölgesine ait yapı ve tesislerin yapılmaması bakımından yer seçimi heyetlerine Tarım, Orman ve Köy-işleri Bakanlığının ilgili kuruluş temsilcilerinin katılımının sağlanması (Tarım Orman ve Köy-işleri Bakanlığını temsilen Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü teknik elemanları katılmaktadır),

7- Yapılan uygulamalarda Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca seçilen yerleşme yerlerinin bazılarının orman tahdit alanları içinde kaldığı sonradan öğrenilebildiğinden, uygulama safhasında çıkan bu durumlar nedeniyle çoğu kez büyük zaman

kaybedilmekte, bu durumların önlenmesi için de yeni yerleşme yerlerinin ormanla ilişkili durumu olabileceği hallerde İl Orman Müdürlüğü temsilcisinin de yer seçimi heyetlerine katılması, ormanla ilişkili olmayan durumlarda da yer seçimi protokolünde imzasının açılması gerekmektedir.

Gerek Valiliğince ve gerekse Afet İşleri Genel Müdürlüğü elemanları tarafından köy sınırları içinde yeni yerleşme yeri bulunmadığı takdirde afetzedelerin köy sınırları dışında başka köye, ilçe'ye veya il'e yerleştirilmeleri gerekmektedir. Bu tür yerleşmeye; "iç iskan yoluyla yerleştirme" veya doğrudan "İç iskan" denmektedir. İç iskan yoluyla yerleştirmelerde yer seçimi heyetine;

- 1- İçişleri Bakanlığı Temsilcisi,
- 2- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Temsilcisi: İl Bayındırlık ve İskan Müdürü ve İl Bayındırlık ve İskan Müdürlüğünde çalışan İnşaat Mühendisi ve Jeoloji Mühendisi (varsa)
- 3- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Temsilcisi; Afet İşleri Genel Müdürlüğü elemanı jeoloji Mühendisi, ilde İnşaat Mühendisinin olmadığı durumda Afet İşleri Genel Müdürlüğü elemanı İnşaat Mühendisi,
- 4- DSİ Genel Müdürlüğü Temsilcisi,
- 5- Tarım, Orman ve Köy-işleri Bakanlığı Tem-

silcisi, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü İl Temsilcisi,

6- Orman Genel Müdürlüğü Temsilcisi,

7- Maliye Bakanlığı temsilcisi,

8- Milli Eğitim Bakanlığı Temsilcisi,

9- Sağlık Bakanlığı temsilcisi,

10- Kültür Bakanlığı Temsilcisi,

11- TEDAŞ Temsilcisi,

12- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Temsilcisi ve

13- Köylerde Muhtar, Belediyesi olan yerlerde Belediye Başkanının katılımının sağlanması zorunludur.

Yer seçimi protokolünün düzenlenmesinden sonra eğer seçilen yer köy sınırları içinde ise 7269 sayılı yasanın 16'ncı maddesine göre Bayındırlık ve İskan Bakanlığı olur; köy sınırları dışında ise aynı maddeye göre, Bakanlar Kurulu Kararnamesi alınır ve seçilen taşınma yeri kesinlik kazanır.

Yer seçimi protokolleri genelde Valilikterince düzenlenerek Bakanlığa gönderilmekte ve bunlar Jeolojik Etütleri yapılmak üzere programa alınmaktadır. Programda olan bir yerin etüdüne gitmeden önce o yerle ilgili daha önce herhangi bir işlem yapıp yapılmadığı hakkında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı- Afet İşleri Genel Müdürlüğü

arşivinde evveliyat dosyaları incelenir. Bu inceleme esnasında dikkat edilen noktalar şunlardır;

1- Köyün Jeolojik etüt raporları incelenerek, aktarımın önerilip önerilmediği araştırılarak aktarım varsa önerilen yeni yerleşme yerleri belirlenir.

2- Aktarım varsa etkililik onayı olup olmadığı incelenir.

3- Hasar tespitinin yapıp yapılmadığı, etkililik onayı olup olmadığı saptanır. (özellikle yangın, su baskını, şiddetli yağış vb. doğal afet olaylarında)

4- Aynı afetzedeler için önceden yer seçimi protokolü düzenlenmiş ve 16'ncı maddeye göre olur veya kararname alınmışsa, yeni yerleşme yerinin değiştirilmesi için gerekçe araştırması yapılır.

Bu incelemeler sonucunda yer seçimi etüdüne gerek duyulursa, Valiliğin düzenlemiş olduğu protokoller gözden geçirilerek, belirlenen eksiklikler yerine gidildiğinde tamamlanması için gerekli notlar alınır. Ayrıca protokollerin düzenlenmesi için gidildiğinde köylerde muhtar veya ihtiyar heyeti, ilçelerde ve illerde yetkili kişilerin katılımıyla yer seçimi yapılır.

Yer seçim protokolü hazırlanırken aşağıda belirtilen noktalara dikkat edilir.

1- Protokolün başlangıcında bulunan tüm bilgilerin eksiksiz olarak doldurulması gereklidir.

2- Seçilen yerin kendi köy sınırları dışına taşınması halinde; taşındığı İl, İlçe veya köyün mutlaka belirtilmesi gerekir.

3- Mülkiyet araştırmasının sağlıklı olarak yapılması ve bu bilgilerin protokole işlenmesi gerekir. Bu kısımda, seçilen yer şahıs malı ise mutlaka arazi sahiplerinin adları ile mal sahibince vergi dairesine bildirilen vergi değeri yazılır.

4- Jeolojik durum kısmında; topografik durum, temel zemim nitelikleri, yeraltı suyu durumu ve deprem durumundan kısaca bahsedilir. Ayrıca zeminde alınması gereken önlemler varsa, bunlar da ya "tedbirler" bölümünde belirtilir, yada ayrı kısa bir rapor verilir.

5- Su durumu kısmında, içme suyu ile ilgili konular ya Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü yetkililerince, yada Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü yetkililerince doldurulur. (Taşınma yerine içme suyu getirilip getirilemeyeceği hususunda Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü yetkililerinden bilgi alınır.)

PLANLAMA
2001/4

Yerleşme yerinin su baskını durumu ile su basman kotu DSI yetkili temsilcisi tarafından doldurulur. Temsilcinin bu konuda önerileri varsa, bunlar "tedbirler" bölümünde belirtilir.

6- İnşaat durumu bölümü Bayındırlık ve İskan Müdürlüğünün yetkili teknik elemanlarıca doldurulur.

7- Harita ve Kadastro durumu titizlikle araştırılarak taşınma yerleri İl, İlçe ve Kasabalarda ise, seçilen yerin İmar Planı içinde olup olmadığı belirlenir. İmar Planı yeni yapılmakta ise halihazır haritasının var olup olmadığı araştırılır, imar planı veya halihazır haritası varsa taşınma yeri haritalar üzerinde gösterilir. Ayrıca taşınma yerinin kadastrounun yapıp yapılmadığı ile yaklaşık alanı hakkında bilgi verilir. Seçilen yer imar planı içinde ise bu alanın imar planında hangi kullanım amacına ayrıldığı protokole yazılır.

8- Yerleşme özellikleri komisyona katılan ilgili temsilciler tarafından yanıtlanır.

9- Tedbirler kısmında ise, yetkili temsilcilerce alınmak istenen önlemler belirtilir.

10- Protokollerin kesinleşip yürürlüğe girebilmesi için Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nce tasdik edilmesi ve 16'ncı maddeye göre olur veya karamamenin alınmış olması şarttır.

11- Önceden alınmış bir olur veya kararname varsa, bu olur veya karamamenin iptali için protokollere ayrı bir not eklenir.

12- Seçilen yer için röper noktaları ile belirlenmiş bir kroki verilir. Bu krokide seçilen yerin boyutları, eski yerleşme yerine uzaklığı, gelişme (in-kışaf) alanları ve mal sahipleri mutlaka belirtilir.

Seçilen yerin halihazır haritası veya imar planı varsa, taşınma yeri bu haritalardan herhangi biri üzerine işaretlenerek istenen bilgilerle detaylandırılır. Haritanın bir kısmının kopya edilmesi halinde pafta numarası ile koordinat çizgileri mutlaka çizilir.

Eğer jeolojik ve afet yönünden sakıncalı değilse köy içinde serpiştirme yoluyla yerleştirme yapılabilir. Bu şekildeki yerleştirmelerde de kroki çizilmesi gerekir.

Sonuç Olarak

Valilik kanalı ile Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü'ne iletilen Jeolojik etüt raporları ve yer seçim pro-

tokollerinin dikkatlice değerlendirilmesi, afet olayları ile ilgili çalışmaların zaman kaybedilmeden yerine getirilmesi açısından önemlidir.

Jeolojik etüt raporlarında nakil yeri ile ilgili tavsiyeler de bulunmaktadır. Eğer raporda yerleşim yeri ile ilgili yer veya yerler öneriliyor ise bu yerlerden uygun olanı için Afet Yasası'nın 16'ncı maddesi ile 28 Ocak 1983 gün ve 715 sayılı genelgeceşlarına uygun olarak yer seçimi protokolü düzenlenmektedir. Raporda herhangi bir yer belirtilmemiş ise Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü teknik elemanlarıca bir ön çalışma yapılarak yer bulunması yoluna gidilir.

Etüt proje safhasında yer seçimi protokolünün düzenlenmesindeki gecikme daha doğrusu yeni yerleşme yerinin geç seçilmesi veya seçilmemesi, plan, aplikasyon, kadastro ve kamulaştırma gibi birbirine bağlı işlemlerin de gecikmesine aslında zaman alan bu işlerin daha da uzamasına neden olmaktadır.

Yukarıda belirtilen işlemlerin dışında raporda belirtilen önerilerden ve rapor sonucundan ilgili muhtarlık veya kuruluşlar haberdar edilirler.

Seçilen alana ait tapu, kadastro, harita ve imar planı hakkındaki bilgiler sağlıklı olarak Harita Mühendisi veya Şehir Plancısı tarafından derlenip, yol, su ve kanalizasyon gibi temel altyapı hizmetlerinin ekonomik ve en uygun olarak yapılabileceği alanların seçilebilmesi için düşünülen yeni yerleşme yeri bir inşaat mühendisi tarafından incelenerek bu kişiler ve ilgili kurumlarca onaylandıktan sonra, 16. Madde olur alınmak üzere (Bayındırlık ve İskan Müdürlüğünde söz konusu teknik elemanların bulunmaması halinde düzenlenecek protokollerin ilgili kurumlarca onaylandıktan sonra, gerekli etüt ve imzaların tamamlanması için) Bayındırlık ve İskan Bakanlığına gönderilir.

Özellikle yangın ve deprem gibi doğal afetlerden zarar gören afetzedelerin eski konut yerleri; herhangi bir aktif ve muhtemel afet olayından etkilenmiyor ise yeni yerleşme yeri olarak seçilir.

Çok büyük zorunluluk olmadıkça yerleşim ünitelerinin parçalanmaması gerekmektedir. Bu nedenle seçilecek yeni yerleşim yerlerinin eski yerleşim yerine en yakın olacak şekilde seçilmesine özen gösterilmelidir. Kendi köy veya belediye sınırları içinde yeni yerleşim yeri bulunduğu süreçte

hiç bir afettede için başka bir köy veya Belediye sınırları içinde yeni yerleşim yeri seçilmemelidir.

Yer seçimi heyetince yapılacak mülkiyet araştırması sonucu; 7269 sayılı yasanın 21. maddesine göre bedelsiz olarak sağlanabilecek yerler yeni yerleşim yeri olarak seçilmelidir (Hazine, Özel İdare, Belediye, Köy Tüzel Kişiliği ve Katma Bütçeli Dairelere ait olanlardan, Vakıflar Genel Müdürlüğü taşınmaz malları ile Hazineye, Özel İdareye ve Belediyeye ait taşınmaz mallardan bir kamu hizmetine tahsis edilenlerin haricindeki yerler).

Bedelsiz sağlanabilecek yeni yerleşim yeri bulunamadığı, bulunabilen yerin eski yerleşim yerine çok uzak ve alt yapı yönünden maliyetin yüksek olması durumlarda, şahıs mallarının kamulaştırılması yoluna gidilip köye en yakın yerlerin seçilmesine özen gösterilir.

Köylerde köy sınırları, belediyelerde ise belediye sınırları içinde yerleşime uygun bir yer bulunamaması halinde iç iskan yoluyla bulunacak yeni yerleşim yeri için düzenlenecek yer seçimi protokolü ile birlikte eski yerleşim yeri sınırları içinde uygun bir yer bulunamamasının nedenlerini açıklayan bir gerekçeli rapor düzenlenerek Bayındırlık ve İskan Bakanlığına iletilir.

Mera vasıflı arazilerle tarım arazileri mümkün olduğu kadar yeni yerleşim yeri olarak seçilmemeli, yer seçimi protokollerinde Tarım İl Müdürlüğünde görevli Ziraat Mühendisinin imzası alınmalıdır.

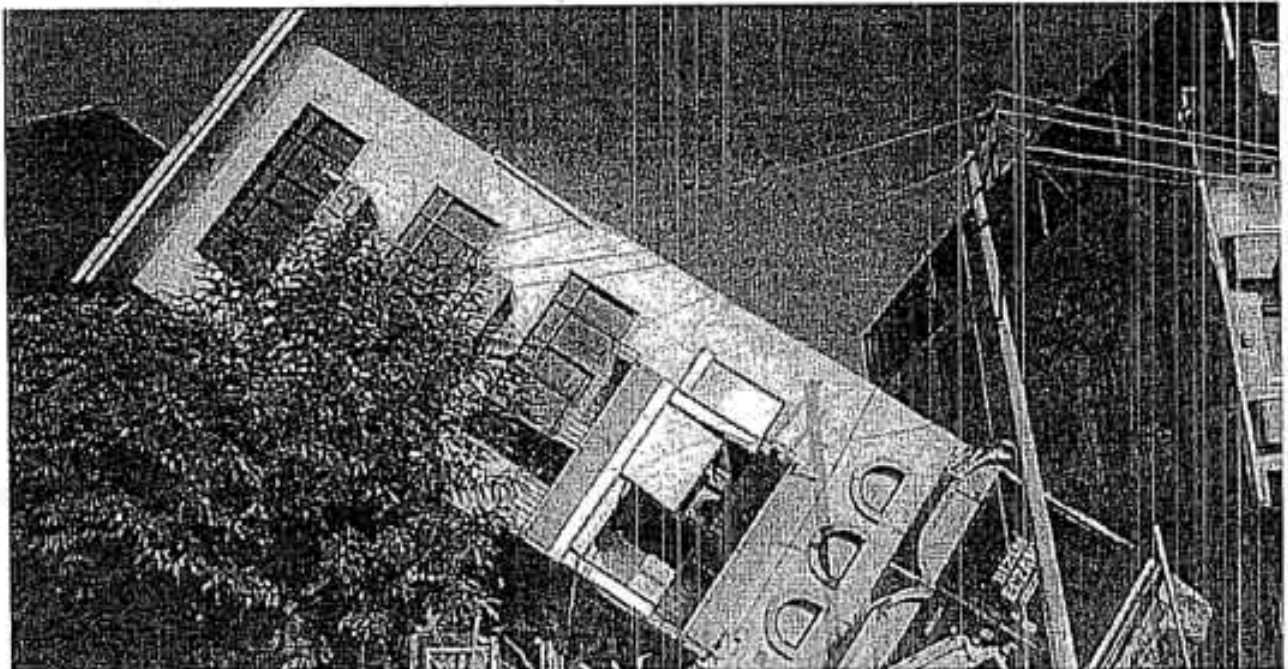
İmar planı çalışmalarına esas olmak üzere Belediye Başkanı ile (Belediyesi olan yerlerde), Kültür Bakanlığı (İl Kültür Müdürlüğü) temsilcisi ile Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi (TE-DAŞ) temsilcisinin de yer seçimi komisyonuna katılımının sağlanması gereklidir.

Yol, su, kanalizasyon gibi alt yapı tesislerinin ekonomik ve en uygun yapılabileceği alanların yeni yerleşme yeri olarak seçilebilmesi için konu üzerinde önemle durmak gerekmektedir. Bu nedenle yer seçimi komisyonuna Valiliklerden (Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü) birer İnşaat Mühendisi, Harita Mühendisi ve Şehir Plancısının katılımı ve protokollerde konu ile ilgili bilgilerin verilmesi sağlanmalıdır.

Yararlanılan Kaynaklar

- 1- 7269-1051 sayılı Afet Kanunu
- 2- 3194 sayılı İmar Kanunu
- 3- Afet İşleri Genel Müdürlüğünün 26.04.1972 gün ve 8257 sayılı genelgesi
- 4- Afet İşleri Genel Müdürlüğünün 28.01.1983 gün ve 715 sayılı genelgesi
- 5- Afet İşleri Genel Müdürlüğünün 22.03.1983 gün ve 1983/17 sayılı genelgesi

Özellikle yangın ve deprem gibi doğal afetlerden zarar gören afetzedelerin eski konut yerleri; herhangi bir aktif ve muhtemel afet olayından etkilenmiyor ise yeni yerleşme yeri olarak seçilir.

Afet, Kent ve Örgütlülük

Şehir Plancısı

Bülent TANIK

"Nerde Bu Devlet"

Marmara Depremi'nden belleklerde pek çok acı görüntü kaldı. "Orda kimse varmı!" çığılığı ya da enkaz başında çaresiz kollarını iki yana açmış "Nerde bu devlet!!" diye haykıranlar...

Altın ya da üstten orada birini aramak da, devleti aramak da parçalanmış bir toplumda örgüt aramak değil mi?

Örgütlülük bilinci "devlet" ve "aile" örgütlerini aşmamış bir toplumda aile ve mekanı olan konut tehdit görünce akla ilk gelen "devlet" oluyor.

Marmara depremi, yıkılan yapıları çevre açısından çokça tartışmanın konusu oldu, ama yıkılan kent örgütlülüğü nedense hemen hiç ele alınmadı.* Oysa Marmara Bölgesi, kentleşme düzeyi ve kentleşmiş toplumsal dokusu nedeniyle depremi binaların yıkılmasının çok ötesinde ve derininde kent örgütlenmesi boyutu ile yaşayan bir bölge.

Marmara Depremi yapılan depreme dayanıklı kalmaya çalışmasının yanı sıra toplumsal örgütlülüğü de yeniden ele almayı ve afete dayanıklılığı açısından yeniden kurmayı bir gereklilik olarak göstermiştir.

* Kızılay ve sivil savunma örgütleri, Tüpraş Yangın Güvenlik Örgütlenmesi neredeyse hiç tartışılmadı. Kızılay'daki rezalet hala için için kaynıyor, ama değişen bir şey olmayacak gibi... Yangında "ilk kaçan" konumundaki Tüpraş Güvenlik Örgütü ve Genel Müdür düzeyindeki yöneticilerinden hesap soruldu ama, bilimsizlikte. Belki biraz Akut'la başlayan sivil kurtarma örgütlenmesi deneyimi ilgi çekti. O kadarı Örgütlenmiş Düzenli Hızla Akut'a da kendine benzetmeye çalıştı. Devletin Olağanüstü Hal ve Afet Durumu örgütlenmesi ise bilimsel bacceri düzeyinde kaldı.

Çünkü kent yalnızca özel bir tip yapıları çevre demek değildir. Kenti oluşturan yapıları çevrenin mekanın örgütlenmesi de kenti oluşturan toplumun işleyiş ve örgütleniş de birbiri ile iç içe geçmiş ve birbirini biçimleyen unsurlardır. Kentsel alanda gerçek bir "afet" yapıları yanısıra toplumsal örgütlenişin de yıkılması ile yaşanır. Çünkü kent örgütlenmiştir, başka diğer tüm şeylerin üstünde olarak örgütlenmiştir! Afet kentte örgütlenişin yitimidir.

Marmara Depremi yıktığı yapıları daha çok yıktığı toplumsal "örgütlenmiş" açılarından etkileri büyük bir afettir.

Yapılar kadar toplumsal örgütlenmiş durumunun da ne denli zayıf, yetersiz ve dayanıksız olduğunu gözler önüne sermiştir.

Deprem Kent örgütülüğünü Nasıl Yıkıyor?

Depremle birlikte kentsel örgütlenmenin ana unsuru insan zincirleri-ağları kopuyor, gedikler açılıyor. Kentte yaşamı sürdürülebilmenin zorunlu hizmet ağları (network) bu nedenle kopunca hayat "duruyor". Çünkü kent insanı örgütlü bir toplumsal yapı ile yaşamı sürdürebiliyor. Birbaşına yaşamı sürdürebilir yetenek ve donanıma sahip değil.

İnsan zincirinin parçalanması, suların akmaması, elektriğin gelmemesi, ekmeğin pişmemesi, bankanın, bakkalın açılmaması gibi beklenmedik durumlara yol açıyor. Bu durum mekandaki parçalanma ve yıkımla bütünleşerek zamana yansıyor. Zaman ve onun en somut, en örgütleyici formu takvim ve saat işlemeyince daha sürpriz tikanmalar oluşuyor. Otobüs çalışmıyor, vardiyalar bozuluyor ve insan saatin kentteki korkunç örgütleyici işlevi ile yüz yüze kalıyor. Afet gerçekten de zaman'ı durduruyor ya da zamanın toplumsal olarak durması kentte asıl afete yol açıyor!..

Ölüm ve yaralanmaların yanısıra düzen bozulması sonucu oluşan insan varlığındaki eksilmeler, zamanın ve mekânın parçalanması, örgütülüğün bir diğer temel ortamı olan iletişim-erişim düzenlerindeki kopmalar ile ivmelenerek afeti büyütüyor. Gazete gelmiyor, tv izlenemiyor, borsa'dan haber alınmıyor! Bütün bunlar gösteriyor ki kent ancak modern örgüt kavramının bütün çeşitliliği

ve zenginliği ile yaşanabilir. Yapılı çevre ise kentin sadece bir "katmanı"dır.

Örgütülük Kültürü

1908 2. Meşrutiyet'in ilanı ile Osmanlı'da başlayan örgütlenme deneyimleri, etnik ve siyasal alanlar başta olmak üzere cemiyet, teşkilat, teşekkül, fırka adlarıyla ilk kez ortaya çıktı.

Bunlar daha sonra dernek ve siyasal parti kavramlarına dönüştü. Günümüzde egemen yönetim örgütünden özerk olan örgütlenmelere kabaca sivil toplum örgütleri adı verilmektedir. Modern toplumun temel ekonomik kurumlarından biri olan firma-şirket-holding vb. kuruluşlar o dönemlerde müessese adıyla anılırdı.

"Dernekler toplumdaki gelişmelere yabancı ve erişilmez kalan sosyal, siyasal ve ekonomik yapıya karşı tepkinin ürünüdür."**

"Siyasal ve sosyal yapıyı toplumdaki alt yapısal niteliklerin, üretim ilişkileri türünün bir yansıması sayarsak bu siyasal ve sosyal yapıyı bir parçası olan dernekler de toplumun niteliklerine ve üretim biçimine bağlı olarak gelen üst yapı kuruluşları olarak belirirler. Bu anlamda dernekleşme olayı her toplum türünde görebileceğimiz bir oluşum değildir. Yoğun olarak dernekleşme, ihtisalaşmış, atomize olmuş, iş bölümünün yoğunlaşmış, siyasal katılımın arttığı, endüstrileşmiş toplumların ürünüdür ve ancak bu tür toplumlarda görülür. çünkü bu tür toplumlarda toplumsal hareketlilik artmıştır." **

Toplumsal hareketlilik beraberinde geniş bir "siyasallaşmış" vatandaş topluluğu getirir. Bu topluluğun hacmi büyüdükçe siyasal kurumların ve işlemlerin değişmesi için gittikçe büyüyen bir baskı başlar. Bunun diğer bir sonucu olarak da siyasal sürece yönünü veren insan ihtiyaçlarında bir değişiklik olur. Bu değişiklik siyasal süreci de etkileyip değiştirecektir. İnsanların bilgileri mahalli bölgelerden ulusal düzeye çıktıkça, eski örf, adet ve geleneklerini terkedip mesleklerinde ve yaşadıkları yerlerde değişmeler meydana gelince ihtiyaçlarında da belirgin bir değişim olacaktır. Toplum böylesine gelişip değiştikçe ve atomize hale döndükçe kişi toplum içinde

Toplumsal hareketlilik beraberinde geniş bir "siyasallaşmış" vatandaş topluluğu getirir. Bu topluluğun hacmi büyüdükçe siyasal kurumların ve işlemlerin değişmesi için gittikçe büyüyen bir baskı başlar.

** Türkiye'de Dernek Gelişimleri, A.N. Yüceök, SBF, Ankara-1965

giderek önemini kaybedecek, devasa kuruluşlar, büyük şehirler ve gayri şahsi, ulaşılmaz zor siyasal yapı karşısında çöcelecektir. İşte böyle bir ortamın doğal sonucu dernekleşme olayının hız kazanmasıdır. Kesif iş bölümü dolayısı ile çıkar türlerinin çoğaltıldığı böyle bir toplumda insanlar eş görüşlere ve eş çıkarılara sahip insanlarla bir arada olmak isteyeceklerdir. Çünkü toplumda yalnızca sosyal, siyasal ve ekonomik örgütler, unsurlar devleşmemiş, fakat kişinin uğraşmak zorunda kaldığı problemler de devleşmiştir. Kişi de bu büyük sorunları çözebilmek için dayanışma ihtiyacı içindedir. Toplumsal koşulların yarattığı boyfesine zorunluluk sonucu dernekler kurulmaya başlar. Kişi, çıkarlarının ve görüşlerinin paylaşıldığı bu kurumlarda artık o devasa toplum karşısında bir cüce değildir. Artık kendi çıkarları doğrultusunda başka kuruluşlara, örgütlere baskı yapabilecek, siyasal, sosyal ve ekonomik yaşantısına yön veren kararları ve unsurları etkileyebilecek bir duruma gelmiştir. Dernekleşme ile birlikte siyasal ve sosyal yapıda değişimler olacak, devletin ve diğer bir kaç kuruluşun dışında kişinin bağıllık duyacağı bir sürü örgüt meydana çıkacak, iktidar savaşı bu gruplar aracılığı ile verilecek ve paylaşılan bir siyasal yapı ve pluralist bir toplum düzeyine geçilecektir.

Soruna böyle bir yaklaşımla eğildiğimizde toplumdaki dernekleşme oluşumunun yoğunluğu da bizi toplumun yapısı ve nitelikleri hakkında sağlam teşhislere varmaya götürebilecektir. Tıpkı üst yapı kuruluşlarına ya da kişilerin davranış kalıplarına bakarak toplumun sosyo-ekonomik gelişmenin hangi safhasında olduğunu saptayabileceğimiz gibi dernekleşme sürecine ve derneklerin kendi aralarındaki dağılımına bakarak toplum için aynı sıhhalî teşhisleri koyabiliriz. Çünkü dernekler önceden de gördüğümüz gibi modern bir toplum bünyesinin ürünüdürler ve bu anlamda ekonomik ve sosyal gelişmenin ölçüsü olarak ele alınabilirler.

"Türkiye'nin gelişmiş bölgeleri sayılan Batı Karadeniz, Marmara, Ege Bölgelerimizdeki illerimizin yanı sıra Adana, Ankara, Konya, Kayseri ve Gaziantep gibi gelişmiş pazar için üretim yaparak farklılaşan toplumsal bünyeleri nedeni ile yoğun bir dernekleşme süreci içerisine girmişlerdir. Bu illerimizde hızla artan ve değişik türleri kapsayan dernekler, plüralist bir sosyal ve

siyasal yapının ancak modernleşmenin ve gelişmenin bir sonucu olduğunu kanıtlamaktadırlar.**

Hiç kuşku yok ki günümüz toplumlarında özellikle kent yaşamında örgütlülük en genel, en yaygın ve en karmaşık anlamı ile yaşamın vazgeçilmez en temel unsurlarındandır. Örgütsüz bir kent vahşi bir ormandan kötüdür. En vahşi ormanda bile doğa kuralları kendi sistemini ve dengelerini kurar. Oysa örgütleri likide olmuş-eritilmiş-dağıtılmış bir kent anarşi yuvasıdır, kaos ortamıdır.

Türkiye son 20 yılında örgüt adından bile korkutulmuştur. "Örgüt" kavramı terörle, siyasal kanun dışılıkla neredeyse hemen hemen eş anlamlı kılınmıştır. Örgüt mensubu olmak suçluluk içerikli biçimde anlatılmıştır. Dernek denince suç odağı anımsanır olmuştur. Oysa ne sevimli bir halk deyişi vardır bu toplumu "düğün dernek kurula" diye!

Türkiye yönetim yapısında en "geleneksel" olması gereken köy yönetimi ilgi çekici üç organ içerir; muhtar, ihtiyar heyeti, köy derneği. Köyün seçme hakkına sahip tüm bireylerinin katıldığı köy derneğinin giderek işlevi azaltılmıştır ama kuruluşunda adı dernektir ve köyün en geniş "komünal" yasama organıdır. Bir çeşit doğrudan temsil ve tam katılım örgütüdür.

Kent Örgütlülükleri ve Yönetim

Bilinen başlıca kent örgütlülükleri

• *Yönetimsel örgütler (Belediye, merkezi yönetimin yerel temsilcilikleri, polis, adliye, vergi daireleri, eğitim, sağlık kuruluşları gibi)*

• *Hizmet ve üretim örgütleri kamusal ve özel şirketler, ulaşım, iletişim, çöp toplama, içme ve atık su idaresi gibi, atölyeler, fabrikalar, kooperatifler.*

• *Toplumsal ve dayanışma örgütleri (Sosyal güvenlik kuruluşları, SSK, Kızılay, vakıf, sendika, hemşehri dernekleri, kadın, gençlik, özellikli kesim örgütleri, koruma örgütleri vb.) Özel ilgi örgütlenmeleri (falistler, dil ve inanç örgütlenmeleri vb.)*

sayılabilir.

Bunların yanı sıra geçici ve anında kurulabilen (spontan) örgütlülükler de kent yaşamında önemli yer tutar. (Otobüs-minibüs kuyrukları)

Hukuka uygun, yasal-legal örgütlülüklerin yeterince gelişmediği toplumlarda kanun dışı yeraltı örgütlenmeleri, çeteler, mafyöz ve mafyöz

örgütlenmeler bu boşluğu doldurma eğilimi sergilerler.

Örgütlenme tipleri üzerinde biraz akıllı yürütmek ne kadar çok çeşit ve olanak olduğunu gösterir. Geleneksel ve moda örgütler, içine doğulan (örneğin aile gibi) seçilen veya kurulan örgütler genel-sektörel veya yerel örgütler, mesleki, sendikal, dayanışma örgütleri, siyasal örgütler, sorumlu yönetsel, iktidar örgütleri, "sorumsuz" "iktidarsız" örgütler (Ombudsman) muhalefet örgütleri.

Gönüllü-zoraki örgütlü, (tekdüze-hiyerarşik), (açık-kapalı), (çekirdek-kitlesel), (monolitik-salkım), (tekbirim-çokbirim) örgüt tiplerinden söz edilebilir.

Yerel, bölgesel, ulusal, ulusüstü örgütlenmelerden de söz etmek gerekir. Her tipin yeri ve işlevi kendine hasır.

Yönetim bilimleri açısından toplumun örgütlenmesi yeniden-yeniden örgütlenmesi artık temel araçlardan biridir. Bu yönetimi güçlendirmek toplumu disipline etmek, iktidar transferini kolaylaştırmak gibi amaçlara dönük olabileceği gibi bireyi güçlü, etkili, mutlu ve özgür kılmak hedeflerine dönük de olabilir.

Yönetimin iyileştirilmesi ve etkinleştirilmesi sürekli araştırılan bir konudur. Yorinden yönetim ve katılım gibi ilkelerin yanısıra açıklık - şeffaflık demokratiklik günümüz hedefleri arasındadır.

"Sanayi devriminin yaşamın her alanını etkileyen ivmesinin önemli bir sonucu 1900'lü yılların başında yeni bilim dallarının doğması olmuştur. Bu disiplinlerden birisi de örgütlerin (işletmelerin) verimliliklerini üstdüzeye çıkartıp, sürekli gelişen teknolojik olanakların gerektirdiği biçimde yeni ve farklılaşan istemleri karşılamayı amaçlayarak bir rekabet ortamında ayakta kalabilmenin yollarını bilimsel yöntem ve tekniklerle araştırmak olan (organizational behavior) örgütsel davranıştır.

Bu bilim dalı çerçevesinde yapılan çalışmaların işlevselliği yüksek modern yönetim stratejilerinin formüle edilmesiyle sonuçlanmıştır. İnsan odaklı bu yeni stratejilerin kendine özgü sosyal, kültürel yaklaşımları ve teknolojik yenilikleri dikkate alan üç açılımları vardır. Bunlar, dönüşümsel (transformational) olarak adlandırılan yepyeni bir liderlik biçimi, bireylerin çalışma aktivitelerine

tam katılımı ve sürekli iyileştirme çabası olarak özetlenebilir."

Belediye ve Kooperatif Örgütleri

Kente dönük yönetim örgütlenmesinin en temel birimi belediyelerdir. Belediyeler bir yandan idarenin bir parçası, bir yandan da hükümet dışı örgüt nitelikleri taşımaktadır.

Belediye örgütlenmesi 2000 yılı itibariyle 3.227 Belediye Başkanı, yaklaşık 34.000 belediye meclis üyesi ve 300.000'e yakın çalışanı ile devasa bir yerel hizmet ve yönetim örgütlenmesi anlamına gelmektedir.

Belediyeler ve yerel yönetim organları bölgesel, ulusal ve uluslararası ölçeklerde birlikler oluşturarak yeni örgütlenme düzeyleri elde etmektedirler.

Afet durumu deneyimi devlet örgütlenmesinde merkezi yönetim-belediye ilişkilerinin yeniden ele alınması gereğini açığa çıkarmıştır. Merkezi yönetim belediyelerle işbirliğini ve sorumluluk yaygınlaştırma politikasını istememiş, yetki merkezileştirmesine gidilerek hantal bir yönetim düzeni kurgulanmıştır.

Kooperatif örgütlenmelerde afet ve kent yönetimi konularına dönük olarak yeniden ele alınması gereken modern örgüt türleri arasındadır.***

Konut kooperatifçiliği deneyimi henüz kent yönetimine katılım arayışları ve kendi alanının işletilmesi sorunlarını çözmemiş durumdadır. Kooperatiflerin güvenlik, afetten korunma ve sosyal güvenlik işlemlerine paralel misyonlar kazanması henüz gündeme gelmiş görünmemektedir. Birlikleşme süreci konut kooperatifçiliğine yeni vizyon kazandırmış; sadece başınak yapısı anlayışı, kent parçası yapımı ve işletmeciliği alanlarına yaygınlaştırılmıştır.

***"Kooperatifçilik, 19. yüzyılda Avrupa ülkelerinde piyasa ekonomisinin işleyişindeki haksızlık ve eşitsizliklere karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Kooperatifçilik esas olarak üretim ve tüketim alanlarında kümelenir. Bir de yapı kooperatiflerinde söz etmek mümkündür. Özellikle çok sayıda ve bazı konut gereksiniminin ortaya çıkması konut kooperatifçiliğinin gelişmesine neden olmuştur. "Türkiye'de ilk konut kooperatifi 1934 yılında kurulmuşsa da, 1969 yılında kooperatifler Yasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra yaygınlaşmaya başlamıştır. 1981 ve özellikle 1984'te Toplu Konut Yasaları'nın işletilmeye başlanması ile konut kooperatiflerinin sayısal gelişimi hızlanışa geçmiştir."

Örgütsüz bir kent vahşi bir ormandan kötüdür. En vahşi ormanda bile doğa kuralları kendi sistemini ve dengelerini kurar. Oysa örgütleri likide olmuş-eritilmiş-dağıtılmış bir kent anarşi yuvasıdır, kaos ortamıdır.

Bu örgütlülük gücünün de sağlam yapı yapmanın ötesinde afete dönük hazırlık ve kurtarma-rehabilitasyon uygulamalarına duyarlı, donanımlı kılınması tasarlanmalıdır.

1984 öncesinde yılda ortalama 140 kooperatif kurulurken, 1984 sonrası dönemde yılda ortalama 2787 kooperatif kurulmuştur.

Konut kooperatifiçiliğinin bu hızlı gelişimi Toplu Konut Yasası ve Toplu Konut idaresi kuruluşu ile hızlanmış, kooperatif birliklerinin ve üst birliklerinin kuruluşu ile yeni bir düzeye getirilmiştir.

Sonuç

Marmara Depremi nedeniyle bir kez daha sorgulandığında görülmüştür ki; Türkiye'de modern örgütlülük geliştirilmek istenen yaşam seviyesi ve kültürüne uygun düzeyin çok gerisindedir.

Kentliliği sürdürülebilir kılmak için çok yetersizdir;

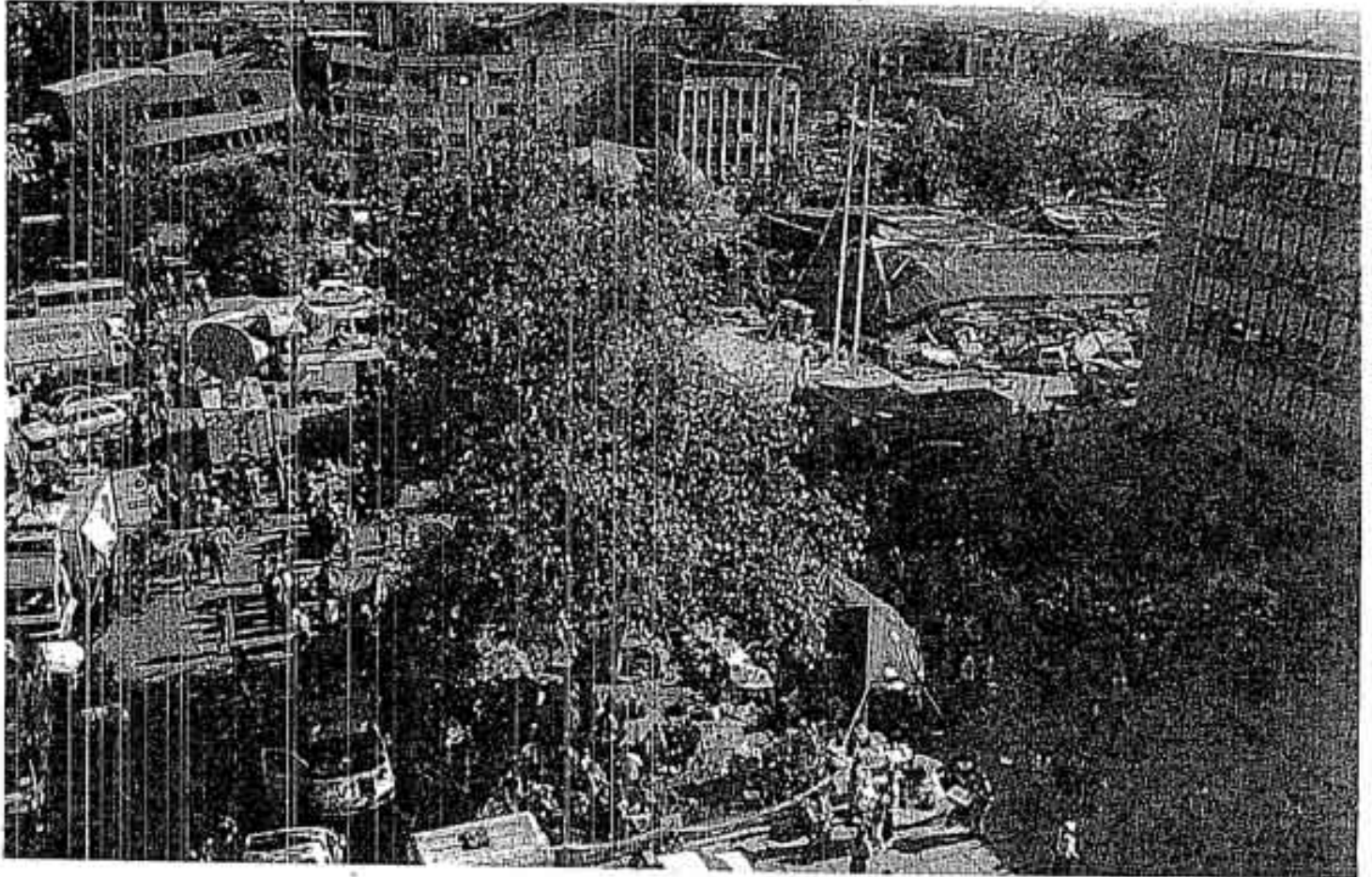
- Örgütler güçsüz, dayanıksız ve denziyimsizdir.
- Örgütler sayıca ve çeşit olarak yetersizdir.
- Örgütler insanlara "bağlanmak" açısından; aidiyet duygusu ve güven yaratma açısından yetersizdir.

• Örgütler etkililik, verimlilik ve işleyiş açısından yetersizdir.

• Örgütler esneklik, uyarlanabilme, amaç değiştirebilme, yeni işlevler kazanabilme açısından yetersizdir.

• Kentsel mekan örgütlenmesi, yapılı çevre ve sosyal donatı alanları esnek kullanıma dönük tasarlanmamakta ve yapılamamaktadır.

Günümüz toplumlarında örgütsüz yaşam mümkün değildir. Kent başlı başına örgütlülük demektir. Örgütlülük düzeyinin yüksekliği ve güçlülüğü kentsel yaşamın gücünü ve kalitesini oluşturur.

Kentsel Yenileme Olgusu ve Gelişim Süreci

Tan YİĞİTCANLAR

Dr., Öğretim Görevlisi,
İzmir Yüksek Teknoloji
Enstitüsü,
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü

Kentsel yenilemeyi kısaca, çevresel, fiziksel, ekonomik, sosyal veya kültürel etmenlerden dolayı eskimeye ve değer kaybına uğrayarak, önem yitiren alanların, kullarımlarını veya yapıların, yeniden eski değer ve önemlerini kazanmaları için çeşitli yöntemler ile yenilenmeye tabi tutulmasıdır, diye tanımlayabiliriz.

Tarihsel süreçte özellikle de modern kent planlama disiplininin oluşmaya başladığı 19. yy.'dan bugüne, kentlerin gelişimi ve sorunlarının çözümünde etkin bir araç olan kentsel yenileme modellerinin gelişim sürecini endüstri devrimiyle başlayıp günümüze ve geleceğe yönelen bir süreç olarak görebiliriz.

1850'lerde ortaya çıkan endüstri devrimiyle birlikte kentlerin yapıları değişmeye başlamıştır. Özellikle İngiltere'de bu kentsel dönüşüm çarpıcı şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Hızlı sanayileşme ile birlikte, kentte sanayi faaliyetlerinin yoğun olarak yer alması ve kente gelen yeni kullanım biçimlerinin doğurduğu ihtiyaçların karşılanması için yeni düzenlemelere gidilmiştir.

Endüstri devrimi ile birlikte ortaya çıkan yeni üretim alanlarında çalışacak iş gücüne ihtiyaç duyulmuş, bu büyük miktardaki işgücünün bulunmasında, kırsal kaynaklı işgücü hedef kitle haline gelmiş ve bu işgücünün temininde de kırsal bölgedeki tarımsal ağırlıklı işlerle meşgul olan işçi kesimini sanayiye çekebilme için yüksek ücretlerle teşvikler başlamıştır. Bunun sonucunda da kente işgücü akımı sağlanmıştır. Rekabet ortamının yavaş yavaş başlaması ile üreticilerin üretim

maaliyetini düşürmek amacıyla çeşitli yöntemler uyguladıkları görülmüştür. Bunlardan birkaçı; işçi ücretlerini düşürmek, çalışma saatlerini arttırmak, işçilere sağlanan diğer ek imkanlardan kısmaktır.

Kentte, sanayide çalışmaya gelen işgücünün ikamet sorununu çözmek için, üretim alanlarına yakın alanlarda işçi konut bölgeleri inşaa edilmiş, gitgide artan çalışan sayısı ve maliyeti azaltmak gerekçeleriyle, sonraları bu konut alanlarının kaliteleri, sağlık koşulları ve büyüklükleri düşürülmüştür. Bu değişimler sonucunda, yüksek yoğunlukta ve sağlıksız mekânlarda, ciddi sağlık, çevre ve köhneme sorunları yaşanmaya başlanmıştır. Çıkarılan çeşitli yasalarla bu tip alanların ve kentin altyapı, sağlık ve çevre sorunlarına çözüm yolları bulunmaya çalışılmış olup benzer durumlar takip eden yıllar içerisinde diğer sanayileşen ülkelerde de görülmeye başlamıştır.

1914 yılında Henry Ford'un 8 saate 5 dolar ücretle, işçileri otomobil üretiminde otomatik bant üzerinde çalıştırmaya başlaması, geleneksel üretim biçiminden Fordist üretim biçimine geçişin sembolik başlangıç tarihi olarak kabul edilmiştir. (Harvey 1989.)

Bu yeni üretim biçimi II. Dünya Savaşı öncesinde sadece Amerika'da kabul görmüştür. II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da da Fordist üretim biçimi ortaya çıkmaya başlamıştır. Üretim maliyetini düşürmek ve karı arttırmak etme konusunda oldukça başarılı olan bu yeni üretim biçimi, çağımızdaki işsizlik sorununun yaşanmasında da önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

PLANLAMA
2001/4

Geleneksel üretim biçiminden Fordist üretim biçimine geçiş sonucunda Endüstri kentinden Modern kente dönüşüm süreci de başlamıştır.

Endüstri kentini, 19. yy. da ortaya çıkan toplu üretim ve rekabetçi sermayenin oluşturduğu ekonomik ilişkilerin biçimlendiği, yeni iş örgütlenmeleri, sermaye dolaşımı ve sosyal hayat ve refahla ilgili modern değerlerin filizlendiği kent olarak adlandırılabiliriz.

Modern kent ise kısaca endüstri kentinin yeniden inşasıyla ortaya çıkan halidir. Bu yeniden inşaa sürecinde; sosyal konut, ulaşım, kentsel refahı arttıracak altyapı ve sosyal donatılara verilecek önem, kent ve özel sektörün planlama konusundaki artan gücü ve katılımı dikkat çeken özelliklerdir. Herleyen yıllarda, modern kentte, büyük çaplı imalat sanayi kent dışındaki banliyölere kaymış ve boşalan kent merkezlerinde ticaret ve ofis kullanımları yer almaya başlamıştır. Bu gelişmeyle, insanların, malların ve bilginin aktarım araçları olan tren, şu ve telgrafın yerini otomobil, kamyon ve telefon almıştır. (Kovancı 1996)

Eskiyen kent parçalarının tekrar ele alınması ve yenilenmesi II. Dünya Savaşı sonrası başta Amerika ve Avrupa kentleri olmak üzere pek çok kentte hem savaş yüzünden yıpranmaya uğrama, hemde üretim biçiminin değişmesinden dolayı gündeme gelmiştir.

1950'li yıllarda, savaş sonrası yıkılan kent parçalarının yeniden inşası ve zarar gören tarihi ve kültürel eserlerin iyileştirilmesi ve restore edilmesi etkinliklerinin oldukça yoğunlaştığı yıllar olmuştur. Bunun yanısıra geleneksel üretim biçiminden Fordist üretim biçimine geçişte, kentte eskiyen ve değişime zorlanan kentsel bölgelerin yenilenmesi 1970'li yıllara kadar, "Kentsel Yenileme" adı altında yapılan büyük ölçekte yıkıp yeniden inşaa etme ve iyileştirme işlemleri ile devam etmiştir. Özellikle Avrupa kentlerine Endüstri kentlerinden miras kalan, harap işçi evleri ve mahallelerinde (tenement houses), toptan yıkım ve yeni projelerin inşası, bu bölgelere yaşamaya gelen kişilerce büyük tepkilerle karşılanmıştır. Yine, buna benzer olarak ABD kentlerinde, kentsel yenilemenin, kentin çöküntü; Afrikalı ve Hispantik Amerikalıların yaşadığı bölgelerinde yoğunlaşması; bu kesim tarafından büyük tepkilere neden olmuş ve kendilerinin alandan dışlan-

mak için bu projelerin uygulandığını savunmuşlardır.

Modernizm ile birlikte 1950'lerde modernist kent planlamanın temelleri atılmaya başlanmıştır. 1950'ler ve 1960'larda kantitatif planlama tekniklerinden olan niceliksel planlama teknikleri ve matematiksel planlama modelleri kullanılmaya başlanmıştır. 1950'lerde şehir planlama ağırlıklı olarak, kentin fiziksel yapısını yeniden geliştirme, yıkıp yeniden yapma, hayat standartını artırma, merkeziyetçilik, halkı yatırımlar konusunda bilgilendirme ve devlet eliyle yatırımlar yapılması gibi konuları içermektedir.

1960'ların ilk yarısında şehir planlamanın ağırlığı, fiziksel konulardan sosyal konulara kaymaya başlamıştır. Yenileme konusunda, sağliktlaştırma ve sosyal servislerin artırılmasına önem verilmiş, yatırımlarda güç paylaşımı ve halka danışma konuları gündeme gelmiştir. 1960'ların ikinci yarısında politik konular gündeme ağırlığını koymakta, halkın karar verme sürecine katılımı ve ademi merkeziyetçilik uygulamaları önem kazanmıştır. Yine 1960'larda rasyonel planlama ve bunun sonucunda da geniş kapsamlı planlama, yaygın bir şekilde planlama pratiğinde yerini almıştır.

1970'lerde Kentsel Yenilemeye karşı oluşan tepkileri azaltmak için özellikle Almanya'nın Kreuzberg bölgesinde yumuşak kentsel yenileme (Soft Urban Renewal) yaklaşımı başlatılmıştır. Yenilenecek bölgelerde yaşayanları daha fazla dikkate alan, bölgesel yıkımdan ve alanın fiziksel yapısından daha fazla sosyal, ekonomik ve kültürel yapının da dikkate alınıp, geliştirilmeye çalışıldığı bir yenileme yaklaşımı gündeme gelmiştir.

1960'ların ortaları ve 1970'lerde Fordist üretim biçimi, ciddi sosyo-ekonomik problemlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu problemler Fordizmin katı yapısından kaynaklanmaktadır. Örnek olarak; katı işçi sözleşmeleri, işçi pazarı, vb. verilebilir. 1968-72 tarihleri arasında büyük grev dalgaları görülmeye başlanmış; bunu izleyen yıllarda dünyayı sarsan 1973 petrol krizi ekonomik sistemin tekrar ciddi olarak gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.

1970'lerde ekonomi; dönemin en önemli konularından biri haline gelmiştir. Bu yıllarda kentsel

yenilemede, toplu büyük ölçekli yenileme hareketlerinden çok, kendi kendine yenileme biçimleri önem kazanmıştır. Bireyselliğin öneminin farkına varıldığı bu dönemde, sonlara doğru modernist planlama yaklaşımlarından farklı, yeni bir planlama yaklaşımına ihtiyaç duyulmaya başlanılmıştır.

Mevcut Fordist üretim biçimine ve modernizme karşı 1973'den sonra çok ciddi tepkiler görülmüş ve bu tepkiler karşısında esnek üretim biçimi olan Post-Fordist üretim biçimi ortaya çıkmıştır. Bu süreç ile birlikte Modernist dönemden ve Modern kentten Post-Modern dönemi ve kente geçiş süreci de başlamıştır.

1970'ler ve 1980'lerin başında yayılan ekonomik ve politik değişim modern kenti ve kent sistemini etkisi altına almış ve değişime sürüklemiştir. Ortaya çıkan yeni dinamikler sonucunda Post-Modern kent doğmuştur. Post-Modern kentlerdeki kent sistemi ve yapısı, bazı yeni özellikleri içermektedir. Bunlar arasında en önemlileri ise;

- *Banliyölerdeki sanayinin, 3. Dünya ülkelerine gönderilmesinin ardından, kent merkezlerinin yeniden sanayi faaliyetleriyle, özellikle de yeni esnek üretim teknolojilerini içeren kullanımları içermesi,*
- *Global pazar çapında kent bazlı tasarım ve moda faaliyetlerinin ortaya çıkması,*
- *Kentsel kültürel ve eğlence aktivitelerinin ekonomik faaliyetlere dönüşmesi,*
- *İnşaa edilmiş çevrenin kalitesine önem verilmesi gerekliliğinin tekrar keşfedildiği bir dönem olması,*
- *Kent mekanlarının imaj ve pazarlamasında çok önemli olan medya ve işitsel canlandırmanın yaygınlaşması,*
- *Ürünlerin ve dağıtımının globalizasyonu organizasyonlarının yeniden kurulması konusunda bilgi ve iletişim teknolojilerinin rolünün artması,*
- *Ulusal kent hiyerarşilerinin önemini yitirmesi,*
- *Bilginin ticaretinin yapılmasıdır. (Kovancı 1996)*

1970'lerin sonu ve 1980'lerde, artık modernist planlama yaklaşımlarında rasyonel planlama biçimi olan geniş kapsamlı planlama yerine, post-modernist söylemden temellerini alan strüktürel planlama, parçacı planlama, kent projeleri, ve kentsel tasarım projeleri gibi kentlere yönelik yeni planlama araçlarının kullanımı gündeme gelmiştir. Bu dönemde başta pazar ekonomisi olmak ü-

zere, politik, ekonomik, fiziksel ve sosyal konuların hepsi planlamanın önem verdiği konular arasına girmiştir. Kentsel yenileme konusunda koruma; önemi artan bir kavram olmuştur. Devletin teşvikleri ve yardımlarının miktarı azalmış ve halkın yatırım ve yenilemeyi kendi başlarına yaptıkları modeller gündeme gelmiştir.

1980'lerde yaşanan küreselleşme, teknolojik gelişmeler, ekonomide yeniden yapılanma ve Post-Modernizmin sonucunda kentsel problemler, şehir planlama disiplini ve şehir plancılarının rollerinde değişimler meydana getirmiştir.

Bu kökten değişimler, kent mekanlarının da değişmesi gerekliliğini ve bu değişime ayak uyduramayanların ise köhnemeye itilmesi sonucunu doğurmaktadır. Özellikle en önemli köhneme sorunu; kullanım biçimi değişen kent merkezleri; merkez çeperlerindeki, düşük gelir grubu konut alanları ve Post-Fordist üretim biçimlerine geçince sanayi tesislerinin değişen alan ve yerleşim ihtiyaçlarına cevap vermeyen eski sanayi kullanımlarını içeren bölgelerinde görülmüştür.

Köhnemeye başlayan bu alanlar 80'li yıllarda tekrar yeni bir kentsel yenileme yaklaşımıyla ele alınıp canlandırılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde, kentleri modernizm zamanındaki fiziksel yenilemeden farklı olarak, pazar ekonomisi doğrultusunda kamu ve özel sektör katılımlarıyla fiziksel, sosyal ve en önemlisi de ekonomik açılardan tekrar canlandırma çabaları 1970'lerin sonu ve 80'lerde Amerika, ardından Britanya ve diğer kıta Avrupa kentlerinde de görülmeye başlanmıştır. Kentlerin pazar ekonomisine dayalı gelişimini ön plana çıkaran yeni yaklaşımlarla kentlerin yenilenmesinde ekonomik işlevleri içeren kullanımların önem kazandığı da görülmektedir.

Son yirmi yıl içerisinde, sanat ve kültüre dayalı kentsel yenileme yaklaşımları ilk kez, ABD'de Boston ve Baltimore'da, yeni kongre merkezleri, akvaryumlar ve festival alışveriş merkezlerini içeren kıyı yenileme projeleri ile karşımıza çıkmaktadır. Bunları takiben, Avrupa kentlerinde de kültürel politikalar doğrultusunda oluşturulan yeni projeler gündeme gelmiştir.

Tarihi yada kıyı kenarı alanların alış-veriş, eğlence ve konut gelişmelerine dönüştürülmesi, yüksek kültürel girdiler ile yüksek pazar tüketimini oluşturmak amaçlıdır. Buna kültürel animasyon prog-

1970'lerde
Kentsel
Yenilemeye karşı
oluşan tepkileri
azaltmak için
özellikle
Almanya'nın
Kreuzberg
bölgesinde
yumuşak kentsel
yenileme (Soft
Urban Renewal)
yaklaşımı
başlatılmıştır.

ramları, sanatçı konut bölgeleri, ekonomik olarak desteklenen atölyeler ve kamu sanatları gibi yeni post-modernist estetik anlayışını içeren kullanım biçimlerinde dahildir. (O'Connor 1998)

Gündeme gelen kültürel etkinlikler, dayanaklı kentsel yenileme politikaları ile, kültüre ayrılan pekçok kaynak yerine, kültürel işlev içerecek yapıların inşasına kaynak ayrılmıştır. Bunun yanısıra tamamlanan yapıların pek çoğu yetersiz durumdadır.

Batıda, pazar ekonomisinin etkin olduğu 80'li ve 90'lı yıllarda kent yönetimine daha girişimci bir çehre kazandırılmaktadır. Özelleştirme ve ademi merkezileşme kavramları gündemdeki etkin yerlerini almaktadır.

Kent mekanlarının tekrar canlandırılması, koruma, mevcut tarihi dokunun ekonomik girdi sağlayabilecek (turizm vb.) kullanımlarla değerlendirilmesi, diğer yenileme potansiyeli yüksek olan alanların özel sektörün teşvik edilmesiyle kamu katılımlı bir modelle yenilenmesi gündeme gelmiştir.

Bu dönemde yerel miras ve tarihi koruma, kentsel yenileme stratejilerinde öncü role sahip konular dandır. Yerel sanayinin azalmasıyla ekonomik sıkıntıların yaşandığı bu alanlarda kültür kent için bir ticari unsura dönüşmüş, turist çekiminde etkin bir araç haline gelmiştir. (Zunjin 1995).

Pazar ekonomisinin dönemdeki etkin gücü karşısında Gentrifikasyon sorunuyla karşılaşmıştır. Bu konuda yeterli önlemler alınmayıp, bunun bir "Sosyal Darwinizm" olduğu görüşleriyle bile karşılaşmaktayız.

Post-Modernist dönemle hızla hayatımıza giren elektronik ve iletişim araçları, artık sosyal, kültürel, ekonomik, eğitim ve resmi hizmetlerin bile elektronik (sanal) ortamda gerçekleştirilmesini sağlamaktadır. Bu da kentsel yaşam biçimimizde belkide en radikal değişimin gerçekleşmesi, sanallık ve yeni kullanım biçimlerinin doğmasına temel oluşturan önemli bir etken olmaktadır. Bazı aktüel (gerçek) mekanlar günümüzde hızla virtüel (sanal) mekanlara dönüşmektedir. Bunlardan bazıları;

*Kitapçı dükkanlarının
Depoların
Galerilerin
Tiyatroların*

*İnternetteki sanal kitap dükkanlarının
Dünya sunucularının (Server)
Sanal müzelerine
Sanal eğlence alanlarına*

*Okul binalarının
Hastahanelerin
Hapishanelerin*

*Bankaların
Ticaret merkezlerinin
Mağazaların
İş alanının*

*Sanal kompüterlere
Elektronik illüstrasyon
Elektronik istatistik ve gözetleme
programlarına*

*ATM'lere
Elektronik ticaret sistemlerine
Elektronik alarç ve sistemlere
Network ağına dönüşmeleridir.
(Mitchell 1996)*

Doğal kaynakların giderek tükenmekte olduğu dünyamızda, bir sistem, ürün ya da makina olarak yaşam, kültür ve sosyal tasarımı teknik gelişime dayandırmak durumunda kalan insan, kendine yapay elastiklikler aramak durumunda kalmıştır. Oldukçada yüksek bir çekiciliğe sahip olan sanal mekanların 21. Yüzyılda hayatımızın pek çok yönüyle iç içe olacağı kaçınılmaz bir gerçektir.

1850'lerden bugüne gözlenen değişimler doğrultusunda, 21 yüzyılda, yaşam ve dolayısıyla da kentlerdeki hızlı değişim ve dönüşüm sonucunda, kentlerin nasıl biçimleneceği ve yenileneceği, yanıtlaması oldukça güç ve cevabı merakla beklenen bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynaklar

Harvey, D. (1989b). *Flexible Accumulation through Urbanization: Reflections on Post-Modernism in the American City, the Urban Experience*. London, Routledge.

Kovancı, P. (1996). *Urban Regeneration Issues and Policies as Complementary and Multi Aspect Planning Tools*. Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning. Ankara, METU.

Mitchell, W. J. (1996). *Space, Place, and the Infobahn, City of Bits*. Massachusetts, the MIT Press.

O'Connor, J. (1998). *The Creative City: Cultural Industries, Urban Development and the Information Society*. Popular Culture, Reflectivity and Urban Change. J. V. L. Panu. Helsinki, University of Art and Design.

Zunjin, S. (1995). *The Cultures of Cities*. Oxford, Blackwell.

Kentsel Gelişim Yönetimi Konusunda Yenilikçi İki Sınır Yaklaşımı

Yavuz DUVARCI

Dr., Öğretim Görevlisi,
İzmir Yüksek Teknoloji
Enstitüsü,
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü

Lancaster ve Montgomery'de Karşılaştırmalı İki Deneyim

Kentsel sınırlar, ve özellikle bu çalışma kapsamında ele alınan Kentsel Gelişim Sınırları (Urban Growth Boundaries - UGB), sağlıklı bir kentsel büyümenin sağlanmasında en önemli araçlardan biri olarak görülmektedir. Bu bakış açısında, kentsel sınırlar sadece belediye hizmet sunumunun hangi alanları kapsadığını gösteren durağan haritalar olmaktan çıkarılarak, kentsel gelişimin kontrol edilmesinde birer planlama aracı haline getirilmiştir.

UGB yaklaşımı, kentsel sınırların etkin kullanımı ve optimal sınır tespiti konularında literatürde yetersiz olmakla birlikte çeşitli araştırmalar yapılmıştır (Easley, 1992; Ding ve ark, 2000). Temelde, sınır belirlemeyle ilgili argümanlar, kentsel kamu hizmetlerinin en düşük maliyette ve aynı zamanda eşitlikçi sunumunda (yani, *hakkaniyet ve etkinlik* esaslarına dayanarak) odaklanmaktadır. Etkinlik, daha çok kaynak kullanımı ve maliyeti anlamında memnuniyeti hedeflerken, hakkaniyet sosyal anlamdaki memnuniyeti maksimize etmeye çalışan bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğu zaman bu iki esas birbirinin önüne geçmekte, ve hangisine öncelik verilmesi konusunda çelişkiler yaşanmaktadır (Duvarcı, 1992). Bu yüzden, çoğu zaman, çıkan çatışmalarda belirlemeciliğin güç ilişkilerinde ve politik uzlaşmada/pazarlıklarda yattığı tespit edilmiştir. Hizmet sunumu sırasında ortaya çıkan masraf/gelir (vergi) dengeleri, bu hizmetlerin miktarı ve coğrafi yayılımı konusunda önemli bir etken ol-

maktadır (Harvey 1973, pp.73-74 ve 100-109; Tiebout 1956, p.208). Kentsel hizmetlerin sunumunda, Ölçek Ekonomileri konusu ise daha uzak mesafelere hizmet götürme anlayışını da beraberinde getirmektedir (Morris, 1977, pp.14-15). Denilmektedir ki, hizmet götürülen alan, genişledikçe sunum miktarı da büyüdüğünden birim üretim başına marjinal maliyet azalmakta, ve bu açıdan tasarruf sağlanmaktadır. Ne var ki, beri yanda, uzaklığın sürtünme (friction) boyutu da olumsuz anlamda etken olabilmektedir. Denge, ya sınır çizgisi düzenlemesiyle, ya bölgeleme (zoning) ya da planlama yönetmelikleriyle sağlanmak zorundadır.

Kuzey Amerika bağlamında UGB, bir altyapı hizmetinin ekonomik olarak sunumu konusunda, bilhassa yoğunluğu ve kentin merkezinde toplanmasını (compactness) sağlayıcı etkisi ile önemli bir planlama buluşu olagelmiştir. Dolayısıyla, bir diğer ikincil yararı ise kent dışında kalan tarımsal yapıyı, ve doğal çevreyi koruma anlamında olmuştur. İlk uygulaması, 1958 yılında Lexington kenti (Kentucky) için olmuştur. Bu özelliğinden yola çıkılarak, UGB için sınır belirlemenin nasıl yapılması gerektiği, teorik modellemesi, bilimsel kriterlere dayanan bir metodoloji üzerindeki çalışmalar hala yeni sayılır (Knaap and Nelson, 1992). Özellikle, sınırların zaman boyutunda genişlemesi konusundaki modeller, sınırların kentin üzerinde yaratacağı genel refah seviyesi, ve bu seviyede yaratılan kaynakların tekrar altyapı (kentsel gelişim için kullanılacak) için kullanıma dönüştürülmesine dayandırılarak, ve bu dö-

PLANLAMA
2001/4

nüfüsleme evresindeki kaynak miktarı ile ilişkilendirilerek yapılmaktadır (Ding ve ark., 2000). Buna göre, denilmektedir ki, UGB sınırları uygun aralıklarda ve miktarlarda genişletildiğinde, kent genelinde sosyal refahı arttırmada katkısı olabilir. Gelişigüzel yayılmaya getirilen kısıtlılık ile mevcut arazi stoklarının kullanımını, ve sonucunda arazi değerlerinin artışı sağlanarak, arazinin uygun kullanımlara dönüştürülmesini zorlayıcı bir faktör olmaktadır. Bir diğer önemli sonuç da, UGB'nin büyüklüğünün altyapı kapasitesindeki artışa paralel gitmesi gerektiğidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, bu tür sınırların, planlamanın iki temel prensibinden ilham aldığı görülür: Etkinlik (efficiency) tarzı veya hakkaniyet (equity) tarzı sınırlar. Etkinlik tarzı sınırlar genelde geleceğin planlamasına yardımcı olabilecek şekilde mevcuttaki yapıları başka bir yapıya dönüştürmeye zorlayıcı, "şekillendirici" türde sınırlardır. Bu tür sınırlar, planlama aracı olarak kullanmaya daha müsait görünmektedir. Hakkaniyet türündeki sınırlar ise daha çok mevcut yapıyı/statükoyu "coğrafi" anlamda koruyucu, "korumacı" nitelikte olan sınırlardır.

Amerika'da yaygınlık kazanan UGB ve diğer sınır uygulamalarından en başarılı örnekler Portland, OR, Boulder, CO, Lancaster, PA ve Montgomery, MD gibi planlama alanında başarılı diğer çalışmalarıyla da (toplu ulaşım, sürdürülebilirlik, korumacılık gibi..) bilinen yerler olmuştur. Bu çalışmada amaçlanan, başarılı olan bazı çalışmalarını incelemek ve ülkemizde UGB veya benzeri yaklaşımların bu örneklerden yola çıkarak uygulanabilirliği konusunda bir tartışma başlatmaktır. Yalnız, unutulmamalıdır ki, Türkiye ile Amerika'daki kentsel yönetim ve planlama gelenekleri birbirlerinden birçok yönde farklılık göstermekte ve farklı sorunların çözümüne yönelik, farklı planlama anlayışları izlenebilmektedir. Yine de, Amerikan deneyiminden ülkemizdeki planlama deneyimine, bir çok yönden -en azından kıvılcım etkisi yaratabilecek- aktarımların, katkıların olabileceği sanılmaktadır.

Bu çalışmada, yerel yönetimlerin kentsel sınır uygulamalarının yer aldığı iki değişik örnek karşılaştırılması olarak incelenmiştir. Bir yaklaşım daha etkinlik amacı gözetirken, diğerinin daha hakkaniyet amacı gözettiği sonucuna varılmıştır. İlgili

Şekil 1. Lancaster Kentinin Pennsylvania Eyaleti İçindeki Konumu

kurumlardan yerinde yapılan inceleme beraberinde şu sorulara yanıt almak üzere görüşmeler yapılmıştır:

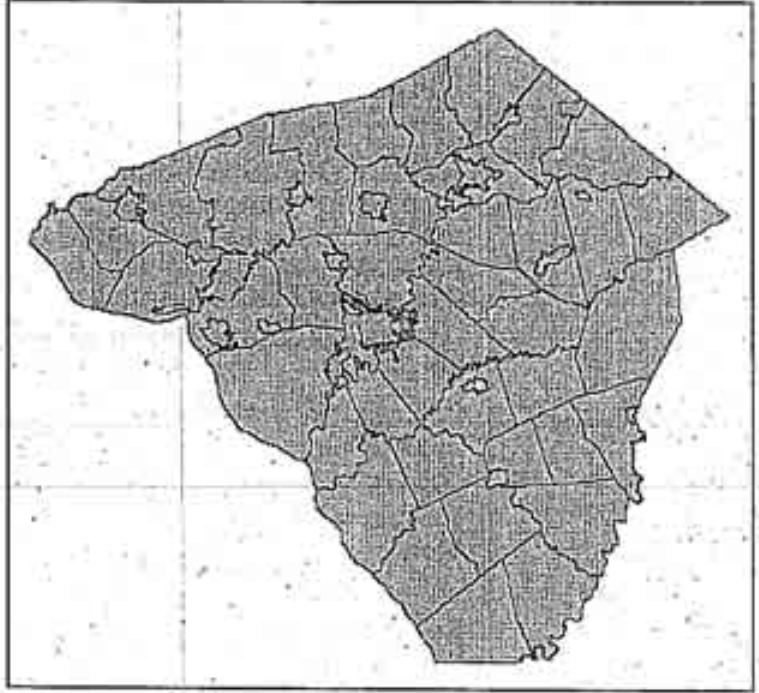
- Diğer bilinen yaklaşımlardan ayrı olarak, sözkonusu sınırların uygulanmasındaki temel farklılıklar nelerdir?
- Bu sınırları belirlemedeki neden ve amaçlar nelerdir?
- Sınır çizgilerini tayin ederken başvurulan kriterler (veya eşik değerler) neler olmuştur?
- Uygulama sonrasındaki sonuçlar nelerdir? Başarılı mı? Hedeflere ulaşıldı mı?

Lancaster (Pennsylvania) İlçesinde Kullanılan Teknik ve Kriterler

Lancaster, Pennsylvania Eyaleti'nin güneydoğusunda yer alan orta ölçekli bir kenttir (Bkz: Şekil 1). Yerel (İlçe) hükümet düzeyindeki çalışmalar, tarihi ve geleneksel değerlerini korumaya yönelik yaklaşımlarıyla bilinmektedir. Lancaster'de, UGB'nin yanısıra, ayrıca kırsal nitelikteki yerleşmeler için VGB (Village Growth Boundary - Köy Gelişim Sınırları) tekniğine başvurulmuştur ki bu o yöreye özgü yenilikçi bir yaklaşım olup, gelişimin kırsal alanlara nüfuz etmesi tehlikesine karşı ümit verici bir başka yöntem olmuştur.

UGB (veya VGB) yaklaşımı şu adımlarda ele alınır: İlk olarak, sınırlar İlçe Planlama Komisyonu'nca eskiz (draft) olarak belirlenir. İkinci olarak, hemen sonrasında katılımcılık süreci (seanslar halinde) başlar. Katılım süreci öncelikle ilçe ile beldeler (localities, townships) arasında ele alınır. Bir kaç seans boyunca süren süreçte karşılıklı uzlaşma (cross-acceptance) oturumları başlar. Burada, işbirliği ve yerel halkın katılımı ilkelerinin benimsenmesi esastır, ki böylelikle sınırlar üzerinde revizyona gitmek mümkün olabilmektedir.

Böyle bir sınır belirleme süreci sonucundaki beklenti, sınırların yaratacağı etkinin, bölgenin tarımsal/kültürel yapısını ve özelliklerini koruması üzerinedir (Bkz: Şekil 3). Burada hedef kesinlikle kentin kendisine yönelik değildir. Bilhassa,

Şekil 2. Lancaster İlçesinde Hakkaniyet (Equity) larzi sınırları

gelişme ve turistik yatırımlardan zarar görmemesi istenen Amish kültürünün özelliklerinin korunması dikkat edilmesi gereken ana hedef olmuştur. Turistik gelişimin beklenenin tersine, tarımsal değerlerin korunmasında olumsuz etkilerde bulunduğu gözlenmiştir. (Testa, 1993).

Artık Lancaster ilçesinde tüm köy (village, township) ve beldelerin (boroughs) kendi sınırları olduğundan, gelişme yanlısı girişimcilerin hiçbir şekilde, kırsallığın yapısını zedeleyecek biçimde ve kendi amaçlarını, yatırımlarını gerçekleştirecek lekesel sıçrayışlar (leap-frog) yapması mümkün değildir. Ayrıca tüm yerel yönetimlerin kendilerine ait fakat aynı türde bölgeleme tüzükleri (zoning ordinances) bulunması nedeniyle de (Lancaster yerleşkesi dışında) mümkün olmamaktadır.

Yalnız, sınırların etkisini ve doğasını görmek açısından, Lancaster yerleşmelerinin ve yol kesişme noktalarındaki gelişmelerin sınırlarına bakıldığında (Bkz: Şekil 2), bunların-net bir biçimde "mevcut yapıya saygı gösteren" (equity) tarzda

*1) Amish'ler Pennsylvania Eyaleti'nin güney doğusunda ve Philadelphia kentinin batısında yer alan Lancaster bölgesinde 17. Yüzyıl sonlarından kalma gelenek ve kültürlerini hala yaşatmaya devam eden Alman-Hollanda usulü ciniik bir gruplardır. Bunlar, özellikle teknolojik ürün ve yenilikleri çağlar boyunca reddetmişler ve eski usüllerle çiviçilik yapan, puritan dini inançları ile güçlü kapalı bir toplum olagelmışlerdir.

sınırlar olduğunu görebiliriz, zira "doğal sınır"ların kıvrımlı tipik özelliklerini gösterirler (ki Amerikada bu tür kıvrımlı "tarihsel" sınırlara pek az yerde rastlanır). Bu örnekte de, sınırlar işe yararlar zira bunların tasarımı, doğa ve yerel halkın yapısını korumaya yönelik amaç ve hedeflere uygunluk gösteren bir yapı arz etmektedir.

UGB için belirlenen hedefler şu şekilde sıralanmıştır:

- *Gelişme öncelikle "kent içi boş alanları doldurma" (infill) esasına dayanmalıdır; ki bu bir anlamda "ara-çözüm" (buffer) işlevi gören bir tekniktir; ve beraberinde toplulaşmayı (compactness) ve kentsel boş alanların değerlendirilmesini sağlar.*
- *Mevcut yerleşimlerin kimliğini ayakta tutmak (kültürel koruma)*
- *Arazi kullanımı ve hizmet sunumunda etkinliğe (efficiency) ulaşma*
- *UGB ile, hizmet sunum maliyeti ve mülk vergisi, hizmet sunum sınırlarını dar tutmakla aşağı çekilebilir.*
- *Tarımsal arazi kaybının önüne geçmek*

Beş-aşamalı sınır belirleme süreci aşağıdaki gibidir:

Aşama 1: Planlama hedeflerinin, mevcut yapının (sosyal, coğrafi, vs.) ve kaynakların gözönüne

alındığı eskiz UGB sınırlarının hazırlanması. Eskiz sınırlar, sonradan müzakerelere konu olmak (veya başlatmak) ve bilinçli olarak revizyonlara açık hale getirmek için teşhir amaçlıdır.

Aşama 2: Karşılıklı uzlaşmaların sağlanması (cross-acceptance) (toplantılar düzenlenir)

Aşama 3: İçinde İlçe Planlama Komisyonu'nun ve UGB Komitesinin UGB'leri belirlemek için yer aldığı, "cross-acceptance" için işliğin hazırlanması, gerekli teknik bilgi, döküman ve haritaların sağlanması da komisyonun görevleri arasındadır

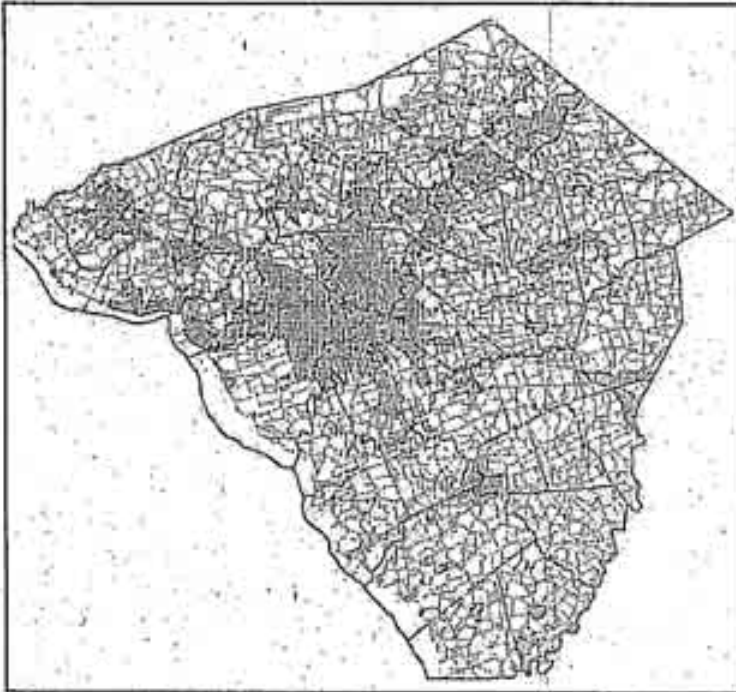
Aşama 4: Halkın toplantılar yapmasına imkan sağlandığı ve yerel medyanın da yer aldığı halk katılımı süreci

Aşama 5: Son şekliyle UGB'nin benimsenmesi ve denetleme (monitoring), ki bu aşamada daha çok halkın görüşünü almak için toplantılar düzenlenir. Tüm katılanlardan belirlenen "UGB üzerinde arzu edilen herhangi bir değişim" sorulur ve haritaya işlenir. Sonrasında UGB'nin kesinleşmesini takiben yeni bir bölgeleme (rezoning) işlemine geçilir.

Burada dikkate değer bir uygulama şudur: Sınır belirlemede esas yoğunlaşma katılım ve halkın görüşüne yer verme aşamasında gerçekleşmektedir.

Sınır Belirlemede Kronolojik Olarak Ele Alınan Temel Kriterler

- *2010 hedef yılı nüfus projeksiyonları, brüt 2,2 ha (5,5 acre) başına yerleşim birimi düşmesi ortalama bir gelişme olarak kabul edilir.*
- *Gelecekteki nüfus için arazi kullanım ihtiyaçları*
- *UGB içine dahil edilecek uygun arazilerin seçimi*
- *"fazlalık" bazı alanların, yerleşim olması nedeni ile, belli bir miktar "market esnekliği" (market flexibility) biçiminde rezerv alan olarak ayrılması. Burada, 40 yıllık sınırlar çizilir ki, aşamalandırmada, gelişme esnek bir biçimde ve konut stoklarında herhangi bir enflasyona sebep olmaksızın yönlendirme yapılabilir. Fakat, aşamalandırma esnasında dikkatli bir denetim olmadığı takdirde, genişletilmiş sınırlar içerisinde gelişmenin yaygınlaşması ve yasalık kazanması tehlikesini de beraberinde getirebilir. Bu nedenle, gelişme, istenmeyen bir biçimde sınıra dek uzatılmış olur.*

Şekil 3. Lancaster ilçesindeki UGB ve VGB sınırları (Sarı ve Yeşil Alanlar) ve kentsel gelişme izleri (sarı ve yeşil alan içindeki gri boyalı alanlar)

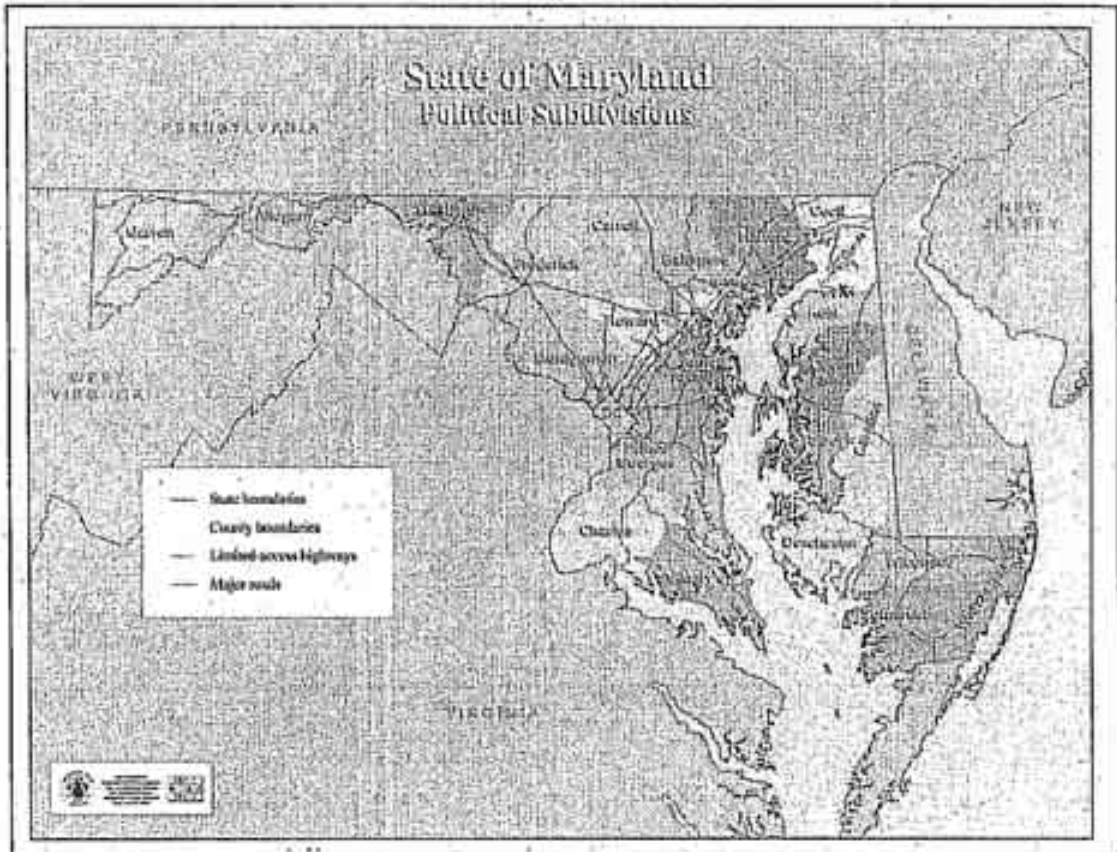
Yine, UGB sınırları içerisine alınmaya layık (qualifying) olanlar için içerme kriterleri ve dışında kalmayı gerektirenler içinse dışlama kriterleri vardır. Sınırların etkin olması için düşünülen temel araçlar, sınırların dışı için basit anlamda "salt tarım" amaçlı aktiviteler için düşük vergi uygulaması gibi, tarımsal korumaya yönelik kolaylıklar olmuştur. Benzer şekilde, UGB içinde, yine, "salt kentsel" veya "salt konut" amaçlı aktiviteler için düşük oranlı vergi uygulamaları biçiminde gelişmeyi özendirici kolaylıklar düşünülmüştür (Bkz: Şekil 6'daki Tarımsal Koruma Alanları ve TDR alanları). Gelişme genelde bir 0,1 acre parseller düzeninde oluşur. Köy sınırları dışında da bir parsel (arazi) alt bölümlere maruz bırakılabilir, ki tarımsal bölgeleme (zoning) 20 ile 50 acre (5 - 20 ha) arası büyüklükler için geçerlidir.

Sınır belirleme işlemi gereği, uygunluk ve kolaylık olması açısından, eskiz (draft) UGB sınırları doğal ve insan yapısı coğrafi işaret ve yapıları izlemelidir.

Montgomery (MD)'de Kullanılan Teknik ve Kriterler

Montgomery İlçesi, Maryland Eyaleti'ne bağlı, Washington D.C.nin kuzeyindeki suburb bölgesini oluşturur (Bkz: Şekil 4). Lancaster'ın tersine, Montgomery örneğinde açıkça görülebilen bir sınır yaklaşımı yoktur ama tavizsiz bir kentsel gelişme yönetimi birikimi beraberinde uygulama araçları bulunmaktadır (teşvikler, kolaylıklar ve kısıtlamalar biçiminde) ki tümü adeta belirgin bir "sınır" etkisi yaratmaktadır. Burada, bu tür bir sınır yaklaşımına "zımmı" (implicit) veya "arazi-kullanımı" tarzında bir sınırlama (delimitation) biçimi diyebiliriz. Burada da, yine, temel amaç, tarımsal arazi kalitesinin yüksek olması nedeniyle ve "suburb" tarzı kentsel gelişmelerden olumsuz yönde etkilenmesi nedeniyle tarımsal aktivite alanlarını ve yerleşimleri korumaktır (Bkz: Şekil 5).

Kullanılan araçlar "ara-çözüm" (buffer) tekniklerindedir.

Şekil 4. Montgomery İlçesi'nin Maryland Eyaleti içindeki konumu

• **TDR (Transferring Development Right - Gelişme Hakkının Devredilmesi)**'ni sistemli ve titizlikle uygulanması. Bölgede iki tür arazi vardır: TDR alan araziler, ki bunlar daha çok kentsel nitelikteki bölgelerdir, ve TDR veren araziler, de daha çok kırsal nitelikte olan arazilerdir (Bkz: Ek 6'da Nazım Planı).

• **Altyapı ağı.** Kanalizasyon, yol, parselleme ve benzeri servisler yalnızca özel bazı alanlar için ve gelecekteki sunuma yönelik olarak sağlanır, ve gerekli miktardaki araziler belirlenip, yer ayrılır.

• **Eyalet programları ile eşgüdüm.** Montgomery yerel hükümeti, bir yönetim aracı olarak, mülk sahiplerinin kendi mülklerini veya mülklerinin gelişim (yatırım) haklarını Eyalet'eatabilecekleri biçimde, Eyalet'in bir Tarımsal Koruma Programını aynı şekilde ölçüğünde yürütmeyi benimsemiştir. Ayrıca, "vergi haklarının satılması"nda TDR (ve Eyalet Tarım Koruma Politikaları) mantığına benzer Eyalet Tarımsal Gelişme Vergisi (State Agricultural Development Tax) gerçek ziraatçiler için çok önemli kolaylık ve avantajlar sunmaktadır.

• **Büyük oranda yoğunluk bazında yapılan Bölge-**

leme tüzükleri (ordinances). Buna göre bazı bölgeler 10 ha'lık (25 acre) parsellerde bir bina olacak şekilde, yine bazı bölgelerde 2ha'lık (5 acre) parselde bir bina gelecek şekilde yerleşmeye müsaade edilir.

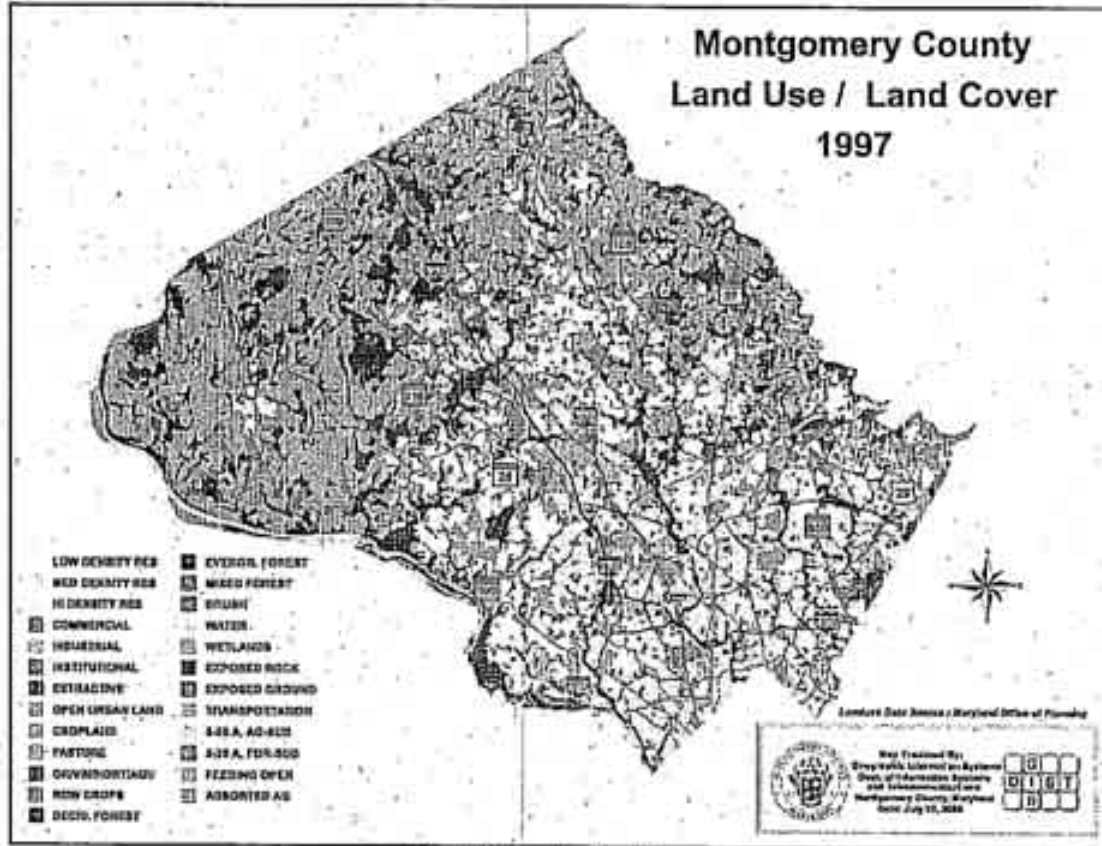
• **Kapsamlı Aşamalandırma Planları (Comprehensive Staging Plans - CSP).** Bu Planlar fazladan kamu hizmetleri sunumu için gelişmenin ara limitlerini (sınırlarını) belirler.

• **Çeşitli diğer araçlar**

Tüm bu uygulamalar sonucunda, yukarıda belirtilen araçların özellikle "Tarımsal Rezerv"lerin korunmasında ve banliyö (suburb) gelişmelerin sınırlandırılmasında etkili oldukları gözlenmiştir. Söz konusu uygulama araçlarıyla birlikte özgün Gelişme Yönetimi Programları da belirlenmiştir.

Her İki İçdede Kullanılan Yöntemlerin Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Her iki örnekteki durum karşılaştırıldığında, ikisinde de kırsal alan ve doğal kaynakların korunmasına yönelik bir yaklaşım ortaktır. İki örnekteki sınır yaklaşımları ve tasarım kavramları

Şekil 5. Montgomery İlçesi arazi kullanımı

tabilecek etkide olduklarından tercih edilebilirler. "Eşik" kriterlerin ve değerlerinin ne olması gerektiği konusunda hala belirsizlikler varken, "hedef"lerin çok daha somut olduğu bellidir. Amerikan özelinde, bir çok bölgede geçmişten kalma yanlış sınır tespitleri ve yanlış yorumlamalar olduğu gözlenirken bazı yeni uygulamaların "körlemesine" uyulan kriterlerin yerine daha gerçekçi ve başarılı sonuçlar ürettiği görülmüştür. Diğer yandan, UGB'lerin kent gelişiminin yönlendirilmesinde ve kent yönetiminde, en azından, görsel anlamda (illustrative) çok güçlü ve etkin bir araç olabileceği anlaşılmıştır.

Ancak, literatürden izlendiği kadarıyla, kent çevresinde oluşturulan iki aşamalı (two tier) sınırlar tek aşamalı (single) olanlarla karşılaştırıldığında daha etkili oldukları bilinmektedir. Yine, bu tür sınırlar, TDR (Gelişme Haklarının Devredilmesi), tarımsal koruma programları, kent içi boş arsaların doldurulması zorunluluğu (infill development) ve ara-alan tekniklerinden "zoning" ile yapılacak değişiklikler gibi doğrudan sonuç alınabilecek yönetsel araçlarla desteklenmelidir. Bu tür araçları ya da sınırları belirleyen ve uygulamayı geçiren otorite mutlaka bölgesel düzeyde planlama yapan kurum ve kuruluşlarla (Doğu Kıyısı Metropolitan Alanları gibi) işbirliği içinde olmalıdır. Genelde, ilçe yönetimi ve yerel düzeydeki kuruluşlar (agency), sınırların veya aynı etkiyi yaratacak araçların belirlenmesi ve uygulaması aşamalarında zayıf ve bilgisiz kalmışlardır (Easley, 1992, p.11).

Amerikan örneğinde dikkatle üzerinde durulan bir diğer konu, kırsal nitelikteki arazinin korunmasından çok, bizzat çözülme sürecine giren "kentnin kendisi"nin korunması olmuştur. Bu başarıldığında, kentsel gelişme ve etki ile birlikte gelen kırsal değerlerin kaybedilmesi problemi de kendiliğinden halledilmiş olacaktır. Bu yüzden Washington Eyaleti Gelişim Yönetimi Programı'nda önerilen, ancak birinci aşamasında tüm gelişme doygunluğa eriştikten sonra ikinci bölgenin gelişmeye açıldığı iki aşamalı sınır sistemi gibi, veya Boulder, Colorado'nun üç aşamalı (three-phase) örneğinde olduğu gibi, birinci aşamanın tamamıyla kentsel olduğu kabulü, ikinci aşamanın rezerv alanları içerdiği, ve üçüncü aşamanın daha çok korunması gereken doğal açık alanları içerdiği biçimdeki seçenekler gelişim

yönetiminin amaçlarına daha uygun seçenekleri oluşturmaktadır.

İlerki çalışmalar için, kriterlerin içeriğinin biraz daha ayrıntıda incelendiği, yeni araçlar elde etmede iki-aşama ve üç-aşama sınır örnekleri için değişik özelliklerinden yararlanmak suretiyle farklı kombinasyonların araştırıldığı çalışmalara yönelmek tavsiye olunur.

Kaynaklar

Bu çalışma için gereken materyaller (harita, döküman, vs.) A.B.D.'deki ilgili yerel yönetim birimlerinden elde edilmiştir.

- 1- Ding C., Knaap G. J., Hopkins L. D., "Managing Urban Growth With Urban Growth Boundaries: A Theoretical Analysis", Univ. of Illinois at Urbana-Champaign, 2000
- 2- Duvacı Y., "The Function of Boundary Determination: A Case Study of Primary Schools in Keçiören", (Master's Thesis), ODTÜ, Ankara, 1992
- 3- Easley V. G., "Staying Inside the Lines", American Planning Association, PAS no. 440, 1992
- 4- Harvey D., Social Justice and the City, The John Hopkins Univ. Press, Arnold, Baltimore, 1973
- 5- Knaap G. and Nelson A.C., The Regulated Landscape, Lincoln Institute of Land policy, Cambridge, MA, 1992
- 6- Morrill R., The Spatial Organization of Society, Woodsworth Publishing Co. Inc., Belmont, CA, 1977
- 7- Testa R., M.; Riehl S.; Hostetler J. A., After the Fire: The Destruction of the Lancaster County Amish, Univ. Press of New England, 1993
- 8- Tiebout G. M., (1956) "A Pure Theory of Local Expenditures", Public Finance içinde (der: R. W. Houghton), Penguin Education, London, 1973

17 AGUSTOS 1999 DEPREMİ SONRASI YAYIMLANAN HUKUKİ METİMLER

Yayın Tarihi	Hukuki Metin	Açıklama
17.8.1999-9091	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Bakan Oluru	İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Bursa, Yalova, Eskişehir İllerinde meydana gelen deprem olayının genel hayata etkili sayılması hakkında karar
R.G.20.8.1999/23792 Karar No: 99/13188	Tabii Afet Nedeniyle Gelir Kaybı ve Altyapı Hasarına Uğrayan II Özel İdarelerine Yapılacak Yardımlara Dair Karar	Payların artırılması
23.8.1999-9386	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	7 ilde planlama ve inşaat faaliyetlerinin durdurulması
24.8.1999-3000	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Deprem sonrası yıkım çalışmalarında takip edilecek metotlar
26.8.1999-13687	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nün Yazısı	Afet nedeniyle alınacak tedbirler
27.8.1999-13361	Başbakanlık Personel ve Prensipler Genel Müdürlüğü Genelgesi	Depremle ilgili çalışmaların TÜBİTAK koordinatörlüğünde yürütülmesi
27.8.1999-3075	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü'nün Yazısı	Depremden yıkılan kamu binaları
R.G.28.8.1999/23800 Karar No: 99/13233	Bakanlar Kurulu Kararı	Afet nedeniyle zarar gören çiftçi, esnaf ve sanatkar, serbest meslek mensubu, sanayi ve ticaret erbabı ile menkul ve gayrimenkul malları zarar görenlerin borçlarının ertelenmesi
R.G. 29.8.1999/23801 Kanun No:4452	Doğal afetlere karşı alınacak önlemler ve Doğal afetler nedeniyle doğan zararların giderilmesi için yapılacak düzenlemeler hakkında yetki kanunu.	Afetle ilgili konularda 3 ay süre ile kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi
29.8.1999-9688	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Bakan Oluru	Acil yardım süresinin 1.9.1999 tarihinden itibaren 90 gün uzatılması
R.G.1.9.1999/23803 KHK 574	Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında KHK.	Hasar tespit, hak sahipliği, Müşavirlik firmalarına yetki verilmesi

* Yönetmelik ve planlarla ilgili Decretary Kararlarına gelecek sayıda geniş olarak yer verilecektir.

** Bayındırlık ve İskan Bakanlığı (İmar Uygulama Daire Başkanlığı)

R.G. 2.9.1999/23804	3030 Sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	Doğrudan ve sadece depremle ilgili olmamakla birlikte, yapılaşma ve denetim kuralları açısından ilgilidir.
R.G. 2.9.1999/23804	Belediye ve Mücavir Alan Sınırları İçinde ve Dışında Planı Bulunmayan Alanlarda Uygulanacak İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	Doğrudan ve sadece depremle ilgili olmamakla birlikte, yapılaşma ve denetim kuralları açısından ilgilidir.
R.G. 2.9.1999/23804	İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	Doğrudan ve sadece depremle ilgili olmamakla birlikte, planlamada afet risklerinin değerlendirilmesi açısından ilgilidir.
R.G. 2.9.1999/23804	Gecikondü Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	
R.G. 2.9.1999/23804	Otopark Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	
R.G. 2.9.1999/23804	3194 Sayılı İmar Kanununa göre Düzenlenmiş Bulunan İmar Yönetmeliklerine Sığınaklarla İlgili Ek Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	
R.G. 3.9.1999/23805	Kurumlar Vergisi Genel Tebliği	Nakdi ve aynı bağış ve yardımların koordinasyonu.
8.9.1999-10197	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğünün Genelgesi	Depremden etkilenen yerleşmelerdeki planlama ve uygulamalar
8.9.1999-10203	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğünün Genelgesi	Hasarlı binalarının takviyesi ve onarımı
R.G. 8.9.1999/23810	4447 sayılı SSK ve Emeklilik Kanunu	Afet Bölgesi ilan edilen yerlerde malul kalan veya ölen sigortalı için aylık bağlanması
R.G. 9.9.1999/23811	Mahalli İdareler Fon Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	Afet bölgesindeki belediyelere Bakan onayı ile yardım yapılması
R.G. 9.9.1999/23811	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Tebliği	17.8.1999 depremi afetzedelerinin daimi veya işçi statüsünde işe alınmalarında öncelik tanınması.
R.G. 11.9.1999/23813 (Mükerrer) KHK 575	Doğal Afetten Kaynaklanan Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümüne ve Bazı İşlemlerin Kolaylaştırılmasına İlişkin KHK	Afete maruz kalanların hukuki uyuşmazlıklarındaki delil tespit, delil gösterme, veraset işlemleri hakkında kolaylık getirilmesi
13.9.1999-3314	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğünün Genelgesi	Depremde ağır hasar gören binaların yıkımının yapılması

14.9.1999-3395	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Hasarlı binaların takviye ve onarım projelerinin yapımı için proje kontrol müşavirliği belgesinin düzenlenmesine ait esaslar
15.9.1999-10477	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Hak sahipliği tespit işlemleri
15.9.1999-10532	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Geçici iskan ve az hasarlı konut yardımı
15.9.1999-3346	DPT Müsteşarlığı Genelgesi	Deprem hasarlarının telafisi ve yatırım programları
15.9.1999-14995	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nün Yazısı	Yeni planlar hazırlanıp onaylanmadan daimi iskan çalışmalarına başlanmaması
21.9.1999/10795	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Geçici barınma ve az hasar onarım yardımları
R.G. 22.9.1999/23824	Hazine Müsteşarlığı Genelgesi	Yatırımlarda devlet yardımları ve yatırımları teşvik fonu esasları
R.G. 22.9.1999/23824	Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Tebliği	Toplu Konut Fonundan açılacak Krediler
R.G. 22.9.1999/23824	Toplu Konut Kredileri Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	Afet Bölgesindeki konutların kısa sürede tamamlanması için düzenleme
R.G. 23.9.1999/23825 KHK 576	Doğal Afetlerde Yapılacak Yardımların Düzenlenmesi ile Vergilerin Ödeme Sürelerinin Uzatılmasına ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair KHK	İki yıl süre için merkezi Kocaeli ilinde Afet Bölge Koordinatörlüğü Oluşturulması
28.9.1999/11179	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Genelgesi	Hasar tespit raporlarına yapılan itirazların incelenmesi
29.9.1999-3053	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü Genelgesi	Deprem hasarlarının telafisi
R.G. 29.9.1999/23831	DPT Müsteşarlığı Genelgesi	1999 ve 2000 yılı programlarında deprem hasarların giderilmesine yönelik tedbirler
30.9.1999-619	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Kamuyu ait inşaatların artçı depremlerden etkilenmemesi için önlemler
R.G. 30.9.1999/23832 (Mükerrer) KHK 577	Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında KHK	Türk Silahlı Kuvvetlerine ait hasarlı yapılarla ilgili işlemler

R.G. 30.9.1999/23832 (Mükerrer) KHK 578	Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında KHK.	Sosyal Sigortalar Kanunu, Esnaf ve Sanatkarlar Kanunu, Tarımda Kendi Adına Çalışanlar Kanunu, Afetler Kanunu ile ilgili düzenlemeler.
R.G. 7.10.1999/23839 KHK 579	Milli Piyango İdaresi Gn.Md. Kuruluş ve Görevleri Hakkında KHK ye Bir Madde Eklenmesine Dair KHK	Afet bölgesine özel yapılacak çekilişlerin gelirlerinin afet bölgesi için kullanılması.
R.G. 13.10.1999/23845 KHK 580	Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanuna Geçici Maddeler Eklenmesine Dair KHK	Kendi evini yapacaklara yardım, kamu personeline barınma yardımı, dış krediler ve hibelerle yapılacak yapılarla ilgili muafiyetler.
15.10.1999-12297-10	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Jeolojik etüt raporları, plan çalışmaları ve yapılaşmalarla ilgili esaslar
R.G. 15.10.1999/23847 Karar No:99/13412	Tabii Afet Nedeniyle Gelir Kaybı ve Altyapı Hasarına Uğrayan Belediyelere Yapılacak Yardımlara Dair Karara Ek Karar	Belediye Paylarının Artırılması
R.G. 28.10.1999/23860 Karar No: 99/13484	Bakanlar Kurulu Kararı	Afetzedelere yapılacak yardımlar
30.10.1999-13078	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Evini yapacaklara yardım kredisi ve onarım yardımları
R.G. 1.11.1999/23863 KHK 581	Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair KHK	Afetler Kanunu, Mera Kanunu, Orman Kanunu ile ilgili düzenlemeler
R.G. 17.11.1999/23879 Karar No: 6	Mahalli Çevre Kurulu Kararı	Deprem Bölgesinde doğal gaz projesi
R.G. 21.11.1999/23883 Mükerrer	2000 Yılı Programı	Fiziki planlama ve kentleşme alanında, etkin bir denetim mekanizması ile desteklenen yasal çerçeve oluşturulması
R.G. 22.11.1999/23884 (Mükerrer) KHK 582	Afetten Doğan Zararların Giderilmesi Hakkında KHK	Kamu kurum ve kuruluşlarının deprem nedeniyle yapacakları alımlar ve harcamalar
R.G. 22.11.1999/23884 (Mükerrer) KHK 583	Başbakanlık Teşkilatı Hakkında KHK'nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair KHK	Türkiye Acil Durum Yönetimi Başkanlığı kurulması
R.G. 26.11.1999/23888 (Mükerrer) Kanun No: 4481	17.8.1999 ve 12.11.1999 Tarihlerinde Marmara Bölgesi ve Civarında Meydana Gelen Depremi Yol Açtığı Ekonomik Kayıpları Gidermek Amacıyla Bazı Mükellefiyetler İhdası ve Bazı Vergi Kanunlarında	Ek gelir ve kurumlar, ek emlak, ek motorlu taşıtlar vergileri ile, özel iletişim ve özel işlem vergisi İhdası

R.G. 1.12.1999/23893	Ek Emlak Vergisi Genel Tebliği (Seri No 1)	
R.G. 1.12.1999/23893	Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi Genel Tebliği(Seri No 1)	
R.G. 1.12.1999/23893	Veraset ve İntikal Vergisi Genel Tebliği (Seri no 29)	
R.G. 1.12.1999/23893	Damga Vergisi Kanunu Genel Tebliği (Seri No 36)	
R.G. 3.12.1999/23895	Depremden Etkilenen İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Yalova ve Bursa İllerinde Toplu Konut Fonundan Açılacak Kredilere İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (99/2)	Kredilerin artırılması, kredi açılmamış projelere kredi açılması
3.12.1999/15100	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Onarım Yardımları
R.G. 4.12.1999/23896 Kanun No: 4484	Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler nedeniyle Doğan zararların giderilmesi için Yapılacak düzenlemeler Hakkında Yetki Kanununun 1 ve 2nci Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına ve Süresinin Uzatılmasına İlişkin Kanun	Afet bölgesinde yeni il ve ilçeler ile büyükşehir belediyeleri ve bunlara bağlı alt kademe belediyeleri kurulması hakkında KHK çıkarma yetkisi verilmesi KHK çıkarma yetkisinin 3 ay uzatılması
R.G. 5.12.1999/23897 Karar No: 99/13650	Marmara Bölgesi depremi hasarlarının giderilebilmesi için Dünya Bankası" dan kredi sağlanmasına dair ikraz anlaşması onayı hakkında karar	Bütçe finansmanı için 252.53 milyon \$ Proje kredisi olarak 505 milyon \$ Toplam 757.53 milyon \$
R.G. 9.12.1999/23901 KHK 584	Bir İl ve İki İlçe Kurulması ve 190 Sayılı KHK nin eki cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında KHK.	Düzce ili ile Kaynaşlı ve Derince ilçeleri kurulması
R.G. 15.12.1999/23907 Karar No: 99/13715	Bakanlar Kurulu Kararı	Tabii afetler nedeniyle gelir kaybı ve altyapı hasarına uğrayan belediyelere yapılacak yardımlara dair karar
R.G. 21.12.1999/23913	Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği Sıra No 282	Deprem bölgesindeki gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri hakkında
R.G. 24.12.1999/23916 Karar No 99/13717	Tabii Afetten Zarar gören Yatırımların Ekonomiye kazandırılması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı	Zarar gören yatırımları, küçük ve orta boy işletmeler dahil, kredi verilmesi esasları

R.G. 24.12.1999/23916 Karar No 99/13751	Kamu Personeline ödenecek tazminat ile işçi statüsündeki personelin depreme yönelik hizmetlerdeki fazla çalışma süreleri hakkında Bakanlar Kurulu kararı	Fazla çalışma sürelerinin İş Kanunundaki sınırlamalar dışında tutulması hakkında
R.G. 27.12.1999/23919 (Mükerrer) KHK 585	II. Özel İdaresi Kanununa Bir maddé Eklénmesi Hakkında KHK.	II. Özel İdarelerine, afetten doğan zararları gidermek amacıyla ilk yardım ve kurtarma ekipleri oluşturma ve cadir Kent kurma ve danışmanlık hizmeti satın alma yetkisi verilmesi
R.G. 27.12.1999/23919 Mükerrer KHK 586	Sivil Müdafaa Kanunu ile Belediye Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair KHK	Sivil savunma ve Belediyelerin afetle ilgili görevleri
R.G. 27.12.1999/23919 Mükerrer KHK 587	Zorunlu Deprem Sigortasına Dair KHK	Deprem afeti sonucu hasar gören bina maliklerinin maddi zararlarının karşılanması amacıyla zorunlu deprem sigortası yapılması
R.G. 29.12.1999/23921 KHK 588	Konut Edindirme Yardımı Hesaplarının Tasfiyesine Dair Kanun Hükmünde Kararname	Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı tarafından üretilecek konulardan depremezdelere öncelik tanınması. Devredilecek gayrimenkullerin kayıtlı ve devir değeri arasında oluşacak farkın binde beşinin Afetler fonuna aktarılması
R.G. 11.1.2000/23930	Başbakanlık tebliği	Depremzedelere yardım hesaplarının ilk üç aylık döneme ait denetimi sonunda düzenlenen inceleme raporu
R.G. 17.1.2000/23936 KHK 589	Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair KHK	5434(Sosyal Güvenlik K.), 1318(Finansman Kanunu), 2924(ORKOY Desteklenmesi K.) sayılı Kanunlara maddé eklenmesi, 485(Gümrük Müsteşarlığı), 574, 576, 581 sayılı KHK' lerde değişiklik yapılması
R.G. 18.1.2000/23937	Milletlerarası Andlaşına	Japon Ufuslar arası İşbirliği Bankası'ndan sağlanan 23.6 Milyar Japon Yeni krediyé ilişkin
31.1.2000/2023	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Tip İmar Yönetmeliği değişiklikleri ile ilgili
4.2.2000/2360	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Teknik Araştırma ve Uygulama Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Plan Yapım Yönetmeliği değişiklikleri ile ilgili

R.G. 5.2.2000/23955	Afet Nedeniyle Hayatını Kaybeden, Sakat Kalan ve Bilen Oturduğu Konutları veya Kullandıkları İşyerleri Hasar Görenlere Yapılacak Yardımlara Dair Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar	Deprem Yardımı
R.G. 8.2.2000/23958 KHK 590	Tapulama ve Kadastro Paftalarının Yenilenmesi Hakkında Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair KHK	Deprem bölgesindeki il ve ilçelerin tapu ve kadastro paftalarının yenilenmesine ilişkin
R.G. 8.2.2000/23958 Karar No 2000/9	Tabii Afet Nedeniyle Gelir Kaybı ve Altyapı Hasarına Uğrayan Belediyelere Yapılacak Yardımlara Dair Karar	Belediyelerin Bütçe Kanunundaki paylarının artırılmasına ilişkin
R.G. 8.2.2000/23958 Karar No 2000/67	Tabii Afet Nedeniyle Gelir Kaybı ve Altyapı Hasarına Uğrayan İl Özel İdarelerine Yapılacak Yardımlara Dair Karar	İl Özel İdarelerinin Bütçe Kanunundaki paylarının artırılmasına ilişkin
R.G. 10.2.2000/23960	Tabii Afet Nedeniyle Gelir Kaybı ve Altyapı Hasarına Uğrayan Belediyelerin Yapmaları Gereken İşlemler Hakkında Tebliğ	Belediyelerin yapacakları işlerin yeniden düzenlenmesi
26.2.2000/2506	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	O yer tarifi
26.2.2000/2507	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	O yer tarifi
R.G. 28.2.2000/23978 Karar No 2000/210	Afet İşleri Genel Koordinatörlüğü Kurulması Kararı	Marmara Deprem Bölgesi Afet İnşaat Genel Koordinatörlüğü kurulması
R.G. 3.3.2000/23982	Doğal Afet Bölgelerinde Afetten Kaynaklanan Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümüne ve Bazı İşlemlerin Kolaylaştırılmasına İlişkin KHK'nin Kabulü Hakkında 4539 sayılı Kanun	
R.G. 3.3.2000/23982	Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi için Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetici Kanununun Süresinin Uzatılmasına İlişkin 4540 sayılı Kanun	

R.G. 6.3.2000/23985 KHK 593	Sakarya İlinde Büyükşehir Belediyesi Kurulması Hakkında KHK	
R.G. 10.4.2000/24016 KHK 595	Yapı Denetimi Hakkında KHK	
11.4.2000/324	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı Genelgesi	Yapı Denetimi Hakkında KHK ile ilgili
R.G. 15.4.2000/24021 Karar No: 2000/341	Tabii Afetten Zarar Gören Yatırımların (Küçük ve Orta Boy İşletmeler Dahil) Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Karar	
18.4.2000/344	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığının Genelgesi	Yapı Denetimi Hakkında KHK ile ilgili
20.4.2000/4969-7	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Afetler fonu kullanımı ile ilgili tebliğ
4.5.2000/5672-8	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	EYY Kredisi, hazır konut alınması, Daimi İskan ve onarım yardımları
R.G. 6.5.2000/24041 Karar No:2000/1	Tabii Afetten Zarar Gören Yatırımların (Küçük ve Orta Boy İşletmeler Dahil) Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ	
R.G. 17.5.2000/24052 Karar No:2000/653	Kocaeli İli Merkez İlçesine Bağlı Döngel Belediyesinin Adının "Karşıyaka" Olarak Değiştirilmesinin Tasdiki Hakkında Karar	
R.G. 17.5.2000/24052	2859 Sayılı Kanuna 590 Sayılı KHK ile Eklenen Ek 1 ve 2 Maddelerin Uygulanmasına Dair Yönetmelik	
R.G. 23.5.2000/24057 KHK 597	Ünümü Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanuna Bir Geçici Madde Eklenmesi Hakkında KHK	Depremler nedeniyle yıkılan veya ağır ve orta derecede hasar gören %70 seviyesinde tamamlanmış yada bitmiş ama İskan edilmemiş konut kooperatiflerinin hak sahipliğini belirleme
R.G. 23.5.2000/24057 KHK 598	Ünümü Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında KHK	Kanunun Ek 10.maddesinin 1.fıkrasının (orman olarak muhafazası gerekmeyen yerlerin BİB-na devri), 13 ve 19. maddelerin değiştirilmesi ve geçici

R.G.23.5.2000/24057 KHK 599	Umumi Hayatı Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında KHK	Kanunun 13.maddesinin 3.fıkrasının değiştirilmesi (hibe edilmek üzere yapılacak konut ve sosyal altyapı yapılarına BİBrica lip proje üretilip, onaylanacağına dair.)
25.5.2000/6677-10	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Marmara ve Düzce depremleri, Haksahiplerinin jeoteknik etütleri
R.G.26.5.2000/24060	Yapı Denetimi Uygulama Yönetmeliği	
31.5.2000/6975-11	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Hasarlı Kooperatif İnşaatları
R.G.14.6.2000/24079 KHK 600	Başbakanlık Teşkilatı Hakkında KHK'nin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair KHK	
R.G.18.6.2000/24083- 2000/706	Milletlerarası Antlaşma (Japonya-Türkiye)	
R.G.28.6.2000/24093 (Mükerrer) KHK 601	Mühendislik ve Mimarlık Hakkında Kanun ile Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair KHK	
R.G.28.6.2000/24093 (Mükerrer) KHK 603	584 sayılı KHK ile 593 sayılı KHK'de Değişiklik Yapılmasına Dair KHK	
3.7.2000/718	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Genelgesi	595 Sayılı KHK ile ilgili genel açıklama, İl ve İlçe komisyonları
4.7.2000/9035-13	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Kalıcı konutlarda borçlanma
7.7.2000/754	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı Genelgesi	595 sayılı KHK kapsamındaki İl isimlerinin kısaltılması
R.G.13.7.2000/24108	3030 sayılı Kanun Kapsamı Dışında Kalan Belediyeler Tip İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	
1.8.2000/872	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı Genelgesi	Sicil, denetim, sorumluluk

16.8.2000/11339-14	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Afet konutu inşası ve onarımından vergi alınmaması
16.8.2000/1006	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı Genelgesi	Sigortanın ertelenmesi
22.8.2000/11685-15	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Borçlandırma
23.8.2000/1081	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı Genelgesi	Teknik sorumluluk, proje uygunluk onayı, imar durumu süresi
5.9.2000/1182	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı Genelgesi	10.4.2000 öncesi müracaatların 15.9.2000 den itibaren değerlendirilmeyeceği hk.
R.G.8.9.2000/24164	Hazine Müsteşarlığı Zorunlu Deprem Sigortası Genel Şartları	Zorunlu Deprem Sigortasına Dair KHK nin 9.maddesi ile ilgili düzenleme. (27.9.2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir.)
18.9.2000/13197	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	EYY Yönteminde Özel Proje Uygulaması
25.9.2000/13588	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Afet Fonu hakkında açıklamalar
2.10.2000-6/1395	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı Genelgesi	Yapı Denetimi İmar Kanunu bağlantılı açıklamalar
5.10.2000-6/1471	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı Genelgesi	Yapı Denetiminin izlenmesi
11.10.2000/14569	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Çığ riskli yerleşimler
13.10.2000/1577	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı Genelgesi	Anayasa Mahkemesince iptal edilen 4588 s. Yetki Kanununun 595 ve 601 sayılı KHK lerin dayandığı 4452 sayılı yetki Kanunu ile ilgisi olmadığı hk.
R.G. 17.10.2000/24203 Karar No:2000/1390	Tabii Afet Nedeniyle Zarar Gören Çiftçi, Esnaf ve Sanatkar, Küçük ve Orta Boy İşletmeler, Serbest Meslek Mensubu ve Sanayi ve Ticaret Erbabı ile Menkul ve Gayrimenkul Malları Zarar Gören Gerçek ve Tüzel Kişilerin Kredi Borçlarının Ertelenmesi ve Bu Kişilere Yeni Kredi Açılması Hakkında Karar	Doğrudan ve sadece depremle ilgili olmamakla birlikte, yapılaşma ve denetim kuralları açısından ilgilidir.

30.10.2000/2663	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü'nün Genelgesi	Proje Kontrol Müşavirliği Belge süresinin 1 yıl uzatılması
R.G. 2.11.2000/24218 Karar No: 2000/1465	Tabii afet nedeniyle hayatını kaybeden, sakat kalan ve Fiilen Oturdıkları konutları veya kullandıkları işyerleri hasar görentlere yapılacak yardımlara Dair kararda değişiklik yapılmasına ilişkin Karar	1.10.1999 dan itibaren 15 ay süre ile aile barınma yardımı ödenmesi
R.G. 29.11.2000/24245 Karar No: 2000/1470	Tabii Afetten zarar gören Yatırımların (KOBİ ler dahil) Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına ilişkin Karar	Başvuru süresinin uzatılması
8.12.2000	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yüksek Fen Kurulu Genelgesi	595 sayılı KHK ile ilgili açıklamalar Yapı denetim komisyonlarında meslek odası temsili, Büro tescil belgesi, esaslı tadilat, OSB yapılan, hizmet bedeli, vs.
R.G. 8.12.2000/24254 Karar No: 2000/1580	Tabii Afet nedeniyle zarar gören Çiftçi, esnaf ve sanatkar, KOBİ ler, Serbest Meslek erbabı ile Menkul ve Gayrimenkul Malları zarar gören Gerçek ve Tüzel Kişilerin Kredi Borçlarının Erteleenmesi ve Bu Kişilere Yeni Kredi Açılmasına İlişkin 2000/1390 sayılı Kararın Eki Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar	
R.G. 22.01.2001/24295 Karar No: 2000/1885	İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı ve Japonya Uluslararası İşbirliği Kuruluşu (JICA) Tarafından İmzalanın "İstanbul'da Sismik Bölgeleendirme İçeren Afet Önleme/Azaltma Çalışma Planı'nın Yürürlüğe Konulabilmesini teminen Türkiye ile Japonya Arasında Nota Teatisi Yoluyla Akdedilen Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar	
R.G. 19.2.2001/24323 2001/1981	2001/1981 Marmarı Depreminin Neden Olduğu Hasarların Giderilmesini Teminen, Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası'ndan Kalıcı Konutların İnşası İçin Saglanan Kredinin Üçüncü Dilimine İlişkin Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar	
R.G. 17.3.2001/24345	İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esasları Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik	

Dergilerden Seçmeler*

Hazırlayan: Ömür KIZILGÜN

Afetle Başedebilen Toplular Oluşturma: Türkiye'deki Depremlerden Çıkarılan Dersler ve Gelecek İçin Öneriler

*(Building Disaster-Resistant Communities:
Lessons Learned From Past Earthquakes in
Turkey and Suggestions for the Future)*

Nuray A. Karancı, Bahattin Akşit

*International Journal of Mass Emergencies and
Disasters, November 2000, Vol.18, No. 3, pp. 403-416*

Bu çalışmada, birinci derece deprem bölgesinde yer alan Bursa'da yapılan ve afete hazırlık ve afet zararlarını azaltma konusunda toplum katılımını güçlendirmeyi amaçlayan bir pilot çalışmanın bulguları sunulmaktadır. Çalışma, 1998'de Ceyhan-Misis depreminin hemen sonrasında ve 17 Ağustos Marmara deprem felaketinden bir yıl önce başlatıldı. Bu nedenle, bulgular yıkıcı depremin öncesinde ve sonrasında neler olduğu çerçevesinde ve toplum katılımı çabalarının süreçlerini ve büyük bir afetin o andaki olası etkilerini analiz etmek üzere tartışılacaktır.

Pilot çalışmanın ilk aşaması, felaketler, zararları azaltma, hazırlıklı olma ve sektörler arası işbirliği ve katılım üzerine yerel görüşleri belirlemek amacıyla derinlemesine ve odak gruplarıyla mülakatlara yoluyla veri toplanmasına yoğunlaşmıştır. İlk aşamanın sonuçları, yerel sektörler arası katılım ve toplum katılımı lehine davranışlar için istek olduğunu gösterdi. Bu ilk aşamada depremler en fazla lehdit edici doğal afet olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle çalışma, toplum katılımı ve bunun mekanizmalarını analiz için ilk alan olarak sadece deprem konusuna odaklanmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında, yerel toplumun katılımıyla depremin zararlarını azaltma ve depreme hazırlık için bir eylem planı geliştirmek üzere, yerel hükümet temsilcilerini, belediyeleri, özel sektörü ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirmek üzere çaba harcandı. Bu işbirliği, Birleşmiş Milletler 1992 Rio Zirvesi sonrasında Gündem 21 inisiyatifi altında gerçekleşti. Çok sektörlü yerel komite tarafından belirlenen en önemli konu, depremler konusunda toplum bilincini

arttırma, deprem öncesinde, sırasında ve sonrasında ne yapılacağına ilişkin olarak eğitime duyulan gereksinimdir. Daha sonra bir broşür ve eğitimcilerin eğitimi üzerine bir el kitabı hazırlandı ve eğitimcilerin eğitimi aşaması gerçekleştirildi. Değişik sektörlerden aktörlerin bağlantıları oluşturmadaki tereddütleri nedeniyle ve çalışmanın tamamen gönüllülük esasına dayanması nedeniyle programın hızı düşük oldu. Programa parasal destek bulmayla da ilgili sorunlar oldu. Çalışma ikinci yılına yerel seçimler ve girişimci belediye yönetimi değişikliği nedeniyle daha da hız kaybederek girdiğinde, Ağustos 1999 Marmara depremi oldu. Bu yıkıcı deprem, yavaş gelişmekte olan Bursa'daki toplum katılımı hareketine belirgin bir ivme verdi. Toplum katılımı projesi yürütülmekteyken bu büyük felaketin olması, projeyi engelleyen etmenler hakkında bize değerli görüşler kazandırdı. Temel olarak bunlar, korku ve endişe eksikliği, risk kabulü eksikliği, yerel mülkiyet eksikliği ve böyle bir felaketin muhtemel sonuçlarına ilişkin bilinç eksikliğiydi. Ağustos 1999 Marmara depremi, deprem zararlarını azaltma ve hazırlıklı olma konularında önemli eksiklikler bulunduğunu gösterdi. Yaygın zarar ve depremin çok geniş bir alanı etkilemesi nedeniyle afet sonrasında devletin ilk müdahalesi yavaş ve koordinasyondan uzaktı. Ancak, sivil toplum örgütleri (STÖ) tepkilerinde çok hızlı olabildiler ve birçok STÖ kurtarma ve sonrası aşamalara katıldılar. Maalesef STÖ ler de böyle bir afete hazır değillerdi ve çabalarında eşgüdüm yoktu. Bu son deprem, afet yönetiminde artan toplum katılımının ve yerel hükümet temsilcileri, belediye, özel sektör, ve STÖ'ler arasında işbirliğine dayalı bağlantılar yaratmanın gerekliliğini bir kere daha gösterdi. Marmara depreminin medyada geniş biçimde yer alması nedeniyle, Türkiye'de çoğu insan sonuçları TV'den izledi, zararlar ve kayıplar karşısında duyarlılık kazandı. Ayrıca, felaketten kurtulanlarla yapılan mülakatlara yoluyla "dış yardıma bağlı katıp ona güvenemezsiniz, kendi kaynaklarınıza güvenmek zorundasınız" görüşü yaygınlaştı. Makalede Bursa çalışmasının gelişimi, Marmara depreminin etkileri çerçevesinde tartışılacaktır. Makalede, Türkiye'deki mevcut afet yönetim sisteminin güçlü ve zayıf yönleri ve Bursa çalışmasında ortaya çıkan mekanizmalar, geleceğe yönelik sonuç ve önerilerle birlikte sunulmaktadır.

* Bu bölümün hazırlanması için, yazan olduğu makaleleri sağlayan sayın Prof. Dr. Nuray Karancı'ya ve 28 Ağustos-1 Eylül tarihlerinde Helsinki, Finlandiya'da yapılan Avrupa Sosyoloji Birliği'nin 5.Konferansı'nın makale özetleri kitabını sağlayan sayın Prof. Dr. Murat Balan'a teşekkür ederim. (Ö.K.)

Afete Maruz Kalmış Grupların Deprem Algıları ve Hazırlanma Davranışları Arasındaki İlişkiler (Correlates of Earthquake Cognitions and Preparedness Behavior in a Victimized Population)

Ahmet Rüstemli, A. Nuray Karancı

The Journal of Social Psychology, 1999, 139 (1), 91-101

Erzincan depremezdeleleriyle büyük bir depremden 16 ay sonra bir araştırma yapılarak depremle ilgili algılamaları ve bir dizi kişisel, konutsal, deneysel ve etkisel değişkene karşı hazırlanma davranışları arasındaki ilişkiler keşfedildi. Farklı hanehalklarını temsil eden 461 yetişkinden derlenen veriler, deprem beklentileri ve hazırlıklı olmanın korku, algılanan denetim, ve eğitime bağlantılı olarak tahmin edilebileceğini göstermektedir. Yine sonuçlar göstermektedir ki, zarar beklentisi, konutun yüksekliği ve algılanan sağlamlığı ile olduğu kadar, görevlere duyulan güven ve algılanan denetimle de bağlantılıdır. Geçmiş deneyimlerin ciddiyetinin, deprem algıları ve hazırlıklı olmak üzerinde tahmin edilen bir etkisinin olmadığı görüldü.

Güney Asya'da Geleneksel Kırsal Yerleşmelerin Depremlere Karşı Hassasiyetini Azaltmak, Yerel Kapasite ve Beceri Oluşturmak Üzere Bütüncül Eko-Gelişimci Çerçeve

(Holistic Eco-Developmental Framework for Building Local Skills and Capacity and Reducing Vulnerability of Traditional Rural Settlements Against Earthquakes in South Asia)

Jigyasu, R.

Department of Town and Regional Planning, Faculty of Architecture, Planning and Fine arts, Norwegian University of Science and Technology, Norway.

Son on yılda Güney Asya'daki depremler kırsal yerleşimlerde büyük zarara neden oldu. Son olarak Gujarat depremiyle bu durum yine tekrarılandı. Çeşitli kamu kuruluşu, yarı kamu kuruluşu ve sivil toplum kuruluşu tarafından depreme hazırlıklı olma, deprem zararlarının azaltılma ve iyileştirme amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Ancak bunlar uygulamada önemli bir fark yaratabilmek konusunda başarısız kaldılar. Birçok durumda bu

girişimler, etkilenen nüfus tarafından kültürel ve sosyal olarak kabul edilebilir bulunmadı. Ayrıca, 'merkezi' ve 'Avrupa merkezli' gelişme süreci, geleneksel kır toplumları üzerinde iç ve dış dinamik baskılara neden oldu. Bu baskılar, kırsal toplumların geleneksel becerilerini ve kapasitelerini ters yönde etkiledi ve onların depremlere karşı genel hassasiyetlerini daha da artırdı. Bu makale, güney Asya'daki geleneksel kırsal yerleşimlerin artan hassasiyetlerinin gerisindeki dönüşüm süreçlerini incelemekte ve bu süreçlerin yerel beceri ve kapasiteler üzerindeki etkilerini değerlendirmektedir. Afet yönetimine ilişkin mevcut kurumsal ölçüler, örneğin afet zararlarını azaltılma ve iyileştirme süreçleri, geleneksel kırsal toplulukların hassasiyetini azaltılma, uzun vadede beceri ve kapasitelerini geliştirme yönündeki etkileri açısından değerlendirilmiştir. Afet planlaması ve yönetiminde 'geleneksel' bilgi ile 'uzman' bilgisi arasındaki farklılıklar, ve bunun deprem zararlarını azaltma üzerindeki sonuçları ortaya konmuştur. Ayrıntılı çalışma için seçilen iki bölge, Hindistan'daki Marathwada bölgesi ve Nepal'deki Kathmandu vadisidir.

Afet Öncesi Durum: Zararların Önlenmesine Doğru (Rusya, Ukranya ve Litvanya İçin Karşılaştırmalı Bir Araştırma)

(Pre-disaster Situation: Towards the Prevention of Hazards (A Comparative Survey in Russia, Ukraine, Lithuania))

Ivanova, V.

Institute of Sociology, Russian Academy of Sciences, Moscow, Russia.

Çoğu araştırmacının ilgisi afet sonrası duruma yoğunlaşırken, sosyal süreçlerin afet öncesi yönelimi ve zararların önlenmesi konusundaki incelemeler üzerine az çalışma yapılmaktadır. Yazar, herhangi bir sistemin (kişi, grup, yerel toplum, toplum ve global toplum) aktörler, koşullar ve mekanizmalardan oluşan bir sosyal ürün olarak öz güvenliğini incelemekte ve riski adım adım azaltılma modelini geliştirmektedir. Bu model, risk azaltılma sürecinin şu bileşenlerden oluştuğunu öngörmektedir:

1. İstikrarlı gelişme fırsatları açmak için güvenli çevreler elde etme
2. Zararın patlama potansiyelini yok etme
3. Yaşam kurtarmak için varolan savunma kaynaklarını kullanma
4. Ek yardıma başvurma
5. Tehlikeyi önlemek üzere tepki verme ve eylemde bulunma

Çalışmada önleyici negatif geri beslemeye (feed-back) afet öncesi durumun her aşamasındaki en etkili uyarıcı araç olarak özel ilgi göstermiştir. Model ve ilkeleri, Rusya, Ukranya, Litvanya'da 1996-1999 arasında yürütülen ve bu ülkelerde kenillerin yeni ekonomik, politik ve sosyal risklere karşı tavırlarını inceleyen birleştirilmiş yöntem kullanılarak yürütülmüş çeşitli araştırmalara dayalı olarak geliştirilmiştir. Bu çalışma göstermektedir ki, adım adım risk azaltma modeli afet öncesi durumun kontrolündeki potansiyelleri anlamamıza yardımcı olan çok değerli bir araçtır. Modelin görece basitliği ve izlenebilirliği onu, karmaşık sosyal problemlere yol açabilecek değişik durumları çalışmak üzere yararlı bir prototip haline getirmektedir.

Türkiye'de İki Büyük Deprem Sonrasında Değişen Stereotipler *(Changing Stereotypes After Two Major Earthquakes in Turkey)*

Değirmencioglu, S.M., Özdemir, M.

Kurtarma görevlileri afet sonuçlarını dolaylı olarak yaşarlar ve onlar da psikolojik sorunlardan yakınırlar (Lundin and Bodegard, 1993). Kurtarma görevlilerinin deneyimleri hakkında araştırma azdır. Bazı görevliler, yardıma gelenlerle ilişkisel veya yöneltimsel olarak dostça olunmayan ilişkilere sahip ülkelerden gelebilirler. Bu çalışma, Türk kurtarma ekiplerinin uluslararası kurtarma görevlerine, özellikle Yunanistan'dan gelen görevlilere karşı yerleşik tutumlarındaki değişim hakkındadır. 1999'da iki büyük deprem Türkiye'de yoğun nüfusa sahip yerleşim alanlarını yıktı ve kurtarma çalışmalarına çok sayıda halktan kişi ve profesyonel katkı yaptı. Katılımcılar ilk depremin dokuz ay sonrasında kaydedilmeye başlandı. Hazırlanan anketi 500 civarında halktan kişi ve profesyonel doldurdu ve elden, postayla, faksyla veya elektronik postayla iletti. Bu yazı 485 anketin sonuçlarına (% 53 kadın, yaş aralığı: 16-56, median yaş 25, S=8) dayanmaktadır. Katılımcılar kurtarma çalışmalarının pozitif, anlamlı ve çok önemli bir deneyim olduğunu belirtiyorlar. Yüzde 10'u diğer devletlerden veya diğer etnik gruplardan gelenlere karşı tutumlarının değişimi veya daha olumlu yöne yöneldiği gerçeğinden bahsediyor. İsrail ve Yunanistan'dan gelen kurtarma görevlileri hakkındaki görüşler özellikle önemlidir... Bazı katılımcılar, İsraililere karşı artan bir ilgi olduğunu belirlerken birçok katılımcı Yunanlıların algılanışında pozitif yönde kuvvetli bir değişime işaret ediyor. "Türk-Yunan ilişkileri güçlendi". Bu sonuçlar, tutumlarda değişiklik yaratılmak için anlamlı ilişki kurulmasını öngören sosyal psikolojik modellerle tutarlılık göstermektedir.

Afet Yönetiminde Yeni Modeller *(New Models for Managing Disasters)*

Buckle, P.

State Emergency Recovery Unit, Department of Human Services, Victoria, Australia and Department of Management, RMIT University Melbourne, Victoria, Australia.

Avustralya'nın geçen 10 yıldaki deneyimi, acil durum ve afet yönetiminde topluma dayalı yönetim yapısının "emir ve denetim" modeline göre daha etkili olduğunu gösterdi. Bununla birlikte bu yönetim yapısı, hem uygulamada etkin yönetimi sağlama konusunda hem de önleme ve iyileştirme faaliyetlerini destekleyici bir içerik ve süreç sağlama konusunda başarısız kaldı. Bu yönetim yapısıyla, mücadele kurumlarının tepki verme ve iyileştirme uygulamalarının doğru yönlendirilmesi başarılı, ancak toplumların iyileştirme etkinliklerinin desteklenmesinde, önleyici faaliyetler ve afete hazırlıklı olma eylemlerinin öne çıkarılmasında başarısız oldu.

Bu makale, bir dizi örnek çalışmayı inceleyerek, "emir ve denetim" modelinin gücünü ve zayıflıklarını göstermektedir. Bunun yanı sıra, afet, risk ve zararın başarılı yönetimi için, planlama, hazırlıklı olma, tepki ve iyileştirmeye toplum katılımı bir risk değerlendirme sürecinin büyük fırsatları sunduğu tartışılmakta ve yine örnek çalışmalara dayanarak gösterilmektedir. Toplumla doğrudan bağlantılı ve yerel gruplarla yerel yönetimleri etkin afet yönetiminin temel olarak destekleyen bu model, Avustralya'da giderek daha başarılı şekilde kullanılmaktadır. Bu "toplum bağlamı modeli"nin benimsenmesi afetlerin algılanışındaki değişimle paralellik göstermektedir. Bu değişim, zarar üzerine odaklanma yerine, acil durum ve afetlerin bireysel, ailesel ve toplumsal etkilerine giderek artan ölçüde odaklanmaya geçilmesiyle ortaya çıkmıştır.

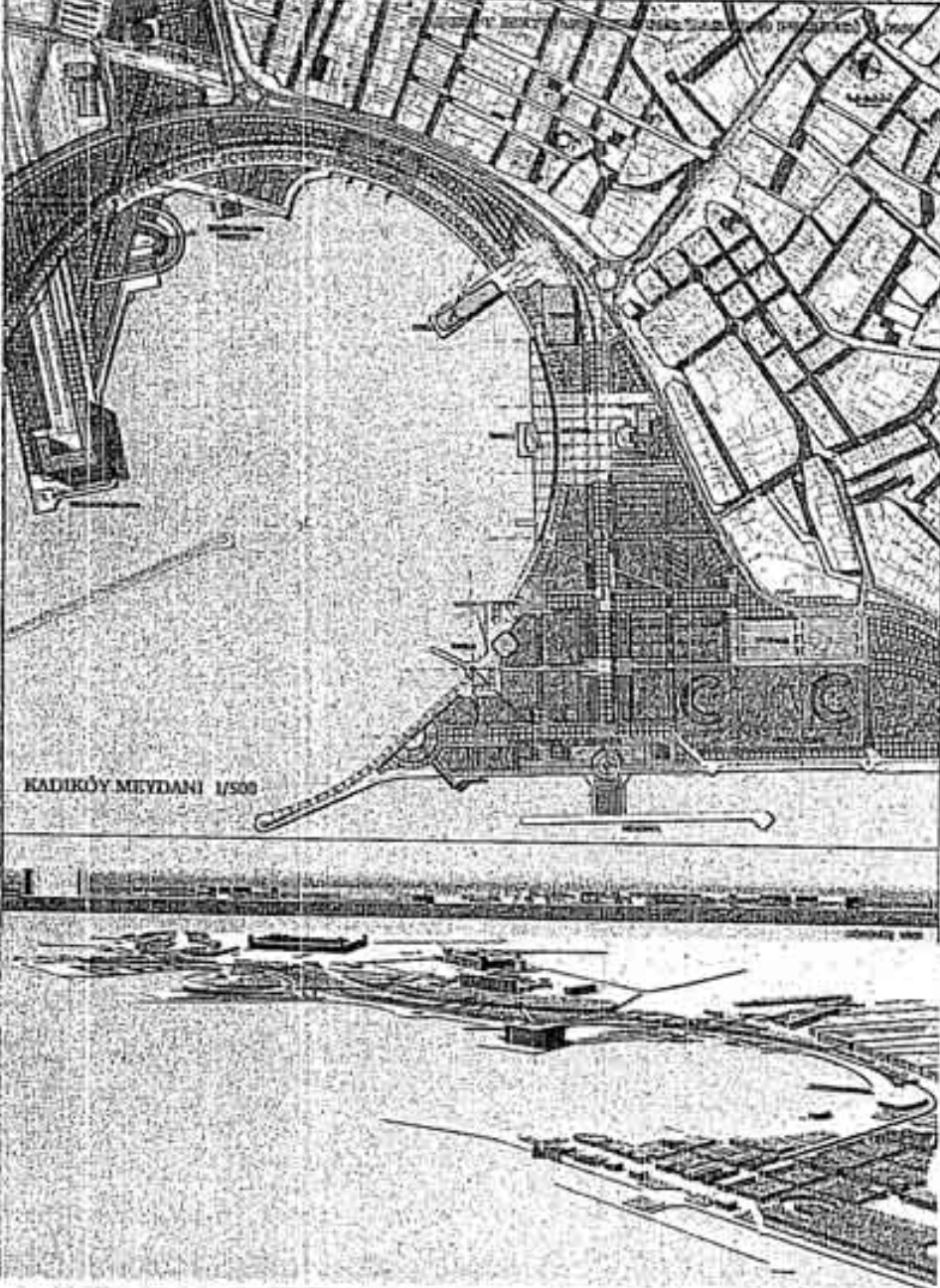

Noktaları, TED Ankara Koleji Yerleşkesi, Ankara Atatürk Meydanı gibi Çevre Düzenleme Projelerinin yanı sıra, Beytepe Toplu Konut Alanı, Mersin Cumhuriyet Alanı, Bahçeşehir T2 Ticaret Merkezi, Oyak Eryaman Toplu Konut Alanı, Ankara Kuzeybatı Altı Merkezi, Eskişehir Sıcaksular ve Eski Otogar Bölgesi, Ankara Uluslararası Ticaret Merkezi gibi kentsel tasarım, dönüşüm ve planlama çalışmalarında yer almıştır. İstanbul açısından oldukça önemli olan projenin oluşturulması aşamasında metropoliten kent parçalarının ve alt merkezlerinin tanımlanmasından yola çıkılmıştır. Halihazırda karmaşık ve kendiliğinden oluşmuş olan kullanımların ortaya çıkardığı problemleri bir mekansal yapıda olan proje alanında kıyı sürekliliğinin de kaybolduğu gözlenmektedir. İstanbul kent makroformu ile tutarlı fiziksel ve sosyal bütünlüğün sağlanması esas olarak alındığı kentsel tasarım projesinde alınmış fiziksel planlama kaygılarının ötesinde simetrik bir Kentsel Tasarım yaklaşımı sergilenmektedir. Bu anlamda gerek Anadolu yakası, gerekse ilim İstanbul açısından son derece önemli olan ve yoğun kullanım altında bulunan alanı yapılan müdahalelerin yalnızca

görsel kaygılarla değil, aynı zamanda gerçekçi, ekonomik ve uygulanabilir olmalarına dikkat edilmiştir. Proje kapsamında uygulama aşamalarında mevcut kentsel yaşamın sektöye uyarılması doğrultusunda İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve ilgili kurumlar arasında eşgüdüm sağlamak, hem de bütün ilim kamu elinde bulunan Harem - Haydarpaşa - Kadıköy dinamik gelişme koridoruna İstanbul'a yakışan bir kimlik, belirginlik, süreklilik ve deniz açılımı kazandırılması temel hedef olarak belirlenmiştir.

Planlama alanı yapılaşma düzeni ve mevcut metropoliten yaşam alanları ilişkisi kurulması açısından Kamu Proje Alanlarına (KPA) ayrılmıştır. Anadolu yakasında deniz ile ilişkisi kurulmuş, aktif ve pasif rekreasyon koridorlarıyla desteklenen odaklar öngörülmektedir. Bunlar, Kadıköy Meydanı düzenlemesini de içeren Kadıköy Metropoliten Altı Odağı, TCDD Triyaj tesisleri alanının yeniden değerlendirilmesi ve gerek belediyelere gerekse İstanbul Tüp geçit Projesine destek sağlayacak olan Kamu - Rant tesislerini içeren Haydarpaşa Ulaşım ve Transfer Odağı, gümrük limanının yeniden ele

KADIKÖY MEYDANI HAYDARPAŞA-HAREM YAKIN ÇEVRESİ KENTSEL TASARIM PROJE YARIŞMASI

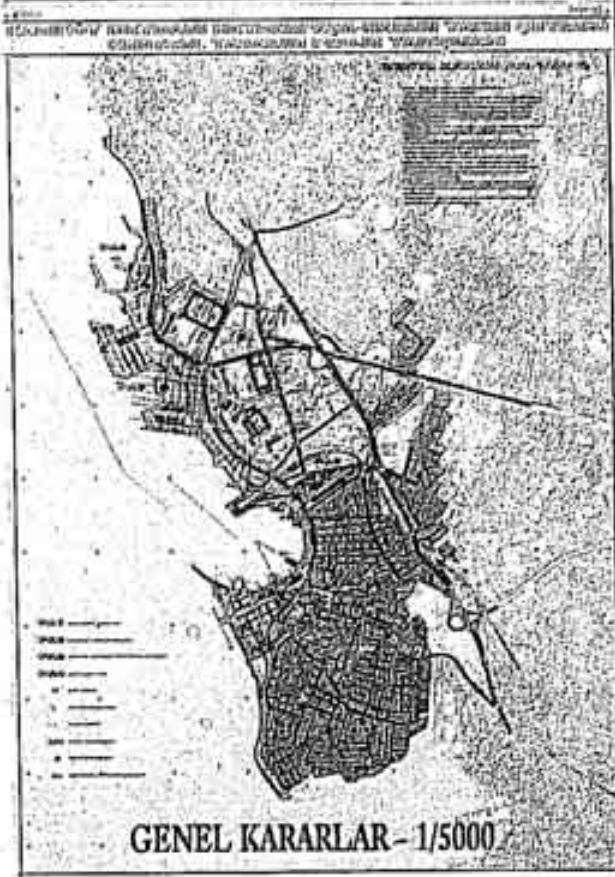
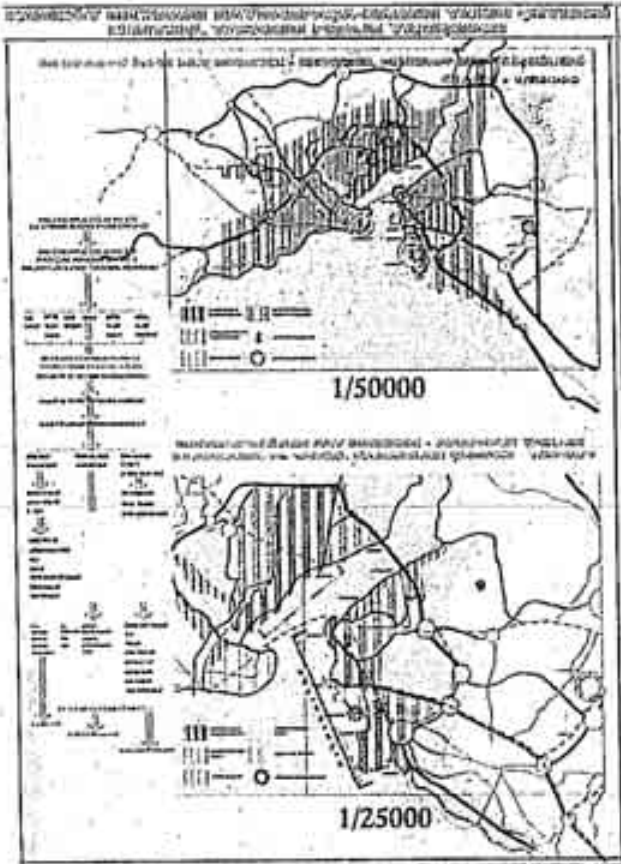

alınması ile oluşturulacak ve deniz akvaryumu ile müze - sanat galerileri - turistik kullanımları içeren Haydarpaşa Deniz Bilimleri, Tarihi ve Teknolojisi Kompleksi ile alanın Üsküdar yönüne devamlılığını destekleyecek olan Harem Ulaşım Altı Odağı'dır.

Alanın en önemli özelliklerinden birisi bünyesinde farklı birçok ulaşım modunun bir araya geldiği bir odak noktası olmasıdır. Ancak, bu farklı ulaşım modları birbirinden fiziksel ve mekansal olarak kopuktur ve ilişkileri zayıftır. Bu nedenle, bunların toplulaştırılması, birbirleri ile ilişkilerin güçlendirilmesi ve diğer ulaşım modları ile bütünleştirilmesini sağlayacak bir metropoliten ulaşım odağı önerilmektedir.

Üsküdar yönünden gelişen Harem'de başlayan yeşil sistemi, hafif raylı sistemin durağı, Kadıköy - Harem arası işleme öngörülen tramvay hattı ve Harem'de turistik amaçlı kullanıma dönüştürülmesi öngörülen liman ile desteklenecektir. Yeşil kuşağın Haydarpaşa Garı'ndan Kadıköy'e kadar olan bölümünde bağlantıyı "yeşil köprü" sağlayacaktır. Bu "yeşil köprü" hem sahil yolu, hem önceri tramvay yolu, hem de yeşil sisteminin devamlılığını sağlamayı amaçlamaktadır. Böylece Haydarpaşa Garı'nın yarattığı fiziksel kopukluk ortadan kalkacak, mekansal devamlılık sağlanacaktır. Alanın tarihi yarınadayı en iyi gören yerlerden biri olduğu unutulmayarak; meydanlar, yeşil ve yaya sistemleri, buna atılan iç bağlantılar ile güçlü bir görsel ilişki tasarlanmıştır.

İKİNCİLİK ÇÖZÜLÜ

PROJE EKİBİ
Büyükmün DERMAN
Selim VELİOĞLU

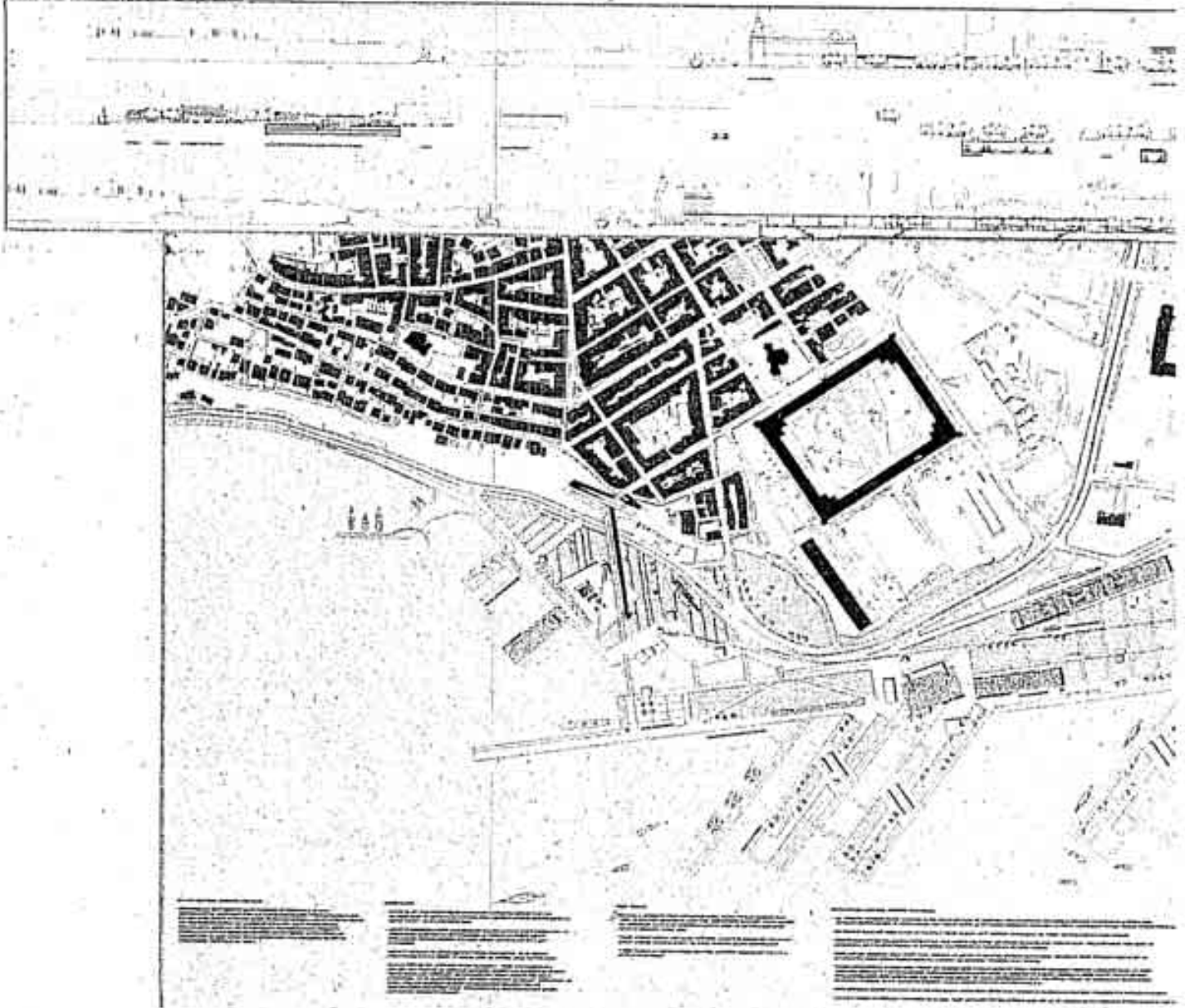
YARDIMCILAR: AH YÖNET, AH AKARSU

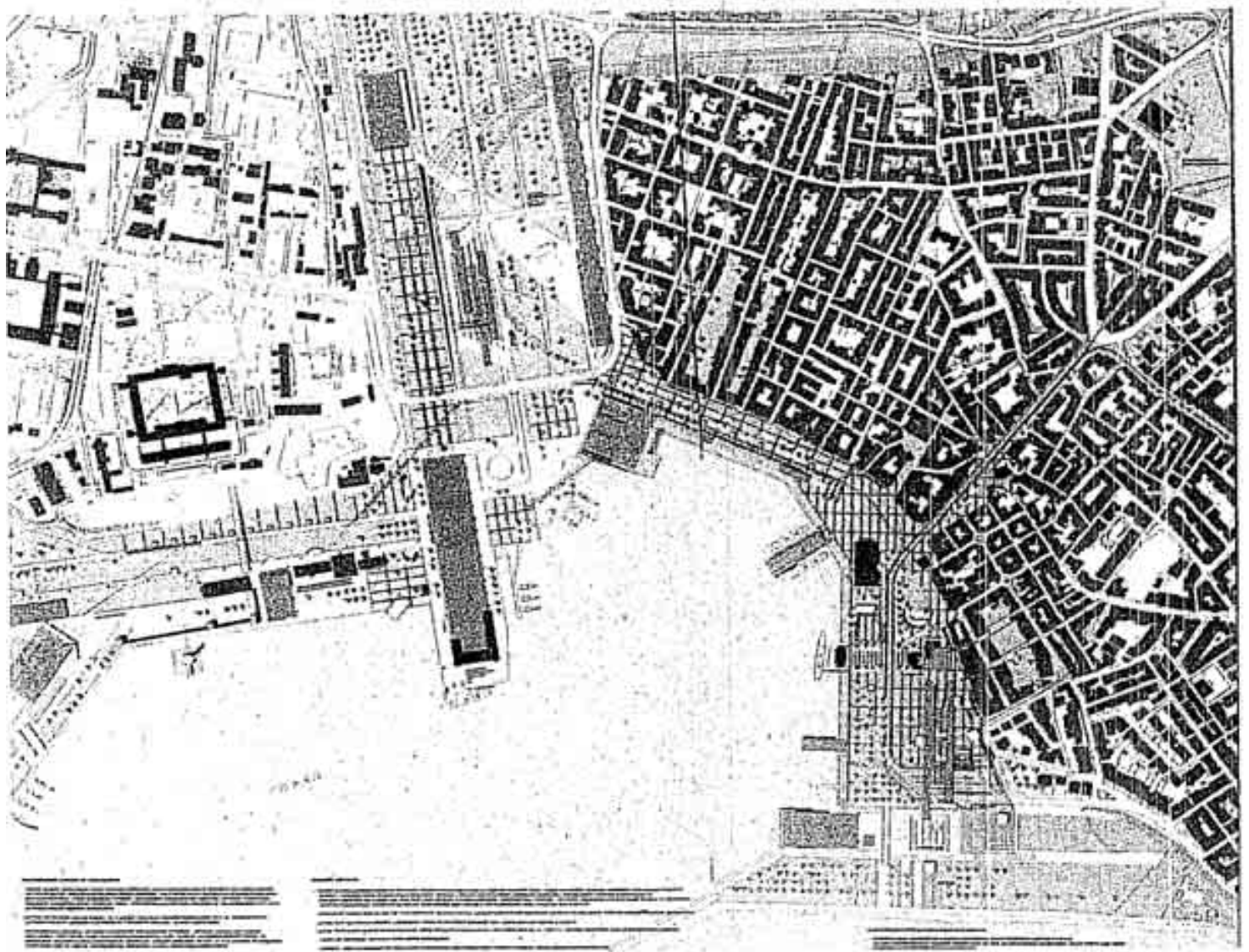
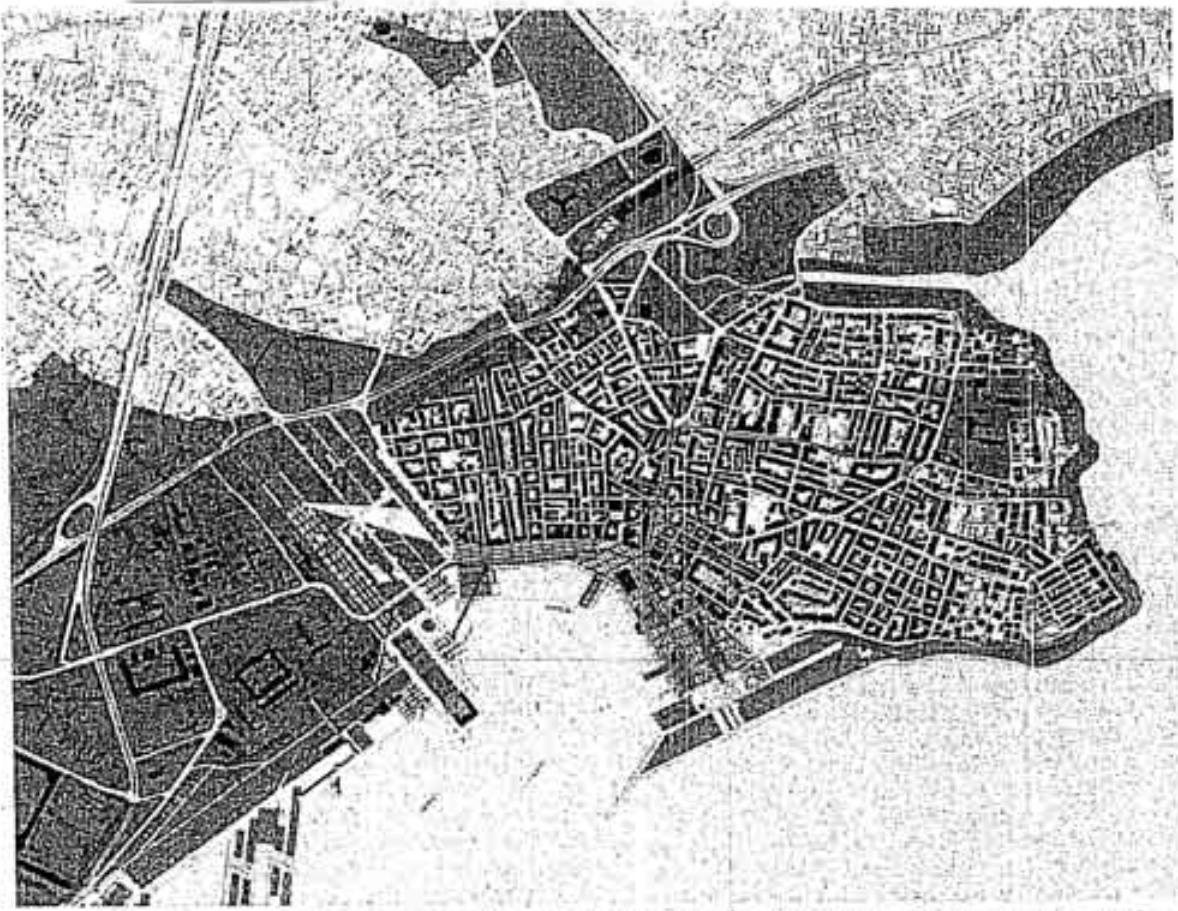
DANISMANLAR: Yücel DEMİR, Yılmaz KUYUMCU

Planlama ile çözümlenmiş yapıyı, alan tutulması ve işlevsel bakımdan önerilere açık olması, alanın sınırları çerçevesinde raylı sistem ve diğer taşımacılığa önem verilmiş olması, binaların manzara ile uyumlu, yerel alan tutulmasında insanın yaşam alanı olarak önemli bir rolümlük sağlanması, Yıl Değişimi Kadıköy Çarşısı eski dokümanlık ile entegrasyon arayışı, mekansal düzen ve yarımlarda görülen karakteristik özellikler, Heron-Mühürler arasındaki boş alanın dolgu alanına getirdiği değişik yaklaşımlar ve özellikler önüne çıkarılmıştır. Ayrıca Kadıköy meydanındaki boş alanın dolgu alanına karşın tunc hafifletmek için alanın kullanılması.

Ancak, A-B zemin arasındaki yapı sınırları aynı gün aynı kula alınması önemli bir düğüme ise de bina bölge halinde bender uzan bir mesafe boyunca uygulanmasını getireceği maliyet ve teknik sorunlarla bender üst alanın kullanılmasını ve işlevselleştirilmesi önüne, ayrıca bölge dışındaki yerlere alınması da aynı nedenle önüne çıkarılmıştır. Ayrıca A zeminde Mühürler dolgu alanına yanında yerli yapılar ile entegrasyon için farklı özellikler ile çözümlenmiş alanın kullanılması olarak değerlendirilmiştir.

İki Raporundan

ÜÇÜNCÜLÜK ÖDÜLÜ

PROJE EKİBİ
M. Emre ERGÜL
Ebru YILMAZ
Seçkin KUTUCU

YARDIMCILAR: Yonca T. KUTUCU, Ürün İNCEKÖSE, Zeynep ARSAN

A ve B zonları başları bir biçimde bütünleşmesi, yer seçimi konularındaki öznel yaklaşımlar, bazı olumsuzlukların yeniden alan düzeni ve işlevsel konularında olması, bu alanlar için doğrultulan mimari öneriler, bir esneklik içinde geleceğe yönelik kimliklerin gelişimini destekleyen öneriler bulunmaktadır.

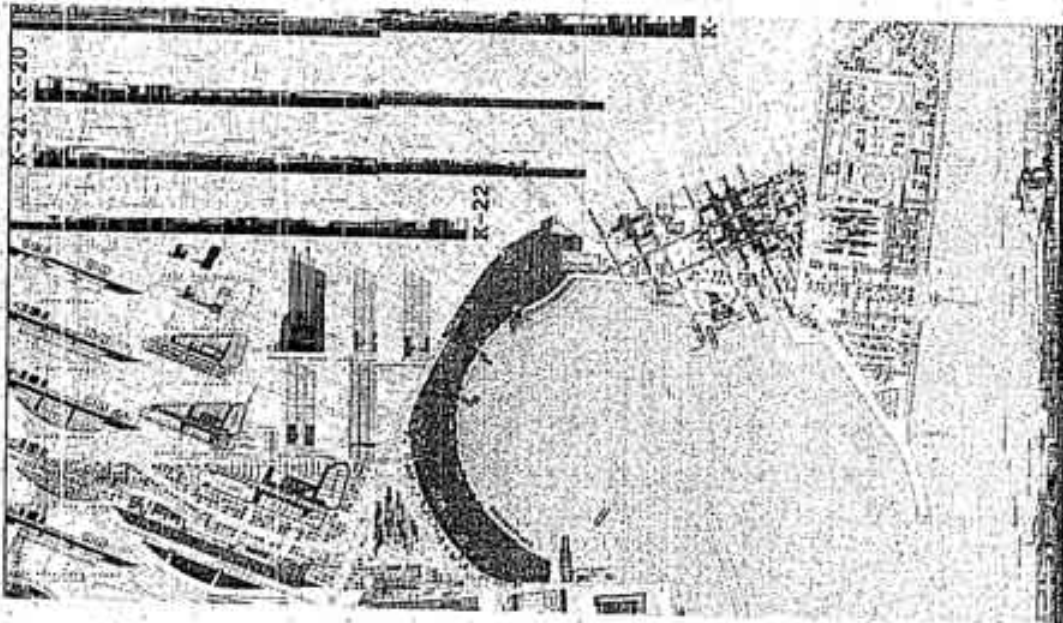
Ancak her iki zonda da özellikle kıyı mekânlarında ortaklık ve zeminliğin bulunması, olguların ve otobüs duraklarının yer alması, Boğaz Tıp Fakültesi öğrencileri gibi sosyolojileri yerine Haydarpaşa'nın dönüştürülmesi olması, A zonuyla ilgili alanın 12 ve 8 katlı olması, İSKİ tesisleri yerinde, küçük bir transfer merkezi oluşturulması, yeni mekânların oluşturulması mekânların yapıları mekânların sonuca dönük yatırımları, yerli halkın yapabileceği hizmetler ve yerli yatırımları teşvik etmesi alanın bütünsel olarak değerlendirilmesi için öneriler bulunmaktadır.

İçeri Raportajından

Proje, mevcut durumda ilişkisi kesilmiş olan A ve B zonları arasındaki organik bağlantıyı kurmayı amaçlamaktadır. Bu düşünce, projeye iki önemli katkı sağlamıştır; bunlardan birincisi Kadıköy kıyı mekânının bütünlük kazanması, diğeri ise Boğaz kıyı hatlı sürekliliğinin yukalanmasıdır. Dolayısıyla, Üsküdar ve Kartal arasında bir bağlantı (kentsel kıyı sürekliliği) kurulmuştur. Söz konusu organik bağlantı, her iki zonanın kilit noktaları niteliğindeki mevcut Haydarpaşa Garı ve demiryolu tesislerinin doğu yönünde 200m. kaydırılmasıyla sağlanmıştır. Mevcut Haydarpaşa Garı, tuşadığı tarihi anlam göz önünde bulundurularak Demiryolları Müzesi olarak işlevlendirilmiştir. Yeni Demiryolları Tesisi bir taraftan bakım ünitelerine ait dağınık durumda yer alan tüm yapıları yeniden örgünleştirirken, Yeni Gar da demiryolları hatlarının yanı sıra metro hattının Kadıköy son duruşu içinde barındırmaktadır. Proje alanının A Zonunda iki gruba ayrılmış olan mevcut otobüs baş duraklarından (transfer merkezleri) biri Atık Su Ön Arıtma Tesislerinin kuzey kanadına, diğeri ise yeni garın güney kanadına taşınarak desantralize edilmiştir. Böylelikle, Yeni Haydarpaşa Garı ve Tren Müzesi arasında yer alan Haydarpaşa Meydanı hem bir ulaşım merkezi hem de kıyı sürekliliğinin kilit noktası konumuna getirilmiştir. Kadıköy İskele Meydanı, motorlu taşıt trafiği, deniz ulaşımı ve bunlara yönelik yaya hareketlerinin oluşturduğu yoğun kullanımlar nedeniyle kimliğinden uzaklaşmış ve tanımlı bir kamusal alan olma özelliğini yitirmiştir. Bunun çözümü için, otobüs baş duraklarının yanı sıra mevcut Kadıköy-Eminönü

İskelesi kaldırılması, mevcut Beşiktaş-Adalar İskelesinin kafe olarak kullanılması ve her ikisinin birlikte çalışacağı yeni bir iskele önerilmiştir. Bunun yanı sıra, meydanadaki taşıt trafiği - 6.00 kotuna indirilerek Kadıköy çarşısı ve kıyı arasındaki yaya hareketlerine daha fazla alan sağlanmıştır. Böylece, sokak ve çarşı aksları yaya hareketleri ile bütünleşmiş ve meydan, sınırları ile yeniden tanımlanarak Kadıköy Kent Meydanı oluşturulmuştur. Bu nedenle, adı da artık Kadıköy İskele Meydanı değildir. Yeni meydan, zemin döşemesinde de homojen ve yünüz bir karaktere sahiptir. Sadece, metropol kentleşiminin gereksinimleceği spesifik eylemleri tanımlayan bildirimsel panosu, amfi, seyir terası ve kitabevi, müzik evi, kafe işlevlerini taşıyan kiosklar ve kent bilgi sistemi üniteleri ile donatılmıştır. Yeni meydan bu özelliği ile çağdaş kentin enformel edici öğelerine sahiptir. Kadıköy çarşısının mevcut akslarının uzanımında Kaymakamlık ve Değirandalık Binaları çevresinde şekillenen ve kıyı kullanım ile doğrudan ilişkilenen ticari ve rekreasyon yönelik bir dokuman yaratılması amaçlanmıştır. Dükkanlar ve iç sokaklardan oluşan yeni çarşı, Kadıköy çarşısı ve kıyı fonksiyonları arasında yeşil ile bütünleşen ölçekli bir kıyı yapılaşması olarak kendisini gösterir. Yeni çarşı strüktürlerinin bitiminde yer alan park alanı yoğunluğu ile Kadıköy'ün arka bahçesi niteliğindedir. Bu yeşil doku, inşaat sürmekte olan ve pasif yeşil alan olarak değerlendirilen Atık Su Ön Arıtma Tesisleri ve kapalı otoparkın yeşil örtüsü ile bütünleşerek kıyıya ulaşır. Haldun Taner Sahnesi ile başlayan ve yoğun ağaç dokusu ile vurgulanan yaya aksının kıyıya ve buradaki yer alan yaya promenade'na ulaşması sağlanmıştır. Bu promenade güney yönünde proje alanına girişi tanımlayan park alanı ile son bulur. Yeni Ticaret ve İş Merkezi ise Yeni Demiryolları Tesislerinin güneyindeki Haydarpaşa Çarşı Sokak üzerinde konumlanmaktadır. Bu merkez, Kadıköy çarşısı sokak akslarını izleyen pasajlar ile Yeni Demiryolu Tesislerine ve Haydarpaşa Meydanına yaya hareketi ve geçişi sağlamıştır. Bu hareket mevcut Kadıköy Çarşısı ile önerilen İş Merkezi arasında ticari bir hareketlilik oluşturacak ve Dr. Eyüp Aksoy Caddesi üzerinde halen yapılmakta olan alışveriş merkezi ile bütüncül bir ticari bölge oluşturacaktır. Proje alanında B Zonu olarak tanımlanmış olan bölge, projenin bütünü içinde kamusal kullanıma dönük bir kıyı düzenlenmesi olarak değerlendirilmiş olup kültürel, sosyal ve sportif donatıları içinde barındıran KADIKÖY KÜLTÜR PARK'ı olarak önerilmiştir. Kültürpark, Haydarpaşa girişi ile başlayan, Yat Limanı ve sonrasında Harem girişini yakalayan bir yaya aksı çerçevesinde kurgulanmıştır. Bu aks aynı zamanda A Zonundaki Kadıköy seyir terasına ulaşarak görsel bir bağ kurar. Aks

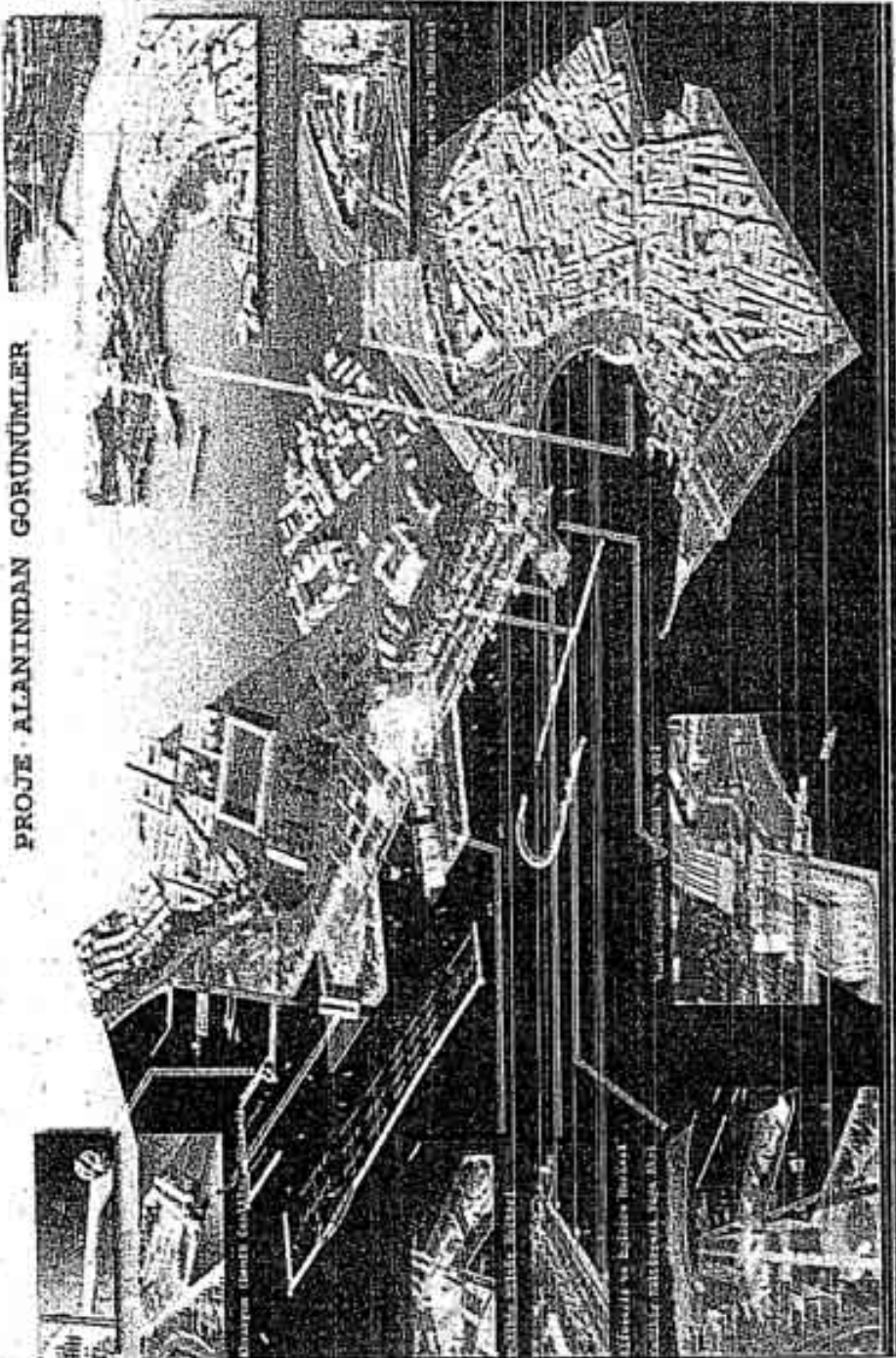
üzerinde öncelikle içinde sinemalar, alışveriş birimleri, bowling salonları, kafeler ve bu birimlere hizmet eden servis mekânlarından oluşan Alışveriş ve Eğlence Merkezi yer almaktadır. Bu yapı önündeki yeşil doku ve kıyı yapıları (restoranlar) ile de ilişkilendirilmiştir. Bu aks devamında yer alan İletişim Meydanı, onu

tarifleyen çeşitli sergi, tanıtım ve seminer fonksiyonlarına hizmet edecek olan İletişim Pavilyonu ile birlikte düşünülmüştür. Kültürpark girişlerinden biri de Marmara Üniversitesi Haydarpaşa Kampüsünden İletişim Meydanı doğrultusundadır. Meydanın kıyıya uzanan bölümünde Kadıköy Kültür Merkezi yer almaktadır. Bu merkez prova odaları, ofis birimleri, servis mekânları, küçük ve büyük salonların yanında Ana Salondan oluşan müzik ve toplu gösterimler için tasarlanmıştır. Botanik Bahçesi ve +6.00 kotunda yer alan yaya promenyadı İletişim Meydanını Su Parkına ve Deniz Canlıları Müzesine bağlanmaktadır. Bu müze, çağdaş kıyı kentinde bulunması gereken denizle ilgili eğitimsel ve görsel alt yapıları

barındırmaktadır. Söz konusu aks Yat Klübüne uzanan yaya aksı ile kesiştiği noktada bir seyir terasıyla karşılaşır ve yönünü Üsküdar girişini karşılayan parka çevirir. Bu kırılma noktasına, deneysel bir oyun alanı olarak nitelenebilecek Çocuk Parkı yerleştirilmiştir. Çocuk Parkını izleyen spor alanlarının kıyı kenarında Yolcu Vapurı İskelesi ile Kabataş Hattını kullanan bir Feribot İskelesi bulunmaktadır. Feribot İskelesi girişi ile spor alanları arasındaki alan otopark olarak değerlendirilmiştir. Kültürparkın Üsküdar girişi yolları üzerinden gelen yeşil örtüyle karşılayan bir parkın içinden alınmıştır. Bu yönden gelen yaya akışı rampa üzerinden +6.00 kotuna ulaştığında tüm alana bir ilk bakış atma fırsatı bulur.

DÖRDÜNCÜLÜK ÖDÜLÜ

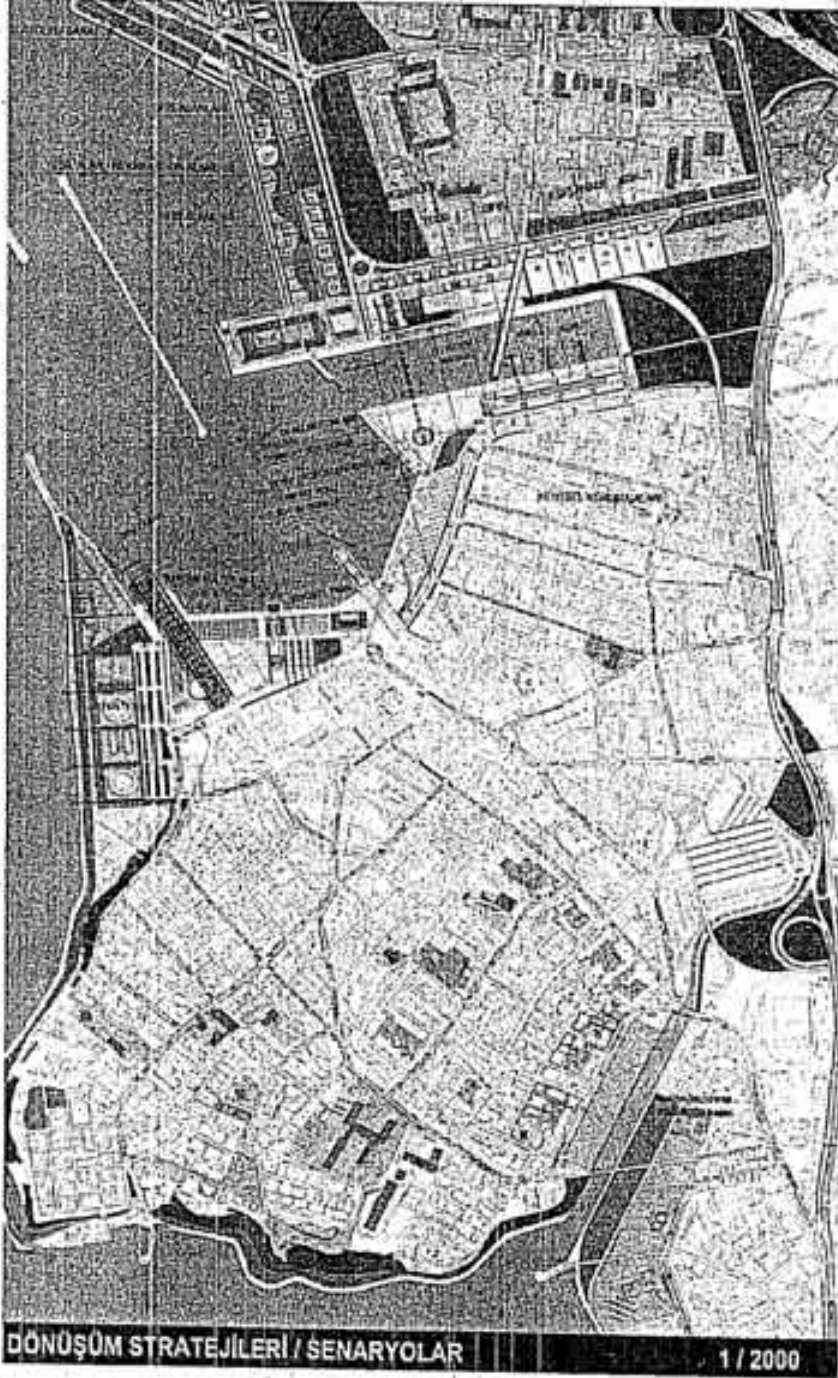
PROJE EKİBİ
Semra TEDER YENER
Sevcan TEBER

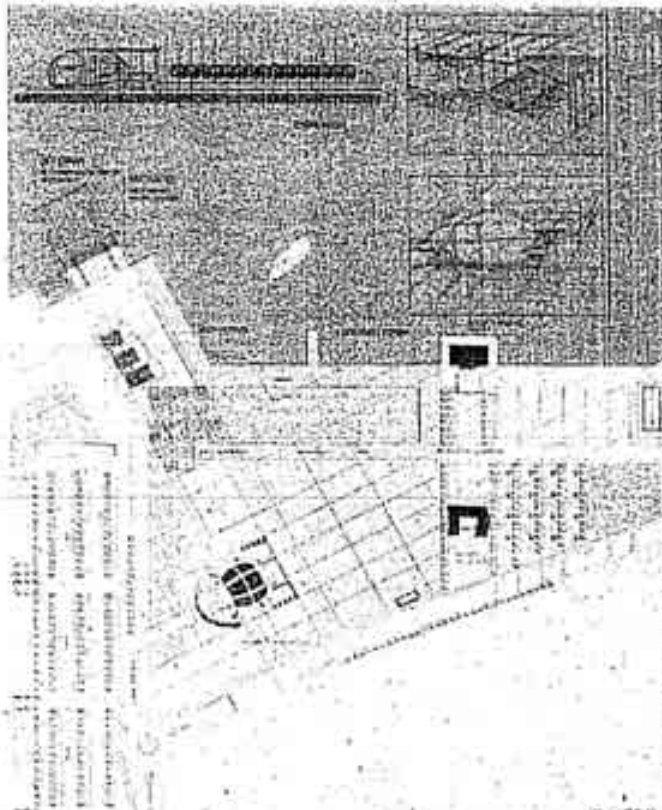
YARDIMCILAR: Kenan YEŞİLKAYA

EMEĞİ GEÇENLER: Figen YÜCEL, Cinar Batrı ÇUMURLU

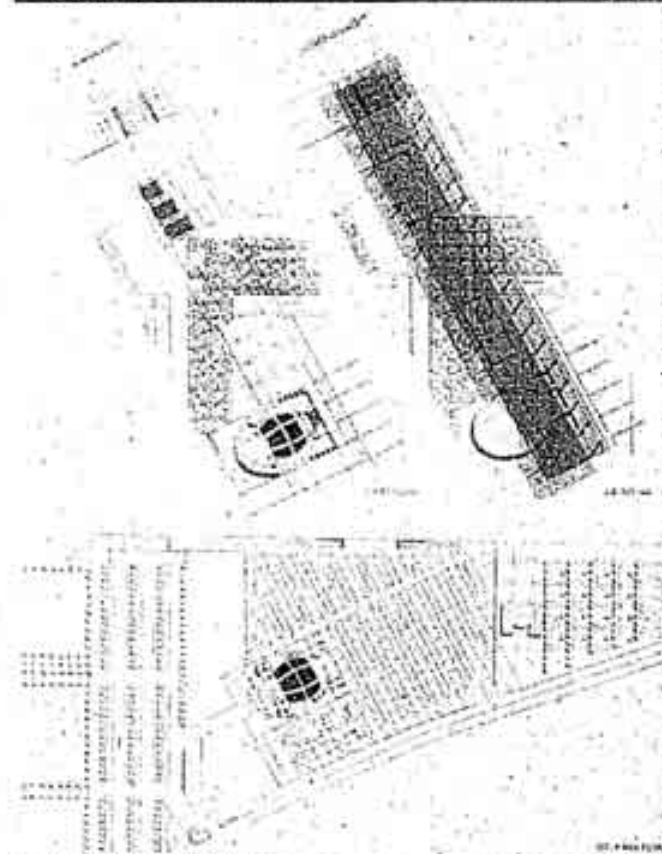
Alan ile ilgili bölümlü yaklaşım gar yapmanın yer seçimi, garın güneyine gelmesi olduğu yeni iş için önemli olarak düşünülmüştür.
Ancak B zonu için gereğinden fazla katlı yapılar için yüksek verimli olması, A zonu için uygulama ekonomisi olacağı için yüksek yapı sistemleri öne çıkarılmıştır, bu konuda Fikrim

Caddesi üzerinde büyük ölçekli binaların düzenlenmesi, Ulaşım Arayışında yer alan Hamam-Kada' hafif raylı taşımacılık sistemi düşünülmesi, tüm garaj yapılarının doğru yapılmaması, yeni gar yapmanın yer seçiminin sunduğu her iki zonu yapı ve yeşil alan bütünlüğüne ayrılmış değerlendirilmesi olmuştur, özellikle B zonu yapı için yapılaşmanın önlenmesi, yeşil ve yapı alanı bütünlüğü sağlanacak bir sistem ayrılmış olması, B zonu için önerilen yapıların yerine gelebilecek yüksek yapılar olmaları olarak değerlendirilmiştir.
Ali İzzet

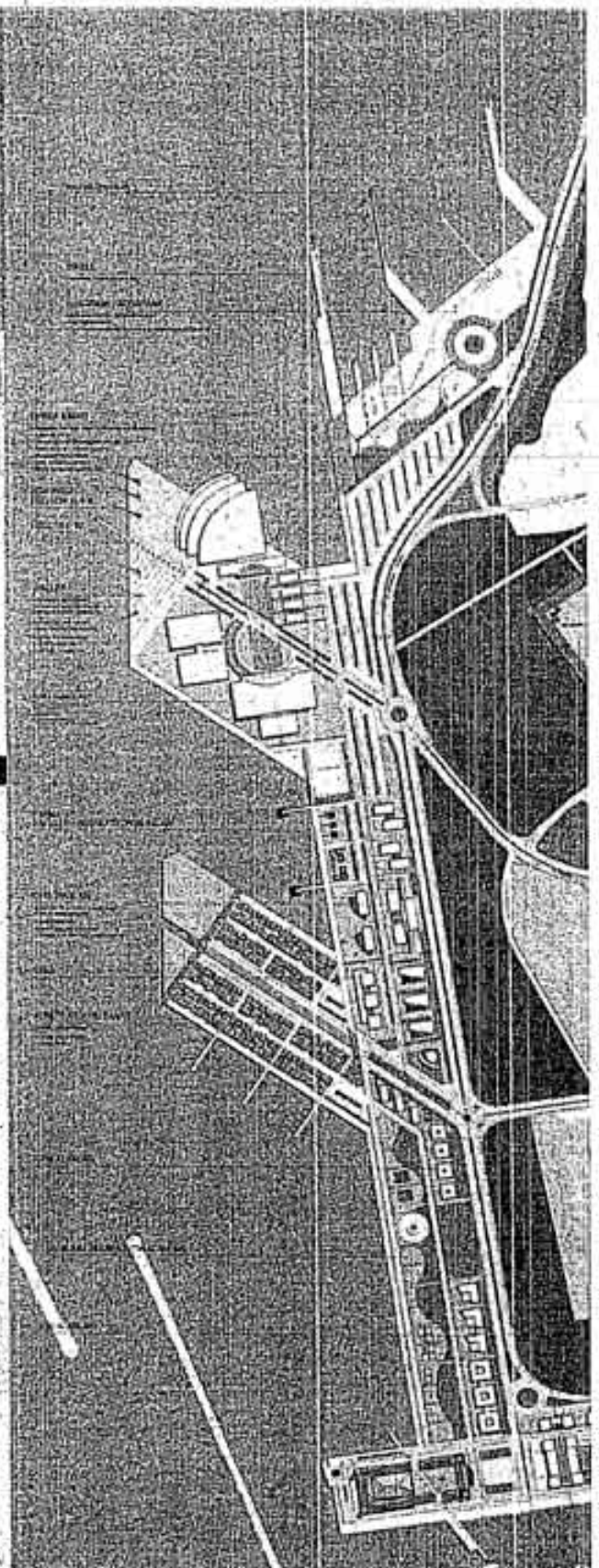

KADIKÖY İSKELE VE ÇEVRESİ 1/500

KENTSEL TASARIM 1/500

HAREM / KENTSEL TASARIM 1/1000

BEŞİNCİLİK ÖDÜLÜ

PROJE EKİBİ

Müseyin L. KAHVECİOĞLU
Nurlan PAKER KAHVECİOĞLU
Ayşe Sevil YETKİN

YARDIMCILAR; Serhan SARIPINAR, Hakan ALDOĞAN, Emre ÖZDİMLER

A-B zonu için bölgeleştilmesi açısından İnan bölgesinin transfer merkezi olarak seçilmiş olması, Haremli yolcu alanı olarak kabul edilmesi, yer seçimi ve alan tahsisinde İnan için kayıtlı uzatılabilir bir inventar ile alınması, Kadıköy merkezli bir alanla yeni yapılaşmalarla bölümlük korumaya çabası önemli bulunmuştur.
Ancak A zonu için yoğun ölçek ve dışık alanların kullandığı olması, Yıldırımın kısıtlı bir alanın baharında yoğun yapılaşmaya özenli olması, bozulan İnan makroformundan birinin tamamını boşaltması başlıca olumsuzluklar olarak değerlendirilmiştir.
Jüri Raporundan

GENEL TESPİT VE KARARLAR

Alanın metropolitan ölçekteki konumu dikkate alınarak, semt ve yakın çevre ölçeği üstündeki yaklaşımların gerekliliği göz ardı edilemez. Bu çerçevedeki yaklaşım ise metropolitenin bölgesel, hatta küresel ölçekteki yeri ile ilişkilendirmeyi kaçınılmaz kılmaktadır. Bir tarafta, "yerel" anlamdaki sınırsız tarih ve kültür hazinesini yaşatmak veya yeniden kazanmak gereği; diğer tarafta ise atılacak alanların gerçekçi ve yaşayabilir olması adına bu "global" düşünümü göz ardı etmeme gereği, ortaya konacak yaklaşım için belirleyici özellik taşımaktadır. Alan içinde yer alan yoğun ve gelişmiş yeşil doku içindeki prestij ağırlıklı ve yüksek mimari nitelikli büyük ölçekli yapıların yer aldığı alanın bir "Uluslararası Kongre Merkezi ve Kültür Parkı" alanına dönüştürülmesi önerisi bu yaklaşımın tasarımı yansıyan önemli bir kararı olarak kabul edilebilir.

Bu kapsamda ifade edilebilecek bir başka karar ise metropoliten alan içinde, Nazım Plan çerçevesinde de öngörüldüğü gibi bir alt merkez konumunda olan Kadıköy'de, merkez fonksiyonlarının konut alanlarına yayılarak bu alanları yok etmesini önlemek olmuştur.

Yarışma alanı içinde yer alan mevcut fonksiyonlar ve önerilen yeni fonksiyonların ilgili somut kararların en önemlileri olduğu düşünülenleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

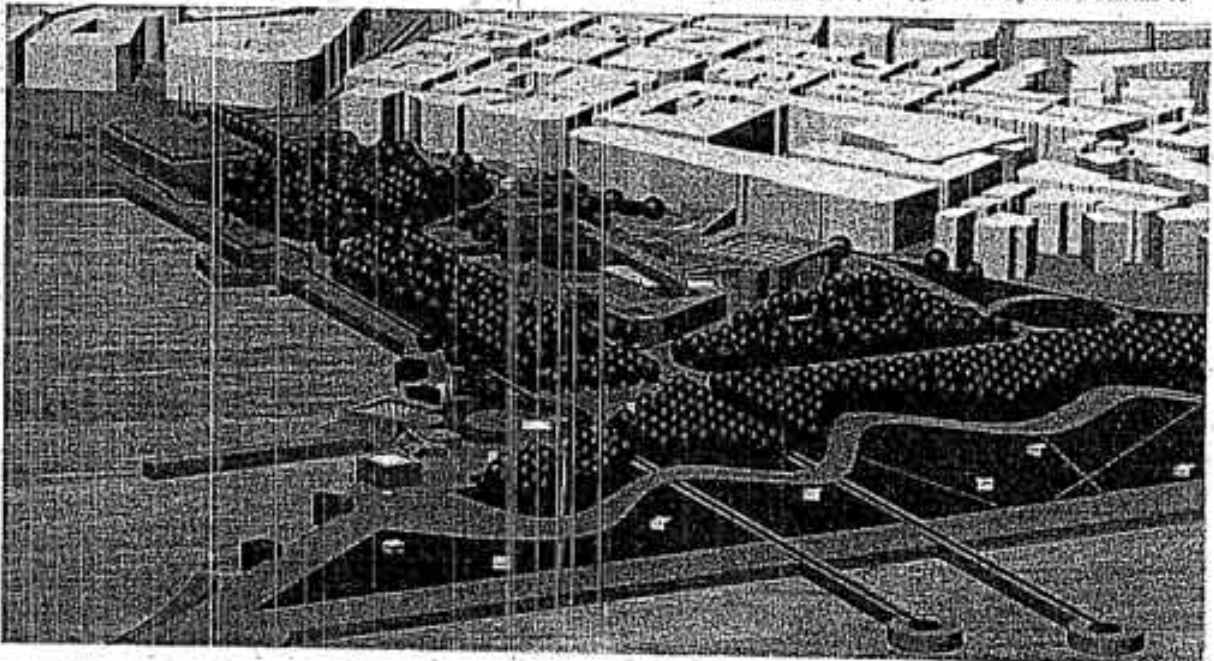
- Haydarpaşa Limanının bu alandan kaldırılarak kentin makroformu içinde uygun bir yere taşınması.
- Önemli bir alana yayılan ve fiziksel nitelik ile kullanım değeri açısından düşük standartlarda görülen Haydarpaşa Demiryolu Terminali alanının yeniden değerlendirilmesi.

- Harem Otobüs Terminalinin Nazım Plan'da da öngörüldüğü gibi bu alandan kaldırılması.
- Bazı planlama çalışmalarında öneri niteliğinde yer alan "Marmara Sahil Yolu"nun Moda Burnunu dolayarak Kadıköy'e bağlanması kararının uygun olmadığı görüşü ile bu kararıyla bağlantısının yapılmaması.
- Kentin Anadolu yakasının Avrupa yakasına bağlandığı en önemli nokta konumundaki Kadıköy'ün bir ulaşım aktarma alanı olmaktan çıkılarak gelişmiş bir kamusal dış mekan dizimi ile "Kent Meydanı"na dönüştürülmesi.

KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ

Yukarıda belirtilen ana kararlar çerçevesinde oluşan yeni durumların getireceği potansiyellerin kullanımının bir dizi kentsel dönüşüm projesi ile gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir, somut bazda öneri projeler geliştirilmiştir.

- Moda Mühürdar Şehir Parkı Projesi: Mühürdar dolgu alanının üst yapıdan arındırılarak bir şehir parkına dönüştürülmesi.
- Kadıköy Yapısal Gelişim Alanı: Eski Kaymakamlık yapısı günümüzde yer alan ve bugün otobüs bekleme alanı olan alanın hafif yoğunluklu bir yapılaşma ile sosyal ve kültürel altyapıya destek sağlayacak fonksiyonlarla donatılması.
- Kadıköy Yerli Geçişi Projesi: Kadıköy merkezi iş alanı ile birlikte çevresindeki yoğun konut ve yaya alanlarının getirdiği trafik problemlerinin köktenci bir yaklaşımla çözümlü ve dış mekan hareket ve yaşantısının konforunu yükseltmek amacı ile yapılan yeraltı geçişi projesi.
- Kadıköy "Kent Meydanı" düzenlemesi: Bu gün bir trafik kavşağı ve aktarma noktası konumundaki Kadıköy Meydanı ve Rıhtım Alanının çağdaş bir kent meydanı olarak düzenlenmesi.
- Kadıköy Operası: Alana kazandırılmak istenen yeni kimlik çerçevesinde önerilen kültür yapılarından önemli biri olarak "Opera Binası".
- Rıhtım Caddesi Cephe Yenileme Projesi: Yeni senaryolar çerçevesinde alanın gelişimine bağlı olarak niteliksiz dış mekan çeperlerinin iyileştirilmesi, görsel niteliğinin yükseltilmesi.
- Moda ve Kadıköy Çarşısı ve yakın çevresi geliştirme projesi: Tarihi bir nitelik kazanan "çarşı" ile aynı anlamdaki "ikamet" alanlarının korunması amaçlı; kısmi yaya alanları oluşturma, araç trafiğinin yeniden düzenlenmesi ve sibiliteleştirme çalışmaları.
- Rasim Paşa Yaya Bölgesi: Yeldeğirmeni ve çevresinde yürünür alanın sahip olduğu değerlerin korunması, geliştirilmesi ve yeniden kazanılması amaçlı yayulaştırma, yeni fonksiyonlarla bezeme ve

sıhhileştirme çalışmaları.

• Haydarpaşa Semt Parkı Projesi: Kent hafızasında yeşil alan olarak yer alan bu kısmın, semt ölçeğinde bir park olarak yeniden yeşil alan olarak kazanılması.

• Yeni Haydarpaşa Demiryolu Terminali: Yeni trafik düzeni çerçevesinde demiryolu terminalinin çağdaş bir yaklaşımla yeniden yapılması; Şehirlerarası Hatlar ve Ankara-Istanbul hızlı tren terminali.

• Haydarpaşa Modern Sanatlar Müzesi: Yüksek mimari niteliği ile özel bir değer taşıyan ve orjinal fonksiyonunu korpalayamaz durumda olan yapının değerlendirilerek korunması. Aynı zamanda çağdaş dünya metropollerini açısından vazgeçilmez olan Modern Sanat Müzesinin yarışma alanına kazandırılmak istenen yeni kimlik çerçevesinde konumlanması.

• Haydarpaşa Kentsel Gelişim Alanı: Bugünkü kullanım niteliği son derece düşük olan demiryolu manevra alanlarının, kent adına kazanılmasına yönelik yapılaşma projesi.

• Sanat ve Kültür Yapıları Grubu: Liman alanında yer alan ve tarihi nitelikler taşıyan bazı yapıların yenilenmesi, restore edilmesi ve kültürel amaçlı kullanımı.

• Anadolu Yakası Ulaşım Aktarma Terminali: Kadıköy'den kaldırılan ulaşım transfer alanlarının çağdaş bir yapılaşma ile ele alınarak bugünkü Liman bölgesinde konumlanması. Aynı zamanda farklı ulaşım sistemlerinin en uygun biçimde entegre edilmesi.

• Haydarpaşa - Harem Kısı Parkı Projesi: Limanın kaldırılması ile kazanılacak alanın metropol ölçeğine hizmet edecek çağdaş bir kısı parkı olarak düzenlenmesi, kentsel kullanıma açılması.

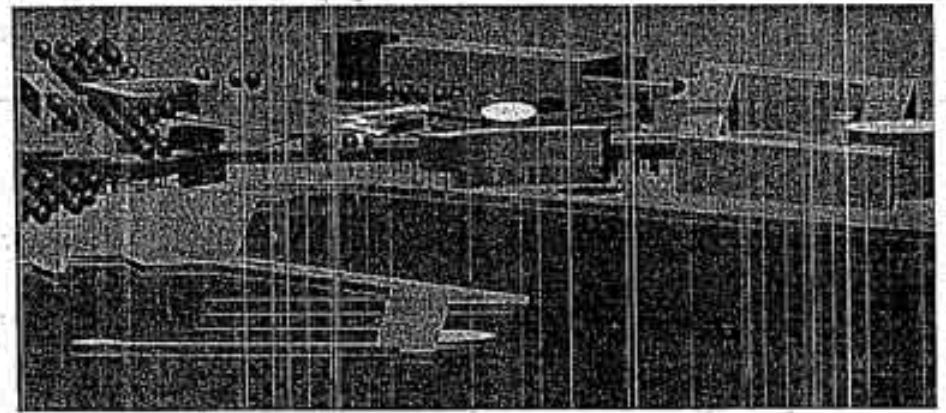
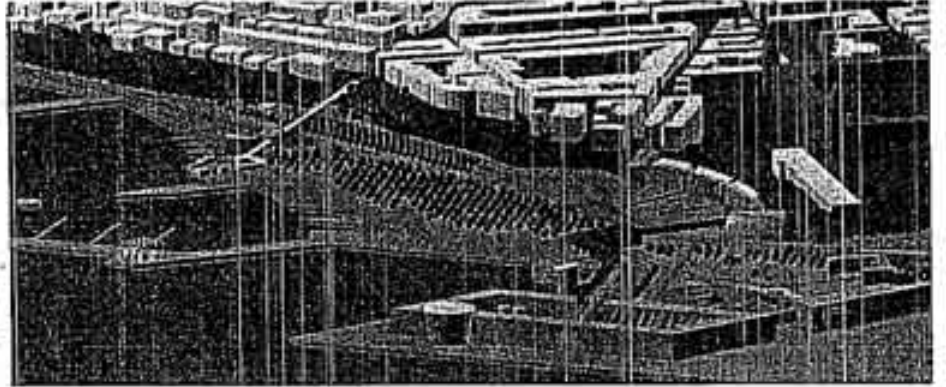
• Haydarpaşa Yolcu Limanı: Yük limanının kaldırılması ile kazanılan alan içinde, kentin Anadolu yakasının sahip olduğu ancak metropol ölçeğinde dengeli bir şekilde değerlendirilemeyen tarihi ve kültürel değerlerin küresel ölçekte

buluşturulmasına yönelik yolcu limanı önerisi: "Cruise Turizmi".

• Marina Düzenlemesi: Mevcut Ro-Ro ve yük iskelelerinin kaldırılması ile boşalacak alanın bir marina olarak semt ve kent sakinlerine kazandırılması.

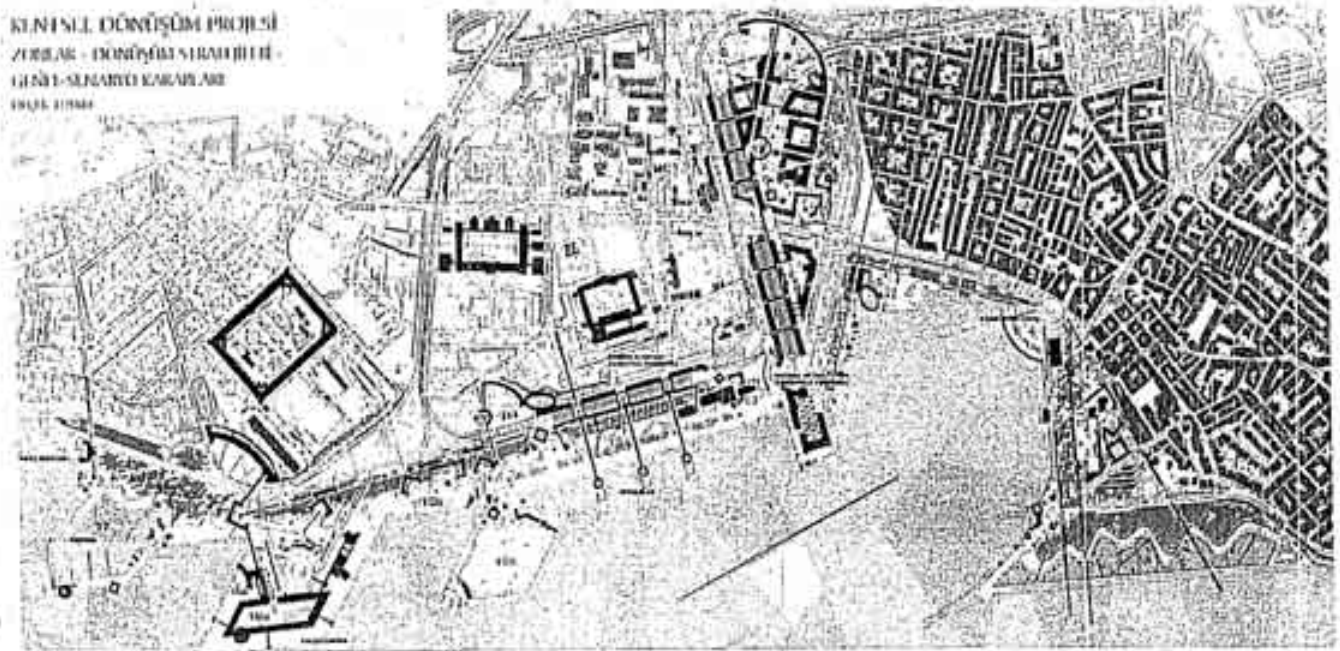
• Harem Semt /Şehir Parkı Projesi: Harem otobüs terminalinin kaldırılması ile kazanılan alanın, kıyıdaki mevcut yeşil doku ile bütünleştirilmesi ile elde edilecek semt parkı.

• Prestij Ağırıklı Uluslararası Kongre Merkezi ve Kültür Parkı Projesi: Selimiye Kışlası, Haydarpaşa Lisesi gibi büyük ölçekli, nitelikli mimarisi olan ve tarihi özellik taşıyan yapılarla, çevrelerindeki gelişmiş yeşil alanın prestij ağırlıklı bir kültür parkı olarak düzenlenmesi.

KENTSEL DÜŞÜNÜŞM PROJESİ

ZİRVEK - EKONOMİK STRATEJİLER
GENEL ŞEHİR PLANI
1984-1994

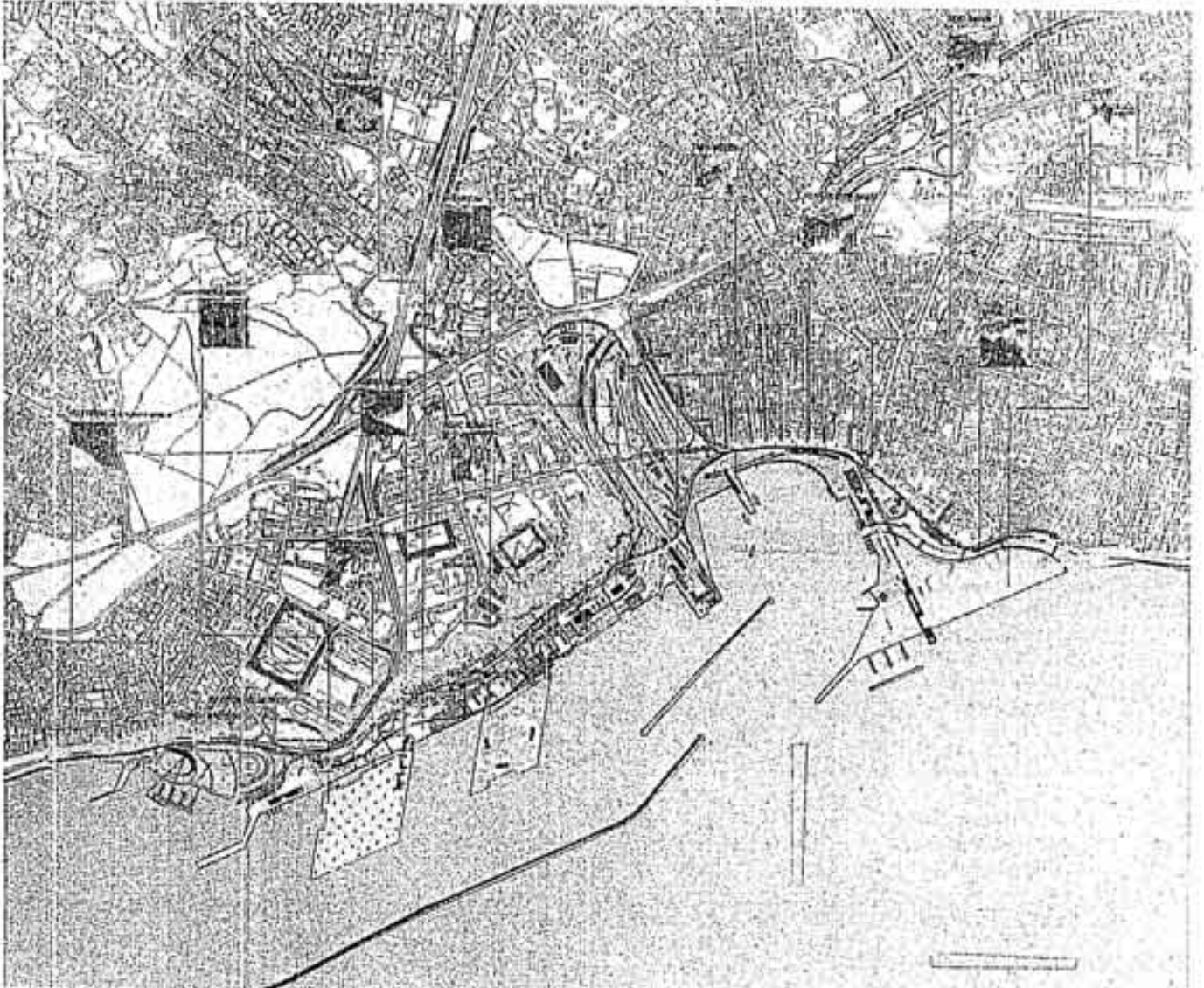
ÜÇÜNCÜ MANSİYON

PROJE EKİMİ
İpek YUREKLI
Arda İNCEOĞLU
Deniz ASLAN
Funda GÜLEÇ YIRMIŞBEŞOĞLU

YARDIMCILAR: Meriç ÖNER, Kerem PİRER, Erhan İNANÇ,
Necde ULUGTEKİN, Hatice KALAYCI, Nilayla Y. ERBAĞCAN,
Bera Yaşın ÖZHUŞ

Fikir ve estetik düzeyinde belirli bir düzeylik taşınması, B zonunda yapı alan ajandâ ve konumsal çözümlerin öne alınması, mevcut alan ilişkilerinin bir bölümünün değiştirilmesidir. Yalı değişimi Kadıköy kıyı alanındaki işlevinin belirli bir senaryo çerçevesinde yenileğininin olması önümü bulmaktadır.

Üst ölçekli yapılaşmaların diğer kopuklukları, sahile düzenlen havaray, çok sayıda kalın kavşak önerisi, Kadıköy Moda sahili yolunun 2x2 otobüs şeridi olarak önerilmesi, Kadıköy bölgesinde bodrum açık yıl binası önerisi başlıca olumsuzluklar olarak değerlendirilmiştir.
Ahi İbrahim Paşa

DÖRDÜNCÜ MANSİYON

PAZAR Ekişi

Zahra Füsün OTANER

Sami ATA TURAK

YARDIMCILAR: Tuğba ÇAĞLAR

DANIŞMAN: Nebahat KAYA

Üst ve alt ölçekler arasında devamlılık ve kesin ayrımsız, derinlikli analizler olması esastir.

Azıcık, her iki zon arasında bütünlüğüne bağlı ve yapıya adına sağlanmasını esastir, ölçeklendirilmiştir. Mülkiyetler dolgu alanı üzerinde yoğun bir yapılaşmaya önlenmiş olması, oluşan sistemler arasında bütünlüğüne sağlanmasını esastir, Mülkiyetler dolgu alanında yerli otopark yapılmış olması, başlıca önemlilikler olarak değerlendirilmiştir.

Just Representation

PROJENİN TEMEL UNSURLARI

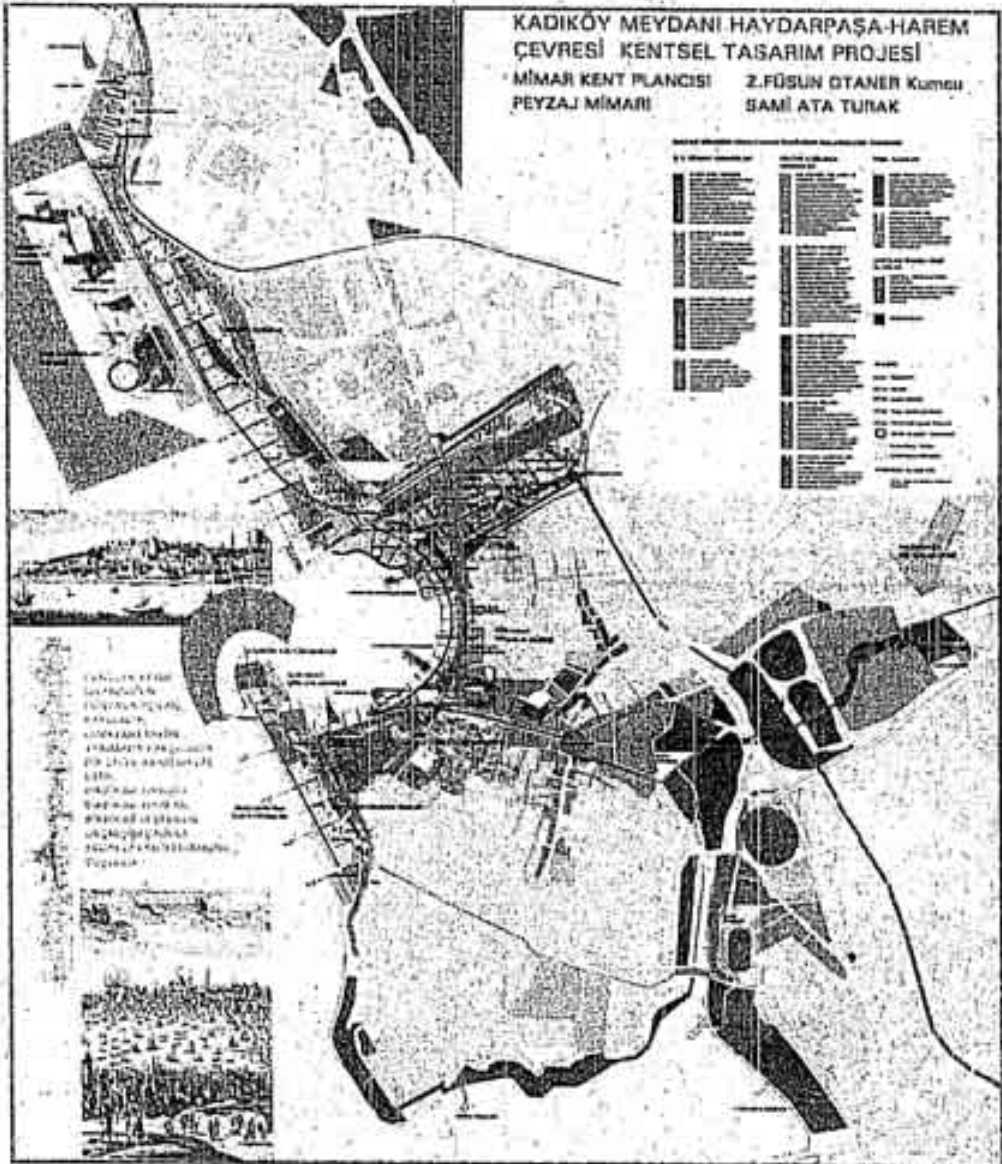
Kadıköy'ü transit trafik aktarma-merkezi olmaktan çıkarmak için, transit nüfusu doğrudan UKM karar ve çevresindeki metro, tramvay, hızlı tramvay hatlarına ve bu hatlar üzerinde oluşturulacak minibus ve otobüs başlangıç noktalarına taşınmıştır. Kadıköy Merkezi İş Alanları ile ilişkisi olmayan ve bu alanlarda alışveriş etmeyen transit nüfusun deniz yolu ile gelecek olanları da Haydarpaşa ve Haremde iskelelere ve iskele çıkışlarında konsolidirılan çağdaş kamu taşıma sistemlerine aktarılmıştır. Böylelikle Kadıköy Meydanında sadece Bostancı, Topkapı ve Mecidiyeköy hatlarına servis veren iki üç otobüs ve dolmuş hatlarına servis veren iki üç otobüs ve dolmuş hattı biriktirilmştir. Kadıköy'ün sahil kesiminde yaşayan nüfusun ise deniz ulaşımından etkin olarak yararlanabilmesi için şehir hatları vapur ve deniz otobüsü iskeleleri ve seferleri tesisi öngörülmüştür. Moda ve Fenerbahçe kesimlerindeki konut alanlarına yönelik olan ve Kadıköy ve çevresindeki yolları anlamsız şekilde yükleyen trafiği temizlemek ve bu alanları doğrudan ulaşımı sağlamak üzere 1. köprü çevre yolunun sahil yolu ve Kurbağlı Dere ağzında

oluşturulan köprü ve tünelle doğrudan ulaşımı sağlanmıştır. Bu yeni açılan güzergah aynı zamanda Haydarpaşa-Kurbağlıdere arasında planlanan tünelle ile bütünlüklererek her türlü transit trafiği Kadıköy Merkez alanlarından uzaklaştırmaktadır.

Haydarpaşa-Kurbağlıdere arasında yer altına alınan yol sistemi üzerinde planlanan otopark alanları ise gerek Merkezi İş Alanlarının, gerekse de sahil kesiminde planlanan kültürel-sosyal ve rekreatif alanlarının gereksinim duyduğu kapasiteyi sağlamaktadır.

Trafik kullanımlarından arındırılan sahil kesiminde, Kadıköy'ün çağdaşlaşma yönünde dönüşümü için öngörülen ama tema olan Kültür ve Sosyal Merkez işlevine uygun kullanımları yer verilmiştir.

TCDDY ve Liman Gümrük İşletmelerinin kullanım alanlarının Metropollün başka kesimlerine taşınması ile kazanılacak olağanüstü değerli konumdaki alanlar üzerinde ise ülke ölçeğinde hizmet verecek bir Üst Kültürel Merkez geliştirilmesi öngörülmüştür.

BEŞİNCİ MANSİYON

PROJE EKİPİ

Ervin GARIP
Banu BAŞEĞKİCİ

YARDIMCILAR: İmge TETİM, Helti COZA

Genel anlamda yeşil sürekliliği sağlanması, yer yer sınırsız koruması ve kıyıda yer alan alanlarla olan büyük ölçüde yayayla ilişkili olmaları bulunmaktadır. Ancak, otoplan yönünden çözümler gerekli önemli bir düşünce geliştirilmesi olursa, bu anada nitelikli durakların yerlerine alınarak enbalece edilmiş Haydarpaşa çayırındaki kavşaktan çözümlenmiş olursa ve herman işinde otobüs durağı inşa edilirse, B Zonasına Eğin korularında önemli etkilerde bulunması hepçe olumsuzluk olarak değerlendirilmiştir.

Jüri Raporundan

Proje, mevcut durumda ilişkisi kesilmiş olan A ve B zonları arasındaki organik bağlantıyı kurmayı amaçlamaktadır. Bu düşünce, projeye iki önemli katkı sağlamıştır; bunlardan birincisi Kadıköy kıyı mekanının bütünlük kazanması, diğeri ise Boğaz kıyı hattı sürekliliğinin yakalanmasıdır. Dolayısıyla, Üsküdar ve Kartal arasında bir bağlantı (kentsel kıyı sürekliliği) kurulmuştur. Söz konusu organik bağlantı, her iki zonun kilit noktaları niteliğindeki mevcut Haydarpaşa Garı ve demiryolu fonksiyonlarının doğu yönünde 200m. kaydırılmasıyla sağlanmıştır. Mevcut Haydarpaşa Garı, taşıdığı tarihi anlam göz önünde bulundurularak Demiryolları Müzesi olarak işlevlendirilmiştir. Proje alanının A Zonasında iki gruba ayrılmış olan mevcut otobüs baş duraklarından (transfer merkezleri) biri Atık Su Ön Arıtma Tesislerinin kuzey kenarına, diğeri ise yeni garın güney kenarına taşınarak desentralize edilmiştir. Böylelikle, Yeni Haydarpaşa Garı ve Tren Müzesi arasında yer alan Haydarpaşa Meydanı hem bir ulaşım merkezi hem de kıyı sürekliliğinin kilit noktası konumuna getirilmiştir. Kadıköy İskele Meydanı, motorlu taşıt trafiği, deniz ulaşımı ve bunlara yönelik yaya hareketlerinin oluşturduğu yoğun kullanımlar nedeniyle kimliğinden uzaklaşmış ve tanımlı bir kamusal alan olma özelliğini yitirmiştir. Bunun çözümü için, otobüs baş duraklarının yanı sıra mevcut Karaköy-Eminönü İskelesi kaldırılmış, mevcut Beşiktaş-Adalar İskelesinin kafe olarak kullanılmış ve her ikisinin birlikte çalışacağı yeni bir

iskele önerilmiştir. Bunun yanı sıra, meydandaki taşıt trafiği - 6.00 kotuna indirilerek Kadıköy çarşısı ve kıyı arasındaki yaya hareketlerine daha fazla olanak sağlanmıştır. Böylece, sokak ve çarşı aksları yaya hareketleri ile bütünlüğü ve meydan, sınırları ile yeniden tanımlenerek Kadıköy Kent Meydanı oluşturulmuştur.

Proje alanında B Zonu olarak tanımlanmış olan bölge, projenin bütünü içinde kamusal kullanımına dönük bir kıyı düzenlenmesi olarak değerlendirilmiş olup kültürel, sosyal ve sportif donatılar içinde barındıran KADIKÖY KÜLTÜR PARKI olarak önerilmiştir. Kültürpark, Haydarpaşa girişi ile başlayan, Yat Limanı ve sonrasında Harem girişini yakalayan bir yaya aksı çerçevesinde kurgulanmıştır. Bu aks aynı zamanda A Zonasındaki Kadıköy-seyir terasına ulaşılarak görsel bir bağ kurar. Aks üzerinde öncelikle içinde sinemalar, alışveriş birimleri, bowling salonları, kafeler ve bu birimlere hizmet eden servis mekanlarından oluşan Alışveriş ve Eğlence Merkezi yer almaktadır. Bu yapı önündeki yeşil doku ve kıyı yapıları (restoranlar) ile de ilişkilendirilmiştir. Bu aks devamında yer alan İletişim Meydanı, onu tanımlayan çeşitli sergi, tanıtım ve seminer fonksiyonlarına hizmet edecek olan İletişim Pavilyonu ile birlikte düşünülmüştür. Kültürpark girişlerinden biri de Marmara Üniversitesi Haydarpaşa Kampüsünden İletişim Meydanı doğrudur. Meydanın kıyıya uzanan bölümünde Kadıköy Kültür Merkezi yer almaktadır. Botanik Bahçesi ve +6.00 kotunda yer alan yaya promenade İletişim Meydanını Su Parkına ve Deniz Canlıları Müzesine bağlanmaktadır. Söz konusu aks Yat Klübüne uzanan yaya aksı ile kesiştiği noktada bir seyir terasıyla karşılaşıyor ve yönünü Üsküdar girişini karşılayan parka çevirir. Bu kırılma noktasına, deneysel bir oyun alanı olarak nitelenebilecek Çocuk Parkı yerleştirilmiştir. Çocuk Parkını izleyen spor alanlarının kıyı kenarında Yolcu Vapurı İskelesi ile Kabataş Hattını kullanan bir Feribot İskelesi bulunmaktadır. Feribot İskelesi girişi ile spor alanları arasındaki alan otopark olarak değerlendirilmiştir. Kültürparkın Üsküdar girişi yolları üzerinden gelen yeşil örtüyü karşılayan bir parkın içinden alınmıştır. Bu yönden gelen yaya akışı rampa üzerinden +6.00 kotuna ulaştığında tüm alana bir ilk bakış alanı fırsatı bulur.

KADIKÖY MEYDANI HAREM- HAYDARPAŞA YAKIN ÇEVRESİ KENTSEL TASARIM YARISMASI

BİR KÜLTÜR-SANAT-BİLİM MERKEZİ: KADIKÖY

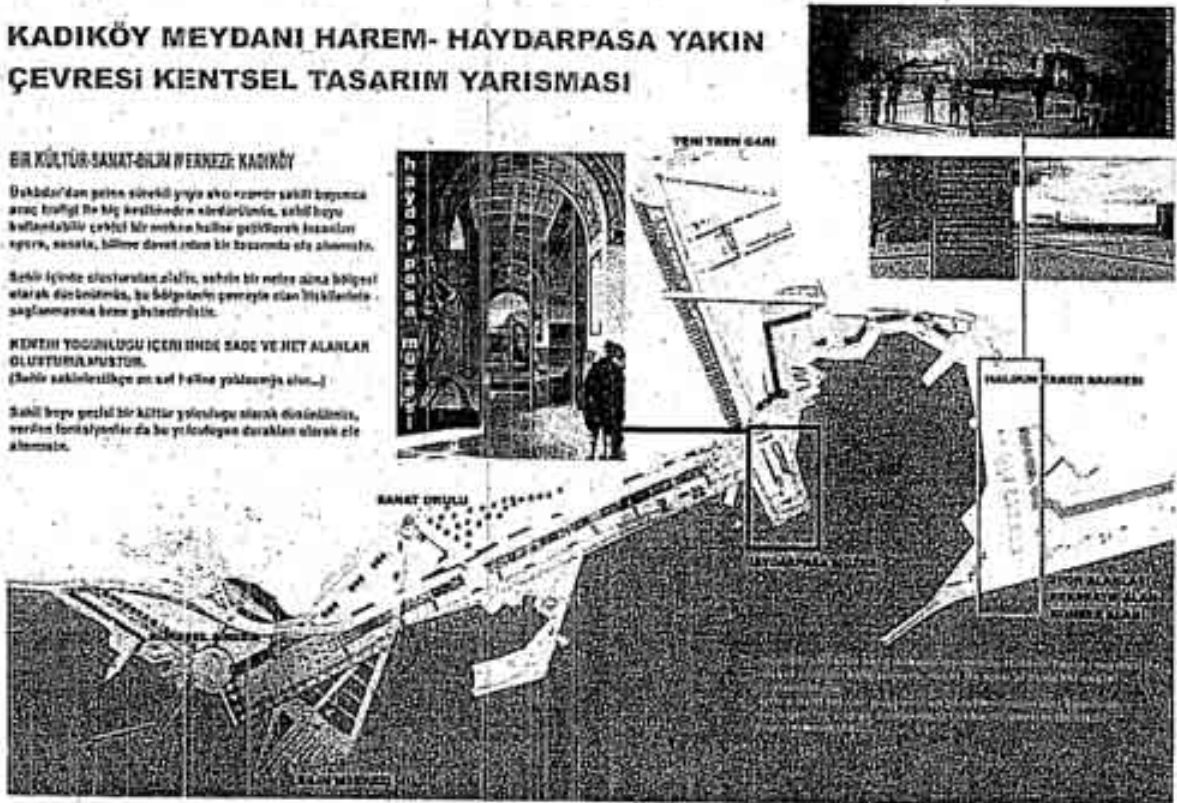
Dakikadan geçen sürekliliği yaya aksı koruyarak saklı tutulmuş bir alanın bir büyük kesitinde değerlendirilmesi, saklı bir alanın kentsel olarak çekici bir mekan haline getirilerek insanları eğlendiren, eğlenen, bilime davet eden bir ortamda ele alınması.

Saklı içinde oluşturulan alanlar, saklı bir mekan olma bölgesi olarak değerlendirilmeli, bu bölgenin çevreyle olan ilişkilerini sağlamasına önem gösterilmelidir.

KENTİN YOGUNLUĞU İÇERİNDKİ SADE VE NET ALANLAR OLUSTURULMUSTUR.

(Saklı saklılıkta en saf ifade yoldanına olur...)

Saklı bir alanın bir kültür yelpesini olarak değerlendirilmeli, verilen fonksiyonlar da bu yelpesinin durakları olarak ele alınmalıdır.

Tez Özetleri

Hazırlayanlar: Aynur ÇAKIR, Osman BALABAN

SU YÜZEYLERİNİN PLANLANMASINDA SU HAVZALARI VE SULAK ALANLAR

ÜN, Ayşe
Yüksek Lisans
Gazi Üniversitesi
Şehir Bölge ve Planlama Bölümü
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erdoğlan YAŞLIÇA
1995, 169 sayfa

Bu çalışmada su yüzeylerinin genel yapısı ve Türkiye'nin su kaynakları hakkında bir bilgi verildikten sonra su yüzeylerinde kirlilik, bu kirliliğin kontrolü ve önlenmesine karşı yaklaşımlar sunulmuştur. Bu yaklaşımlar ekonomik unsurlar, planlama yaklaşımı, idari ve yasal çerçeve olarak belirlenmiştir. Su yüzeyindeki su havzaları (Sarıpaça Gölü, Tahtalı Barajı) ve sulak alanlardan (Kızıllırmak Delta) örnek seçilerek konu açıklanmıştır.

KIRSAL ALAN PLANLAMASINDA POLİTİKALAR ÇORUM ÖRNEĞİ

BUDAK, Muhammed
Yüksek Lisans
Gazi Üniversitesi
Şehir Bölge ve Planlama
1997

Dengelerin hızla değiştiği dünya ülkelerinde, sosyo ekonomik ve politik değişimler sonucu, bazı kalkınma politikaları gündeme gelmektedir. Sosyo-ekonomik problemlerin ve kırdan kente olan göçlerin neticesinde, kırsal alanlarda tedbirler alınması gerekmektedir. Bu oluşum, ekonomik kalkınma hedeflerinin saptanmasında, makro düzeyde konunun ele alınması, ancak yerel ölçekte çözüm önerilerini zorunlu kılmaktadır. Planlama literatüründe, kırsal alan planlaması, ekonomik kalkınma ile birlikte kentsel alanlarda uygulamaların önlenmesi, kırsal alanlarda istihdamın sağlanması, buralardaki kamu yatırımlarının daha rasyonel bir biçimde yönlendirilmesi ve kırsal alanların, büyük

kentlerle entegrasyonunun sağlanması ile dışarıya açılmalarının desteklenmesi sayesinde, genel anlamda kalkınması olarak tanımlanır. Kırsal alan kalkınması amacıyla gerçekleştirilen, gerek gelişmiş ülkelerde gerekse gelişmekte olan ülkelerde akılcı bir planlama disiplini görülmediği takdirde, kalkınma olumsuz sonuçlanmaktadır. Bu olgu, planlama politikalarının yöresel özellikler dikkate alınarak, sürdürülebilir politikalarla üretilmesini zorunlu kılmaktadır. Örneğin; gelişmiş ülkelerde uygulanan kalkınma amaçlı planlama politikaları neticesinde görülen çevresel problemler, gelişmekte olan ülkelerde de aynı şekilde görülmektedir. Yukarıdaki amaçlara yönelik olarak, tezin ikinci bölümünde kırsal alanların tanımı ve özellikleri belirtilmekte, kırsal alanların kalkınma süreci içerisinde, nasıl planlanacağı anlatılmaktadır. Ayrıca planlama aşamasında izlenecek politikalar belirtilmektedir. Üçüncü bölümde ise, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde genel olarak farklılıklar gösteren kırsal alan politikaları belirtilerek, gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerden örnekler üzerinde durulmaktadır. Dördüncü bölümde, Türkiye'nin tarihi süreç açısından, İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası ve günümüzdeki kırsal yapısı anlatılmaktadır. Beşinci bölüm, Türkiye'de izlenen kırsal alan politikalarının, kalkınma planları öncesi ve sonrası kapsamaktadır. Tezin altıncı bölümünde ise, Çorum ili kırsal alanlarındaki mevcut veya oluşturulabilecek kaynak ve aktivitelerin kırsal alanlarındaki yaşam seviyelerinin en yüksek düzeye getirilebilmesi, kırsal kalkınmanın sağlanabileceği amacıyla uygulanan ve uygulanabilecek politikalar üzerinde durulmaktadır. Ayrıca bu bölümde, Çorum ili kırsal alan kalkınma politikalarının, özellikle çevresel etmenlerle uyumlu olması zorunluluğu da vurgulanmaktadır. Tezin son bölümü olan yedinci bölüm, genelde kırsal alanlara özelde Çorum

ili kırsal alan planlama politikalarına nitelikli sonuç ve tartışmaları kapsamaktadır. Kısaca, bu tezde kırsal alan tanımı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kırsal alan politikaları, özelde de Türkiye'ye yönelik bilgiler incelenirken, Çorum ilinde izlenen kırsal alan politikalarının ilim ve kent merkezinin gelişmesindeki rolü nedir, ne olmalıdır, sorusuna cevap aranmıştır.

TÜRKİYEDE KENTSEL SİT ALANLARININ TEMEL SORUNLARI, SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNE YÖNELİK POLİTİKALAR

AYTEN, Asım Mustafa
Yüksek Lisans
Gazi Üniversitesi
Şehir Bölge ve Planlama Bölümü
1998

Ülkemiz kentleri hızlı bir devingenlik içinde sürekli değişmekte, kültürel kimliğimiz yaşanan bozulma ile birlikte; kentsel sit olarak belgelenen ve tanımladığımız alanlarda yönetsel sorunlar, akçanlı alanların yetersizliği ve taşınmazların ekonomik yapı içerisinde spekülasyon aracı olarak görülmesi, koruma bilincinin eksikliği ve sivil kitle örgütlerinin bulunmamasından, güçlü olmayışlarından doğan kontrolsüzlükler ve denetimsizlikler, imar kanunundan doğan uygulamalar, projelendirme ve yapım hataları gibi teknik yetersizliklerle birlikte yürüten planlama etkinlikleri sonucunda kentsel mimari kalite ve kalitenin yitirilmesi hem fiziksel hem de sosyo-ekonomik olarak kendini mekanda göstermektedir. Artık Kentsel Sit Alanı olarak belirlenen koruma alanlarının sadece tespit ve tescilin yapıp bırakıldığı alanlar olmaktan çıkarılarak, ülkemizin imza koyduğu uluslararası sözleşmelere göre bütün kültür varlıklarının vazgeçilmez nitelikte oldukları doğal kaynakların hızla tükenmekte olduğu dünyamızda bu durumu önüne geçilmesinin zorunluluğu ile korumanın kısıtlayıcı,

önleyici bir etmen değil, geliştirici, yönlendirici hale getireceği proje demokrasisine koşut, bütünlümlü koruma ile birlikte koruma yönetimi ve işletilmesini sağlamak olmalıdır. Bu amaçla hazırlanan çalışma koruma yönetimi yaklaşımı kapsamında sunulmaktadır.

KENTSEL SİT ALANLARINDA TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASINA YÖNELİK 18. MADDE UYGULAMASI

SÜZEN, Serpil
Yüksek Lisans
Gazi Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şulin KARAASLAN
1998, 118 sayfa

Tarihsel Çevre korumasının ağırlıklı konularından birini oluşturan kentsel sit alanları, Türkiye'nin geçirdiği hızlı kentleşme sürecinde olumsuz etkilenen koruma alanlarıdır. Planlama aşamasında karşılaşılan sorunların ötesinde plan sonrası uygulama aşamasındaki başarısızlıklar, kentsel sit alanlarının hızla bozulmasına ve yok olmasına yol açmaktadır. Kentleşmeyle beraber kent merkezinde kalan ya da kent merkezi gelişme aksında yer alan kentsel sit alanları, merkezde kazanılan rantlar, merkez işlevlerinin yer seçimi nedeniyle koruma - yenilemeye yönelik sorunlar yaşamaktadır. Ancak merkez işlevi, uygulamaya yönelik hazırlanmış koruma amaçlı imar planının hayata geçirilmesinde, en önemli etken haline gelip kentsel sit alanının yenilenip canlanmasını sağlayabilir. Kentsel sit alanlarındaki başarılı uygulamalar yerel hizmetlerin gerçekleştirilmesinde yetkili ve sorumlu olan yerel yönetimlerin konuya ilgili ve bilinçli olmaları ile doğru orantılıdır. Bu tezin amacı, planlı koruma için, imar planı uygulamalarında en önemli uygulama araçlarından biri olan 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 18. Maddesinin koruma alanlarında da uygulanabilirliğinin denenmesidir. Bu tezin konusu, koruma amaçlı imar planı tamamlanmak üzere olan Hâşim İşcan Mahallesi kentsel sit alanında, sayısal ortamdan da yararlanılarak 18. madde uygulamasının yapıp, yapılamayacağını araştırılmasıdır. Bu araştırma ile

kentsel sit alanlarında 18. madde uygulamasının koruma yasalarında yapılacak değişiklik ve halkın katılımı ile gerçekleştirilebileceği ortaya konmuştur. Böyle bir uygulama kentsel sit alanlarında kamu hizmetlerinin de gerçekleştirilmesinde yardımcı olacaktır. 18. madde uygulamasının farklı özelliklerdeki kentsel sit alanlarında da uygulanabilirliği denenmeli ve bu uygulamaya olanak verecek yasal düzenlemeler yapılmalıdır. 18. madde uygulamasının kentsel sit alanlarında da kullanılabilirliğini araştırmaya yönelik bu tezden, yerel yönetimlerin ve koruma uygulamasında araştırma yapan kişilerin yararlanabileceği düşünülmektedir.

ÖZÜRLÜLER İÇİN TASARIMDA ERİŞEBİLİR VE YAŞANABİLİR YAYA MEKANLARI: ANKARA-KIZILAY MERKEZ YAYA BÖLGESİ'NDE SAKARYA CADDESİ YAYA MEKANI ÖRNEKLEMESİ

POLAT, Erkan
Yüksek Lisans
Gazi Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Nihal ŞENLİER
1998, 172 sayfa

Bu çalışmada, özürliülerin kent içerisindeki yaşam zorlukları ve gereksinimleri vurgulanarak, özürliüler için tasarımda, yaya mekanları ele alınarak, bu mekanlarda yapılacak olan düzenlemelerin neler olabileceği ortaya konmaktadır. Araştırma sırasında, özürliülerin Ankara Kızılay Yaya Bölgesi'ndeki Sakarya Caddesi yaya mekanındaki durumları incelenmiştir. Buna göre araştırma sonucunda, ülkemizdeki sayıları yaklaşık olarak 7-8 Milyon olan özürliülerin, kentsel yaşam içerisinde, tüm kentsel mekanlarda fiziksel, sosyal, ekonomik, yasal, politik, sağliksal, eğitimsel, vb. birçok sorunları bulunduğu görülmüştür. Bedensel ve/veya ortopedik, görme, işitme, konuşma, zihinsel ve ruhsal-duygusal özürliü insanların, ayrıca yaşlıların, çocukların, kısıtlı insanların (bebek arabalı bir anne, yük taşıyan biri, cüceler, uzun boylular, vb.) özel-

likle fiziki mekana ulaşma, mekanı kullanma ve mekandan ayrılma konularında, erişilebilirlik açısından sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu bağlamda bedensel ve görme özürliülerin problemleri araştırılmış ve mekansal ölçekte bir sonuca gidilmeye çalışılmıştır.

ARKEOLOJİK SİT ALANLARINDAKİ KALELERİN KORUMA VE KULLANIMINA İLİŞKİN ORTAK DEĞERLERİN BELİRLENMESİ, SİVAS KALESİ ÖRNEĞİ

PALA, Erhan
Yüksek Lisans
Gazi Üniversitesi
Şehir ve Bölge Planlama
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Can KUMBARACIBAŞI
1997, 105 sayfa

Arkeolojik sit alanlarındaki kalelerin koruma ve kullanımına ilişkin ortak değerlerin belirlenmesi araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Uygulamaya yönelik sorunların aşılmasına katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Sit alanları ile ilgili genel tanımlar ve kavramlar açıklanmış, arkeolojik sit alanlarının fiziksel ve niteliksel gruplaması yapılmıştır. Arkeolojik sit alanlarının koruma ve kullanma sorunları yedi ana başlık altında ortaya konmuştur. Bayburt, Anamur, Niğde kaleleri örnekleri irdelenerek bir yöntem oluşturulmuştur. Bu yöntem Sivas Kalesi örneğine uygulanarak koruma ve kullanıma ilişkin öneriler getirilmiştir.

ANKARA METROPOLİTEN ALAN BÜYÜKKENT BÜTÜNÜ MERKEZLER YAPISI - DEĞERLENDİRMESİ

GÖKÇE, Başar
Yüksek Lisans
Gazi Üniversitesi
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Feral EKE
2000

Kentin çalışma alanlarının en önemli parçası ve kentsel işlevlerin en yoğun bulunduğu alan, kentin çekirdeği, beyni olarak da önemi vurgulanan kent merkezidir. Kentin en önemli ve en yüksek düzeyli hizmet tesislerinin yer aldığı bölge olarak tanımlanan merkezler,

zaman zaman da önemli sorunların yoğunlaştığı alanlar olarak algılanabilmektedir. Metropoliten nitelik kazanmış kentlerde daha yoğun olarak ortaya çıkan merkez sorunsalını tüm boyutlarıyla çözümlenebilmek için, merkezlere ilişkin fiziksel, sosyo-ekonomik ve kültürel yapılanmaların ortaya konulması gerekmektedir. Metropoliten nitelikteki kentlerin merkezi iş alanı ve bütüncül merkezler yapılanmasını tüm boyutları ve ayrıntıları ile ortaya koyabilmek ise, bir çok güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Merkezlerin nitelik ve yapısını çözümlenerek merkez sorunsalını da belirlemeye çalışan bu çalışma, açık uçlu bir nitelikte, geliştirilmeye açık bir yöntem ve izlenimle gerçekleştirilmiş, bu amaçla, genel merkezler yapılanmasını belirleyen çalışmalar bağlamında, seçilen örnekler alanlarında, bütüncül yapıya ilişkin çıkarımlar da yapılmasına olanak sağlayacak ayrıntılı bir veri tabanı oluşturulmuştur. Böylece, bundan sonra geliştirilerek netleştirilebilecek ayrıntılı bir fotoğrafıma çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, merkezler bütüncül yapısının ortaya konabilmesi ile, merkez sorunsalını oluşturan etmenler ve merkezi iş alanında yaşanan değişim-dönüşüm süreçleri de çözümlenebilmeye olmaktadır.

MEKANSAL BİR KOMPOZİSYON BİLEŞENİ OLARAK BOŞLUĞUN GÖRSEL ALGILANMA DÜZEYİ VE GERİLİM ÖLÇÜTÜ

HİSARLIĞIL, Hakan
Yüksek Lisans
Gazi Üniversitesi
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Nevin TURGUT
GÜLTEKİN
2001, 103 sayfa

Bu çalışmada, üç boyutlu mekansal kompozisyonlarda doluluk ve boşluk ilişkileri ile, bu ilişkilerde oluşan biçim-zemin gerilimlerinin ve dengeleme düzeylerinin görsel algı kalitesi açısından önemi irdelenmektedir. Bu amaca uygun olabileceği düşünülen, hem kentsel mekânı fiziksel bir doku olarak inceleyen bir kuram, hem de psikolojide görsel algılamanın temel

ölçütlerini belirlemede etkin bir yöntem olarak kabul edilen "biçim-zemin" ilişkisi, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Görsel algılama açısından önemli bir ölçüt oluşturan bu temel karşıtlık, karşıtlık ilişkisinin var ettiği "gerilim", ve buna bağlı olarak denge kavramları bağlamında irdelenecektir. Dolayısıyla, bir kompozisyon bileşeni olarak boşluğu biçimlendirmenin mekansal algılama açısından önemi irdelenerek, mekansal bir malzeme olarak biçimlendirilebilen boşluğun biçimlendirilmesine ilişkin temel ölçütler tanımlanmaya çalışılmaktadır. Bu açıdan, doluluk-boşluk bileşenleri aralarında biçim-zemin ilişkileri olarak ortaya çıkan, uzaklık-yakınlık, yatay-düşey, içbükey-dışbükey, merkezci-merkezkaç, ışık-gölge, hacim-yüzey gibi temel gerilimler tanımlanarak, boşluğun biçimlendirilmesinde nesnel birer ölçüt olabilme düzeyleri araştırılmaktadır. Bu amaçla, görsel kompozisyonların algısal nitelik düzeyini belirlemede bir ölçüt olarak kabul edilen biçim-zemin ilişkisi ile, bu ilişkiye bağlı olarak oluşan temel gerilim türleri ve dengeleme düzeyleri, üç boyutlu kompozisyon olarak kentsel dış mekân örnekleri ile, iki boyutlu kompozisyon olarak halı ve kilim örnekleri, geleneksel dönem Anadolu'da incelenecektir. Bu örneklerin "gerilim" ve "denge" kavramları bağlamında okunması ile, varolan kentsel mekân ile, "gelişme"ye koşut olarak varolan kentsel mekânın yeniden üretilme sürecinde mekansal oluşumların niteliği açısından yararlı olabileceği düşünülen "boşluk"un tasarım ve/veya biçimlendirilmesine ilişkin nesnel verilerin belirlenmesine çalışılmaktadır. Bu bağlamda kentsel mekânda "boşluğun görsel algılama düzeyi" ile, algılamanın doğrudan ilintili olduğu "gerilim" kavramı çözümlenerek, kentsel tasarım sürecindeki 'etkinliği' ve değerlendirme boyutundaki 'gerekliliği' tartışılmaktadır.

Bilim Kodu: 5001012

Anahtar Kelimeler: Kompozisyon, Mekân, Kentsel Dış Mekân, Biçim-Zemin ilişkisi, Gerilim, Denge, Doluluk-Boşluk, Halı ve Kilim, Geleneksel Dönem Anadolu

GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARININ PLANLAMAYA VE KENTSEL GELİŞMEYE ETKİLERİNİN İRDELENMESİ: İSTANBUL ÖRNEĞİ

ÖZÜS, Evren
Yüksek Lisans
İTÜ
FBE Şehir Planlama Programı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yücel ÖNAL
Şubat 2001

Bu çalışmanın sınırları içerisinde mülakat ve doküman tarama yöntemleri kullanılarak yanıt aranmaya çalışılacak olan temel soru şöyle formüle edilebilir: "GYO'lar ile kent arasındaki ilişki planlama çerçevesinde nasıl kurulabilir?" Bu ana sorunun yanıtlanabilmesi için yanıtlanması gereken alt sorular da şöyle sınırlanabilir: Türkiye'deki gayrimenkul sektörünün yapısı ve bu yapının içinde GYO'lara rolü nedir? GYO'lara şu an itibarıyla ülkedeki işleyişi nasıldır ve bu işleyişin kentler için yarattığı potansiyel ve tehlikeler nelerdir? GYO'lara portföy seçimi ve proje kararları kenti şu ana kadar nasıl etkilemiştir ve planlamaya nasıl ilişkilendirilebilir? Kent yöneticileri ve GYO yöneticileri eşgüdüm içinde çalışabilirler mi? GYO'lara amacı nedir ve bu amaç son yıllarda gündemden düşmeyen kamu-özel ortaklığı çerçevesinde kamu yararına kullanılabilir mi? Bu sorular çerçevesinde gayrimenkul yatırım ortaklıklarının İstanbul'da yaptıkları yatırımlar, planlama ve kentsel gelişme kapsamında incelenerek, GYO - kent ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Bu ilişkiye ulaşabilmek için, Türkiye'deki gayrimenkul sektörünün yapısı ve GYO'lara bu sektör içerisindeki yerleri belirlenmiş, GYO'lara bugünkü işleyiş mekanizmasının kente olumlu ve olumsuz etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. GYO'lara bugüne dek portföylerine aldıkları projeler planlama ile ilişkilendirilerek, kenti nasıl etkiledikleri belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre GYO'lara kentsel gelişme ve planlamaya etkileri henüz kayda değer boyutlarda değildir. Etkilerin birkaç istisna dışında planlama açısından olumsuz olduğu belirlenmiştir. Ancak GYO projelerinin gerçekleştirilme süreçleri alanlara dışsal faydaları birlikte doğ-

ruden ekonomik katma değer sağladıkları da belirtilmelidir.

Anahtar Kelime Gayrimenkul Sektörü, Gayrimenkul Piyasaları, Gayrimenkul Yatırım Ortaklıkları, Planlama, Kentsel Gelişme, Ortaklık

PLANLAMA SÜRECİNDE KENTSEL TASARIMIN TANIMI VE ROLÜNÜN TANIMLANMASI İÇİN BİR YÖNTEM DENEMESİ; ÖRNEKLEME ALANI TÜRKİYE

KARABAY AYATAÇ, Hatice

Doktora

İTÜ

FBE Şehirsel Tasarım Programı

Tez Danışmanı: Prof. Hande ŞUHER

Nisan 2000

Bu çalışma, gelişmiş ülkelerde gittikçe gelişen ve genişleyen kapsamı ile yalnızca iyi bir çevre değil fakat aynı zamanda kaliteli kentsel yaşam, kamu yararı gibi toplumsal değerlerle de tanımlanan bir anlama ulaşan ve geniş kapsamlı planlamada ürün değil süreç olarak değerlendirilen kentsel tasarımın gelişmekte olan ülkelerde, özellikle Türkiye'de özgün toplumsal, tarihi, kültürel değerlerin yaşatılmasında kent planlama, kentsel tasarım bütünlüğü içinde uygun bir araç olacağı varsayımı ile geliştirilmiştir. Belirlenen varsayuma bağlı olarak çalışmanın amacı ise, gelişmekte olan bir ülke olarak değerlendirilen ülkemiz için uygun tanımlamayı ve süreci geliştirmektir. Kuramsal çalışmalarla birlikte Türkiye'de mevcut planlama sürecinde kentsel tasarımın yeri ve rolünün tanımlanması için iki aşamalı analiz kapsamında, sürece dahil olan katılım gruplarına (öğretim üyeleri, A karné planıcılar, büyükşehir belediyeleri imar ve planlama müdürlükleri, mimar, kent planlama ve peyzaj mimarlığı meslek odaları şube başkanları) belirlenen içerik ve düzeyde soruların yöneltildiği anket çalışması yapılmıştır. Elde edilen verilerin sıklık dağılımı, çapraz tablolar ve faktör analizi istatistiksel yöntemleri ile yapılan değerlendirmeleri ve tezin bütünü ele alınarak, öneriler süreci akış diyagramı kapsamında geliştirilmiştir.

Anahtar Kelime Kentsel Tasarım, Kamu Yararı, Kentsel Tasarım Süreci.

DOĞAL ÇEVRE ANALİZİNDE COĞRAFI BİLGİ SİSTEMLERİNİN KULLANILMASI VE ÖMERLİ HAVZASI ÖRNEĞİ

DEMİRDOĞAN, Azize Esra

Yüksek Lisans

İTÜ

FBE Peyzaj Planlama Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Handan TÜRKÖĞLU

Şubat 2001

Bir toplumun yaşamının devamı için su en önemli yaşamsal ihtiyaçlardan biridir. Şon yıllarda ülkemizde karşılaşılan en önemli sorunlardan biride bu su kaynaklarındaki kirliliktir. Bunun sebepleri hızlı şehirleşme ve sanayileşmedir. Bu tür problemler doğru planlama yöntemleri ile çözülebilir. Fakat geleneksel yöntemler aşırı zaman kaybına sebep olmakta ve çok yararlı analizlerin elde edilmesinde yetersiz kalmaktadır. Buna nazaran coğrafi bilgi sistemleri verilerin işletimi ve kullanımında çok faydalıdır. Örnek çalışma alanı olarak İstanbul'un %40 içme suyu ihtiyacını karşılayan ve 1985 sonrasında aldığı büyük göçlerin etkisinde kalan Ömerli Havzası seçilmiştir. Bu çalışmada havzayı ait veriler toplanmış ve Autocad r14 ve ArcView 3.2 programlarıyla vektörel veri yapısına dönüştürülmüştür daha sonra doğal veri analizleri yapılmıştır. Bunun için ArcView programının 3D ve Spatial Analyst kullanılmıştır. Sonuç olarak yapılan analizler şunu göstermiştir ki Ömerli Havzası'ndaki doğal veriler yerleşim yerlerinin ve yoğunluğunun belirlenmesinde tüm havza açısından daha yararlıdır.

Anahtar Kelime Coğrafi bilgi sistemleri, doğal çevre analizi.

DOĞAL, TARİHSEL VE ARKEOLOJİK ALANLARIN TURİZM POTANSİYELİNİN BELİRLENMESİ: GÖLLER BÖLGESİ ÖRNEĞİ

TÜRK, Ali

Doktora

İTÜ

FBE Şehir Planlama Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mesture AYŞAN

Mayıs 2000

Geçmişten günümüze kalın, kendi

hallerine terk edilmiş, kaybolmaya yüz tutmuş, ekonomik nedenlerle ortaya çıkarılmamış, fakat ülkemizin en önemli varlıklarını oluşturan doğal, tarihsel ve arkeolojik alanları değerlendirmek, korumak, iyileştirmek ve çağdaş işlevler vererek dünü bugüne bütünleştirmek hem turizm, hem de uygarlık tarihi bakımından yerine getirilmesi gereken zorunlu bir görevdir. Bunun yanında, turizm faaliyetlerinin yer seçimi ile bölgeler arası farklılaşmalara ve turizmin yoğunlaştığı alanlarda ortaya çıkan sosyo-kültürel-çevresel sorunlara çözüm sağlamak ve turizmi farklı bölgelere yayarak, özellikle az gelişmiş bölgelerin kalkınmasını sağlamak amacıyla alternatif bir turizm anlayışı getirme görevi gün geçtikçe daha da artmaktadır. Dünyanın gelişmiş ülkelerinde doğal, tarihsel ve arkeolojik alanların korunarak yeni kullanımlara açılması hızla yaygınlaşmaktadır. Bu yeni kullanım şekillerinin önemli bir kısmı ise doğrudan veya dolaylı olarak turizm amaçlı olmaktadır. Türkiye, coğrafi konumu ve köklü tarihinden gelen, dünyanın hiçbir ülkesinde görülmeyen zenginlikte ve yoğunlukta evrensel önemde bir kültür mirasına sahiptir. Gereksinimlerin ve beklentilerin hızla değiştiği uluslararası turizm piyasasından, sahip olduğu rekabet gücü nedeniyle giderek daha büyük pay alma çabası içinde bulunan ülkemizin, bu dinamizmini en azından koruması açısından turizm türlerini çeşitlendirmesi ve turistik gelişme kutupları yaratması gerekmektedir. İşte, Göller Bölgesi'nin böyle bir turistik gelişme kutbu olma özelliği ve potansiyeli taşıdığı, yaptığımız araştırmalar ve değerlendirmeler sonucu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, bölgede bulunan doğal, tarihsel ve arkeolojik alanların, yoğun olan kıyı turizmine alternatif turizm alanları olarak kullanılması gerekliliği düşünülmüş ve bölgede son yıllarda giderek gelişmekte olan turizm potansiyelinin planlı ve sağlıklı bir şekilde değerlendirilerek, turizmin bölge ekonomisine katkısının artırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelime Doğal, Tarihsel, Arkeoloji, Turizm, Göller Bölgesi

LİMANLARIMIZIN ÜLKE KALKINMASINDAKİ ROLÜ

TEKBAŞ, Ödeme
Yüksek Lisans
İTÜ

FBE Bölge Planlama Programı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Lale BERKÖZ
Ocak 1999

Deniz yolu taşımacılığına bağlı olarak limanlar, hinterlandları ile kurulan güçlü ulaşım olanakları ve barındırdıkları fonksiyonlar sayesinde ekonomik kalkınmada önemli alanlar olarak kabul edilmektedirler. Bu çalışmada amaç, liman fonksiyonunun Türkiye'nin ekonomik kalkınmasındaki rolünü belirlemektir. Bu doğrultuda önce bölgeler itibarıyla liman fonksiyonu incelenmiş, daha sonra regresyon analizi yardımıyla limanların kalkınmadaki rolü değerlendirilmiştir. Analiz için ticari aktivitelere göre 28 liman belirlenmiştir. Limanların bulunduğu illerin gayri safi milli hasılatları bağımlı değişken, limanların ritim uzunlukları, elleçlenen yük miktarı, ithalat ve ihracat değerleri, gelen gemi sayısı, çalışan sayısı ve limanların stok kapasiteleri bağımsız değişkenler olarak kabul edilmiştir. Regresyon analizi sonucu limanlarımızda yapılan ithalat, ihracat, yük miktarı, gemi sayısı gibi ticari faaliyetlere yönelik değişkenlerin ulusal kalkınmada etkili oldukları saptanmıştır. Anahtar Kelime Limanlar, Ekonomik Kalkınma, Regresyon Analizi

İSTANBUL KONUT ALANLARINDA MEKANSAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

KUNDAK, Seda
Yüksek Lisans
İTÜ

FBE Peyzaj Planlama Programı
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hale ÇIRACI
Ocak 1999

Şehirsel sürdürülebilirlik, özellikle 1990'lerden sonra hızla gelişmiş ve üzerinde bir çok araştırmalar yapılmış yeni bir olgudur. Farklı bilim dallarının yaklaşımları arasında farklılıklar olmakla birlikte sürdürülebilirlik kavramı, temelde insan hayatını ve yerleşimlerini etkileyen doğal çevre, eko-

nomik yapı ve sosyal yapının oluşturduğu sistemde, bu üç bileşen arasında denge sağlanması esasına dayanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak bu üç bileşenden hiç birini fedâ etmeden bir gelişme yönü saptamaktır. Bu çalışmada, İstanbul'un mekansal sürdürülebilirlik kriterleri çerçevesinde bir değerlendirilmesi yapılmış ve İstanbul konut alanlarında mekansal sürdürülebilirlik göstergesi olarak erişilebilirlik ve sosyal donatılarla arazi değerleri arasındaki bağlantılar incelenmiştir.

Anahtar Kelime Mekansal Sürdürülebilirlik, Şehirsel Sürdürülebilirlik, İstanbul

TÜRKİYE'DE SOSYAL KONUTUN GELİŞİMİ İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER VE KENT PLANLAMASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

MUTLU, Nefise Soçil
Yüksek Lisans
İTÜ

FBE Şehir Planlama Programı
Tez Danışmanı: Prof. Yücel Ünal
Haziran 1999

Kendi imkanları ile konut sahibi olmayan bu dar gelirli sınıflar için barınma sorununa yönelik özel yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Üretilen konutlar, "çevresel, toplumsal, sağlıksal ölçütler açısından insan onuruna en yakışır ortamda insanın barınma gereksinmesini karşılamak amacı ön plana çıkan" mekanlar olmalıdır. Sosyal Konut adını verdiğimiz bu tür fiziksel çevrelerin ekonomik olması ilk bakışta ortaya çıkan özellikleridir. Ancak yaşanabilir mekanlar olması gerekliliği ve yalnız dört duvardan ibaret olmayıp, çevresiyle de ele alınması gereken bir olgu olduğu unutulmamalıdır. Fakat, bugüne kadar Sosyal Konut konusu mekan tasarımı, standartlar, ekonomik kriterler yönünden ele alınmıştır. Halbuki, Sosyal Konut Alanlarının, teknik ve sosyal altyapısını tamamlayan, içinde bulunduğu kentle bütünleşen, toplumsal gereksinimlerini en ekonomik biçimde

karşılayan mekanlar olması gereklidir. Bu yüksek lisans tez çalışmasının amacı, Sosyal Konut olgusuna Planlama Hiyerarşisi içinde, bölgesel ve kentsel düzeyde yaklaşarak, Planlama Sisteminin yardımıyla zorunlu kılmaktır.

Anahtar Kelime Planlama Hiyerarşisi (Sıradüzeni), Sosyal Konut

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ

Bu metin 7 Kasım 2001 tarihinde başlayan 5. Türkiye Şehircilik Kongresi'nin açılışında Şehir Plancılar Odası Genel Başkanı olarak yapılan konuşmanın güncel değerlendirmeleri içeren bölümüdür.

Plansızlık

Cumhuriyetin ilk yıllarında planlı kalkınmayı gerçekleştirilmeye çalışan ve bunun ilk örneklerini veren Türkiye geçen yıllar içinde planlamadan tümüyle vazgeçmiştir. Bugün "Plansızlık" ülkenizin en önemli politikalarından biri haline gelmiştir. Ülkemizde planlama politikaları bile plansızlık üzerine kurulanmış, alınan her yeni karar planlamayı reddetme ve plansızlığı yerleşilme yolunda atılmış yeni bir adım haline gelmiştir. Gecekonduya göz yumulması, tarım ve orman arazilerinin talan edilmesi, kıyı yağması ve İkinci konular izlenen bu tür politikaların birer sonucudur.

Yasalara, kamu yararına ve doğaya saygılı planlamanın yerini, yasa dışı, kamu yararına aykırı, doğal yaşam alanlarını yok eden bir yapılaşma ve barınma aklama, önünü açma amaçlı planlama almıştır. Adı her ne kadar plan da olsa tüm kurgusu, amacı ve sonuçlarıyla bu plansızlıktır. Son yıllarda yapılan yasal düzenlemelerin bir çoğu benzer amaçlara hizmet etmiştir. Çıkarılan İmar alını nitelikli düzenlemeler, Tahtkim, Turizmi Teşvik, Organize Sanayi Bölgeleri, Teknoloji Bölgeleri, Endüstri Bölgeleri yasaları gibi düzenlemelerin tümü plansızlığı ülkenin planlama politikası haline gelmiştir.

Yoksulluk ve Barınma Sorunu;

Benzer ülkelerde olduğu gibi bugün ülkemizde yaşanan sorunların en önemlilerinden biri giderek artan yoksulluktur. Küresel kalkınma politikaları, ulusal yoksul sayısını hızla artırmaktadır. Ülkemizin bankacılık sisteminde başlayan tıkanma ile ortaya çıkan ekonomik sorunların sonuçları en çok yoksul halk kesimlerini etkilemektedir. Yaşanan sıkıntıyı aşmak için geliştirilen çözümlerin hemen tümü yoksul kesimlere yeni yükler getirirken, yoksullaşma ve kentlerdeki yoksul sayısı hızla artmaktadır.

Yoksulluktaki artışa paralel olarak, kentlerde barınma sorunu da hızla artmaktadır. Giderek yoksullaşan halkın, sağlıklı koşullarda yaşamını sürdürebileceği konuta sahip olma olanakları tümüyle ortadan kalkmıştır.

Aslen, "Konut Hakkı" tüm dünya devletlerinde kabul edilmiş bir insan hakkıdır. Devletlerin, halkın bu hakkını korumak için gerekli önlemleri ve geçerli kararları alma yükümlülüğü vardır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 25. maddesinde "Herkesin, kendisi ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, KONUT ve tıbbi bakım hakkı vardır" denilmiştir.

İnsan Hakları İhtilafının TBMM'de dahi sıkça gündem oluşturduğu ülkemizde, temel haklardan biri olan Barınma Hakkı konusundaki çalışmaların da yetersizliği ortadadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da bir bütün olarak incelendiğinde, gerek kentlerin düzenli yapılaşması ve planlı gelişmesi, gerekse herkesin özgürce yerleşmesi ve barınabilmesinin yasalarla olanaklı hale getirilmesi olması gerektiği algılanmaktadır.

Ülkemizde konulsuz, barınma sorunu yaşayan insan sayısı hızla artarken, geçmiş yıllarda devletin göz yumması sonucunda bir kısım yoksul halkın kendi konut sorununa geliştirdiği çözüm haline gelen gecekonduyar ya ret edilerek görmezden gelinmiş ya seçim malzemesi yapılmış ve oy deposu olarak görülmüş ya da son düzenlemelerde olduğu gibi batılan, hortulanmış barınakların açılmaları kapatılmak amacıyla ekonomik kaynak olarak görülmüştür. Çıkarılan İmar alan ile verilen destek sonucu bu alanlarda da rant beklentisi ortaya çıkmış, yapılaşma kemikleşmiş ve yoğunlaşmış, gecekonduların ilk ortaya çıktığı yıllardaki sosyal mekânları yitirmiş, bu alanlar tümüyle çözümsüz duruma gelmiştir. Bugün bu alanların bir bölümüne devlet ancak askeri birlik ya da panzerlerle girebilir hale gelmiştir.

Eski gecekondu alanları bugün planlı konileşme ile uyumsuz, sağlıklı yaşam koşullarının bulunmadığı yaşam mekânlarına dönüşmüştür. Ancak yine de gecekonduyar devletin yerini getiremediği önemli görevlerden birinin soruna dönüşmesi sonrasında halkın geliştirdiği bir çözümdür. Devletin planlama politikası olan "plansızlığın" yanına konut politikası olarak "gecekondulaşma" eklenmiştir.

Bugün için konut hakkının, herkesin sağlıklı, güvenli, erişilebilir ve ödenebilir konut edinebilmesi olarak algılanması ve düzenlemelerin buna göre yapılması gerekmektedir. Artan yoksulluk ve yaşam kalitesindeki hızlı düşüşün konut hakkının sağlanması yönündeki çabaları zorlaştırdığı da açıktır.

Kamu Mallarında Talan Dönemi;

Yaşanan ekonomik sıkıntı nedeniyle, halkımız birbirinden kötü seçenekler arasında tercih zorlanır hale gelmiştir. Ülkede yaşanan ekonomik sorunlar, hükümetlerin gerçekleştirmek istedikleri, sonuçları açısından halkın yararına olup olmadığı tartışılmalı düzenlemeleri yaşama geçirmek için kullandıkları gerekçeler haline gelmiştir. Bunun son örneklerinden biri kamuya ait arazilerin satışına yönelik düzenlemelerdir. Bu arazilerin satışarak elden çıkarılması ve nakde çevrilmesi düşüncesi mülis tüccar mantığından öle bir anlam taşımamaktadır. Bugün satışa sunulan alanların büyük bir bölümünün kentlerde büyük açık voren kamu hizmetlerine tahsisli ya da kentlerin planlarında kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanları olarak düzenlenmiş alanlar olması bunun en önemli göstergesidir.

Bu satışların gündeme geldiği ilk günden bu yana, her zaman ve her mokaında gerek TMMOB ve gerekse Şehir Plancılar Odası "Bu Satış Kentlerimizin Ve Çocuklarımızın Geleceğinin Satışıdır" diyerek satışlardan vazgeçilmesini istedi. Yapılan satışlar sonrasında ekonomik sıkıntının sona ereceği sözlerinin ne derece gerçekleştiği ortadadır. Yapılan satışlarla devletin ifindekî, gelecekte kamu yararına kullanılabilecek alanlar ortadan kaldırılmakta ve yok edilmektedir.

Kamu arazilerinin satışından belediyelere %10 vermesi şeklindeki düzenleme ise bugün bir çoğu ekonomik açıdan ilgisiz noktasına gelmiş belediyelere önerilen rüşvettir.

Yerel Yönetimler;

Ülkemizde yerel yönetimlerin en önemli bölümünü oluşturan belediyelerimizin büyük bölümü, ekonomik koşulları zorlaması

altında sıkışmış, yatırımlar durdurulmuş ve çok sayıda belediye iflas noktasına gelmiştir. Çalınanların ücretlerini ödemekte zorlanan belediyelerin kentlerine, beldelerine hizmet üretme olanağı kalmamıştır.

Ancak özellikle büyükşehir belediyelerinin ve diğer bazı belediyelerin uygulamalarına bakıldığında ise var olan kot kaynakların son derece plansız ve dengesiz bir dağılımı kullanıldığını görüyoruz. Yapılan uygulamalar kentlerin geleceğine yönelik uygulamalar olmaktan çok günü kurtarmanın ve hızlı para akışmasını amaçları olarak gerçekleştirilmektedir.

Ülkemizin büyükşehir belediyelerinin içinin boşaltıldığı iddialarının ortaya atıldığı bir ortamda, geçmişte İstanbul, Ankara ve İzmir gibi bütçe olanakları geniş belediyelerde başkanlık yapılarının bazılarının parti liderliğine ve Başbakan adaylığına soyunmaları, parti kurmaları, hesapsız, kaynağı belirsiz harcamaları yerel yönetimlerin yaptığı tüm yatırımları şüpheli, halkımızı da şüpheli hale getirmektedir.

Var olan yerel yönetim sisteminin tümüyle yenilenmesi, bugüne kadar sahil söylemlerinde kalmış olan yerleşmenin yaşama geçirilmesinin gereği herkes tarafından kabul edilirken, son üç yıl boyunca sürekli tartışılan ve bir "Reform" olduğundan söz edilen, batmış durumdaki belediyelerin kurtuluşu gibi sunulan "Yerel Yönetim Reformu Yasası Tasarısı" geçen süre içinde, özellikle yerel paylaşımında yaşanan sorunlar nedeniyle sürekli ırpılanmış, içi neredeyse tamamen boşaltılmış, buna rağmen yasalaştırılmamıştır.

Günümüz Türkiye'sinde bir çok kentimizin yerel yöneticilerinin gözünde plan ve planlama kentler için iyiye ve doğruya ulaşmanın aracı olmaktan çok, bir engel olarak algılanır hale gelmiştir. AB süreci ülkemizde birçok alanda olduğu gibi, kentlerde de reklam malzemesi haline gelmiştir. Plana ve planlamaya göslerdiği saygı düzeyi çok açık ve gözler önünde olan bazı belediye başkanlarımız, bunca planlama karşısı uygulamaları ortadayken, "çalışık çabaladık ve kentimizi Avrupa kanlı yaptık" diyerek afişlere AB bayrağı eklemekle, arabesek kullamlar gerçekleştirilebilmekle, yaptıklarının yapacaklarının teminatıdır, sıra Türkiye'de diyebilmektedir.

Yeni Yasal Düzenlemeler;

Ülkemizde bugüne kadar kullanılan planlama sisteminin dayanağı İmar yasasının, yeni bir anlayışla ele alınması ve planlamaya ilişkin yasal düzenlemelerin tümüyle yenilenmesi gereği ortadayken, yapılan tüm yeni düzenlemeler planlama tekniğinde iyileştirme bir yana var olan sistemi kalcılaştırır ve yetki paylaşımını yenileyen bir içeriktir. Planlama konusundaki yerel paylaşımın bakanlıklar ve koalisyon ortağı partiler arasında kavga konusu haline gelmesini şaşkınlıkla izliyoruz.

Planlılar Ne Durumda;

Ülke kentlerinde gerçek anlamıyla planlamaya geçilemez ve İmar sisteminde varılan onama yetkisinin kavgası ile zaman geçtikçe, planlama yetkisi ile donatılan şehir planlıları da ülkenin içine girdiği sıkıntılardan payını almaktadır. Gerek kamu kesiminde görev yapan planlılar ve gerekse özel sektörde plan üreten planlılar,

var olan baskılardan sıyrılıp, özgür ve bağımsız plan karar üretme ortamına kavuşamamaktadırlar.

Gelecek endişesi altında plan karar üretmeye çalışan şehir planlıları, her yıl dünyada eşine ez raslanırsayda yeni mezun planlı etilenmektedir. Bugün için ülkemizde 10 üniversitede planlama eğitimi verilmektedir. Gerekli ve yeterli eğitici kadrosu sağlanmadan açılan yeni bölümler nedeniyle ülkemizde planlama eğitimi kalite yitirmektedir.

Diğer birçok meslek alanında olduğu gibi, bugün için planlama sektöründe işsizlik üst seviyelerdedir. Okulardan mezun olan planlıların büyük bölümü farklı alanlarda iş olanaklarını aramakla işsizlik arasında terdih yapar duruma gelmiştir.

Plansızlık ve planlama karşılığının bunca yaygınlaştığı ülkemizde 17 Ağustos ve 12 Kasım depremlerinin de gerekli ders veremediği görülmektedir. Bunca tartışma ve söylenenlere rağmen ülkemizde üst ölçekli planlamanın gerçek anlamıyla gerçekleştirilmesi için hiçbir çaba görülmemektedir. Deprem bölgesi parçacı ve yarık kararlarla yeniden yapılaşmaya başlamıştır. Bir sonraki yıkımda can kaybının daha da artacağını söylemek kehanet olarak görülmemelidir.

Ne İstiyoruz?

Deprem bölgesinde yaşayanlar gibi, biz planlılar da artık yeterli diyoruz.

Artık, plan onama yetkisinin rant dağıtım yetkisi olarak görülen kurumların, yetki kavgasını izlemek istemiyoruz.

Planlama yetkilerinin, baskı altında kalmadan özerk olarak planlılar tarafından kullanılacağı, kamu kurumlarının merkezde ve yerelde örgülenmesini istiyoruz.

Tarım arazileri, orman arazileri ve su havzaları başta olmak üzere doğal yaşam alanlarında yaşanan talan ve israfa son verecek düzenlemelerinivedilide yaşama geçmesini istiyoruz.

İnsanların dünyada yalnız olmadığını, dünyanın tek sahibi değil, yaşam ortağı olduğunu, diğer canlılar olmadan insanın da olamayacağını kabul eden bir planlama anlayışının yerleşmesini istiyoruz.

Yoksullaştırılan halkın konutuna karşı düzenlenen saldırıları görmek istemiyoruz.

Deprem ve sel gibi oluşması normal doğa olaylarının felakete dönüşmediği bir ülkeyi kurmak istiyoruz.

